

‘સસ્તુ’ સાહિત્ય’ એટલે બિંચામાં બિંચુ’ સાહિત્ય

આગળ ધસો

[‘પ્રસિંગ દુ ખ કંટ’ કિયરથી બાપાતર]

અનુવાદક.

હાદ્યાભાઈ લક્ષ્મણભાઈ પટેલ

- ભિક્ષુ આર્ષીકાન્દેલી પ્રસાદી
અસ્તુ આહિંસા વર્ધક અર્થાલય
હે ભદ્રપાસે અમદાવાદ અને પ્રિન્સેસ રોડ મુંબઈ-૨

ચાર રૂપિયા

નિવેદન

આ પુસ્તકની આ અગ્રાઉ ૭ આવૃત્તિઓ મળીને ૧૫,૮૦૦ પ્રતો પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. આ સાતમી આવૃત્તિમાં પુસ્તકના વરસોજૂના અનુવાદને નવેસરથી તપાસી પુનરક્તિઓ જેધું લાગ્યું તે સ્થળે થોડું ઓછું કર્યું છે અને તેમ કરતાં મંથના મૂળ ભાવમાં ક્ષતિ ન આવે તેની જનતી કાળજી રખાઈ છે.

શ્રુપ્રસિદ્ધ અમેરિકન લેખક ઓરિસન સ્વેટ માર્ડનના અતિ લોકપ્રિય, સુતેલાને જગાડે, જાગેલાને જીભો કરે અને જીભેલાને દોડાવે એવા પ્રેરક અને ખૂબ પ્રચાર પામેલા ‘પુશિંગ ટુ ધ ફ્રન્ટ’નો આ અનુવાદ છે. મૂળ પુસ્તકની સેંકડોની સંખ્યામાં આવૃત્તિઓ અને જગતની અનેક ભાષાઓમાં એનાં ભાષાંતર થયા છે. ઉપરાંત, જાપાન-પટાલી જેવા દેશોમાં એક વેળા પાશ્વપુસ્તક તરીકે પણ સ્વીકારાયેલું. મહારાણી વિક્ટોરિયા અને દેશદેશના અનેક રાજા-મહારાજા તથા અન્ય કેટલીયે નામાંકિત વ્યક્તિઓએ એના મુક્તકંઠે વખાણ કરેલાં.

સમાજની ઉત્થતિ તથા દેશોદ્ધાર માટે મનુષ્યમાં જે ગુણોની આવશ્યકતા છે, તે-આશા, આત્મવિશ્વાસ, જોમ, ખંત, દૃઢતા, ઉત્સાહ આદિની ઝાંખી આ પુસ્તક દ્વારા સદગ્રામ્ય છે. સફળ જીવન જીવવા માટેના અમોઘ ઉપાયો, દૃષ્ટાંતો, પ્રસંગો આદિની સદગ્રમુંદર ગૂંથણી-ભરી રમૂઆતથી કેટલીયે વ્યક્તિઓએ આત્મવિશ્વાસ અને ઉત્સાહ જીવની અશક્યને શક્ય બનાવ્યું છે; નિષ્ફળતા અને નિરાશાને પામેલાં અનેકોએ ફરી પ્રયત્ન આદરી અદ્ભુત સફળતા મેળવી છે.

દરેક મનુષ્યમાં અનેક શક્તિઓ સુષુપ્તપણે સંચિત છે જ, એની પ્રતીતિ આ પુસ્તક વાંચતા સહેજે થશે અને જીવનમાં નવપ્રકાશ લાકશે એની શ્રદ્ધા છે.

અનુક્રમ

પ્રકરણ	વિષય	પૃથાવિષય	પૃથાંક
૧	માણુમ અને તક-તકને માટે ગદ્ય જોતા નહિ . તક જોવી કરા	.. ...	૯
૨	ભાવિ વગરના છાંદસ-અગિયાર એક અમૂલ્ય ખાતસાહન છે ..	.. ...	૨૫
૩	દૃઢ મંડપરાક્ષિ-એ-યુવાનમા નિશ્ચયનુ બળ અને દેગવણી હોને તો તેની ઉત્પત્તિને કોઈ પણ વસ્તુ મર્યાદિત કરી શકશે નહિ		૩૪
૪	અવકાશના સમયમાં-નહિ ધારેલી અવકાશની એક પાણુ કાણુ ક્યા ન જાય તે માટે ગ્રેડસ્ટન જેવા પ્રતિભા શાળી પુરુષ હરહમેશ પોતાના ગજવામાં એક પુસ્તક લઈને ફરે તો ૨ જતા કિમતે કાણુ બચાવવાને સામાન્ય શક્તિવાળા આપણા જેવા માણુએએ નુ ન કરવું જોઈએ ?		૩૯
૫	પ્રતિકૂળતા અને યુવાનો-પોતાને અનુકૂળ સંયોગમાં માણુસ ન મુગવ તો તેને માટે નિત્ય નિષ્ફળતા અને નિરાશા લખાયેના ગદ્ય છે, તે પોતાનો નિભાવ પોતાના બળથી કરતો નથી પણ નિર્બળતાથી કરે છે		૪૮
૬	કથો ઉદય ?-તમારી છુદ્ધિશક્તિ તમારી લાપકાત બતાવી આપે છે, 'તમે શુ કરી શકશો ?' એ જ આ જમાનાનો પ્રશ્ન છે, ખીજની જગ્યાને માટે ફક્ત મારવા કગ્તા તમે તમારી પોતાની જગ્યાને શોભાવો		૫૯
૭	શક્તિઓની એકાગ્રતા-એક અશિશિન મજબૂત હેતુ, તમારા હેતુમાં લીલાપણુ રાખતા નહિ બેદરકારીથી ઘણી ચીજોને કરવી નહિ પણ એક ચીજ ધણી સરસ રીતે કરવી		૭૭
૮	ઝંડપી કાર્ય કરવાથી મળતી ફતેહ-બૂતકાળનુ ચિંતન ક્યાં કરતા નહિ, તેમ ભાવિના સ્વપ્નમાં ગહેતા નહિ વર્તમાન સમયને પકડી લો અને નેમાથી બોધ મહણુ કરો		૯૦

૯. ખુશમિજાજ અને દીર્ઘાયુષ-તમારે તમારી સાથે આનંદ લઈને ફરવું જોઈએ; નહિ તો સ્વર્ગમાં પણ તમને તે મળજો નહિ. ૧૦૧
૧૦. સંપત્તિનું કારણ : સારી રીતભાત સારી રીતભાત-વાળા માણસ પેસા વગર ચલાવી શકે છે; તેમને માટે સઘળાં દાર ખુશ રહે છે; પેસા વગર, કિંમત આપ્યા સિવાય તેઓ દરેક દેકાણે પ્રવેશ કરી શકે છે. ... ૧૧૧
૧૧. ઉત્સાહની ફતેહ-અનહદ, ઉત્સાહના ધગદગા જેમાં વાગી રહ્યા છે, તેવા આત્મા આગળ સંકટ, ઉપદાસ, કનકગત, પરિશ્રમ, ખીમારી શી હિસાબમાં છે? ૧૩૨
૧૨. કામ કરવાની કળા-કળા આગળ શક્તિ હિસાબમાં નથી. આપણે તેની નિષ્ફળતા દરેક સ્થળે જોઈએ છીએ. જિંદગીની શરતમાં સામાન્ય સમજને માર્ગ મેળવવાનો હક મળે છે. ૧૪૧
૧૩. સ્વમાન અને વિદ્યાસ-આપણી પોતાની કિંમત આપણે પોતાના ઉપર મૂકીએ છીએ અને તે કરતા વધારે કિંમત મેળવવાની આપણે આશા રાખી શકીએ નહિ. ૧૫૨
૧૪. પૈસાથી પણ અધિક-એક માણસ લાખખો રૂપિયા મેળવે તોપણ તેનું જીવન નિષ્ફળ નીવડે જે માણસ માનવજાતિને (તર્વ પ્રકારની સંપત્તિ વડે) સઘન કરે છે, તે જ વધારેમાં વધારે ધનવાન છે. .. ૧૫૬
૧૫. ફતેહ શી રીતે મળે ?-કામ કરો અગર ભૂખે મરો કુદરતનું સૂત્ર છે. તે ગ્રહો ઉપર તેમ માટીના ટેકા ઉપર સમાન રીતે લખાયેલું છે, કામ ન થાય તો માનસિક રીતે, નૈતિક રીતે તેમ શારીરિક ભૂખે મરવાનું જ થાય છે. ૧૭૭
૧૬. ચારિત્ર્ય એ બળ છે-વોશિંગ્ટનના ચારિત્ર્ય આગળ અનેક અમેરિકનોના લાખખો રૂપિયા શુદ્ધ, તિરસ્કારને પાત્ર જણાય છે. ચારિત્ર્યની ફતેહ એ જ ફતેહ છે, અન્ય કોઈ નથી. ૧૯૧
૧૭. થોડાસાઈ-અર્ધા દિલથી અગર અધીર કરેલી વીસ ચીજ કરતાં સારી રીતે કરેલી એક ચીજ વધારે સારી છે. તદ્દન બરોબર અને થોડાક ખરાબ વર્તનમાં ઘણો તફાવત રહે છે. ૨૦૮

૧૮. જીવનને આપણે જેવું બનાવીએ તેવું બને છે-
જીવનમાં આપણે જે મૂકી શકીએ તેના પ્રમાણમાં જ
આપણે કાંઈક મેળવી શકીએ. જગતને માટે આપણી
પામે જે કાંઈ હોય તેટલું જ જગત આપણે માટે રાખે. ૨૨૪
૧૯. પરાજયમાં વિજય-આપણા પરાજયમાંથી પણ વિજય
શી રીતે મેળવવો અને એ જ વિજેતામાંથી પણ વિજયના
માર્ગે શી રીતે કાઢવા તેવું જ્ઞાન એ જ વિજયનું રહસ્ય છે. ૨૩૫
૨૦. નિર્ભયતા, દૃઢતા, આગ્રહ, પૌરુષ-પોતાનો સારામાં
સારો પ્રયાસ કર્યા પછી પણ જે યુવાન મોટી નિષ્ફળતા
મેળવે છે અને તે પછી પણ પાછો ઠહ્યા વગર, હિંમતથી
અને ખેવડા બળ સાથે બીજી અને ત્રીજી વાર તે જ
કામમાં પડે છે, તે યુવાનમાં કાંઈક ભવ્યતા, કાંઈક
પ્રોત્સાહક, ચેતન આપનાર તત્વ માલુમ પડી આવે છે. ૨૪૬
૨૧. ખંતનો બદલો-એકલી પ્રતિભા નીકળે છે, તરફકાટ
કરે છે અને ચાકી ન્ય છે, પણ આગ્રહ સાબો વખત
ટકે છે અને વિજય મેળવે છે. ... ૨૬૮
૨૨. હીર્વાયુધ્ય અને તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવું? -ફતેદ
માટેની પહેલી જરૂરિયાત પહેલા નંબરના જાનવર ચક્રુ
એ છે. આપણી મહત્વાકાંક્ષાને અનુસરતો પરિશ્રમ નિર્જળ
શરીર ઉઘાવી શકે નહિ, તો મોટામાં મોટા જીયોગોનું
પણ ફળ આવી શકે નહિ. ... ૨૮૮
૨૩. દૂંડામાં પતવનું-યુદ્ધિમાન યુરોનોનું મુખ્ય લક્ષણ સંક્ષેપ
છે. દરેક બાળત સત્વરે, સંક્ષેપમાં રજૂ કરે. ... ૩૦૫
૨૪. મહત્વાકાંક્ષા-માણસની નજર જેનીચી રહેતો તે મહત્વા-
કાંક્ષા રાખી શકે નહિ. જિંદી નજર રાખે, ઉચ્ચ જીવન રાખે. ૩૦૮
૨૫. અનામત બળ-કોઈ પણ જરૂરિયાતને પ્રસંગે, માણસ-
નું અનામત બળ બહાર પડી આવે નહિ ત્યાં સુધી તે,
માણસમાં શું છે તે આપણે કાઢી શકીએ નહિ અને
તેનામાં જે કાંઈ સંગ્રહ થયો હોય તેના કરતાં થોડું પણ
વધારે તે બતાવી શકે નહિ. ... ૩૨૨

આગળ ધસો

૧ : માણસ અને તક

એણે કોઈ પણ માણસ જગતમાં જન્મ પામતું નથી કે જેને માટે કંઈ પણ કામ નિર્માણ ન થયું હોય.’
હોવેલ

‘સંશોધનનો વિરાળ સમુદ્ર આપણી આત્મબાહ્ય આવી રહ્યો છે. જેમ વધારે શોધ કરવામાં આવે છે, તેમ તેમાંથી વિરોધ નવીનતા મળી આવે છે આ સમુદ્રમાં સંશોધન કરવા નીકળી પડવા કોઈ બાહરાહી પરવાનગીની જરૂર પડતી નથી.’
એડવર્ડ એવરેટ

‘કોઈ પણ માણસ જ્યાં સુધી કોઈ વસ્તુ માટે પરિશ્રમ ન લેતા, ત્યાં સુધી તે વસ્તુ તેની મેળે તેની આગળ આવી પડતી નથી.’
માર્કસિસ

‘નવા જમાનામાં આપણે જીવીએ છીએ તેમાં આગળ વધવાની તકો નેઈએ તેટલી મળે છે. આપણે ઇતિહાસ માનવજાતિના કલ્યાણ માટે પ્રભુનો ઉદ્દેશમાં ઉઠ્યો પ્રયાસ હોય એમ જણાય છે.’
એમસન

‘તક તપાસવાની સાવધાનતા, તક પકડી લેવાની કુશળતા અને હિંમત, વધારેમાં વધારે ક્ષણ મેળવવા નેટલે દરમિયાને તકનો ઉપયોગ કરવાનું બળ અને આગ્રહ-આ એવા મદોની ગુણો છે કે જે વડે વિજય મળ્યા વગર રહે જ નહિ.’
એડ્વિન કેટપ્સ

‘કાં તો હું રસ્તો શોધી કાઢીશ અગર રસ્તો કરીશ. આગળ ન થઈ શક્ય હોય-એણે અને ફરી ન થઈ શકે એવું હિત કરવાની તક ન મળતી હોય તેવા ભાગ્યે જ કોઈ દિવસ પૈસાર થાય છે.’
ડબલ્યુ. એચ. બાર્ડિ

‘કામ કરવાની તમારી મરજી છે? એમ હોય તો આજ ક્ષણનો ઉપયોગ કરો. તમે જે કંઈ કરી શકો અગર જે કંઈ કરવાનો તમને જરા પણ ખ્યાલ હોય તેનો પ્રારંભ કરો.’

સેજ બનાઈને વિપ્ટ, કપડાં ધાટ તપાસવાને માટે મોકલેલા એન્જિનિયરોને નેપોલિયને પૂછ્યું કે, 'એ માર્ગે ઓળંગીને જવાય એવું છે કે ?' આ પ્રશ્નનો દીલો જવાબ મળ્યો કે, 'હાથ જવાય, તેમ જનનું મનવિન છે' નેપોલિયને કહ્યું : 'ત્યારે આગળ ધમો' દેખાતી રીતે, અનિવાર્ય એવી મુશ્કેલીઓની વાતો તેણે ગળ્યુંમગી નહિ ત્યાં થઈ દિવસ પેક ફર્ન નંદોતું અતે ફરવાનો સભવ પણ નંદોતો ત્યાં ભાર તોપખાનું, તોપના હજારો મધ્ય ગોળા અને લડાઈના ખીજ જળરદન્ત સામાન તામે સાક હજાર માધ્યસનું લશ્કર આદ્યસ ઓળંગી જાય, એ વિચારની ઇજ્જા અને ઓસ્તિયા દેકડી કરવા લાગ્યા, પણ ઘેરાયેલો મેગેના અને તેનું લશ્કર છનો-આમા ખૂબે મરતા હતા અને ફતેહમદ ઓસ્તિયનો નાઈનના દરવાજા ઉપર તોપની ગર્જના ચનાવી રહ્યા હતા જોખમના અને ભયના સમયમા તેમને-પોતાના મિત્રોને-સજ દે, તેમનો દ્રોહ કરે એવો નેપોલિયન નહોતો

સૈનિકો અને તેમની સામગ્રીની તેણે સલાજપૂર્વક તપાસ લીધી. ધસાયેના ખૂટ, ફાટેના કાટ અને નુકસાન પામેલી બદ્દક તેણે દુસ્ત કરાવ્યા અગર તેને બદલે બીજા આખ્યા અને પોતાના સરદારના શૌર્યથી, જુગ્મસાથી પ્રોત્સાહન થયેલી દુકડીઓ ધસારા બધ આગળ વધી

જેથી જોઈ બેખડોવાળા ઢોળાવો ઉપર હુમ્મસમા પ્રકાશમાન શસ્ત્રયુક્ત સૈનિકોની પરાક્રમી ટોળાઓ પડકારવાની માફક જણાતી હતી તેમની નીચે, પગ આગળથી ગરુડપક્ષીઓ ચીસ નાખતા સુસવાટ સહિત પસાર થઈ જતા હતા પર્વત ઉપરના બકરા આ અપરિચિત દેખાવથી ભય પામી ફૂંકો મારી નાસતા હતા અને આ એકાતમા એકદમ થઈ ગયેલી વસતી-આ લશ્કરી વ્યૂહ-જોવાને એકાદ ટેકરી ઉપર તે ઘોલી જતા હતા કોઈ ખાસ મુશ્કેલીવાળી

જગાએ લશ્કર આવી પહોંચતું ત્યારે આગળ વધવા માટે બચ્ચાવનો અવાજ થતો અને તે પ્રતિધ્વનિ શિખર પ્રતિ શિખરને આંદોલિત કરી દેતો. નેપોલિયનનો તેના લશ્કર ઉપર એટલો બધો પ્રભાવ હતો કે એક પણ સૈનિક લશ્કર છોડી જતો નહિ. માર્ગમાં ગમે તેવી ભારે મુશ્કેલી આવતી તો તે કોઈ પણ જોખમે દૂર કરવાની ઝોડવણી કરવામાં આવતી હતી. વીસ માર્છલ સુધી લંબાયેલી લશ્કરની આ હાર ગૂંચવાડામાં પડી ન જાય તે માટે અનેક રીતે સાવધાનતા રાખવામાં આવતી હતી. પરિણામે ચાર જ દિવસમાં લશ્કર ઇટલીના મેદાન ઉપર કૂચ કરતું જણાયું.

આ પ્રમાણે જ્યારે આ અશક્ય કાર્ય પણ કરવામાં આવ્યું, ત્યારે ખીજાઓને એમ માલૂમ પડ્યું કે પહેલા પણ આ કાર્ય થઈ શકત. ધણાએ સરદારો પાસે જરૂરી સાધન, ઓજાર અને સંકટ સહન કરે તેવા બળવાન સૈનિકો હતા; પણ નેપોલિયન બોનાપાર્ટનું પરાક્રમ, તેની દૃઢતા અને તેનો નિશ્ચય તેમનામાં નહોતાં. મુશ્કેલીઓ વિકટ છે, દૂર ન થઈ શકે તેવી છે, એમ કહી તેની સામે થવાના સંબંધમાં ખીજા જ્યારે કેટલાંક બહોના કાઢતા ત્યારે ગમે તેવી મોટી મુશ્કેલીથી પણ તે પાછો હઠી જતો નહિ. પોતાની જરૂરિયાતને અનુસરી યોગ્ય તક તે સાધતો અને વિજય મેળવતો.

આ પ્રમાણે ઓછી સંકલ્પશક્તિવાળાને જે કાંઈ અશક્ય લાગે તેને શક્ય બનાવવા સારુ જે માણુસોએ યોગ્ય અવસર સાધી કામ કર્યું હોય તેવાં માણુસોના અનેક દષ્ટાંત ઇતિહાસમાં છે.

એ ખરી વાત છે કે નેપોલિયન તો એક જ થઈ ગયો છે; પરંતુ ખીજા બાજુ તપાસીએ તો અમેરિકન યુવાનોની પ્રગતિમાં જે આદર્શ સાધારણ રીતે વિક્ષેપરૂપે આવી રહે છે, તે નેપોલિયને ઓળંગેલા આદર્શના શિખર જેટલો ઊંચો તેમ ભયંકર હોતો નથી.

અસાધારણ પ્રમંગ આવે ત્યાં મુધી બેસી રહેતું એ યોગ્ય નથી સાધારણ પ્રમંગોનો પણ લાલ લેવો અને સાધારણ પ્રમંગને પણ મહાન બનાવવો.

ઈ સ. ૧૮૫૪ માં એક ડેટ-બોટ ન્યુ પોર્ટ આર. આઈની લાઈમરોક દીવાદાડી આગળ ઊંધી પડી. જીજ્ઞાસુ રહેલા સમુદ્રમાં ચાર જુવાનો તરફડિયા મારવા લાગ્યા. દીવાદાડીનો રક્ષક મકાન પર હતો નહિ તેની બીમાર સ્ત્રીથી કાંઈ બને તેમ નહોતું તેની બાર વર્ષની છોકરી આ જુવાનોને બચાવવા એક નાની બોટમાં હાલેસા મારતી આવી અને તેમને બચાવી લીધા એ પછીના ત્રીસ વર્ષમાં જુદા જુદા સમયે બીજા નવ માણસોને તેણે બચાવી લીધા હતા કાંઈની પણ મદદ વગર આ કામ તેણે કર્યું હતું તેનામાં જેટલી હિંમત હતી, તેટલા જ તેનામાં હોશિયારી અને સહનશીલતા હતા.

એક સમયે બિનોર ફાલિયેરોએ મધ્યભય માણસોને મિજબાની માટે આમ રણુ આપ્યા હતા મિજબાનીને વખતે જ મીકાઈ બનાવનાર અને ટેબલના શણગાર કરનારે કહાવ્યું કે, શણગારની ચીજ બગડી ગઈ છે સૌ ગલરાટમાં મડી ગયા આ પ્રસંગે બિનોર ફાલિયેરોને ત્યાં વાસણ સાફ કરવા રહેલા નોકરે કહ્યું ‘તમે મને કહો તો હું નિભાવી લઉં’ ફાલિયેરોના કારભારીએ પ્રશ્ન કર્યો ‘તું શું કરવાનો હતો ? તું વળી કાણ ?’

જુવાને ઉત્તર આપ્યો કે, ‘પથ્થર વહેરનાર પિસેતોનો પુત્ર હું એન્ડોનિયો કેનોવા છું’ કારભારીએ કહ્યું કે, ‘તું શું કરવા માગે છે ?’ તે જુવાને જવાબ આપ્યો કે, ‘ટેબલના મધ્યભાગમાં શણગાર તરીકે આવી શકે તેવું દુઃકારક કરવા ધારું છું’

મુખ્ય નોકર મૂંઝાયો અને જે કાંઈ થઈ શકે તે કરવા તેને કહ્યું એન્ડોનિયોએ ઘોઠુંક માખણ મગાવ્યું અને ઝડપથી તેણે બેકની સ્થિતિમાં એક સિંહ બનાવી કાઢ્યો સિંહના વખાણ કરતા

કારભારીએ તે સિંહ ટેળવ ઉપર મૂક્યો.

પછી વેનિસના મોટા મોટા વ્યાપારીઓ, રાજકુમારો અને ઉમરાવો જમવાના ઓરડામાં દાખલ થયા આ મંડળમાં કલાની કદર કરે તેવા હોશિયાર માણસો હતા.

જ્યારે તેમની નજર માખણના આ સિંહ ઉપર ગઈ, ત્યારે આ કલાકૃતિથી થયેલા આશ્ચર્યમાં તેઓ જે કાર્ય માટે આવ્યા હતા, તે ભૂલી ગયા. લાંબો વખત તપાસી તપાસીને તે સિંહ તેમણે જોયો અને થોડો જ વખત નભી શકે તેવા આ પદાર્થમાંથી સિંહ બનાવવા કયા મહાન શિલ્પીને મરજી થઈ આવી હતી એવો સિનોર ફાલિયેરોને તેમણે પ્રશ્ન કર્યો. ફાલિયેરો કાંઈ ઉત્તર આપી શક્યો નહિ. તેણે પોતાના કારભારીને પ્રશ્ન કર્યો. કારભારીએ આ મંડળ આગળ એન્ટોનિયોને રજૂ કર્યો.

સૌ નામાકિત મહેમાનોને જ્યારે ખબર પડી કે વાસણ સાફ કરનાર છોકરાએ ટૂંક વખતમાં તે સિંહ બનાવ્યો હતો, ત્યારે તેઓએ જાહેર કર્યું કે, 'આજની આપણી મિળ્ખાની કેનેવાના માનમાં ગણુવી' આમ નથુ કરનાર સિનોર ફાલિયેરોએ જણાવ્યું કે, 'હું તે યુવાનને મારા ખર્ચથી સારા ઉસ્તાદો પાસે શિલ્પીવિદ્યાનું શિક્ષણ અપાવીશ' તેણે પોતાનું વચન પાળ્યું એન્ટોનિયોનું ભાગ્ય ફર્યું. પહેલવહેલી ઉપર જણાવેલી જે સારી તક એન્ટોનિયોને મળી તેનો તેણે ક્રેવો લાલ લીધો તેની ધણીને ખબર નહિ હોય; પણ એને જ પરિણામે જાતના મહાનમાં મહાન શિલ્પીઓમાં કેનેવાનું નામ સુપ્રસિદ્ધ થયું.

નખળાં માણસો તકને માટે રાહ જોઈ બેસી રહે છે; ત્યારે મજબૂત માણસો તક મેળવે છે—તક હીલી કરે છે.

જે લોકો તકની રાહ જોઈ બેસી રહે છે, તેઓ સર્વોત્તમ મનુષ્ય હોતા નથી, જેઓ તકનો લાભ લે છે, તકને ઘેરી લે છે, તક ઉપર

ખટારાવાળાને કહ્યું કે, ‘જ હવે આ ચા વેચી દે. બજારલાવથી થોડાક હવકા ભાવે તેણે ઝપાટાબંધ પોતાની સઘળી ચા વેચી નાખી અને થોડા જ વખતમાં તેની પાસે પચાસ હજાર ડોલર થયા. તકનો લાલ લેવાનું આ એક દર્શાવતમાન છે.

આ પ્રકારની મદદ મળે એવો લાખમાં પણ એક સંયોગ તમને પ્રાપ્ત ન થાય, પણ એવી તક ઘણી વખત આવે છે જેનો તમે તરત લાલ લો તો તે તમને અત્યંત લાભજનક થઈ પડે

મેન્સેસ્ટરના એક કારખાનાના મેનેજર માટે જાહેર ખબર આપનારે એક ઉમેદવારને પ્રથમ નજરે જ કહ્યું: ‘તમારી ઉંમર ઘણી નાની છે’ રોબર્ટ ઓએને ઉત્તર આપ્યો કે, ચાર-પાંચ વર્ષ પહેલાં તેઓ મારી સામે આવો વાધો ઉઠાવતા; પણ આવો વાધો હવે જીડને એમ હું ધારતો નહોતો વળી ઓએનેને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો કે, ‘તમને કાંઈ વ્યસન છે કે?’ જવાબ દીધો કે, ‘મને કશું જ વ્યસન નથી.’ ‘તમે કેટલા પગારથી રહેશો?’ ‘વર્ષના ત્રણસો પૌંડ.’ ‘ત્રણસો પૌંડ! આ જગા માટે જધા ઉમેદવારોના પગારની માગણીનો સરવાળો કરીએ તોપણ તે પગારથી ઓછો થાય’

‘બીજો ગમે તે પગાર માગે પણ મારે ઓછો પગાર જોઈતો નથી. હું મારા પોતાના ધંધાવ્યાપારથી જ વધે દડાડે ત્રણસો પૌંડ કમાઉ છું.’

આ યુવાન કદી કાપડની મિલમાં રહ્યો નહોતો. પાંચસો કામદારોવાળા કારખાનાનો તેને ચાર્જ આપવામાં આવ્યો. ય નો, કાપડ અને કાપડ બનાવવાને લગતી રીતોનો રાત્રે અભ્યાસ કરી આ ધંધાની સઘળી માહિતી તેણે મેળવી લીધી. થોડા વખતમાં એ સ્થિતિ થઈ કે આખા મેન્સેસ્ટરમાં પોતાના ધંધામાં તે સર્વોપરી થયો.

‘તક મળતી નથી’ એ તો નબળા મનના મનુષ્યોનું જ હમેશનું બહાનું છે. દરેક મનુષ્યને જીવનમાં અનેક તક મળે છે. વર્તમાન-

પત્રનો એક સીપ પણ એક તક છે, દરેક અસીલ પણ એક તક છે, દરેક ઉપદેશમાં કાંઈક તક છે, દરેક વ્યાપાર-ધંધામાં એક તક છે, સમ્મતા બતાવવાને, મદદ થવાને, મદદનીશી બતાવવાને, પ્રામાણિક થવાને, મિત્રતા કરવાને અનેક તક મળે છે. તમારામાં અન્યતો વિશ્વાસ છે, તેનું દરેક પ્રમાણ તે પણ તક છે. તમારું બળ અને તમારી પ્રતિષ્ઠા જોઈ તમને કાંઈ જવાબદારીવાળું કામ સોંપવામાં આવે તો તે પણ એક તક છે. પ્રવર્તનશીલ મનુષ્યોને જ જીવનનો અધિકાર છે અને આ અધિકાર મદદનીશ માફક ભોગવવામાં આવે તો તમારી યોગ્યતાને અનુસરતી ફોટો માટે તમે ઉપયોગ કરી શકો, તેના કરતાં પણ વધારે તક મળશે. ફેડ ઓક્સાસ જેવા ગુલામ પણ વફતા, અધિપતિ અને રાજદારી થઈ શક્યો તો તેના પ્રમાણમાં જોને ધણી તક મળે છે, તેવા યુવાનોએ ક્રેટલું વધારે કરી બતાવવું જોઈએ ?

‘ મને વખત મળતો નથી. મને તક મળતી નથી. ’ એવું કાંઈ મહાન કાર્ય કરનાર કહેતો નથી. સુસ્ત માથું જ તેમ કહે છે. જેની ધણી લોહા દરકાર કરતા નથી, તેવી જૂજ તકનો ધણી યુવાનો લાલ લઈ, આખી જિંદગીની તકમાંથી બીજાને જે લાલ મળતો નથી તે તેઓ મેળવે છે. મધમાખની માફક તેઓ દરેક ફૂલમાંથી મધ ચૂસે છે. તેમને મળતા દરેક માથુંસ, દિવસનો દરેક સંભોગ-સર્વમાંથી તેઓ પોતાના જ્ઞાનનો અને અંગત શક્તિનો લાંડાર વધારે જાય છે.

આવ્યાં. આમાં એકનું મોં વાળથી ઢાંકેલું હતું, તેના પગ ઉપર પાંખો હતી. પેલાએ શિલ્પીને પ્રશ્ન કર્યો કે, ‘આ દેનીનું નામ શું?’ શિલ્પીએ ‘ઉત્તર’ આપ્યો, ‘તક.’ ‘તેનું મોં કેમ છુપાયેલું છે?’ જવાબ મળ્યો કે, ‘જ્યારે માણસની પાસે તે આવે છે, ત્યારે તે ભાગ્યે જ તેને ઝાળખે છે,’ ‘તેના પગ ઉપર પાંખો કેમ છે?’ કારણ કે તરત જટકી બચે છે અને એક વખત ગઈ કે ફરી મળતી નથી.’

જીવન તકથી ભરપૂર રહે છે. આ તકો રંગબૂમિ પર રેજૂ થાય એવી નાટકીય કે મોટી હોતી નથી; પણ જેમને દુનિયામાં આગળ વધવું હોય છે, તેમને તો તે ઉપયોગી થઈ પડે છે.

સ્ટીમખોટથી પોતાને આગળ વધવાની તક મળશે, એમ ક્રાનો-લિથસ વેન્ડરબિલ્ટને માલૂમ પડ્યું અને સ્ટીમથી વઢાણ ચલાવવાની કક્ષા સાથે પોતાનું નામ જોડાઈ રહે એવો યત્ન કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. પોતાનો આખાઢ ધંધો તેણે મૂકી દીધો ને વર્ષના એક હજાર ડોલરના પગારથી, પહેલામાં પહેલી પાણીમાં ઉતારવામાં આવેલી ‘સ્ટીમખોટનો’ તે કથાન બન્યો. ન્યૂયૉર્કના દરિયા ઉપર વરાળથી વઢાણ ચલાવવાનો સધળો હક્ક લિવિંગ્સ્ટન અને ફૂલ્ટને મેળવ્યો હતો. વેન્ડરબિલ્ટ ધારતો હતો કે વઢાણને લગતો કાયદો બરાબર નથી અને તે કાયદો રદ થયો ત્યાં સુધી તે તેની સામે થયો.

એક સ્ટીમખોટનો તે તરત જ માલિક થયો. યુરોપની ટપાલ લઈ જવા માટે સરકારને જ્યારે મોટી ફી ભરવી પડતી, ત્યારે તેણે મક્કત અને ઝડપથી તે લઈ જવા માથે લીધું. તેની માગણીનો સ્વીકાર થયો અને આ રીતે તેણે પુષ્કળ માલ અને પેસેન્જરો લઈ જવાની જખરદસ્ત ધરાકી બાંધી. પોતાના દેશમાં રેલવેનું સારું ભવિષ્ય જોઈ તે પોતાનાં સધળાં બળ અને ઉત્સાહ સાથે તે

સાહસમાં પશ્ચો અને વિશાળ તથા પ્રસિદ્ધ વેન્ડરગિસ્ટ લાઈનને તેણે પાયો નાખ્યો.

જેન ડી. રોકફેલરે પેટ્રોલિયમમાં પોતાની તક સાધી દેશની ઘણી મોટી વસતીને જરોજર અગ્નિવાણું મળતું નથી, એમ તેને માલૂમ પડ્યું. પેટ્રોલિયમ તો ઘણુએ હતું પણ તેને સાફ કરવાની રીત એવી ખરાબ હતી કે તે ઘણું ઈંચા પ્રકારનું અને પૂરતી રીતે સ્વીસવામત હોય તેનું મળતું નહિ. પેટ્રોલિયમની આ સ્થિતિ તેને માટે સુંદર તક સમાન થઈ પડી પોતે જ્યાં કામ કરતો હતો ત્યાંની ધંત્રને લગતી કુદાનમાના પોર્ટર સેમ્યુઅલ એન્ડસની સાથે તેણે ભાગીદારી કરી અને પોતાના ભાગીદારે ગાંધી કાઢેલી સુધરેલી પદ્ધતિથી ૧૮૭૦માં એક પીપની ભટ્ટી તેણે ચક્ર કરી. તેઓએ ઈંચા પ્રકારનું તેલ જનાવ્યું અને અપાટણધ તે ચાલવા મારડ્યું. તેઓએ ફ્લેગ્ગરને ત્રીજા ભાગીદાર તરીકે દાખલ કર્યા; પણ એન્ડ્રુમ ચોડા વખતમાં નારાજ થયો. રોકફેલરે પૂછ્યું: 'તમારો ભાગ છોડી દેવા માટે તમે શું લેશો?' એન્ડ્રુએ બેદરકારીથી એક હાગળ ઉપર દશ લાખ ડોલર લખ્યા. ૨૪ કલાકની અંદર રોકફેલરે તેને તે રકમ આપી અને તે બોલ્યો કે ભવિષ્યમાં એક કરોડ ડોલર આપ્યા કરતાં હાલ ૧૦ લાખ ડોલર આપવા સારા છે. મકાન અને ધંત્રસામગ્રી સાથેનું આ નાનું કારખાનું, જેની કિંમત એક હજાર ડોલર પણ હતી નહિ, તે ત્રીસ વર્ષમાં 'સ્ટેન્ડર્ડ ઓઈલ ટ્રસ્ટ'ને નામે પ્રસિદ્ધ થયું. તેની થાપણ નવ કરોડ ડોલરની થઈ. તેનો ભાવ ૧૭૦ ઉપર ગયો એટલે બજારમાં તેની કિંમત એક અબજ અને પાંચ કરોડની થઈ.

જોકે આ તો ચેસા પેદા કરવા માટેની તકનો લાભ લેવાના દાખલા છે, તોપણ સદલાગ્યે હવે વિદ્યુતવિશાનને જાણનાર નિપુણ પુરુષો, એન્જિનિયરો, વિદ્વાનો, કલાવિશારદ સન્જનો, અંધકારો અને કવિઓનો નવો જમાનો આવ્યો છે. આ લોકોને માત્ર પૈસા પેદા

કરવા કરતા કાંઈ વિરોધ ઉચ્ચ કાર્ય કરવાની તક મળે છે. પેમે કાંઈ પ્રાપ્તવ્ય નથી, પણ તે એક તક છે માનવજીવનમાં વધારેમાં વધારે મેળવવા જેવી સર્વોત્તમ વસ્તુ તે નથી. પ્રાપ્તવ્યની તે એક શરૂઆત છે.

ઇંડ્યાડમાં એક છોકરા ઉપર ગાડી ફરી ગઈ. તૂટી ગયેલી ધોરી નસમાંથી લોહીની ધાર વહેવા લાગી થું કરવું એની કાંઈને સૂઝ પડી નહિ આ અરસામાં એસ્ટિલ કુપરે પોતાનો રૂમાલ લઈ ધયેલા ધાની જરા ઉપરના ભાગ ઉપર બાધી દબાવ્યું વડે લોહી વહેતું અટકાવ્યું આ છોકરાની જિંદગી બચાવવા માટે એસ્ટિલના ભારે વખાણ થયા અને તેથી પોતાના સમયનો સર્વોત્તમ સર્જન થવા તેને પ્રોત્સાહન મળ્યું

રોકસપિયરે પોતાની અદ્ભુત કલમ ચલાવી અને જગતની ખરી વસ્તુસ્થિતિ દર્શાવનાર નાટક લખી કાઢ્યું, ત્યાં સુધી એક બાર જ લીટીના 'શાયલોક અને રોર માસ'ની જૂની અને નાનકડી વાતની શી કિંમત હતી ?

આંખો ઉઘાડી રાખવામાં આવશે તો જ્યાં ત્યાં તક જોવામાં આવશે, કાન ઉઘાડા રાખવામાં આવશે તો મદદ માગતાં માગતાં મરી જનારની જૂમો સાંભળવામાં આવશે. કંઈ લાયક બાબતમાં મદદ આપવી તે માટે ખુલ્લા દિલને ખોટ પડશે નહિ. હાથ ઉઘાડા હશે તેને ઉદારતાભર્યાં કામ કરવાની ખોટ પડશે નહિ.

પાણી ભરેલા વાસણમાં કાંઈ નક્કર વસ્તુ નાખવામાં આવે ત્યારે પાણી જિયુ આવે છે, પણ કાંઈએ પોતાના જ્ઞાનનો એટલો ઉપયોગ કર્યો ન હતો કે, જેથી નક્કર ચીજનું જેટલું કદ હોય તેટલી જ જગ્યા પાણીની અદર તે રોકે છે, જ્યારે આર્કિમિડીસને આ ખબર પડી, ત્યારે ગમે તેવા અનિયમિત આકારની વસ્તુઓનું ધન પરિમાણ કાઢવાની સહેલી રીત તેને તેથી માલૂમ પડી આવી.

દરેક જાણુ જાણું છે કે એક લટકાવેલા વજનને હસાવવામાં આવે તો બધા સુધી ફાઈ ઘર્ષણ અથવા હવાનો ધક્કો તેને અટકાવે નહિ, ત્યાં સુધી તે આમતેમ હાલ્યા કરે છે પણ આ જ્ઞાન જરાયે મહત્વનું છે એવો ફાઈને પણ વિચાર થયો ન હતો નાના ગેલિલિયોએ પાઈઝા નગરના દેવાલયનું ફાઈનસ અકસ્માત હાલતું જોયું તેના હાલવાથી ઘડિયાળના લોલકામાં રહેલો અત્યનો સિદ્ધાંત તેને માલૂમ પડ્યો કેદખાનાના લોખંડના બારણા પણ તેને સંશોધન કરતા અટકાવી શક્યા નહિ તેણે તુરંજની ઝોરડીમાની પરાળ વડે પણ પ્રયોગ કર્યા અને સરખા ઘેરાવાની નળીઓ અને સળિયાની શક્તિના જુદા જુદા પ્રમાણુ વિશે ખિતી જ્ઞાન મેળવ્યું

આવા માણસો મહાન કહેવાય છે, એનું કારણ જ્ઞાન એટલું જ કે મનુષ્યજાતિને મળી આવતી તકનો તેમણે લાભ લીધો

જે પોતાને મળેલો અવસર સુધારી લે છે, તે એવું બીજા વાવે છે કે જોઈ પોતાને તેમ જીમને નવા અવસર મળી આવે છે જે માણસોએ જૂતમળમાં પ્રમાણિકતા સાથે ઉલોચ કર્યો છે, તેમણે હમેશા વધતી જતી મનુષ્યની વસ્તીની સમીપ જ્ઞાન અને સુખ લાવી મૂકવાના કામમાં મદદ કરી છે

ઠરેલ કરકસરવાળા અને હોશિયાર કારીગર માટે, કેળવણેલા યુવાન માટે, ઓફિસના મારકુનો અને નોકરો માટે જગતના ઇતિહાસમાં પહેલા નહિ જણાયેલા તેવા જિંદગીમાં જે વડે મોટી ફતેહ મળે તેવા સંખ્યામાં વધારે વિસ્તારમાં જણાવ્યા અને સંદેશાઈથી દાખલ થઈ શકાય તેવા અનેક માર્ગ મળી આવે છે થોડા વખત પહેલા માન નહિ-ચાર જ ધધા હતા હાલ પચાસ છે જ્યાં એકાદ વેપાર હતો, ત્યાં હાલ સેકડો થયા છે

તમના આગલા લાગમમાં વાળ છે અને પાછલા લાગમમાં તેને ટાલ છે તેના આગલા ગુચ્છાથી તમે તેને

પકડે તો જ તેને પકડી શકાય; પણ છોડી દીધી તો પછી ઇંદ પણ તેને પકડી શકશે નહિ.

જે પોતાને મળેલી તકનો ઉપયોગ ન કરી શકે, તેને માટે સંસારમાં સારી તક પણ શા કામની છે ?

વિદ્યાર્થીઓ તરીકે જેઓ નિશાળે મોડા જાય છે, તેમના ધરના કામમાં તેઓ અનિયમિત રહે છે. આ રીતે તેમને મોડા પડવાની તથા અનિયમિત થવાની ટેવ પડી જાય છે; અને જ્યારે તેમને માથે જવાબદારી આવે છે ત્યારે માત્ર કાલે જ તેઓ ગયા હોત તો તેમને નોકરી મળત એવા તેઓ વિચાર કરે છે. પૈસા મેળવવા તેમને અનેક સંયોગો મળ્યા હતા એમ તેમને સાંભરે છે. કાં તો ‘હાલ’ એટલે વર્તમાન સમય સિવાય બીજો વખતે પૈસા મેળવતાં તેમને આવડે છે, એ વસ્તુસ્થિતિ હોય છે; લવિધ્યમાં પોતાની સુધારણા કરવી અગર બીજાઓને લવિધ્યમાં મદદ કરવી, એ તેમને આવડે છે; પણ વર્તમાનમાં તેમને કાંઈ તક જણાતી નથી. તેઓ હંમેશાં જળાશય આગળ હોય છે; ત્યારે તેમને અંદર નાખનાર કાંઈ હોતું નથી. પોતાને મળેલી તકનો તેઓ લાભ લઈ શકના નથી.

જેઓ ફરી તક મેળવવા તથા ઘણા વખત પહેલાં કરેલી જૂલ સુધારવાને, પાછળથી પોતાની જિંદગી આપવાને માટે પણ તૈયારી બતાવે છે, એવાં ઘણાં માણસ સ્વગત કલા કરે છે :

‘મેં આમ કર્યું હોત તો, મેં આમ ન કર્યું હોત તો.’

ટૂટલીક કાણો એવી હોય છે કે જે વર્ષો કરતાં વધારે મૂલ્યવાન હોય છે. એમાં આપણું કાંઈ ચાલી જ ન શકે. મહત્ત્વ અગર કિંમતની બાબતમાં વખતના લુદા લુદા વિસ્તારતું પ્રમાણ કામ આવતું નથી, એક અનિશ્ચિત અણધારી પાંચ મિનિટમાં તો જિંદગીનો મોટામાં મોટો બનાવ બને. આ ઘણી મહત્ત્વની પાંચ મિનિટ ક્યારે આવશે તે કહી શકાતું નથી.

આનોડ દહે છે કે, જેને આપણે દયા કરવાનો સમય હતીએ છીએ, તે પણ દાર્ઠ આમ પ્રસંગ, દાર્ઠ ખાસ તક દોષ છે આગળ દાર્ઠ પણ બાળનની જે દાર્ઠ તાલીમ મળી દોષ છે, તેવું એકંદર પરિણામ આ ખાસ પ્રસંગે જ દેખાઈ આવે છે આકસ્મિક સંયોગોનો લાભ લેવાનું જેમને શિક્ષણ મળ્યું છે, તે સિવાયના સર્વને આકસ્મિક સંયોગ દાર્ઠ પણ કામના થઈ પડતા નથી દાર્ઠ પણ તકનો લાભ લેવાને તમે તૈયાર નહિ હો તો તે તકથી જ તમે હાસ્યારુપદ થશો

આપણને મુશ્કેલી એ છે કે આપણે ઉમેશા પૈસા, ક્ષાતિ કે લાભકાત મેળવવાનો બાદશાહી અવસર જોતા રહીએ છીએ એમર્સન દહે છે કે અમેરિકાની ઉપર ઉપરની બાળતો, ઉપર ઉપરના દેશાલિ માનથી આપણે અભઈ ગયા છીએ ઉમેશવારી ક્યાં વગર આપણે ઉસ્તાદ થવા માગીએ છીએ; અભ્યાસ કર્યા વગર આપણે જ્ઞાન મેળવવા માગીએ છીએ અને મૂડી વિના જ ઉધારથી પૈસા મેળવવા માગીએ છીએ રાજદારીઓ જૂપા મંડળોને લાય આપી સત્તા મેળવે ■ હોટવવાળાઓ સાથે રહી તેઓ વગસગ મેળવે છે, કપડથી તેઓ પૈસા મેળવે છે, બચુરીને પ્રસોલનો આપી રહેથી આ લોકો બચી બચ છે, તેથી બિધા કાચથી જિંદગીના પ્રશ્નો તપાસવાનો આપણને મોઢ થાય છે કોલેરાથી, રોગથી આપણે દૂર રહીએ છીએ તેમ આવી તકથી અને આવી ખરાબ લાલચોથી પણ આપણે દૂર રહેવું જોઈએ ઉપરથી તો આ બધાનો પાયો સગીત છે એમ આપણને જણાય છે, પણ તેથી આખરે આપણી અપકીર્તિ થાય છે, ગુના કરવા પડે છે માનવજાતિને હાનિકારક થવાના પ્રસંગો આવે છે અને વખતે આત્મઘાત કરવાની સ્થિતિ ઉપર પણ આવવું પડે છે

યુવાન પુરુષો અને સ્ત્રીઓ ! આજો દિવસ તમે સુસ્ત કેમ

પડી રહ્યા છે ? તમે જન્મ્યાં તે પહેલાં શું સઘળા જન્મીન ખેડાતી હતા ? ખેડાયા વગરની ખિલકુલ જન્મીન નહોતી ? શું જન્મીન ઉત્પન્ન આપતી બંધ થઈ ગઈ ? સઘળા જન્માઓ શું પુરાઈ ગઈ છે ? બધા પ્રસંગ શું ચાલ્યા ગયા છે ? તમારા દેશનાં સઘળાં સાધનોનો પૂરેપૂરો વિકાસ થઈ ગયો છે ? કુદરતનાં શુ બધાં જ રહસ્ય જણાઈ ગયાં છે અને તાબે કરવામાં આવ્યાં છે. તમારી સુધારણા માટે અગર અન્યના કસ્યાણુ માટે વર્તમાન સમયનો ઉપયોગ કરવાનો શું કોઈ માર્ગ જ રહેલો નથી ? વર્તમાન જીવનની રૂપધાં શું એટલી બધી સખત, એટલી બધી ડરી જવા જેવી છે કે માત્ર પ્રમાણિકપણે, નિભાવ જેટલું મજા તેટલાથી તમારે સતોષ માનવો જોઈએ ? આ પ્રગતિશીલ જમાનો, જેમાં તમારા પ્રોત્સાહન માટે ભૂતકાળના અનુભવનો સંગ્રહ કરી રાખવામાં આવ્યો છે, તેમાં તમને જીવન ગાળવાનું મળ્યું છે તે શું એટલા જ માટે કે માત્ર પાશવી જીવનના સરવાળામાં તમે એક વધારે છો એટલું જ તમે બતાવી શકો ?

દરેક ટેકાણે જૂનાને બદલે નવું આવતું જાય છે. બીજાં વધારે સારાં યંત્રો નીકળવાથી માત્ર દશ જ વર્ષ પહેલાંનાં યંત્રો જૂના લોહા તરીકે તરત જ વેચી નાખવાં પડે છે. આપણા પૂર્વજોની પદ્ધતિઓ દિનપ્રતિદિન અદસ્ય થતી જાય છે. ઉદ્યોગ અને પ્રગતિ માટે જીવન અર્પણ કરનાર મનુષ્યો એક પછી એક મૃત્યુ પામતાં જાય છે અને જેમ જેમ જીવનના નિર્વાહ માટેની લડત વધતી જાય છે, તેમ તેમ લડતમાં ખાલી પડતી જગ્યાઓ લેવાને વધારે મજબૂત હાથ અને વધારે સાચા હૃદયનાં સ્ત્રીપુરુષોની જરૂર પડે છે.

તમે એવા જમાનામાં અને દેશોમાં જન્મ પામ્યા છો કે જ્યાં સ્થળે સ્થળે કોઈ સમયે નહિ જણાયેલાં તેવાં સાધન અને તક જીલરાઈ જાય છે; તો પછી જે કામ માટે ઈશ્વરે પૂરતી બુદ્ધિ અને શક્તિ આપ્યાં છે તેમાં પણ તેની મદદ માગીને શા માટે તમારે

અદા વાળી બેસી રહેવું જોઈએ !

પરવા જેવું કામ જગતમાં થાય છે માનવસ્વનાવની ધર્મના એવી છે કે એક મારો ચબ્દ, અગર જૂઠું જેવી પણ મદદ અને સમયે પોતાના જાતિનધુ ઉપર આવતી આપત્તિનો ધત્તારો અપાવી શકે અગર ફોદનો તેનો માર્ગ મોકળો કરી આપે આપણી છુદ્ધિ શક્તિની એવી ગ્યના પરવામાં આવી છે કે, પ્રમાણિક, માયા કલ્પના અને આમહુપૂર્વકના યત્નોમાં જ આપણે વગરેમાં વધારે મુખ્ય રહેલું છે એમ માલૂમ પડે છે હિંમત આપ અને કામ કરવાનું જ્યાં ઉત્તેજન મળે તેવા જસખ્ય દેશાન તમારી આગળ રજૂ છે તે સાથે મત પરવાની, લાભ મેળવવાની તક દરેક પતે તમારી સ મુખ્ય આવી જિભી રહે છે

તમ માટે ગાહ જોતા નહિ, તમારી તક તમે જ ઉત્પન્ન કરો. કોઈ પણ પ્રયત્ન કરવા લાયક બાબત પરિપૂર્ણ કરવાને દરેક માણસે તક મેળવવી જોઈએ તે પ્રમાણે તમે પણ મેળવો એના જેવી તકો પણ સુસ્ત માણસોને ઉપયોગી થતી નથી, ત્યારે ઉદ્યોગીને સાધારણમાં સાધારણ તક સોનાની થઈ પડે છે

માનવજીવનમાં અમુક એવા સયોગ આવે છે, જેનો ખરે વખતે લાભ સેવામાં આવે તો નસીબ ખૂદી જાય છે જે તે સયોગ વિસારી દેવામાં આવે તો તેમના જીવનનો પ્રવાસ કુદ્રતા અને સફટમાં આવી અડકે છે જ્યારે સયોગ લાભજનક હોય તે વખતે જ આપણે તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહિ તો આપણા કામ નિષ્ફળ જાય છે

‘તમ બે વાર મળતી નથી માટે જ્યારે તકથી દેવ અનુકૂળ દેખાતું હોય અને મર્ત્યવ્યની દૃષ્ટિએ અમુક માર્ગ છૂટ માલૂમ પડતો હોય તે સમયે તેનો ઉપયોગ કરો. બહાદુરીથી હિંમત સાથે નક્કી કરેલા લક્ષ્ય તરફ આગળ વધો’

૨ : ભાવિ વગરના છોકરા

‘હાળામાં હાળી ચોંચમાં જ સુંદરમાં સુંદર ફૂલ ઉત્પન્ન થાય છે અને હિયામાં હિયા તથા મજબૂતમાં મજબૂત ઝાડ ખડકોમાંથી જન્મ મળત તરફ આગળ વધે છે.’

જે. જી. હોલેન્ડ

‘ગરીબી ધણી ભયંકર છે અને ફેટલીક વખત આપણામાં જે કંઈ ‘આધ્યાત્મિક’ હોય છે, તેનો તે નાશ કરે છે, પરંતુ કિતર તરફના પવનથી જ માણસોમાં હિંમત અને મજબૂતી આવે છે. દરિયાકાંઠાના આનંદજનક પવનથી તો માણસ માત્ર મીઠા સ્વપ્નમાં જ પડી જાય છે.’

ઉર્ડાહ

‘ગરીબી કડવી અને તિરસ્કરણાત્મક હોય છે, છતાં તે કલ્યાણકારક હોય છે. તેના સદ્ગુણ સમજવામાં આવતા નથી, પણ જોનો વિચાર આવેલા અશક્ય છે, એવી અનેક બાબતો ગરીબીથી જ, લગીથી જ સંપૂર્ણ થઈ શકે છે. માણસના હૃદયમાં હિંમત તેથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનાથી સુદૃઢ તીક્ષ્ણ બને છે. આમલ ઉત્પન્ન થાય છે, એકદમ દીર્ઘદષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૈર્ય આવે છે અને તેને જો સહનશીલતાથી નિભાવી લેવામાં આવે તો જીવન સુખરી બને છે.

ડાયડન

‘ગરીબી એ છટ્ટી ઇંદ્રિય છે.’

જર્મન કહેવત

‘આપણે હંમેશા શાપ સમાન હોતી નથી. પહેલી આફત એ પાછળથી ધણીવાર સુખકર થઈ પડે છે, મુશ્કેલીઓની પાર જવાથી જામ મળે છે, એટલું જ નહિ, પણ આપણી ભવિષ્યની લાડતમા હિંમતમા આવે છે.’

શાખર

‘દુઃખજના અચેસરોએ ચોતાના જીવનની રાત્રીમાં છોકરાઓ તરીકે કરી હતી તે વિષે કંઈ પણ શક નથી.’

સેથલે

‘નમ્રતા એ નવીન મહાવાકાંક્ષાની નિસરણી છે, એ એક સાધારણ રીતે સાબિત થયેલી બાબત છે.

રોકસપિયર

ડેન્માર્કમાં બાળકોની એક પાર્ટીમાં એક ખૂબસૂરત નાની છોકરીએ કહ્યું કે, ‘હું તો દરબારમાં જઈ છું, આપું છું, મારા

પિતા દરબારી ઘોડાવાળા છે. આ જગ્યા ધોળી જિંઘી કહેવાય છે. તેણે વળા ઉમેયું કે, 'જેમના નામને છેડે 'મેન' આવે છે તેમનો શો દિમાળ? અમારે અમારા હાથ કમાનદાર અને ઢાણીઓ આણીદાર રાખવી પડે છે, જેથી જેમના નામને છેડે 'મેન' હોય તેમને દૂર ને દૂર રાખી શકાય '

ધેસાદાર વેપારી પિટમેનની ઓફરીએ કહ્યું : 'ગાળકામા વહેંચવા માટે સો ગોલરની મીઠઈ ખરીદી શકે તેટલી મારા પિતાની શક્તિ છે. તમારા પિતાની તેટલી શક્તિ છે?'

એક અધિપતિની ઓફરીએ કહ્યું કે, 'હા, પણ મારા પિતા તારા અને દરેકના પિતાને હાથે ચઢાવી શકે માગ પિતા કહે છે કે દરેક માણસ તેમનાથી ખીએ છે; કારણ કે પોતાના પૈપર વડે તે ધારે તે કરી શકે છે '

રસોઇયા તરફથી યાજ્ઞાઓ ફેરવતો અને તેની પરવાનગીથી એરડાની ફાટમાથી ઓફરીઓની ઉપલી પાટી જોતો એક ઓફરો વિચાર કરવા લાગ્યો : 'હું જેમાના બધા જેવો થાઉં તો કેવું સારું?'

પણ તેમ થવું સંભવિત લાગતું નહોતું. તેના જમાતાપિતા પાસે એક દોકડો પણ હતો નહિ અને તેમના નામને છેડે 'મેન' લખાતું હતું.

ઢેટલાક વર્ષ પછી જ્યારે આ પાટીવાળા ઓફરો પુરુષ અને સ્ત્રીની અવસ્થામાં આવ્યા ત્યારે સુંદર મૂલ્યવાન વસ્તુથી ભરપૂર એક સુંદર મકાન તેઓ જોવા જયા, ત્યાં તેઓ તેમના માલિકને મળ્યા. પેલો એરડાની ફાટમાથી જોનાર ઓફરો જ આ મકાનનો માલિક બન્યો હતો.

થોર્વાર્ડસેનના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલો શિલ્પી આ જ માણસ હતો.

ઈસપ ગુલામ હતો પણ કીર્તિ મેળવવાનો માર્ગ સહુને માટે ઉઘાડો છે, તે સર્વને વિદિત થાય તે માટે એથેન્સના લોકોએ તેના સન્માનમાં તેણે એક પૂતળું બિલુ કર્યું હતું. ઓસમા જે યાદી કળા, સાહિત્ય અગર યુદ્ધમાં નોમના કાઢે તેને દ્રવ્ય અને અમરત્વ ખાતરી પૂર્વક મળતા આ પ્રકારના ક્રમોમાં પ્રયાસ કરતા ગુણવાન માણસોને ઉત્તેજન આપવા માટે તેના જેટલું ખીજા કોઈ દેશ તરફથી થયું નથી. પ્રતિભા, નિપુણતા અને સૌદર્યને ઓક લોકો પૂજતા.

પ્રેસિડન્ટ વિલ્સન કહેતો કે, હું ગરીબીમાં જન્મ્યો હતો. મારા પારણાને ને દરિદ્રતાને છેડું નહોતું કેટલીક વખત એમ બનતું કે હું રોટલો માગું, પણ ધરમાં રોટલો મળે નહિ. દસ વર્ષની ઉંમરે હું ધર છોડીને નીકળ્યો હતો. અગિનાર વર્ષ સુધી મેં ઉમેદવાર તરીકે કામ કર્યું હતું અને તે દરમિયાન દર વર્ષે એક મહિનો મેં શિક્ષણ લીધું. ૮૨ ૧૧ વર્ષની સખત મહેનત પછી બળદની બે જોડ અને અને છ ઘેટાં મને મળ્યા. આના મને ૮૪ ડોનર બિપલ્યા આનદને માટે મેં એક પણ ડોનર ખર્ચ્યો ન હતો. જન્મથી માંડી એકનીમ વર્ષનો હું થયો ત્યાં સુધી એક પેની પાણુ હું ગણી જોતો. માઈનના માઈલ સુધી કાટાળાબરેલી મુસાફરી કરવાનો અને ‘કોઈક મહેનતનું કામ આપો-ઉઘમ આપો’ એમ કહેવાનો મને અનુભવ છે એકવીસ વર્ષનો હું થયો તે પછીના પહેલા માસમાં હું જગનમાં જતો, બળદની જોડી હાકતો અને લાકડાના વેદા ચીરતો દિવસ બિગતો. પહેલા હું જીતો અને સાંજે અધારુ થયા પછી પણ સખત મહેનત કરતો અને આખા મહિનાના આવા કામ માટે મને ૭ ડોલર જેટલી રકમ મળતી. રાત્રિએ ચદ્ર દેખાય છે, તેટલો મોટો ગાડીના પૈડા જેવો, આ દરેક ડોલર મને જણાતો.

સ્વમુદારણા માટેની આગળ વધવાની એક પણ તક નહિ એવાને મિ વિલ્સને નિશ્ચય કર્યો હતો. અવકાશના વખતની દિ મત તેના

જેટલી કાર્થિક જ નવેનું હતો. આ મમય સોનામહેર જેવો દોષ એમ ગણી તેને તે પકડી લેતો અને તેમાંથી જે કાંઈ મળી શકે તે મેળવ્યા વગર તે પસાર થવા દેતો નહિ. એકવીસ વર્ષ પહેલાં તેણે એક હજાર સારી ચોપડીઓ વાચી હતી, ખેતીનો ધંધો છોડી, સો માર્ગલ કરતાં પણ વધારે દૂર મોચીનો ધંધો શીખવા તે મેસાયુસેટ્સમાં નાટિક ગયો. જાંકરહિલનો કાર્તિસ્થાન અને બીજાં હદનિશાન તે જોઈ શકે તે માટે જોસ્ટન ઘઉંને તે ગયો. આખી મુસાફરીનું તેને એક ડોલર અને છ સેન્ટ ખર્ચ થયું. એક વર્ષમાં તે નાટિકની ડિબેટિંગ ક્લબનો આજેવાન થયો. આઠ વર્ષ પૂરાં ન થયાં તેટલામાં તો તેને મેસાયુસેટ્સની ધારાસભામાં ગુલામી વિરુદ્ધ લડાવણી કર્યું. બાર વર્ષ પછી સંસ્કારી અને શિષ્ટ સભરની સાથે રહી કોંગ્રેસમાં તે કામ કરવા લાગ્યો. તેને મન દરેક પ્રસંગ મહાન પ્રસંગ હતો. પોતાની જિંદગીનો દરેક સંજોગને તે ફોલોના સાધનરૂપ બનાવતો.

ડૉ ટાલમેજર કુવાન પુરુષો સાથે વાત કરતાં કહેતા કે, 'તમારા સંયોગો પ્રતિકૂળ છે' એના જવાબમાં મારે તમને કાર્થિક કહેવું છે છેવટે જોઓ દુનિયામાં કુતોલ મેળવવાના છે, નામ કાઢવાના છે, તેમની સાથે હાલ તો તમે સમાન પંક્તિ ઉપર છો એમ તમને માલુમ પડશે મારા શબ્દો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપજો અને ફેટલાક વર્ષ પછી તેનો વિચાર કરસો તો માલુમ પડશે કે હવે પછી દેશમાં જોઓ લક્ષ્યાધિપતિ થનાર છે, જોઓ વક્તા થનાર છે, જોઓ કવિ થનાર છે, દુનિયાના મોટા વેપારી થનાર છે, દેશના મોટા પરદુ-ખલજન નર નીચડનાર છે, ધાર્મિક તથા રાજકીય બાબતમાં જોઓ જગતમાં પોતાનું બળ જમાવનાર છે, તેઓ હાલ તો તમારા જેટલા જ અને તેવા જ છે, તમારાથી એકેય જરા પણ આગળ અગર જરા પણ ઉચ્ચ નથી, તેઓ પણ હાલ સંકટમાં જ છે

શરૂઆત કરવાને તમારી પાસે કાંઈ પણ થાપણ

નથી, એમ કહી ઈશ્વરની નિંદા ન કરો. ઈશ્વર જે કાંઈ સારામાં સારાં સાધન આપી શકે તે સઘળાં સાધન ગરીબમાં ગરીબ છોકરાને પણ તેણે આપ્યાં છે.

ઔદ્યોગિક પુનરુદ્ધાર માટે જે મહાન પુરુષનો અમેરિકા આજે પણ આભાર માને છે, તેણે ત્યાંની ગ્રેન્ડ ટ્રંક રેલવે ઉપર દૈનિક પત્ર વેચવાની શરૂઆત કરી હતી. ટોમસ આલ્વા એડિસન તે વખતે પંદર વર્ષની ઉંમરનો હતો. તેણે રસાયનશાળાના પ્રયોગ કરવા માંડ્યા હતા. એક જગાએથી બીજી જગાએ લઈ જઈ શકાય તેવી (ફરતી) પ્રયોગશાળાની તેણે રચના કરી હતી. એક દિવસ તે કાંઈક ગૂઢ પ્રયોગ કરતો હતો, તેવામાં ટ્રેને વળાંક લીધો અને સત્તરપુરિક એસિડની શીશી ભાંગી. પરિણામે અસાધારણ ગંધ ફેલાઈ ગઈ અને અસ્વાભાવિક ગૂંચવણો ઊભી થઈ. ટ્રેનનો ગાર્ડ જેણે આવી જ સ્થિતિ અનેક વાર સહન કરી લીધી હતી, તેણે આખરે આ રસાયનવિદ્યાનુરાગીને ધોકલી કાઢ્યો અને તેને કાઢતાં કાઢતાં તેના કાન ઉપર એક જખરદસ્ત ઘાપડ લંગાવી દીધી.

એક પછી અનેક હૃદયદ્રાવક, હૃદયને હલાવી નાખે તેવી સ્થિતિમાંથી એડિસન પસાર થયો. દરેક સ્થિતિમાં, દરેક પ્રસંગે તેને ફતેહ મળતી રહી અને આખરે જગતનો વૈજ્ઞાનિક તાજ તેણે નાની ઉંમરે મેળવ્યો. તેની ફતેહનું કારણ તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, તે બિલકુલ મદ્યપાન કરતો નહિ અને કામ કરવાની, મહેનત કરવાની બાબત સિવાય બીજી સર્વ બાબતમાં તે મિતાહારી હતો.

મિલમાં કામ કરતા ચીથરેહાલ કુવક જેવી કલેને બીજા છ ભાઈ હતા અને એક સાધારણ ગામઠી શાળા સિવાય બીજી કંઈ નિશાબે આ છોકરાને મોકલવાના સાધન તેની ગરીબ માતા પાસે નહોતાં, અહીં તેને માત્ર વાચન, લેખન અને અકર્ષિતનું જ્ઞાન

માન્ય ઉદ્ધ, પણ શિક્ષક વગર પણ પોતાના અવગણના સમયનો તે ઉપયોગ કરતો સાબળનારમાં ગાય અને ઘોડો એવા તબેલામાં જે છાંયે લાપણ કરતા ચીખ્યો હતો, તે અમેરિકાનો મહાનમા મહાન વક્તા અને રાજ્યપ્રમુખી પુરુષ થયો.

ગરીબી અને હાડમારીની સાથે ટકર ગ્રીનનાર કેપ્લર, જેના પુસ્તક સરકાર તરફથી વાળી નાખવામાં આવ્યા હતા, જેના પુસ્તક લખને જેસુઇટોએ તાણુ માર્યું હતું અને લોકોની જૂમથી જેને દેશ નિમન કરવામાં આવ્યો હતો, તેનું દૃષ્ટાંત જુઓ એન્ડ્રુ કેર સૂર્યની સાથે મહો અંકામરે ફરે છે પૃથ્વીના મધ્યભાગને સૂર્યના મધ્યભાગ સાથે જોડનાર લાઈન સરખા સમયમાં સગળી જગા ઉપરથી પસાર થઈ જાય છે અને મહો જેટલી વાર ફરે તેના ચોરસ સૂર્યના અને તેમના સામાન્ય અંતરના ઘનના પ્રમાણમાં દોષ છે—આ નિહાંતોના પ્રતિપાદન માટે સત્તર વર્ષ સુધી તેણે શાંતિથી કામ કર્યું ટકાયેના લાવીવાળો આ યુવક જગતનો મહાન ખગોળવેત્તા થયો.

ગેલિલિયોના માળખાપ જ્યારે તેને વૈજ્ઞાનિક શાળામાં મોકલવાને દ્વાશિશ પ્રેરતા હતા તો પછી તે શાળામાં પદાર્થવિદ્યામાં અને ખગોળ વિદ્યામાં ખ્યાતિ મેળવવાને ગેલિલિયોને ક્યા સમય હતો ? પણ જ્યારે વેનિસના લોકો સૂતા હતા, ત્યારે સેન્ટ માર્કસ દેવળના ધુરજ ઉપર જોભા રહી, ગરીબ હોવાથી પોતાના હાથથી બનાવેલા દૂરબીન થી જ્યુપીટરના નજીકના ઉપગ્રહ અને વિનસના જુદા જુદા દર્શન તેણે રોઘી મઢ્યા પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરે છે—આ મતનો ત્યાગ કરવાને પોતાને ફરજ પાડવામાં આવી ત્યારે ધર્મસભાના જુનમથી પણ પૃથ્વી ફરે છે એમ કહેતા આ સિત્તર વર્ષનો છુટો કોનો નહિ તેને કેદખાનામાં નાખવામાં આવ્યો ત્યારે પ્રાચ્ય વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે તેને એટલી આતુરતા રહેલી કે તેની આંતરડીમાંના

તણખનાથી તેણે સિદ્ધ કર્યું કે, એક પોલી નળી તેજ કદના રગીન સળિયા કરતા પ્રમાણમા વધારે મજબૂત હોય છે જ્યારે તે તદ્દન આધળો થયો, ત્યારે પણ તે કામમા મચ્યો રહેતો.

સ્ટીવન જીસાર્ડને કાંઈ પણ તક નહોતી તે દસ વર્ષનો હતો ત્યારથી તેણે પોતાનું ઘર છોડ્યું અને વડાણુમાના એક પિદમતદાર તરીકે તે અમેરિકા ગયો. કાંઈ પણ આત્મભોગથી આગળ વધવું, ફતેહ મેળવવી એ તેની મહત્વાકાંક્ષા હતી. કામ ગમે તેડું સખત અને ન ગમે તેડું હોય, તોપણ તે માથે લેતો. મિડાસની પેઠે જેને તે હાથ લગાડતો, તે સોનું બની જતું ફિલાડેલ્ફિયાનો તે સૌથી શ્રીમાન વ્નાપારી બન્યો. દ્રવ્ય ઉપરનો તેનો અસાધારણ પ્રેમ પમદ કંવા લાયક નહોતો. પણ તે જે કાંઈ કામ કરતો, તેમાની પરિ પૂર્ણતા, પ્રજાકીય જરિયાતના વખતમા તેનો જાહેર જુસ્સો, પ્રાણુધાતક પીળા તાવથી પીડાતા બીમાર અજાણ્યા માણુસોને બચાવવા પોતાની જિંદગી જોખમમા નાખવાની તેની ઉત્કંઠા-એ તેના ચારિત્રના લક્ષણુ ખરેખર અનુકરણુ કંવા લાયક છે.

જગતના ઉચ્ચાલન હાલ જેમના હાથમા છે, જેઓ તે હાલ ચનાવે છે તેઓ સગળા પ્રથમ લગભગ ગરીબ છોકરાઓ હતા.

એન્ડ્રુ જોન્સનને તેની માતાએ દશ વર્ષની વયે દરજીને ત્યાં મૂક્યો હતો તે શાળામા જઈ શક્યો નહોતો.

શાળા વગર, પુસ્તકો વગર અને તક વગર ઝૂપડીમા જન્મેલા તે એક સાધારણ છોકરાએ સિવિલ વોરમા (દેશની માહોમાટેની લડાઈમા) પ્રેમિકટ તરીકે પોતાના સરળ અને વ્યાવહારિક ડહાપણથી માનવજાતિમા વાહવાહ મેળવી અને ચાળીસ લાખ યુનામેને મુક્ત કર્યા.

ઝાલિયોના જગનની એક ઝૂપડીમા ૧૮ માસના એક છોકરાને તેડી એક ગરીબ વિધવા પોતાના નાના છોકરાનું કેમ પૂરું કરવું તે

વિચારે છે. છોકરો મોટા થાય છે અને ઘોડાં વર્ષમાં પોતાની માતાને મદદ કરવાને લાકડાં કાપતો અને જંગલમાંની ઘોડી સાફ જમીન ખેડતો જોવામાં આવે છે. પોતે નહિ ખરીદી શકે તેવા પુસ્તકનો અભ્યાસ કરવામાં પોતાના અધ્યાપકનો સથળો સમય તે માગે છે. ૧૬ વર્ષની ઉંમરે કેનાલના ઢોડી ખેંચવાના માર્ગ ઉપર ખચ્ચર હાકવાની તક તે સ્વીકારે છે, પછી તરત જ ઝાડુ મારવા માટે અને શાળામાં લણુવાની હી માટે શાળાને ઘંટ વગાડવાની જગ્યા માટે તે ચરજ કરે છે.

ગોગાશાળાના પહેલા છ માસની હી તેને ૧૬ ડોલર પડી. ન્યારે ફરીને તે શાળામાં આવ્યો ત્યારે તેની પાસે માત્ર અર્ધાં શિક્ષક હતો તે તેણે બીજો દિવસે દેવળની પેટીમાં મુકી દીધા. અડવાડિયાના એક ડોલર અને છ સેન્ટથી ખાવાની, ધોવાની, બળ-તણ અને ખતીની એક સુતારને ત્યાં તેણે ગોઠવણુ કરી હતી અને રાત્રિએ અને દર શનિવારે જે સમય મળે તેમા કામ કરવાની ગોઠ-વણુ રાખી હતી એક શનિવારે તે આવ્યો ત્યારે તેણે ૫૦ પાટિયાને રંધ્યાં માર્યો હતો. આ કામ માટે તેને એક ડોલર અને બે સેન્ટ મળ્યા હતા. ન્યારે ટર્મ પૂરી થઈ, ત્યારે પોતાનું સંપત્તિ અર્થ આપતા તેની પાસે ત્રણ ડોલર વધ્યા.

બીજો શિવાળે એક મહિનાના બાર ડોલર અને બેજનનની ગોઠવણીથી શાળામાં તે શિક્ષક તરીકે રહ્યો. વર્તમાનમાં તેને ૪૮ ડોલર મળ્યા અને ન્યારે તે શાળામાં પાછો આવ્યો, ત્યારે અડવાડિયાના ૩૧ સેન્ટ પ્રમાણે તે ખાતો, પીતો અને રહેતો.

ઘોડા સમયમાં તે વિલિયમ કોલેજમાં દાખલ થયો અને માન સાથે મેજ્યુએટ થયો. ૨૫ વર્ષની ઉંમરે તે કોંગ્રેસમાં દાખલ થયો.

હીરેમ કોલેજમાં ઘંટ વગાડવા માટે પોતે ચરજ કરી તે પછી ૨૭ વર્ષે નેમ્સ એ ગાર્ડિનર મુનાઈટ્ડ સ્ટેટ્સનો પ્રેસિડન્ટ થયો. એ સ્ટોર્સ, વેન્ડરબિલ્ટ્સ અને ગુલડસની સંપત્તિ ધોવન કરતા આ

દૃષ્ટાત અમેરિકાના યુવાનોને વધારે પ્રોત્સાહક છે. જગતના મહાનરાં મહાન વીર અને પરદુઃખલંબીઓ એવા અનેક માણસો છે, જેઓ ઝૂંપડીઓમાં તાંગીમાં ઊછર્યા હતા, છતાં ઈશ્વરની દયા અને પોતાના ખત વડે પ્રારબ્ધના મોખા ખાળી પાર ઊતર્યા હતા.

પ્રખ્યાત અમેરિકનોના ચરિત્રની ઝોપડી જેનાર એક અંગ્રેજ અંધકાર બોલ્યો હતો કે, તમારા સઘળા મહાન પુરુષોનો જન્મ નાની ભૂરા રંગની ટાટડીઓમાં થયેલો છે.

દરેક બાળુએ પાંચ તક હોય અને એક પણ અડગ હેતુ હોય તો છોકરો ગમે તેવો ગરીબ હોય તોપણ તેણે નિરાશ થવું નહિ પોતાની તકનો ઉપયોગ કરવાની જેનામાં ખત અને શક્તિ છે, તેવા દરેક યુવક માટે રોડી અને ફૂતેલ બને છે. પછી તે છોકરો ઝૂંપડીમાં જન્મેલો હોય કે મહેલમાં જન્મેલો હોય તે કાંઈ મહત્વનું નથી. દૃઢ હેતુનો આવેશ તેનામાં હોય અને સ્વાશ્રય રાખે, તો માણસ, દેવ કે દાનવ તેને આગળ વધતા અટકાવી શકે નહિ.

‘શ્રીમતના છોકરાને જમીન, ઈંટા અને સોનાના ઢગલા વારસામાં મળે છે ! તેને મૃદુ, દ્રામગ હસ્ત અને શરદી લાગે તેવું પોચું શરીર મળે છે એક જૂનું કપડું પહેરવાની તેની હિંમત ચાલતી નથી મને એમ લાગે કે, આવો વારસો મેળવવો બાગ્યે જ કોઈને પસંદ પડે શ્રીમતના છોકરાને વારસામાં ચિંતાઓ મળે છે. બે ઢા તૂટે, કારખાતું સળગે, એક ફૂલ જ ચેરના પરપોટા ફોડી નાખે એવા સમયમાં દ્રામગ અને ગોરા ગોરા હાથ બેઈએ તેવાં નિર્વાહના સાધન બિલા કરી શકે નહિ.’

‘ગરીબના છોકરાને વારસામાં શું મળે છે ? મજબૂત સ્નાયુ અને બળવાન હૃદય, મજબૂત બધિ અને તેના કરતા વધારે મજબૂત બુદ્ધિ બે હાથનો તે રાજ, દરેક ઉપયોગી ઉદ્યોગથી, કળાથી પોતાનું કાર્ય તે કયે જાય છે. આવો વારસો મેળવવાની તો રાજને પણ મરજી થાય,’

૩ : દહ સંકલ્પશક્તિ

‘સાચામાસાચુ અને ખરામા ખરુ ડહાપડ તે દહ સંકલ્પ છે. ‘નેપોલિયન
જેનામા દહ સંકલ્પશક્તિ નથી, તેનામાં ડહાપણ નથી. રોકસચિયર
‘ત્યા દહ અને નિર્લેશાત્મક આત્મા જોવામા આવે છે ત્યાં માણસની
આત્મબાળુ જ્યાં કેવી મોકળી થઈ જાય છે અને તેને જ્યાં અને સ્વાતંત્ર્ય
મળે છે તે જોવા આશ્ચર્ય થાય છે.’
જોન ફોર્સ્ટર

‘બળવાન અને કામ કરવાની તૈયારી સાધવા હેતુવાળા માણસને પક્ષ
હાથ હોય છે. પોતાને ઉપયોગી તે થઈ પડે તેથી નહીં દરેક ચીજ ઉપર તે
પોતાનો હાથ મૂકે છે. પોતાને મળી-જાતી વસ્તુને પોતાની તરફ ખેંચવાની
તેન માં આશ્ચર્યજનક શક્તિ હોય છે.’
ટી. ટી. મંગરા

‘જોકોમા બળની ન્યૂનતા હોતી નથી પણ તેમનામા શક્તિપરાક્તિની
ન્યૂનતા હોય છે.’
ચિકટર હુગો

‘અવગુ કે મરગુ એવા જેવે નિશ્ચય ક્યો છે તેને બધે જ ગઈ
જાય છે. આથી ઉમદા નિરાશા મુકેલી સાથે નાશ પામે છે.’
કોર્નિલિસ

‘દરેક માણસ પોતાની કિંમત પોતાના ઉપર ભરે જ મૂકે છે અને આપણી
ઉચ્છારશક્તિ મુજબ જ આપણે નાના અથવા મોટા હોઈએ છીએ.’
ફર્માઈસ

‘ફતેહ મેળવવા માટે જે શક્તિ અને સંકલ્પ જોઈએ તે નહિ બતાવવાથી
અવનની મહાનમા મહાન નિષ્ફળતા ઉત્પન્ન થાય છે.’
વ્હીપ્લે

‘ગિરદીમા આવજ વખતા માણસ માટે જેમ લોકો સ્વાસ્થ્યિક રીતે
જગા કરી આપે છે, તેજ પ્રમાણે જેના હેતુ પોતાના કરતા આગળ હોય
છે, તેને આવજ વખવા માટે માનવભૂતિ જગા કરી આપે છે.’
ડીવાઈડ

‘મૂખ માણસ નિરર્થક ઇચ્છાઓમા પ્રમાદથી પડી રહે છે ત્યારે
ઉચ્છારશક્તિવાળા ડાહ્યા માણસોને માર્ગ મળે છે.’

પર્યંતના શિખર પર આવેલો એક દિલ્લો ન લેવાયો ત્યારે એલેક્ઝાંડરને એક સૈનિકે કહ્યું કે, તમારાથી તે લેવાનું નહિ બને, એ દામ અશક્ય છે.

મહાન સિકંદરે ગર્જના કરીને કહ્યું કે, 'દૂર જા, જે કાશિશ કરશે તેને માટે કશું અશક્ય નથી.' આ પ્રમાણે કહીને તેણે એક દુકડીની સરદારી લઈ દુસ્મનોને હાંકી કાઢ્યા.

જે લેલે નિષ્ફળ જતા તેને સુવાસો કહેતો કે, તમારી ઇચ્છા-શક્તિ પૂરી નહિ હોય. ઇચ્છાશક્તિ પણ ક્ષતેહનો એક માર્ગ છે એમ તે કહેતો. 'હું બાણ્યુતો નથી,' 'હું નહિ કરી શકું,' 'અશક્ય છે,' એવા ઉદ્ગાર તે સાલળતો નહિ. તે કહેતો કે શીખો, મહેનત કરો, પ્રયાસ કરો.

ઇજિપ્તમાં પ્લેગના દરદવાળા સૈનિકાની મુલાકાત નેપોલિયન લેતો. આમ કરીને તે એમ બતાવતો કે જે માણસને ભય નથી, જે માણસ ખીતો નથી, તે મહામારીનો પણ પરાલવ કરી શકે છે.

આ પ્રકારની ઇચ્છાશક્તિ શરીરને પણ મજબૂત અવલંબન-રૂપ થાય છે, તેને બળ આપે છે અને તેથી અદ્ભુત કાર્ય કરવાનું પ્રોત્સાહન માણસને મળે છે. એવી ઇચ્છાશક્તિ વડે, દેખાતી રીતે મૃત્યુશય્યાએ પડેલાં માણસો જીવાં થયાં છે અને તે વડે તેઓ અદ્ભુત પરાક્રમ કરી શક્યાં છે.

પંચાવન વર્ષની ઉંમરે સર વોલ્ટર સ્કોટને ૭ લાખ ડોલરનું દેવું હતું. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે પૂરેપૂરું દેવું આપવું.

આ દૃઢ સંકલ્પથી શારીરિક અને માનસિક અન્ય શક્તિઓ અને તેના વ્યવહારને ટેકા તથા પ્રોત્સાહન મળ્યાં. તેના શરીરના દરેક તંત્રનો જવાબ એક જ હતો : 'દેવું આપવું જોઈએ.' તેના લોહીમાં એ જ પ્રેરણા વહેતી હતી અને જે શક્તિથી તેની કલમ

ચાલતી, તેના બગમા વધારા કરવા માટે આ જ લોહી મગજ પર જતું તેણે સમજી દેવું વાળી આપ્યું તેની કાયરીમા તેણે લખ્યું છે કે, 'મે સખત દુખ વેડ્યું છે વારવાર મને એવી ઇચ્છા થાય છે કે હું આત્મઘાત કરું, પણ હું એવા વિચારને ફાવવા દઈશ નહિ' તેની બીજી શક્તિઓ ગઈ એમ જણાયા પછી પણ તેની 'બાવાન' ઇચ્છા આગળ ને આગળ વધતી ગઈ જોન હટ્ટર કહેતો કે મુશ્કેલીઓથી નિરાશ થાય એવો કોણ છે? તેવો માણસ ઘણું જ ઓછું કામ કરશે વિજય મેળવવાનો જેને નિશ્ચય છે, એવો કોઈ માણસ છે? આવો માણસ મદી નિષ્ફળ થશે જ નહિ

સવારના છ-ઠુ, એડવર્ડ ઇરવિંગ ખાતરીથી કહ્યું છું કે, ઈશ્વરની મહેરબાનીથી આઠ વાગ્યા પહેલાં હું બારાખડી શીખી જઈશ આ શબ્દો તેણે પોતાની ઓક કિશ્કિનરી ઉપર લખ્યા હતા તે પછી તેણે આવા શબ્દો લખ્યા

સવારના આઠ-ઠુ, એડવર્ડ ઇરવિંગ ઈશ્વરની મહેરબાનીથી બારાખડી શીખ્યો છું.

જગતમાં નવું પ્રમારના મનુષ્ય હોય છે 'કરીશુ', 'નહિ કરીએ' અને 'કરી શકીશુ નહિ' પહેલાં બધું જ પૂરું કરે છે, બીજા દરેક બાબતમાં વિરુદ્ધ થાય છે અને ત્રીજા દરેક બાબતમાં નિષ્ફળ જાય છે શ્રદ્ધામાં એટલું બધું છે કે જ્યારે પાર્થિવ બાબતોમાં પણ જ્યાં માનવ હોય છે ત્યાં અમુક સમયે અસંપૂર્ણ જાણતી બાબત પણ કોઈ દિવસ તે પોતે કરશે એવી કોઈ પણ માણસને દૃઢ માન્યતા હોય તો જીવનના અંત પહેલાં ઘણું લાગે તે બાબત તે અવશ્ય કરે છે જ

જેનો હેતુ અન્ય છે, પરાલવ પામવો તે શું છે એ જે બહુતો નથી અને જ્યારે પણ લાગે ત્યારે જે લાકડીના ટેકા ઉપર રહીને લડે છે, તે ધારે તે થઈ શકે છે મુશ્કેલીઓ અને વિરુદ્ધતા તેને ખાળી શકતા નથી કનડગતથી તે પાછો હાંતો નથી અને આગળ ને

આગળ વધે જ નય છે; તેથી તો તેને વધારે નિશ્ચયાત્મક પ્રયત્ન કરવા પ્રોત્સાહન મળે છે. માણસને બારાખડી આવડતી હોય અને તેની સંકલ્પશક્તિ દૃઢ હોય તો પછી તેની ફતેહને કાણુ રોકી શકે ?

સંપત્તિના કિનારા પ્રશસ્ત બુદ્ધિશક્તિવાળા પશુ હિંમત, શ્રદ્ધા અને નિશ્ચય વગરનાં માણસોના તૂટેલા ખોખાથી ઢંકાયેલા છે. વધારે નિશ્ચયવાળા અને ઓછી શક્તિવાળા પશુ જેઓ સંપત્તિને ખંદેરે જીતેલા, તેઓની આગળ તેમનો નાશ થયો છે. સેંકડો માણસો અપ્રસિદ્ધિમાં મરણ પામે છે. તેનું કારણ એ છે કે, પહેલો પ્રયત્ન કરવા જેટલી હિંમત તેમનામાં હોતી નથી. આવા માણસોએ જો શરૂઆત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોત, તો તેઓએ પોતાના પરાક્રમ અને ફતેહથી જળનને ચક્તિ કરી નાખ્યું હોત.

વિલિયમ દશ વર્ષનો નહોતો અને તેની માતા મિસીસ રોસે તેને કહ્યું : ‘ લંડન સોસાયટી બોર્ડ આર્ટ્સના એકાદ ઇનામ માટે તુ ઉમેદવારી કર. ’ ‘ હું પ્રયત્ન કરીશ. ’ એવો ઉત્તર આપ્યો અને વોટ ટાઈલરના મરણને લગતા તેના ચિત્રને પહેલું ઇનામ મળ્યું. પાછળથી તે મહારાણી વિક્ટોરિયાનો ચિત્રકર થયો અને તેને ‘ નાઈટહુક ’નો ખિતાબ મળ્યો.

પોતાના તેમ અન્ય પ્રમ્ના સંસ્થાનો હિપરની ઈંગ્લાડની બળવાન સત્તાનું એક રહસ્ય તેની અજિત ઇચ્છાશક્તિ છે. તેની પક્કઝ પ્રારબ્ધ જેવી છે; પણ તેને હમેશાં યાદ રહેતું નથી કે, તેનાં બધાં બાળક એક જ લોહીના છે. એમ ન હોત તો પેટ્રિક હેન્નીએ કહેલી વૃત્તિ જાગૃત કરવામાં તેણે સંકલ્પ જતાવ્યો હોત. ‘ શુ જિંદગી એટલી બધી મોઘી છે, સુલેહ અને શાંતિ શુ એટલાં બધાં મીઠાં છે કે બંધન અને ગુલામગીરી પણ કબૂલ રાખીને તે ખરીદવાં ? ઈશ્વર તેવું કરે નહિ. અન્ય લોકો કયો માર્ગ લેશે તે હું જાણતો નથી. ’ ‘ સ્વતંત્રતા અગર મૃત્યુ એ જ મારે માટે તો એક-

માત્ર રસ્તો છે.' આવા બુદ્ધિસૂક્ષ્મ લીધે જ અમેરિકન સરકારનો જિતાયા નહિ

મેપોલિયન કહેતો કે, અસમ્ય એ શબ્દ મૂર્ખ લોહિના શબ્દ દ્વારા જ હોય છે જે મહાન ઇચ્છા આગળ સુરોષ મૂળતુ તે ઇચ્છાશક્તિ તેણે ગુમાવી ન હોત તો સેટ ટેનિનામા રટવા પહેલા તેણે સેટ હેસિનાના ખડક પિંગળાવી નાખ્યા હોત !

કાર્વિનની ઇચ્છાશક્તિ જીવી જાગવાન હતી ! તેને મદવાક તો હમેશનો હતો હમેશા તે દુખમા ને દુખમા રહેતો તે જે કાંઈ સહન કરતો, તે તેની સ્ત્રી સિવાય અન્ય કાંઈ જાણતું નહિ તેના છોશ્રાએ લખ્યું છે કે, ૪૦ વર્ષ સુધી એક દિવસ પણ તેની નખિયત સારી રહેતી નહિ, છતાં તે ૪૦ વર્ષમા લતલસા મન અને શરીર જેથી પાછા હકે તેનું કામ તેણે અવિગત ક્યાં ક્યું કાંઈ પણ જાણતમા વળગી રહેવાની તેનામા અદ્ભુત શક્તિ હતી પોતાની ધીરજના સબધમા તે હમેશા માફી માગતો અને પરાજય પામ્યું તે નિર્જાજતાની નિશાની છે, એમ સમજી તે પરાજય સહન કરી શકતો નહિ તેની એક પ્રિય કહેવત એ હતી કે, 'જે આમહી હોય તે જ કાર્ય કરી શકે છે' તેના અદ્ભુત ધૈર્ય, આમહ અને સલાજની સાખિતી એ છે કે ૨૦ વર્ષમા 'જાતિની ઉત્પત્તિ' એ લેખનું વસ્તુ તેણે એકઠું કર્યું અને 'માણસની આસાદ' એ લેખનું વસ્તુ લગભગ ૩૦ વર્ષમા તેણે એકઠું કર્યું

ઉપર નામના માણસે નીચેની ચાર લીટી લખી જે સદા અમર રહેશે

'વિશ્વાસ માણસો ઉપર જ્ય મેળવે છે તેમના ઉપર અને તેમની અદર પણ તે જ્ય મેળવે છે એક મજબૂત હૃદયની ઇચ્છા આગળ હજારો કપે છે એક નિર્જિવામનજી નિર્લય નિશ્ચયનો હોય તો તેથી લકાર્જનું સ્વરૂપ બદલાઈ જાય અને નાસતા દેવોને પણ પીખરાતા અટકાવી કરી તેમને તે એકા કરી શકે'

૪ : અવકાશના સમયમાં

‘અવન ઉપર તને પ્રેમ છે? એમ હોય તો સમય ગુમાવતો નહિ, કારણ કે અવન સમયનું જ બનેલું છે’

‘અનંતતા પણ મિનિટની ખામ પૂરી શકતી નથી માત્રીન કવિ

‘કપાકોનો નારા ઘાય છે અને તે આપણે નામે ચઢે છે’

એકસરફના એક ઘડિયાળના ચંદા ઉપરનો લેખ :

‘મેં વખત ગુમાવ્યો અને સમયથી જ હું હવે ફી ગયું છું’ રોકસપિયર

‘માણસની જિંદગીના દરેક કલાકમાં તેનાથી બને તેવું ખાસ કામ કરવાનું હોય છે આખી જિંદગીના ખીમ કોઈ પણ કલાકમાં તે કામ થઈ શકે એવું હોતું નથી એક વખત એક ક્ષણ મર્યાદા મર્યાદા તો તે ગયો જ’ નોયલ પેટન

‘કોઈ પણ માણસ ઉમરમાં નાનો હોય પણ તેણે સમય ગુમાવ્યો ન હોય તો કલાકોમાં તે મોટો હોય’

બ્રુકન

‘મારું કહેવું ખરું માનજે કે તમારા સ્વપ્નમાં પણ જોનો તમને ખ્યાલ નહિ હોય તેવા જાજના જાજ સાથે વખતની ફરકસરનો લાભ તમને પાછાની જિંદગીમાં મળશે સમય ગુમાવવાથી માણસનો માનસિક તેમ જ નૈતિક બાવો વધારેમાં વધારે, આપણે ખારીએ તેના કરતા પણ વધારે જીતરી ભય ■’

કેસેડરુન

‘જીવાનીનો એકપણ કલાક એવો નથી કે જેમાં કોઈ ભાવી ન હોય, એવી એક પણ મળ નથી કે જે એક વખત ભય તો ફરીથી ખારેલું કામ થઈ શકે, એક ધા બૂલવામાં આવ્યો તો પછી ઠંડા લોખંડ ઉપર ધા કરવા પડે છે રસ્કિન

‘સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત વચ્ચેના કોઈ સમયમાં હીરા જેવી સાદ મિનિટથી જડેલા બે સોનાના કલાક તેને પકડવા માટે ઇનામ નથી, કારણ કે તે પકડાય એવા નથી હમેશને માટે ગયા છે’

હોરેસ માત્ર

‘વર્તમાનની દૃષ્ટિ તમને મળે તો માત્રીન અને સવિધ્યની દુનિયા તો તમારી આખ આગળ ખસી થઈ ભય’

એમસન

‘માણસને પોતાને વૃત્તિ હોય તો એવો કોઈ પણ ધ ધો નથી, એવો

કાઈ પણ ઉદ્યોગ નથી, જેમાં પોતાની યુવાવસ્થાના અવધાસ માટે દરરોજ ઘોડો વખત પણ મળે નહિ ' વિટનબેડ

‘સુધારણાની ઇચ્છા આપણને એટલી બધી થાય છે કે આપણે આપણા વખતના હાલના ઉપયોગ વિશે અભીરૂપથી વિચાર કરવાનું શરૂ કરીએ ત્યારે અમુક માણસને સુધારણા માટે સમય નથી એવું બહાનું અદરથ થાય છે ’
મોટુ આનોન્ડ

જે જામિન ફે કિલનની ન્યૂસપેપરની ઓફિસ આગળ એક રસળનાર માણસે પૂછ્યું કે, ‘પેલા પુસ્તકની શી કિમત છે ?’ કારકુને જવાબ દીધો કે ‘એક ડોલર,’ પેલા રસળનારે કહ્યું કે ‘એક ડોલર ? તેનાથી કાઈ ઓછી કિમત નથી ?’ એનો ઉત્તર એવો મળ્યો કે, ‘એક ડોલર કિમત છે’ વેચવાની ચોપડીઓ ઉપર તે ખરીદનારે ફરી થોડી વાર નજર કરી અને વળી પૂછ્યું ‘મિ ફે કિલન અદર છે ?’

કારકુને ઉત્તર દીધો કે, ‘હા, છે, પ્રેતરૂપમા તે ઘણા કામમા રોકાયેના છે’ તે ફરી પૂછવા લાગ્યો ‘વારુ, મારે તેમને મળવું છે’ મિ ફે કિલનને જોવાવવામા આવ્યા તેમને પેના માણસે પ્રશ્ન કર્યો ‘મિ, ફે કિલન ! આ પુસ્તકની શી કિમત છે ?’ તેનો તરત ઉત્તર મળ્યો કે ‘સવા ડોલર !’ ‘સવા ડોલર ! તમારા કારકુને તો હમણા એક ડોલર કિમત જતાવી હતી’ ફે કિલને કહ્યું કે, ‘મારું કામ છોડી અહીં તમને જવાળ આપવા આવવું તે કરતા એક ડોલર સેવા વધારે સારો, એમ ધારી એક ડોલર કિમત રાખવામા આવી છું આપ્યો માટે સવા ડોલર’

તે માણસ ચકિત થઈ ગયો, પણ પોતે જ શરૂ કરેલી વાત પૂરી કરવાની ઇચ્છાથી તેણે પૂછ્યું ‘વારુ, હો, આ ચોપડીની જે ઓછામા ઓછી કિમત હોય તે કહો’ ફે કિલને કહ્યું, ‘દોઢ ડોલર’ ‘તમે પોતે પણ હમણા તેનો સવા ડોલર કહેતા હતા’ ફે કિલને હઠે પેટ કહ્યું, ‘હાલ દોઢ ડોલર સેવા કરતા તે વખતે સવા ડોલર સેવા સારો હતો હવે તેનો દોઢ ડોલર પડશે’

તે માણસે મૂંગે મોંએ ગળા ઉપર પૈસા મૂક્યા, ચોપડી લીધી અને ધસી પ્રમાણે વખતના પૈસા કે ડહાપણ ઉપજાવવાની કળાને બોધગ્રનક પાઠ આ મહાન ગુરુ પાસેથી લઈ, તે સ્ટોર છોડી ગયો. દરેક જગાએ આવા વખત ગુમાવનારા માણસો હોય છે.

દિવસો મિત્રના વેશમાં આપણી સમીપ આવે છે અને કુદરતના અદરશ્ય હસ્ત તરફથી અમૂલ્ય બક્ષિસ લાવે છે; પણ તેમનો આપણે ઉપયોગ કરીએ નહિ, તો તે મૂંગા મૂંગા જતા રહે છે અને ફરી પાછા આવતા નથી. એક પછી એક આવતી દરેક સવાર નવી નવી બક્ષિસો લાવે છે; પણ ગઈ કાલ અગર પરમ દિવસે આવેલી બક્ષિસોનો લાભ આપણે ન લીધો તો તેનો લાભ લેવાને દિનપ્રતિદિન આપણે ઓછા શક્તિમાન થતા જઈએ છીએ અને છેવટે તે બક્ષિમોનું મહત્ત્વ વિચારી તેનો ઉપયોગ કરવાની આપણી શક્તિ ખૂટી જાય છે. ઘણા જ ડહાપણથી કહેવામાં આવ્યું છે કે, બોયેલી મિલકત, અભ્યાસથી ગુમાવેલું આરોગ્ય એ સર્વ મિતાચાર અને ઓપધથી પાછું મળે છે; પણ ગયો વખત પાછો મળતો નથી.

હવે તો જન્મવાના વખતને પાંચ-દશ મિનિટ બાકી છે, હવે કાંઈ પણ કામ કરવાનો વખત નથી. એવા શબ્દોનો ઘણો જ ઉપયોગ કુટુંબોમાં થાય છે; પણ વખતના લાઝાતૂટ્યા જે દુકકાઓ ઘણા ફેંકી દે છે, તેમાંથી લાવી વગરના છોકરાઓ દેવા દેવા મહાન કાર્ય કરે છે। જે ક્વાક્રા તમે ગુમાવ્યા છે તે સુધાર્યા હોત, તો તમને વિજય મળ્યો હોત.

ગ્રેડસ્ટન જેવો પ્રતિભાશાળી માણસ પણ જ્યારે પોતાની કાંઈ એક અણુધારી અવકાશની મિનિટ નકામી ન જાય તે માટે પોતાના ખીસામાં એક નાની ચોપડી રાખતો, તો આપણે સાધારણ માણસોએ પોતાનો કિંમતી સમય નકામો ન જાય તે માટે શું ન કરવું

જોઈએ? સમયના નાનામાં નાના ટુકડાનો ઝોડઝટન જેવા મહાન
 શક્તિ પુરો ઉપયોગ કરે અને હજારો યુવાન સીધા જોઈ આજના મહિ
 નાના મહિના અને વર્ષના વર્ષ વેકફી દે તેમને તે મહાન નગની
 જિંદગી પાછી ફરે હપ્તા મળે છે? ખીજા માણસો જેઓ પોતાની
 નિષ્ફળતાથી આશ્ચર્ય પામે છે અને જેઓ પોતાને કુન્દળા વખત
 મળે તે ફરી દે છે, તેવા જ વખતના સદુપયોગથી ધન્યુધે માણસો
 એ પોતાની આખર મેળવી છે

જ્યારે મિકાઇલ રેસડે પુસ્તક બાંધતો તે વખતે અનકાશનો
 વખત તે પ્રોગ્રેસ કરવામાં ગાળતો એક વખત તેણે પોતાના મિત્રને
 લખ્યું હતું કે, 'મારે જે જોઈએ છે તે વખત છે હાલના 'જેન્ટલ
 મેન' લોકોના જીવનમાં અવકાશનો સમય મને સરતે લાવે વેચાતો
 મળે તો તે પણ હું ખરીદી લઉં '

અવિરત ઉદ્યોગમાં ચમકાર બતાવવાની ફરી શક્તિ છે ।

મુદ્ર બાળકોમાંથી એક કલાક પણ બચાવવામાં આવે અને
 તેનો સદુપયોગ કરાય તો સાધારણ શક્તિનો ઘાટ માણસ ઘાટ ગમે
 તે એક વિદ્યાનશાસ્ત્રજ્ઞ પૂરું જ્ઞાન તે વડે મેળવવા શક્તિમાન થાય
 ફરેજના એક કલાકના સદુપયોગથી ફરી વર્ષમાં ગમે
 તેવો અજ્ઞાત માણસ પણ સારા જ્ઞાનવાળો થઈ ગમે,
 દિવસના એક કલાકની હામણીથી બે દૈનિક, બે અઠવાડિક,
 બે આગેવાન માસિક અને હજારેક સારી ચોપડીઓ ખરીદી
 શકાય. એક કલાકમાં એક છોકરો અગર છોકરી વિચારપૂર્વક વીસ
 પાના અને એક વર્ષમાં સાત હજાર પાના અગર અઢાર મોટા
 પુસ્તકો વાંચી શકે 'માન નિર્વાહ' કરી જીવનના મુશ્કેલી
 આ પ્રમાણે દિવસના એક કલાકમાં જોઈ ઉપયોગથી
 પોતાના જીવનને 'ઉપયોગી અને સુખી જીવન'માં ફેરવી
 શકે છે દિવસનો એક કલાક આવી ગતે એક અપ્રસિદ્ધ માણસને

પ્રસિદ્ધ અને એક નિરુપયોગી માણસને પોતાની જાતિનો દિતેથી કેરી શકે છે, ત્યારે હદ્યામસ્કરીની ચાલુ અત્રાંત ઇન્દ્રિયામાં આપણાં યુવાન સ્ત્રીપુરુષો બે, ચાર કે છ-છ કપાડો દરરોજ ફેંકી દે છે, તેના ભાવી પરિણામનો તો વિચાર કરો ! પોતાનો અવકાશનો સમય ગાળવા માટે, પોતાને અવકાશ હોય ત્યારે આનંદ સાથે તે અવકાશ ગાળી શકાય તે માટે દરેક માણસને ટાઈ ને ટાઈ કામની ધૂન હોવી જોઈએ. પોતાના હરરોજના કામને ને તેને નિરુપજ હોય કે ન હોય, પણ તેનું હૃદય તો તેમાં હોવું જોઈએ. 'એક પથ્થર વહેરનારને પતંગિયાની જ ધૂન હતી. જ્યારે તે મરી ગયો ત્યારે દુનિયામાં બધાથી સારો પતંગિયાનો સંગ્રહ તેની પાસે હતો !

જો માણસની પસંદગી કહાપણુ લેશે હોય તો આવી ધૂન માટે પણ જે અભ્યાસ, જે મંશોધન અને જે ઉદ્યોગ કરવો પડે છે, તેથી ચારિત્ર્ય વિશાળ થાય છે અને ધરતું રૂપ ફરી બન્ય છે.

આજસ વગર માણસને ટાઈ અટકાવી શકતું નથી. આજસ માણસનો સઘળો વખત સંપૂર્ણ રીતે લઈ લે છે અને ટાઈ પણ ઉદ્યોગથી માણસ પરાધીન બને તેના કરતા તે વધારે આજસ-થી થાય છે.

થોડી થોડી કરકસર કે જેનો ખીજ તિરસ્કાર કરે છે, તેથી જેમ ટાઈ માણસ પોતાની દોલતનો સંગ્રહ કરે છે, તેવી રીતે જે જૂજ જૂજ વખત ખીજ બેદરકારીથી ફેંકી દે છે, તે વખતમાં કેટલાક છોકરા કેળવણી મેળવી શકે છે. સ્વસ્થધારણા માટે દિવસનો એક પણ કલાક ન મળે એવો ધંધામાં રચ્યોપચ્યો રહેતો કયો યુવક છે ?

વર્મન્ટના પ્રખ્યાત મોચી ચાર્લ્સ સી. ફોર્સ્ટે દિવસનો એક કલાક અભ્યાસ કરવામાં ગાળવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના સર્વથી પ્રસિદ્ધ ગણિતશાસ્ત્રીઓમાં તેની ગણના થઈ

અને માનના અન્ય પ્રદેશમા પણ તેણે ખૂબજ સન્માન મેળવ્યું નેપોલિયનની માફક જોન હટર પણ આ કલાક સૂતો ટુવનાત્મક શરીરઉદનશાસ્ત્રના જે ૨૪,૦૦૦ નમૂનાઓ હટરે મહામહેનતે એકાઠા કર્યા હતા, તે ઝાડવવા તેમજ તેનું વર્ગીકરણ કરવા માટે પ્રોફેસર ઓએનને દશ વર્ષ થયા હતા સુધારકામ કરતા કરતા અભ્યાસની શરૂઆત કરનારનો આ કેવો અસાધારણ દાખલો !

જે લોકોને તેનો વખત લેવાને કાઈ પણ હક્ક નહોતો અને જેઓ તેનો વખત લેતા, તેમને માટે તે કઢવી ફરિયાદ કરનારા એક ઇસ્ટિયન પડિતે પોતાના ખારણા ઉપર નીચેનો લેખ મૂક્યો હતો 'જે અહીં જીભો રહે તેણે મારી મહેનતમા ભાગ લેવો ' બેકસ્ટરને ત્યાં કેટલાક માણસ મળવા આવ્યા તેઓ બોલ્યા 'અમે તમારા વખત લીધો છે એમ અમને લાગે છે ' કબૂસ જેમ ધન એમ્બુ કહે છે તેમ પોતાની ક્ષણોનો સમઠ કરનાર બેકસ્ટરે ઉતર દીધો 'ખરેખર, તમે વખત લો છો ' .

વેલિંગ્ટન કહે છે કે, જ્યારે માણસ પથારીમા હાલવા મડિ છે, ત્યારે પથારીમાથી જીવવાનો તેનો વખત થયો છે એમ ભણવું જોઈએ

ધણી લોકો જે વખત ગુમાવે છે, તે વખતમા ઇતિહાસમાના ધણી મહાનમા મહાન પુરુષોએ પોતાના હમેશના ધધાની બહાર પણ કાર્તિ મેળવી છે હોબોર્નની નોટણક ઉપરથી જણાય છે કે, તે એક પણ પ્રસંગ એક પણ વિચાર કે એક પણ સંજોગ ખાલી જવા દેતો નહિ ફેકલિન અગ્રાત પરિશ્રમ ઉગવનાર મહાન પુરુષ હતો પોતાને જમવાનો તથા જિંધવાનો વખત તે એટલી મર્યાદામા રાખતો કે જેથી નેને અભ્યાસનો વખત મળી શકે જ્યારે તે બાળક હતો, ત્યારે તે જમવાના વખતની તેના પિતાની લાખી લાખી પ્રાર્થનાઓથી કટાણી જતો અને એક સામટી પ્રાર્થના કેમ ન

કરી લેવી એમ તે કહેતો. નીકાશાસ્ત્રનો સુધારો અને ધુમાડાવાળા ચીમનીઓ એવા વિષયના ક્રેટલાક સારામાં સારા લેખ તેણે વહાણ ઉપર લખ્યા હતા.

મહાન સ્ત્રીપુરુષ સમયનાં ઘણાં કંજૂસ હોય છે. સિસેરો કહેતો કે, ખીખ લોકો જે વખતનો ઉપયોગ જાહેર તમાશા અને રમત-ગમત માટે કરે છે અગર તો માનસિક કે શારીરિક વિશ્રાંતિમાં ગાળે છે, તે હું તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસમાં ગાળું છું. પોતાને જન્મવાને વાર હોય તેવા અવકાશના સમયમાં ફાંસના એક મહાન ચાન્સેલરે એક કિંમતી પુસ્તક લખ્યું હતું. ઇંગ્લાંડના ચાન્સેલર તરીકેના દામ-માંથી અવકાશના સમયે બેકને કાર્તિ મેળવી હતી.

હાલનો વખત 'વર્તમાન' કાચો પદાર્થ છે. તેમાંથી આપણે ચાહીએ તે બનાવી શકીએ તેમ છીએ. ભૂતકાળ વિષે બહુ વિચાર ન કરતા, હાલીના સ્વપ્ન આણુતા નહિ. હાલની પળનો જ ઉપયોગ કરો અને તેમાંથી જ બોધ ગ્રહણ કરો. એક કલાકનું પણ જે ખરું માપ લે છે અને જેને તેની કિંમતનો ખરો ખ્યાલ છે તેવો માણસ હજી જન્મ્યો જોવામાં આવ્યો નથી. ફેનલોન કહે છે તે પ્રમાણે એકીવખતે ઈશ્વર એક જ પળ આપે છે અને જ્યાં સુધી તે જાય નહિ, ત્યાં સુધી બીજી મળતી નથી.

એક મિનિટ પણ નકામી જાય તે લોડ લોહામ સહન કરી શકતો નહિ; પણ તે એવો નિયમિત કામ કરનાર હતો કે તે જે કામ કરતો તેનો થોડો પણ લાગ નહિ કરનારા ઘણા માણસો કરતાં તેને વધારે કુરસદ હોય એમ જણાતું. રાજપ્રકરણ, કાયદા, વિજ્ઞાન અને સાહિત્યમાં તેણે નામના મેળવી હતી.

બહુ કામ કરતાં કરતાં અવકાશના સમયમાં લિંકને કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો હતો અને સ્ટોરનું રક્ષણ કરતાં કરતાં તેની સાધારણ શાખાઓને લગતું કામ ઊર્ધ્વની પણ મદદ વગર તે શીખ્યો હતો.

શુભાવવામાં આવેલા ક્યાકમાં, કલાક શુભાચો તે ખરાબમાં ખરાબ નથી, પણ તેટલી શક્તિ શુભાવી તે છે સુસ્તીથી રાતવણ કટાય છે અને સ્નાયુઓ તતડે છે કામમાં નિયમ હોય છે, સુસ્તીમાં હોતો નથી

કાપડ બનાવવાના કામખાનામાં એક તૂટેલો દોરો આખા તાકાને ખરાબ કરે છે, જે છોકરા અગર છોકરીઓ તે બૂલ કરી હોય છે તેને શોધી કાઢવામાં આવે છે અને તેથી થયેલું નુકસાન તેના પગારમાંથી કાપી લેવામાં આવે છે, પણ જિંદગીના તાકામાંથી તૂટેલા તારનું નુકસાન કાણુ આપશે ? ખાલી કાલો આપણે પાછો ફેરી શકીએ નહિ આપણે આપણા ભાવીરૂપ તાકો ગૂંથીએ છીએ ત્યારે એ દિલ્લાલની વાસે દારૂ તાર ફેરે છે શુભાવેલા ક્યાક અગર શુભાવેલી તકનો તૂટેલો તાર આખા બનાવટને નુકસાન કરે અને કારીગરને પણ ખેદ પમાડે તેવો નીવડે છે વળી આ તાર સોનાનો પણ હોય અને તેના સૌંદર્ય અગર પ્રકાશમાં વધારો કરે, આપણે કાલો અમ્મવી શકીએ નહિ અગર તો તે બનાવટની આલુબાલુનો કમનસીબ દોરો જે આપણી મૂર્ખતાના નિત્ય પ્રમાણરૂપ છે તે આપણે ખસેડી શકીએ નહિ વખત મળે, એ વિચારથી સારાં કામ કરવાનું મુક્તિથી રાખતા નાહ; કેમ કે અવકાશના વખતમાં થોડું જ સારું કામ થઈ શકે છે અને જે ઔપર્યો કામમાં જ રમ્યાપર્યા રહે છે, તેઓ જ હોસ્પિટલો, દેવાલયો અને અનાયાશ્રમો બંધાવી શકે છે અને દુનિયાની મોટામાં મોટી સખાવતો કરી શકે છે

દારૂ પણ સુવાન માણસ બ્યારે ધંધામાં લાગેલો હોય છે, ત્યારે તેને માટે દારૂ ચિનાતુર હોવું નથી, પણ તે બપોરે ક્યા ખાવા જાય છે ? રાતે ઘર તે છોડે છે ત્યારે તે ક્યા જાય છે ? વાળુ ક્યા પછી તે શું કરે છે ? તેનો રવિવાર અને તહેવારો તે ક્યા ગાળે છે ? પોતાનો અવકાશનો સમય તે ક્યા ગાળે છે ? તે ઉપરથી જ તેનું ચરિત્ર જણાઈ આવે છે સુવાનોનો ઘણો મોટો ભાગ વાળુ

ક્યાં પછીના વખતમાં બગડે છે જેઓ માન અને કીર્તિ મેળવે છે, તેઓમાના ઘણાક પોતાની સાજ અબાસ, કામ અગર શાણા અને સજ્જનની સોળતમાં ગાળે છે આ કુરસદના દનાક જેને આપણે જિંદગીનો ઘસારો (વેસ્ટ) દીધો હોય, તેને માટે સાધારણ રીતે ગુમાવેલી કુટકળ પળો માટે, લેખક દરેક યુવાનને સાવધ રહેવા વિનંતી કરે છે યુવાન મનુષ્યની જિંદગીમાં દરેક સાજ એ એક ખારી સંગે છે

‘આજે જ આપણે આપણ’ પ્રારબ્ધ રચીએ હોય. આપણું પ્રારબ્ધ આપણે ગૂઢીએ છીએ. ભાવીને માટે આજે જ આપણે પવિત્રતા અગર પાપ પસંદ કરીએ છીએ.’

સમય એ જ દ્રવ્ય છે આપણે તેના ઉપયોગમાં કબૂલ અગર હલકા ન થવું જોઈએ, પણ આપણે રૂપિયા ફેંદી દેતા નથી તેમ સમય ફેંદી દેવો જોઈએ નહિ; કેમ કે વખત ગુમાવવો એ બળ, ચૈતન્ય અને ચારિય ગુમાવવાની બરાબર છે. વખતનો નાશ કરતા પહેલાં એવો, કારણ કે તમારું સઘળું ભવિષ્ય તેના આધારે રહેલું છે

‘સ્મરણને લગતા અનેક કાવ્ય કવિઓ રચે છે આશા વડે કવિતાની અનેક પકિતઓ લખવા માટે પ્રેરણા થાય છે, પરંતુ ‘વર્તમાનકાળ’ માટે કાણુ પોતાના સગીતનો ઉપયોગ કરે છે ?

ન્યારે યૌવન અને આરોગ્ય જોઈએ તેવા હોય, ત્યારે ભૂત કાળ માર્ગદર્શક થાઓ, ભવિષ્ય આશાજનક રહે, પરંતુ તમારી વધારેમાં વધારે ચિંતાનો ગલ્લીર વિષય વર્તમાન રહે ’

એકવડ એવરેટ કહે છે કે, ‘દરેક શક્તિની ખિલવણીથી સુધા રણની દરેક તકની તપાસ ગરુડની તીક્ષ્ણ દષ્ટિ રાખીને, વખત બચાવીને, લાલચને તરછોડીને અને વિષયસુખનો ત્યાગ કરીને પોતાની જાતને ઉપયોગી, સન્માનપાત્ર અને સુખી કરવી એ માણસના પોતાના હાથમાં છે ’

૫ : પ્રતિક્ષણતા અને યુવાનો

‘આપણી જે કામ ઉપર પ્રીતિ છે, તે કામ કરવા માટે આપણે વેગાસર જોડીએ છીએ અને તેમાં આનંદ સાથે આપણે વળગી જઈએ છીએ.’ રોકસપિયર

‘કોઈ પક્ષ દલોગ ઉપરની પ્રીતિ કે જેથી માણસ રોનાયેલા અને સુખી રહે છે, તેથી પ્રીતિ સાથે જન્મ પામતું, એ જીવનની મૂલ્યવાનમાં મૂલ્યવાન બાબત છે, મોટામાં મોટી દોષન છે.’ એમસૉન

‘પ્રતિક્ષણતા યુરોપના ઇતિહાસમાં આપણે વારંવાર જોયું છે કે, તેમને જે અભ્યાસમાં અગર પદ્ધતિમાં નાખવામાં આવતા તે તરફ તેઓ ધ્યાન આપતા નહિ અને પોતાની કચિને વધારે અનુકૂળ હોય તેવા ઉદ્યોગમાં તેઓ પડતા. માતાપિતા અને વાલીનાં ફરમાન અને ચોકસવેલી સામે થઈ પોતાની મોઠવણો પોતે જ કરી લેતા આપણે તેમને વારંવાર જોઈએ છીએ.’ ફોબર્ટ વોલ્ડસ

‘જીવનના બિન્ન બિન્ન ભાગને આપણે એક ટેબલ ઉપરનાં-જુદી જુદી આકૃતિના કોઈ ગોળ, તે કોઈ ત્રિકોણ, તે કોઈ ચોરસ, તે કોઈ લંબચોરસ કાઢ્યાં’ ૩૫ આપીએ અને તે સાગ્ર બજાવનાર માણસને આપણે લાકડાના જેવી જ આકૃતિના કકડાં’ ૩૫ આપીએ તે સામાન્ય રીતે આપણને જણાઈ આવશે કે ત્રિકોણ માણસ ચોરસ કાણુમાં છે, સમચોરસ ત્રિકોણમાં અને ચોરસ માણસ ગોળ કાણુમાં દબાયેલા-ચંપાયેલા છે.’ સિડની સ્મિથ

‘વારંવાર કહેવું જરૂરી નથી કે કોઈ પક્ષ માણસ પોતાના ચારિત્ર્ય સામે હમેશાં તેમ જ કૃતેન્દ્રિયી લડત ચલાવી શકતો નથી’ સાર એમ્. યુન્વર

‘બાળક વળાણે છે, યુવાન પ્રયત્ન કરે છે અને મર્દ મેળવે છે.’

‘માનવજીવિના ઇતિહાસમાં ક્યારેય જ કોઈ એવો કવિ હતો, કોઈ કારીગર

હશે, કોઈ તરવેતા હશે, કોઈ વૈજ્ઞાનિક હશે કે જેની પ્રતિભાની સામે, જેની બુદ્ધિના અલૌકિક પ્રભાવ સામે તેનાં માતાપિતા, તેના વાલી, તેનાં શિક્ષક ન ધર્માં હોય. આવા કેસોમાં કુદરત સીધી રીતે વચ્ચે પડીને વિજય પામે છે. કુદરત પોતાનાં વડાલાને તેમના દક્ષ અપાત્રે છે અને પોતે જેમને પરિશ્રમથી હતપ્ત કર્યાં છે, તેમને સુભાવવા કરતાં, તેમને છાદી દેવા કરતાં, આજ્ઞાભંગ, વાત છાની રાખવી, જૂઠું બિલકું, ઘેરથી નાસી જવું અને વખતોવખત ભટકવું અને એને પણ તેઓ હિતજન આપે છે. ઈ. પી. બ્લેપલ

‘તમે જે અવાજ સાંભળતા નથી, તે અવાજ હું સાંભળું છું.’

તે કહે છે કે, ‘હું રહીશ નહિ.’

તમે જોતા નથી તે હાથ હું ભેડું છું, તે મને

ધસારત કરે છે અને બિલાવી દે છે.’

ટિકેટ

પ્રતિભાશાળી માણસ ગમે તેટલું નુકસાન ભોગવે અને ગમે તેટલો અફસોસ કરે, પણ પોતે જે ધંધાને માટે નિર્માણ થયો હોય છે તે તરફ જ તે દુનિવાર આવેશથી દોરાય છે. ગમે તેવી મુશ્કેલીઓ તેની આજુબાજુ હશે, લાવી ગમે તેવું નિરાશાજનક ધરો; પણ પોતાના વડાલા ઉદ્યોગને જ તે રસ અને આનંદથી વળગી રહેશે. નિર્વાહના સાધન મેળવવાના તેના પ્રયત્ન નિષ્ફળ જશે અને તે ગરીબ છે, સાધનહીન છે અને તેના તરફ કોઈ ધ્યાન આપવું નથી, એમ તેને માલૂમ પડતો ત્યારે બર્સની માફક નિશ્વાસ નાંખી બૂત-ઠાળ તરફ તે જશે અને વિચાર કરશે કે ખીજે કોઈ ઉદ્યોગ તેણે કર્યો હોત તો ‘કેવું સારું’! આમ છતાં પણ પોતાને પ્રિય લાગતા ઉદ્યોગને જ તે વળગી રહેશે.

દરેક માણસ જ્યારે પોતાનો પ્રિય ધંધો પસંદ કરશે, ત્યારે જ સુધારો તેના ઉચ્ચતમ શિખરે પહોંચશે. જ્યાં સુધી માણસે પોતાની જગા ખોળી કાઢી નથી, ત્યાં સુધી તે આદર્શરૂપ વિજય મેળવી શકતો નથી. એન્જિનની માફક તે તેના ચીલા ઉપર દબ હોય છે. પણ ચીલાની બહાર તે તેની જ માફક અશક્ત રહે છે.

એમર્સન હશે છે કે નહીં હવેરની જોડની માફક એક જ બાલુ સિવાય બીજી બધી બાલુએ અડચણોની સામે દરેક છોકરાને અને દરેક યુવકને યત્ન પડે છે. બીજી બાલુ કરી અડચણ હોતી નથી અને ચંલીરતા સાથે જીંડી ખાડીમાં ચઈ તે અનંત સાગર ઉપર પ્રવેશ કરે છે.

બાળકોની શુભાશીર્વાસો વિશે, છોકરાઓની આદર્શોએ અને અચાનક માખાપ તરફથી કેવી રીતે દુષ્કાળી દેવામાં આવે છે તે વિશે બાળકોને પ્રતિકૂળ સ્થળે મૂકી તેમને સુસ્ત, મૂર્ખ અને નબળાં ગણી કાઢવામાં આવે છે ચોરસ છોકરાઓને ગોળ જગ્યામાં મૂકવામાં આવે છે અને નબળાં ગણી કાઢવામાં આવે છે અને તેઓ પછી તેને લાયક ન બનીવે તો તેઓ ઉપર જીલમ કરવામાં આવે છે. યુવકોની પોતાની માગણી સ્વાસ્થ્ય, વૈદ્ય, વિજ્ઞાન, કળા કે ધર્માધ્યાપાર માટે હોય, ત્યારે તેમને શુદ્ધ ઈશ્વરીય જ્ઞાનની ચોષડીએ વાચવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે. જે ધર્માને છોકરાઓ તિરસ્કારતા હોય તેમની રજેરગ જેનો વિરોધ કરતી હોય તે માટે તેઓ ઉત્સાહ પ્રદર્શિત ન કરે તો તેમને દુન્ય દેવાય છે.

પોતાનો છોકરો પોતાના જેવો જ થાય એવી ઇચ્છા માખાપને થાય એ તેમના મનુષ્ય સાંકડાપણું બતાવી આપે છે. ‘તમે આ છોકરાને બીજો તમારા જેવો બનાવવા વાતન કરો છે, પણ તમારા જેવો તો આ જગતમાં તમે’ એક જ બસ છે.’

કુદરત માણસને એકસરખા બનાવતી નથી. દરેક નવા બાળકના જન્મ વખતે જૂના નમૂનાનો તે નાશ કરે છે. એક અદ્ભુત મિશ્રણ બીજી વાર વપરાયું નથી. ફેડરિક પ્રી પ્રેટને કદા અને સંગીત ઉપર અત્યંત પ્રેમ હતો. ઇસ્ટરી ક્વાયલ ઉપર તેને પ્રેમ નહોતો. આ કારણથી તેના પર માળોનો વરસાદ વરસતો. તેનો પિતા લલિતકળા પ્રેમી, તેથી તેણે ફેડરિકને કદાનામાં નાખ્યો હતો. તેણે પોતાના

છોકરાને મારી નાખવાનો પશુ વિચાર કર્યો હતો; પણ તે પોતે જ મૃત્યુ પામવાથી અઢાવીસ વર્ષની વયે ફોરેનિક તેની માઠીએ આવ્યો. સંગીત અને દલાના પ્રેમને લીધે નાલાયક ગણાતા આ છોકરાએ એશિયા ને યુરોપમાં મહાનમાં મહાન પ્રજા બનાવી

આઈઝેક ન્યૂટનના ઘેટા બ્યારે ખોવાતા અને ઢોર બીજને પાક ખૂંદી નાખતા અને ખાઈ જતા, ત્યારે તે પોતે જા તો ચોપડી-ઓ વાંચતો, કાઈ નમૂનો બનાવતો, પોતાની બનાવેલી પાણીની ચક્કી ઉપર દેખરેખ રાખતો અગર કાઈ નજીકના પાણીના ઝરામાથી પોતાની પ્રકાશમાન પિચકારી છોડતો. આ સઘળા ઉપરથી તેની માતાને ખાતરી થઈ હતી કે તેણે આશા રાખી હતી તે પ્રમાણે તે ખેતી માટે નિર્માણ થયો નહોતો.

આખા ઉઘાડમીંચ કરતું ખેડેલું ગરુડપક્ષી કેવું મંદ, કેવું કંઠંથુ જણાય છે; પણ ચોખ્ખા જૂરા આકાશમા તે બ્યારે પોતાની બળવાન પાંખે ચલાવે છે, ત્યારે તેના અપોટા કેવા દઢ અને આબાદ હોય છે ?

અચાન માખાપે આકર્ષાઈટને હળમનો ધંધો શીખવા મૂક્યો હતો; પણ માનવજાતિને સુખી કરે, ઇજ્જાડનાં લાખો ગરીબ માણસની વેડ ઉઠાવી લે એવી એક યુક્તિ કુદરતે તેના મગજમા ગોઠવી હતી.

ગેલીલિયો માટે વૈદ્યવિદ્યા નક્કી કરવામા આવી હતી; પણ બ્યારે તેને શરીરવિજ્ઞાન અને શરીરછેદનશાસ્ત્ર શીખવાની ફરજ પાડવામા આવી, ત્યારે તે પોતાના યુક્તિલક અને આર્થિમિડિસને સંતાડી રાખતો અને ગુપ્ત રીતે ગૂઢ પિદ્ધતિ ગણતો. પાઈઝાના દેવાલયમા લટકતા લેમ્પ ઉપરથી લોલકનો સિદ્ધાંત તેણે શોધી કાઢ્યો, સૂક્ષ્મદર્શક તેમ દૂરદર્શક બંને યંત્ર તેણે ખોળી કાઢ્યા અને વિજ્ઞાન તથા બ્યારીક, બંનેના જ્ઞાનનો વિસ્તાર તેણે વધાર્યો.

શિલરને સ્ટેટગાર્ટની લશ્કરી શાળામા વાઢકાપ શીખવા મોકલ

વામાં આવ્યો; પણ ત્યાંથી છાનામાના તેણે ‘રેબર્સ’ નામનું પોતાનું પ્રથમ નાટક લખ્યું. આ નાટકનો પહેલો ખેલ તેણે વેશ બદલીને જોયો. કદખાના જેવી તેની સ્કૂલના કંટાળાપ્રી તેને એટલો હિંદુ થયો અને અંધકાર થવાની લાલસાથી તે એટલો મોહિત થયો કે પામે પાઈ નહિ છતાં તે સાહિત્યના આદર વિનાના પ્રદેશમાં દાખલ થયો. એક દયાળુ બાઈએ તેને મદદ કરી અને અદ્ય સમય-મા તેણે બે સરસ નાટક પ્રકટ કર્યાં જેથી તે અમર થયો.

ડેનિયલ ડીક્ષીએ પોતાની મહાન કૃતિ ‘રેબિન્સન ક્રૂઝો’ લખી તે પહેલા તેણે અનેક હિલોગ કર્યા હતા. વ્યાપારી, સૈનિક, સેક્રેટરી, કારખાનાનો મેનેજર, કમિશનરનો એકાઉન્ટન્ટ, એલચી અને કેટલાંક પુસ્તકોનો લેખક પણ તે બન્યો હતો.

પક્ષીવિદ્યાનો જાણનાર વિસ્સન પાંચ જુદા જુદા ધંધામાં નિષ્ફળ ગયો અને પછી તે પોતાના અનુકૂળ સ્થાને આવ્યો.

જીજીસની એક વાતમાં ખીમ સર્વ ઝાડમાં અંજીરના ઝાડને જંગમના રાજ થવાને કહેવામાં આવ્યું. ઝાડો ઉપર રાજ્ય કરવા ખાતર, ઈશ્વર અને મનુષ્યને પ્રિય એવું પોતાનું નડાપણું ખોવા બોલાઈવ ઝાડે ના પાડી; ત્યારે અંજીરના ઝાડે જવાળ દીધો કે, ઝાડ પર શ્રેષ્ઠતા મેળવવા માટે મારી મીઠાશ મારે શા માટે મૂકવી ?

પોતે જે કાઈ કરવાને નાલાયક હોય તે કરવા જતા પોતાની સ્વાભાવિક મીઠાશ અને સમૃદ્ધિનો ત્યાગ કરનાર હજારો માણસને આ વાર્તા ઉપરથી કેવી ચાનક મળી આવે છે.

જેમ આપણા કેટલાક સિજદારીઓ નિષ્ફળ જાય છે, તેમ મજબૂત એક અને જિંદા પાછનરના પણ રાજ થવામાં અંજીરનું ઝાડ જરૂર નિષ્ફળતા મેળવત અંજીરને તેના ફળ આવે છે, માટે એક અને પાછન તેનાથી હલકા છે. અંજીર આવતા તે અંજીરના

ઝાડ માટે મોટામા મોટી બાબત છે તે પોતાના પ્રદેશમા દીપી નીકળે છે અછર આવવાની તેની સ્થિતિ છીનવી લેવામા આવે તો પછી તેનું અસ્તિત્વ પણ નકામું છે કેટલીક વાર એમ બને છે કે, એક માતા જે પોતાના ઘરમા એક દમામદાર રાણી તરીકે રાજ્ય કરે છે, તે જો પોતાના ગૃહરાજ્યની મીઠાશ છોડી, ગરબડવાળુ, મુસ્કેલ જાહેર જીવન, જેને માટે તે બિલકુલ લાયક ન હોય તેમા પડે તો તે પણ આના જેવું જ છે

એક ઘોડાગાડીનો ઘોડો શરતના મેદાન ઉપર કેવુ પરાક્રમ બતાવી શકે ? આમા જેટલો વિરોધ લાગે છે તેટલો વિરોધ કાયદો, વૈદક અને ઈશ્વરીય જ્ઞાન તે જ માન ઇચ્છવા યોગ્ય થકા છે એવા લોકોના વિચારમા રહેલો છે. કોલેજનો છોકરાઓનો બાવન ટકા ભાગ કાયદાનો અભ્યાસ કરે છે, એ કેવુ હાસ્યારૂપદ છે ? પોતાના બાપ સારા પાદરી હતા માટે પોતે પણ ગરીબ પાદરી બનનાર કેટલાક યુવાન હોય છે આ જ કારણથી ગરીબ અને નિષ્ફળ ડોક્ટર તથા વકીલ નીવડનાર કેટલા યુવકો હોય છે ? પોતાના યોગ્ય પ્રદેશની બહાર ગયેલા, નિરાશ કટાણુ-કટાંગેલા મોવાળા, ખરાબ થયેલા, ઘેર બેઠેલા, પૈસા વગરના, શાખ વગરના, હિંમત વગરના, ચીંથરેલા અને રખડતા માણસોથી દેશ ભરપૂર છે ખરી બાબત એ છે કે, કોલેજનો વિદ્યાર્થી જે ખરી રીતે ક્ષેત્ર પામે છે તે સ્કૂલમા તૈયાર થાય છે, પછી એન્જિન્યેટ થયા પછી તે ખરો માણસ બને છે તેના શિક્ષક સારામા સારુ તેને જે કાર્ક શીખવ્યું છે, તે ક્રમ અભ્યાસ કરવો એ છે તે કોલેજ છોડે છે કે તરત જ ને પુસ્તકો અને જે સાધનોથી તેનું પોપણુ થવું નથી, તેનો ઉપ-યોગ કરવાનું તે બંધ કરે છે ને જે પોપણુ કરે તેવા હોય છે તેનો આશ્રય લે છે એક પણ માણસ કોઈ પણ બાબતમા ખરી રીતે સધળા પ્રયત્ન કરવા છતાં નિષ્ફળ બન્ય માટે એવું અનુમાન ન બાધી શકાય કે બીજી બધી બાબતમા તે નિષ્ફળ જરો. રેતી ઉપર

તરફડિયા ભારતી, પોતાને તોડીફોડી નાખતી માછલીને એક વાર જુઓ. પછી તેનો જ બીજો દેખાવ જુઓ. એક મોટું મોલું કિનારા ઉપર આવે છે અને તે દુર્ભાગી પ્રાણી ઉપર ફરી વળે છે. તેની પાખોને પાછી અડે છે કે તરત જ તે ફરી સજીવન ધાવે છે. મોજાંમા વીજળીની ઝડપથી તે નાસે છે. મોજાંમા જ્યારે તેની પાખ કામ કરે છે, ત્યારે જમીન અને હવામા તેની પાખના તરફડિયાં નકામા અને મદદરૂપ થવાને જદાસે અડચણરૂપ થઈ પડે છે.

તમારાથી બનતો પ્રયત્ન ક્યાં પછી તમે નિષ્ફળ જાઓ તો તમારું કરેલું કામ તમે તપાસો અને તમારી શક્તિ અગર શક્તિને અનુસરણ તે કામ છે કે નહિ તે જુઓ. ગોડસ્મિથને માલૂમ પડ્યું હતું કે, તે તખીબતું કામ કરવાને લાયક નહોતો; પણ તેણે 'વિકાર ઓફ વેકફિલ્ડ' અગર તો 'ડેઝર્ટ્સ વિલેજ' બીલું કાણુ લખી શકત ? કાઉપરને વડીલ તરફ નિષ્ફળતા મળી. તે એવો બીકજુ હતો કે તે કાંઈ કસમાં દલીલ કરી શકતો નહિ; પણ તેણે આપણા સુંદરમા સુંદર કાવ્ય લખ્યાં છે.

તેર વર્ષની ઉંમરના આપણે થઈએ ત્યાં સુધી અભ્યાસ અગર કામની કાંઈ પણ લાઈન માટે પ્રતિભા અગર જાણવાનું શક્તિ આપણામા માલૂમ પડતી નથી. છોકરાછોકરીઓમા ધણીને સ્વાતંત્ર્ય આપવામા આવે છતાં નિર્વાહ માટે શુ કરવું તે વિષે પંદર કે વીસ વર્ષની વય પહેલાં નક્કી કરવું તેમને મુશ્કેલ લાગે છે. દરેક મનુષ્ય આ બાબતમા અત્યામીની, અતઃકરણની સલાહ લે છે. અમુક ક્યો માર્ગ, અમુક ક્યો નિશ્ચિત માર્ગ એવો તે માટે અદ્યત્ત યોગ્યતા માગે છે; પણ તે યોગ્યતા તેનામા હોતી નથી. આથી પોતાની આગળ આવેલું કર્તવ્ય શા માટે છોડી દેવું અગર તો જે પરિશ્રમ પોતાને કરવાનો આવે તે શા માટે ન કરવો એને માટે કાંઈ પણ કારણ જણાવું નથી જે ધંધા ઉપર મેચ્યુઅલ સમાઈલ્સ-

ને પ્રીતિ નહોતી, તેવા ધંધાની તેને જીવણી મળી હતી; છતાં તે ધંધો તેણે એવા આગ્રહ સાથે કર્યો કે, મંથકારનું કાર્ય કે જેને માટે તે લાયક હતો તે કાર્યમાં પણ તેને તે પડે મદદ મળી. જે કામ કરવા માટે પોતાની આગળ આવી પડ્યું હોય તેને વળગી રહેવું. આપણા માતાપિતા, આપણા શિક્ષક, આપણી જાતિ તેમ જ ઈશ્વર પ્રત્યેની જવાબદારી—એની સાચી લાગણી રાખવી. આથી આપણે સર્વ યોગ્ય સમયે આપણા ખરા સ્થાન ઉપર આવીશું.

પ્રથમથી જ જે માર્કિટ્સ, આગ્રહવાળો શિક્ષક, જવાબદારીવાળો સૈનિક અને અંતઃકરણ મુજબ કામ કરનાર રાજદ્વારી ન હોત તો તે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનો પ્રેસિડન્ટ થઈ શકત નહિ. વિંકન તેમ જ ગ્રેન્ટ બાહ્યાવસ્થાથી જ વ્હાઈટ હાઉસ માટે—અમેરિકાના પ્રેસિડન્ટ થવા માટે પરિપક્વ જીવિ અગર મનુષ્યો ઉપર રાજ્ય કરવાની અસંખ્ય શક્તિ ધરાવતા નહોતા. આ કારણથી પારણામાંથી જ અદ્ભુત શક્તિઓ કોઈને ન મળી હોય તો તેણે નિરાશ થવું જોઈએ નહિ. જે જગાએ પોતાને કામ કરવાનું આવી પડ્યું હોય ત્યાં પોતાનાથી બનતો સઘળો પ્રયત્ન કરવો અને પોતાનું અંતઃકરણ બતાવે તે દિશામાં દરેક સારા અવસરે, સારા પ્રમંગે આગળ વધવું એ જ તેનું કામ છે. કન્ટ્રીને જ મુખ્ય માર્ગદર્શક રાખવું અને તેથી મનુષ્યની શક્તિ અને તેની ઉદ્યોગના પૂરતા પ્રમાણમાં તેને ફેલે મળશે.

પણખરું કામ પસંદ પડે તેવું હોતું નથી અને સ્ત્રીપુરુષોનો મોટો ભાગ એમ ધારે છે કે, ખીજી કોઈક જગ્યાએ તેમને વધારે સુખ મળત. લગભગ દરેકને અમુક જાળત, અમુક કામ પસંદ કરી લેવાનો વખત આવે છે. કયો ધંધો મારે કરવો ? જિંદગીમાં મારે કયું કામ કરવું ? જે પ્રેરણા, જીવિ અને હૃદય એમ કહે કે સુતાર-કામ તો સુતારકામ. ડોમ્ટરનું કામ તો ડોમ્ટરનું કામ. દહતાથી

કરેલી પસંદગી અને સાચા દિલનો ઉઘોગ એ વડે સી અગર પુરુષ ક્ષેત્ર મેળવ્યા વગર રહેશે નહિ; પણ જો પ્રેરણાશુદ્ધિ ન હોય અગર તો તે નળળા કે ઓછી હોય તો પોતાને શું બંધબંધન આવશે તે તપાસી પોતાની યોગ્યતા અને તકને અનુસરી માણસે સાવધાનપણે કામ પસંદ કરવું. જગતને તેનો તેમ જ અન્ય સર્વને દરેકનો ખપ છે, એ વિષે કાંઈએ શંકા રાખવી નહિ; પરંતુ કીર્તિ, નામ અગર દોહન બધાને મળતાં નથી. પોતાનું કામ પોતે સારી રીતે કરવું એમાં ખરી ક્ષેત્ર રહેલી છે અને એટલું તો ફરેકથી થઈ શકે. પહેલા વર્ગના તગારાં ઊંચક-નાર થવું; પણ કોઈ પણ કામમાં ખીજ વર્ગમાં આવવું નહિ. જગતમાં પહેલાં જેઓ મૂર્ખ અને અકક્ષ વગરના તરીકે જાણાયા હતા, તેઓ પાછળથી જલ્દી મોટી ક્ષેત્ર પામતાં જગતે તેમના તરફ પ્રીતિ બનાવી છે. નિરાશા અને ગેરસમજૂતીની વચ્ચે રહીને આગળ વધવાનો તેઓ પ્રયાસ કરતા, તે વખતે દુનિયાની તેમના તરફ નજર, તેમના પર પ્રીતિ નહોતી. આવાં જીવનો ઉપરથી શું એમ નથી માલૂમ પડતું કે, મંદ સુદ્ધિવાળા પણ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સ્થાને જઈ શકે? પોતાના વર્ગનો છેલા નંબરનો છોકરો હોવી વોડે ખીચરના ઉચ્ચ સ્થાને પહોંચ્યો તે ઉપરથી એવું અનુમાન બાંધવાને કારણ નથી કે ખીજ વર્ગનો દરેક છેલ્લો છોકરો પણ એવું મહાન પદ મેળવી શકે છોકરામાં પોતાનામાં અવસ્થા કાંઈ ક્ષિત્ય જોઈએ, નહિ તો કાંઈ પણ સંજોગમાં જગતનો અંત આવે ત્યાં સુધીમાં પણ તેનો ઉદય થાય નહિ. જીવનનો આરંભ જ નિષ્ફળતા જેવા હશે અને કાંઈ પણ રીતે પણ તે પૂર્ણપણે જામત નહિ થાય. તો તેનો અંત પણ એમ જ આવવાનો. કાંઈ પણ છોકરા અગર છોકરીને પૂરતી તક અને વાજબી ઉત્તેજન આપો. તે અરેખર મૂર્ખ હોય તો તે જ કારણથી તેનો તિરસ્કાર, કરતા નહિ; કારણ કે આવા જ પંથો કાંઈ પણ કસ વગરના દહેવાતા મૂર્ખ, મંદમતિ,

સુસ્ત અગર મૂઢ છોકરાઓ, પોતાના યોગ્ય સ્થાનમાં હોતા નથી; પણ ચોરસ જગામાં મૂકેલા ગોળ કકડા જેવા હોય છે.

આપણે જો અસાધારણ અક્કલના અગર પંડિત હોઈએ તો આપણી માફક જેનામાં મહાન શક્તિઓ ન હોય તેવાને માટે પણ નરમાશ-દયાની લાગણી રાખવી જોઈએ. મૂર્ખ મનુષ્યો માટે પણ મને હમેશા સન્માનની વૃત્તિ રહે છે મારી શાળામાંના મૂર્ખ ધણુ જ આનંદી હતા. જિંદગીમાં તેઓ સર્વથી વધારે સુસ્ત કે મંદ માલૂમ પડ્યા નથી આથી જીવડું કવિતાના રચનારાઓ અને પૂરા વાચાળ માત્ર નિર્જાળ અને દલી માલૂમ પડ્યા છે. બાલ્યાવસ્થામાં જે યુદ્ધિ હતી તેના કરતા તે વધારે વધી નથી.

ગોટડસ્મિથના શિક્ષકો હમેશા તેની હાસી કરતા. તેને બધા હમેશા ‘વુડન સ્પૂન’ કહેતા, જે શબ્દ કોલેજમાં બેવકૂફ માટે વપરાતો. વાઢકાપના શિક્ષકના વર્ગમાં દાખલ થવાનો તેણે યત્ન કર્યો, પણ તેને ના પાડવામાં આવી તે પછી તેને સાહિત્યનો માર્ગ લેવો પડ્યો ધણી ગરીબ અવસ્થામાં તેમ દેવા માટે પકડાવાની હાલતમાં ડો જોન્સનની નજરે તે પડ્યો. ગોટડસ્મિથ પાસેથી જોન્સને ‘વિકાર ઓફ વેકફિલ્ડ’નો હસ્તલેખ લઈ લીધો અને તેનું દેવું આપ્યું આ હસ્તલેખથી ગોટડસ્મિથ પ્રખ્યાત થયો.

જોન હાર્વર્ડ મોટા માણસ થશે એવું એની નાની વયમાં કશું ચિહ્ન નહોતું; પણ તેણે હાર્વર્ડ કોલેજની સ્થાપના કરી અને પોતાની જાતિના ખરા હિતૈષીનું કાર્ય કર્યું.

ડેવિડ રૂ પોતાની પડોસમાં જડમાં જડ અને બિલકુલ હોશ વગરના છોકરા તરીકે ગણાતો હતો; છતાં એક જીવલેણ અકસ્માત પછી અને પોતાના લાઈના મૃત્યુ પછી અબ્યાસમાં તેનું ચિત્ત એટલું બધું લાંબુ-તે એટલો બધો ઉઘોગી થયો કે એક ક્ષણ પણ શુભાવધી તેને પાવવતી નહિ, તે તે સહન કરી શકતો નહિ. દરેક

ખાણા વખતે પણ તે વાંચતો અને પોતાને જે વખત મળે તેના ઉપયોગ તે સ્વચ્છુધારણા માટે કરતો. પેનના 'લુદ્ધિનો જમાનો' એ પુસ્તકને લીધે તે મંચકાર થયો હતો; કારણ કે તેની દલીલો ખોટી પાડવાના થયેલા પ્રયત્નોને લીધે એક જગવાન અને પગક્રમી લેખક તરીકે તે પંદાયો હતો.

આજે તો ઉપરચોટિયું કામ કરનારા, કામને ઉપરચોટિયું બનાવનારા જમાનામાં આપણે રહીએ છીએ. આપણા શરીર અને મનની શક્તિઓ જાણ્યા વગર અગર તેની દરકાર રાખ્યા સિવાય સંઘર્ષ સહેલું છે એમ જ ગણીને આપણે આગળ વધીએ છીએ. સારી છુદ્ધિ ધરાવનાર યુવક તેમ જ સામાન્ય છુદ્ધિવાળા છોકરા-છોકરીએ અને મૂર્ખે પણ પોતાનું જગ, પોતાની નિર્જનતા, પોતાને ગમતી તેમ નહિ ગમતી બાબતો, પોતાની વૃત્તિ અને પોતાની રુચિ-એ સર્વનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાનનો સર્વોચ્ચ પ્રદેશ આપણી પોતાની પ્રકૃતિના અભ્યાસમાં આવી રહેલો છે જેમ કાઈ જૂઠાણા અગર નામોશીનો ત્યાગ કરવામાં આવે, તેમ આ જ્ઞાન વડે જ છોકરા-છોકરીઓ પોતાને માટે નાદામક તેમ જ અતિકૂળ જગાનો ત્યાગ કરે. પોતાની છુદ્ધિશક્તિને સમજનારા માણસની નાલેશી થતી નથી અને જે માણસ તે વાત સમજ્યો નથી, તે સારી જામના મેળવતો નથી, એમ કહેવાય છે, તેમાં કાઈ પણ ખોટું નથી.

૬ : કયો ઉદ્યમ ?

‘પોતાની સંપત્તિઓ કેળવી છે તે પશુઓ પણ સારી રીતે નહિ છે રીઝ ઊડવાનો પ્રયત્ન કરી કરશે નહિ. પાંચ સળિયાના ઝાંપાની અજમાયશ કરતા કાંગડો ચોડો બહુ વિચાર કરશે અને ઊડી અને પહોળી બીજી નોંધ ફેરો પ્રેરણાથી જ પાછો વળી જશે, પરંતુ માણસ જ એકલુ એવું પ્રાણી છે કે જે કુદરતની તોને અમુક મર્યાદામાં રહેવાની સ્પષ્ટ આજ્ઞા છતાં પોતાની મૂર્ખતાને કીધે કુદરતની વિરુદ્ધ વર્તન કરે છે. દુરામદથી તે મર્યાદા બહાર જવા પ્રયત્ન કરે છે અને જે તરફ તેની પ્રવૃત્તિનું પ્રભાવ નથી, તે તરફ પોતાની સંપત્તિ તદબીરોનો તે મૂર્ખતાથી ઉપયોગ કરે છે.’

સ્વિચ્છેદ

‘કોઈ પણ ઉદ્યોગ, પછી તે ટોપલીઓ બનાવવાનો, તરવારો, નહેરો, પૂતળા અગર કાંચ બનાવવાનો હોય-જે વડે માણસને કામ અને સુખ મળે છે તે ઉદ્યોગ માટે જન્મવું એ માણસનું મોટામાં મોટું લાગ્ય છે એમ સ્પષ્ટ ન

‘પોતાનું કામ નહીં થવા માટે જે રાહ નોંધ બેસી રહે છે, તે મરશે અને તેનું કામ અપૂર્ણ રહી જશે.’

હોબ્સ

‘કુદરતથી જે કાંઈ તમે હો તે જ રહેવા પ્રયત્ન કરો તમારી પોતાની પ્રવૃત્તિઓનો માર્ગ છોડતા નહિ. કુદરતથી તમે જેને માટે નિમાણું થયા હો તે જ થશો, તો તમે ક્ષેત્ર પામશો. તેનાથી બીજી કાંઈ થવા ચાલ કરશો, તો તમે દરેકમાં નિષ્ફળ અને નાલાયક નીવડશો.

સિડ્ની સ્મિથ

‘જે પ્રમાણમાં તમે તમારું કર્તવ્ય કરવા ખાસ્તા હશો તે પ્રમાણમાં તમારામાં શું પાણી છે તે જણાઈ આવશે, પણ તમારું કર્તવ્ય શું છે ? સમયની જરૂરિયાત.’

ગેટ

‘હવે કાર્યો કરો. આજે દિવસ માત્ર તેના સ્વપ્નમાં રહેલો નહિ. આથી જીવન, મૃત્યુ અને જન્મ-સર્વ એક મહાન, મધુર અને શાન્ત સંગીત બનશે.’

ચાર્લ્સ કિંગ્સલી

દરેક માણસમાં અમુક કાર્ય કરવાની યોગ્યતા હોય છે. અમુક માણસમાં અમુક કાર્ય કરવાની લાયકાત હોય છે તો અમુક માણસમાં

ખીજું કાર્ય કરવાની લાયકાત હોય છે. વળી સંખ્યાબંધ માણસો એવા પણ હોય છે કે જેઓને કાંઈ હેતુ દેતો નથી અને જેમનામાં કાંઈ પણ કરવાની લાયકાત હોતી નથી. જે કામ કરવાની મારી લાયકાત નહોતી એવું કામ કરવાના જે પ્રસંગ મારે આવ્યા હતા. એક વખત મારે તંબૂ તોડનાર એક ઉડાવગીરની સાથે મારે લડાઈ થઈ હતી. મેં તેને કહ્યું કે, ‘આલ્યો જ, નહિ તો અહીં ને અહીં તું પૂરો થઈ જઈશ’ પેલાએ જવાબ દીધો કે, ‘તારા જેવા મેં ઘણાં જોયા છે’ એમ કહી તેણે મારા માથા ઉપર ફટકો લગાવ્યો અને જાંઘડીને મને જોયરમાં ફેંકી દીધો વળી ત્યાંથી ઉડાવી મને તેણે એક કાદવના ખાડામાં ફેંકી દીધો. બ્યારે હું માંડ માંડ જીમો થયો ત્યારે જ મને ખ્યાલ આવ્યો કે આ કામ મારું નહોતું. હવે હું ખીજા પ્રસંગની વાત કરીશ. હું કહી દારૂ પીતો નથી; પણ એક વખત મારે વાઘ વગાડનાર તાવથી સપડાયો અને મરણ પામ્યો. આ પ્રસંગે હિંમત આણવા માટે શરમાતાં શરમાતાં મેં દારૂ પીધો પરિણામ એ આવ્યું કે મને કોઈ વાતનું જ્ઞાન રહ્યું નહિ.

સાર : જે કામ કરવાની લાયકાત ન હોય, તે કરો નહિ; કારણ કે તમે જો તે કરશો તો પરિણામ નહેરમાં ફળકાં ખાવા જેવું આવશે.

જો તમને તમારું યોગ્ય સ્થાન મળ્યું હશે તો તમારા ઉદ્યોગમાં તમારી દરેક શક્તિની સંમતિ તથા સહાયતા મળશે.

તમારા વધારેમાં વધારે અનુભવને અને રચિને કેન્દ્રસ્થાને લાવનાર ધંધા જો ત્યાં સુધી પસંદ કરો. આથી તમને મનપસંદ ધંધા મળશે એટલું જ નહિ, પણ તમારી કારીગરી અને ઉદ્યોગનું જ્ઞાન કે જે તમારી આપણ છે તેનો જલ્દી મોટો ઉપયોગ તમે કરી શકશો.

તમારી વૃત્તિને અનુસરો : તમારી પોતાની આકાંક્ષો-

ઓની વિરુદ્ધ ઘણાં લાભો વખત તમે ફતેહ સાથે લડત ચલાવી શકશો નહિ. માતાપિતા, મિત્રો અગર આફતને લીધે, ન ગમે તેવાં કામ કરવાની ફરજ પડવાથી તમારા હૃદયની અભિલાષાઓ દબાઈ જશે, પણ છેવટે જ્વાળામુખીની માફક પોપડામાં રહેલો અદરનો અગ્નિ ફાટી નીકળશે અને તેથી દબાઈ રહેલી વકતૃત્વશક્તિ, સંગીત-કલા અગર કંઈ પણ મનોગમ ઉદ્યોગને લગતી શક્તિપ્રતિભા પ્રકટ થઈ આવશે; જે શક્તિનો પરિપૂર્ણતા સાથે અમલ કરી શકવા તમને આશા ન હોય તેનાથી તમે સાવધાન રહો ખામીવાળા તેમ જ અધૂરા હોય એવા સઘળા કામોની કુદરત અવગણુના કરે છે. તેવા કામને તે કદી ફતેહમદ થવા દેશે નહિ.

મેથુ આનેલિડની પેઠે અમે પણ કહીશું કે, ‘કાયદો નહિ જાણનાર ખાલી મગજવાળા વકીલ થવા કરતા જૂદને બ્લેકિંગ કરવાના અગર ઝાકુ મારવાના કામમા ઊંચા નીવડવું એ વધારે સારું છે.’

રોજર આશામ કહે છે કે, ‘ક્યા સમય અને કઈ વસ્તુ માટે પોતે લાયક છે તે જાણતનું જ્ઞાન નહિ હોવાથી કેટલાક માણસ, જેઓને માટે ગરીબ રહેવું એ જ સારું હોય છે, તેઓને ધનવાન થવાની ઇચ્છા થાય છે. વળી જેઓ ગાડું ફેરવવા માટે લાયક હોય છે, તેઓને દરબારમા દાખલ થવાની ઇચ્છા થાય છે, જેઓ પોતાના ઉપર કાબૂ રાખતા શીખ્યા નથી, તેઓને રોક થવાની અને ગેડાઈ કરવાની ઇચ્છા થાય છે; જેમને શીખવાની જરૂર છે તેઓને શીખવવાની વૃત્તિ થાય છે અને જેઓ કારકુન થવાને લાયક હોય છે તેઓને પાદરી થવાની ઇચ્છા થાય છે.

માનવજાતિને જાણે ધર્મીકપનો આગ્રહો લાગ્યો હોય અને એકબીજાની જગા બદલાઈ ગઈ હોય, તેમ જગતનો અર્વો લાગ પોતાને અણુમતા ધધામા પડેલો છે, એક દાસી થવાની લાયકાત-

વાળા બાઈ શિક્ષકનું કાર્ય કરે છે અને જે શિક્ષક થવાને લાયક છે તે જાગર સાચવે છે સારા ખેડૂત થવા માટે નેઓ લાયક હોય છે તે કાયદાનું ખૂન કરે છે, પોતાના લાવિમા કાઈ ઉત્તિ છે, એમ આવા દરેક માણસને વિચાર આવી વેદના થયા કરે છે જે લોકોએ ત્રીક અને અને લેટિનનો અભ્યાસ કરવો નોઈએ તેવા છોકરાઓ કારખાનામાં પોતાના કુખ્ય રચા કરે છે, અને જે લોકોએ ખેડૂત અગર નાવિનો ધધો કરવો નોઈએ, તેઓ કોલેજના અસાધારણ બોક્ષથી કટાણી કચકચ કર્યા કરે છે જે લોકો ભીતી અગર પારિયા ધાળતા હોવા નોઈએ, તેઓ કેનવામ ઉપર ટપકા પાડે છે ગ્લેસની પાછળ એવા કારકુન જીભા રહે છે કે જે લરવાનો વાર પકડવો એ તિરસ્કારને લાયક કામ છે એમ ગણે છે અને બીજા ધધાના વિચારમાં-સ્વપ્નમાં પોતાનું કામ જૂની જાય છે એક સારો મોઝી ગામડાના પેપરમાં થોડીક કવિતાઓ લખે છે અને તેના મિત્રો તેને કવિનું ઉપનામ આપે છે કનમનો ધધો કે જે તેને પૂરો આવડતો નથી, તે કરવા જતા ખૂટ ખનાવવાનું કામ જે તેને આવડે છે, તે પણ તે શુભાવે છે રાજપ્રકરણને યોગ્ય માણસો કાવજૂર હોકવાનો ધધો કરે છે, ત્યારે જોડા સીવવાને લાયક માણસો મેંચેસમાં ખેસી થાગડધીગડ જેવું કામ કરે છે ઉપદેશ કરવો એ જેનું કામ નથી તે ઉપદેશના કામને લખવે છે

એક માણસ પોતાની પ્રકૃતિને અનુસરતા ધધાને લીધે જેવા થાય છે, જે કાઈ ઉત્તિ મેળવે છે, તેટલો બીજા કશાથી થતો નથી ને તેટલી ઉત્તિ બીજા દ્વાર્ધ પણ રીતે પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તેથી તેના સ્નાયુ અને શરીર મજબૂત થાય છે, તેનું લોહી વધારે જલદી ફરતું થાય છે, તેની બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ બને છે તેની વૃત્તનાશક્તિ સુધરે છે સંશોધનની તેની પ્રતિભાશક્તિ બળત થાય છે, તેની બુદ્ધિનો ઉપયોગ થાય છે, જિંદગીની શરત ઉપર તે દોડતો થાય છે, તેની મહત્વાકાંક્ષા બળત થાય છે તે મરદ છે અને તેને

મરદનો લાગ લગવવાનો હોઈને પોતાની મરદાનગી બતાવી આપવાની છે એવી તેને લાગણી થાય છે. મનુષ્ય તરીકે જે ઉદ્યોગ કરતો નથી તે માણસ મરદ હોય એમ તેને પોતાને પણ લાગતું નથી. ઉદ્યોગ વગરનો માણસ એ માણસ નથી. હાડકા અને સ્નાયુના દોઢસો રતલના બોજમાનથી, મગજવાળી ખોપરીમાનથી માણસ માણસ બનતો નથી પણ હાડકા, સ્નાયુ અને મગજથી મરદની માફક વિચાર કરતાં, મરદ તરીકે કામ કરતાં, મરદની માફક માર્ગ કરતા અને ચારિત્ર્ય તથા કર્તવ્યથી પોતાનું વચન રાખતા તેને આવડવું જોઈએ. જે માણસ એકલો વિચાર કરવા બેઠો નથી, અમુક કાર્ય કરવાનો જેનો નિશ્ચય નથી, તે માણસ વિજય મેળવવાને લાયક નથી એમ જીવર કહે છે.

અમુક કામમા ફતેહ માટે તે કામ તરફ પૂરું ધ્યાન આપવું, તે પહેલી જરૂરની ચીજ છે; અને તેને વળગી રહેવું એ બીજી બાબત છે. સાધારણ સંજોગોમા વ્યાવહારિક સાદી સમજ જેનામા માર્ગદર્શક તરીકે છે અને જેનામા ઉપરની બંને બાબતો છે, તે કોઈ પણ કાર્યમા કદી નિષ્ફળ જશે નહિ.

મોટી જગા અગર મોટા પગાર માટે રાહ જોતા નહિ. તમે જે જગાએ હો તેને મોટી કરો, તેને મહત્વની બનાવો, તેમા કાંઈ નવીનતા આણો. પહેલા ત્યાં જે કાંઈ કામ ન થતું હોય તે કરો. પહેલાના માણસ કરતા તેમજ તમારી સાથેના કામ કરનારા કરતાં તમારા કામમાં વધારે ઝડપ આણો, વધારે આગ્રહ રાખો, વધારે સત્યતા લાવો. તમારા કામનો અભ્યાસ કરો, કામ કરવાની નવીન પદ્ધતિઓ સોધી કાઢો અને તમારા સેકને નવી નવી બાબતો સુઝાડો, સેકને માન સતોષ આપવામા, માન તમારી જગાનું સામાન્ય કામ કાર્યા કરવામાજ કળા રહેવી નથી, પણ તે ધારવા કરતા વધારે સારી રીતે કરવામા, તમારા સેકને તમારા કામથી અન્યથા કરવામા કળા

રેતી છે; અને આખરે, આ સધળાનો જલ્દો વધારે સારી વસ્ત્રા અને વધારે પગારથી અવસ્ય જ મળે.

ત્યારે તમે મોકલી કે ઉચોત્ત છોડી હીધા હોય, ત્યારે જે પણ પટેલુ સારું કામ મળે તે હાઈ લેજો. તમારી સક્રિય અને તમારા કામની વચ્ચે અતર વધારે દોય, તોપણ તે ઉપર ધ્યાન આપતા નહિ. જે તમારા પરિશ્રમમાં તમારી મર્યાદાઓનો ઉપયોગ કરો, તો તમને તેથી પણ વધારે સારું કામ કરવા માટે મળશે. હુદ્દિ-વિષયક જીવનનો પરિશ્રમ ઉગવવાને પોતાનામાં પૂરતું જળ છે કે નહિ તેની કોઈ પણ દિવસ તપાસ નહિ કરવાથી જે યુવાન ધીમે ધીમે દેવામાં આવી પડે છે અને કોલેજના જીવન માટે તેનામાં જે કોઈ આગેજ્ય, તેનું જે કોઈ શરીર હોય છે તેનો જેપે ભોગ આપ્યો છે, તેનો દેખાવ દિવસીરી ભરેલો થઈ પડે છે. પ્રથમથી જ કોઈએ તેને એમ ન કહ્યું કે, 'તું કિંમી મેળવીશ તોપણ માનસિક ઉદ્યોગમાં ઉત્તમ નીવડવા માટે તું તદ્દન નાવ્યાયક ગીચ અને કાચમ માટે તુ સાધારણ સ્થિતિમાં જ રહીશ.' આ યુવાન એમ ધારે છે કે, કોલેજના કાર્સમાંથી તે માન પસાર થશે અને આગેજ્ય તથા નાણા સંબંધી તેની દુર્દશા દશે તોપણ કોઈક રીતે તે આગળ વધશે. પોતાની પટેલાની સ્થિતિથી તે અંતુષ્ટ નથી. અસાધ્ય લક્ષ્યના આગમમાં તેની મહત્વાકાંક્ષા વિષયક બને છે, તેનું ધ્યાન ખૂટી જાય છે અને તેની સક્રિયતા વીખગઈ જાય છે. આ રીતે જે યુવક એક ઉપયોગી ખેડૂત અથવા દોશિયાર યંત્રવિદ્યા જાણનાર થવો જોઈએ, તે દેવુ, અનાગેજ્ય અને અવસ મહત્વાકાંક્ષાના બોળ નીચે લયડિયાંખાય. મૃત્યુ તેને તેની આ આપત્તિથી મુક્ત ન કરે ત્યાં સુધી તેની આ ને આ સ્થિતિ રહે છે.

મિ. ઝલેકસ્ટન કહે છે કે, મનુષ્યના શરીરથી, મનુષ્યના મગજ-થી મેળવવાના કામની પણ કોઈક હદ હોય છે અને પોતાને અયોગ્ય

ઉઘોગમાં જે માણસ પોતાનું બળ ગુમાવતો નથી, તે શાણો માણસ કહેવાય છે.

કાર્લાઈલ કહે છે કે, જે માણસને પોતાનો ઉઘમ મળ્યો છે તે સુખી છે. બીજું કંઈ પણ સુખ તેણે માગવું નહિ. તેને કામ મળ્યું છે, જીવનમાં કરવાના કાર્યનો હેતુ તેને મળ્યો છે, તેણે ઉઘોગ મેળવ્યો છે અને તે ઉઘોગ કરશે.

ધંધા પસંદ કરતી વખતે તમને વધારે પૈસા અગર વધારે પ્રસિદ્ધિ શાથી મળશે તે વિષે વિચાર કરતા નહિ; પરંતુ જે કામથી તમારી શક્તિઓ વધારે ને વધારે બહાર આવે, તમારી મરદાનગીનો વધારેમાં વધારે બળ અને પરિપૂર્ણતા સાથે વિકાસ થાય, તે કામ પસંદ કરો. પૈસા, પ્રસિદ્ધિ અને કીર્તિની પણ તમારે જરૂર નથી; શક્તિની તમારે જરૂર છે. પૈસા કરતા મરદાનગી વધારે મહાન છે. કીર્તિ કરતા તે વધારે લવ્ય છે કીર્તિમાન કારકિર્દી કરતા ચારિત્ર્ય એ વધારે મોટી બાબત છે. દરેક શક્તિ ડૂળવાવી જોઈએ. તેને તાલીમ આપવામાં ખામી રહેશે તો તમે જે કંઈ કરશો એમાં તે ખામી જણાઈ આવશે. હાથ સુદર થાય, દંઢ થાય, મજબૂત થાય તે માટે તેને ડૂળવણી મળવી જોઈએ. આખું ચપળ થાય, વિવેક-શક્તિવાળું થાય, સૂક્ષ્મદર્શક થાય તેવી રીતે તેને ડૂળવણી મળવી જોઈએ. હૃદય મૃદુ થાય, સહાનુભૂતિવાળું થાય અને સાચું થાય તે માટે તેને તાલીમ મળવી જોઈએ યાદદાસ્ત સચોટ, ધારણાશક્તિવાળું અને સર્વગ્રાહી થાય તે માટે તેને તાલીમ મળવી જોઈએ. તમે વકીલ થાઓ, પાદરી થાઓ, દાકતર થાઓ, ખેડૂત થાઓ, વિજ્ઞાનવેત્તા થાઓ કે વેપારી થાઓ, એવી જગતની માગણી નથી. તમારે શું કરવું તે વિષે જગત કંઈ કહેતું નથી; પણ તમે જે કંઈ કરવાનું માથે લો તેમાં સર્વોપરી, શ્રેષ્ઠ બનો એમ તેનું કહેવું છે. જો તમે તમારા ધંધામાં, તમારા કામમાં,

તમારી લાઇનમાં સર્વોપરી હોતો તો જગત તમારી વાહવાહ કરશે અને સઘળા દરવાજા તમારે માટે ખુલા થશે; પણ ચાગડધીગડ કામ, કામનું અધૂરાપણું અને નિષ્ફળતાને દુનિયા વખોડે ■

જે માણસ માણસનું કર્તવ્ય કરવાને સારું શિક્ષણ પામેલો છે, તે તેને સમગ્રી ક્ષેત્રે પણ જગાનું કામ કરવાને નાલાયક હોતો નથી મારા શિષ્યો, લશ્કર, દેવળ અગર કાયદાને માટે નિર્માણ થયા છે કે કેમ તેની મને ફિકર નથી. સમાજની આપણી જગા પહેલાં માનવજીવનની જગા માટે કુદરતે આપણને નિર્માણ કર્યા છે જીવન એ એક ઉદ્યોગ છે, ધંધો છે, એ હું તેને ધીખવીશ તેવું શિક્ષણ આપ્યા પછી, એ વાત ખરી છે કે, તે સૈનિક, વકીલ અગર પાદરી થશે નહિ; પણ સૌથી પહેલાં તે મરદ થાય, એવી મારી ઇચ્છા છે. લાઝદેવી પોતાની મરજી મુજબ લેશે તેને એક પદથી ખીજા પદ ઉપર ચૂકે, પણ તે સ્થાનમા પણ તે મરદ જ રહેશે.

જિંદગીની મહાન શરતમા સાદી સમજવાળાને માર્ગ મળે છે પૈસો, ડિગ્રી, વચ, શક્તિ કે પ્રતિભા લેશે હોય પિયુ કળા અગર સાદી સમજ ન હોય તો તેનું સારું પરિણામ આવતું નથી. શક્તિ વગરના અને જેમાથી કાંઈ પણ પરિણામ ન આવે તેવાઓની પાસે ગમે તેવી ડિગ્રીઓ હોય અગર સર્ટિફિકેટો હોય પણ તે પાછળ જ રહી જાય છે તમે શું જાણો છો અગર તમે કોણ છો તે હાલના જમાનામાં ખૂબવામાં આવશે નહિ, તમે શું કરી શકો છો તે જ આ જમાનાનો પ્રશ્ન છે.

જ્યોર્જ હર્વર્ટ સારી રીતે કહ્યું છે કે, આપણે જે કાંઈ કરીએ તેના કરતાં આપણે જે ખરી રીતે છીએ તે જ આપણને તો વધારે ઉપયોગી છે, વધારે મહત્વનું છે કાંઈ પણ હેતુ જેમા ન્યાયપરા યજુતા, આખર અગર જેની સત્યચીલતા વિશે શંકા હોય તે એકદમ છોડી દેવો જોઈએ ખોટી બાબત સારી દેખાય અર્થાત્ તે સારી

હોય એવો અનુભવ થાય એવી રીતે તે ખોટી બાબતને શણગારવાની કલા આગળના ખીજા કોઈ પણ સમય કરતા આ સમયમાં વધારે ખીલવવામાં આવી છે

એ એક જાણવા જેવી બાબત છે કે દુખાણુ થતા બુદ્ધિ માણુસની સત્ય વિષેની કુદરતી પ્રેરણાનો નાશ કરે છે એક પ્રખ્યાત વિદ્યાનવેતાએ કહ્યું છે કે, માણુસ જો તરફી લે અને મહેનત કરે તો બુદ્ધિ વડે સમ્યક્તાની પ્રેરણા પણ મૂકી દે. આથી જ્યારે કોઈ શંકાસ્પદ અગર લલચાવનાર લાવિ કોઈની આગળ રજૂ થાય છે, ત્યારે જેમ એક બાહોશ રસોધયો લાતલાતના વધાર અને મસાલા ભેળવીને એક સાદી મીઠામીઠા એક સુદર વાની બનાવે છે, તેમ અસત્ય સત્ય દેખાય તેવી રીતે તેની સાથે હાથચાલાકી કરવાની તેને બહુ મોટી લાલચ થાય છે, છતાં કોઈ પણ હેતુ, જેમાં અનીતિ રહેલી છે તેમાં પૂરી અને નિશ્ચિત નિષ્ફળતાના તત્ત્વ રહેલા હોય છિ આ નિષ્ફળતા શારીરિક તેમ જ આધ્યાત્મિક હોય છે જીવનના પોતાના ખાસ કર્તવ્ય માટે દરેક મનુષ્યમાં ખાસ યોગ્યતા હોય છે એ વિષે કોઈ પણ શક નથી થોડા પ્રતિભાશાળી મનુષ્યોમાં આ યોગ્યતા અસાધારણ હોય છે અને બાલ્યાવસ્થાથી પણ તે જોવામાં આવે છે

મોઝાર્ટ જ્યારે ચાર વર્ષનો હતો ત્યારે વાદ્ય વગાડી શકતો અને હજુ પણ પ્રચલિત છે તેવું સંગીત રચતો એટલે બાર જ વર્ષની વયે પોતાના કરણુ રસના નાટક રચ્યા હતા પદર વર્ષનો પોતે હતો તે પહેલાં ઓટિયમે તત્ત્વજ્ઞાનને લગતુ એક સરસ પુસ્તક લખ્યું હતું. નેપોલિયન ધિએન આગળ ઠાકગ ફેંકતો હતો ત્યારથી જ તે લશ્કરની સખરી કરતો. પહેલી જ રાત્રીએ છતાં પાછળના જેવી જ સાગી રીતે કીને ચાપનોકનો લાગ લગત્યો હતો. આ સળંગ જ્યારે નાના હતા, ત્યારથી જ તેમની વૃત્તિઓ જણાઈ હતી;

અપવાદરૂપ મનુષ્યો સિવાય, આપણા સ્વભાવમાં જે દોષ બાળત તરફ ખાસ પક્ષપાત, દેવ તે આપણે ખોળા કાઢવો જોઈએ આ પક્ષપાત ખોતાની મોઝે પ્રગટ થાય તેની રાહ જોઈને આપણે બેસવું જોઈએ નહિ અને એક વખત અમુક બાળત તરફ પક્ષપાત જણાય તો તે સોના કરના પથ્થુ વધારે મૂલ્યવાન થઈ પડે છે

આપણને વધારે સુખ મળે તે માટે ઈશ્વરે આપણે માટે જે કામ નિર્માણ કર્યું હોય તે કામથી વેગળા નાસવું એ મિથ્યા વિચાર છે આ નિર્માણને પ્રીતિપૂર્વક અનુસરવું એમાં જ ઈશ્વરનું સંપૂર્ણ અસ્તિત્વ માણી પડી આવે છે અને આ રીતે શોધવાને બદલે અન્ય દોષ રીતે તે શોધી કાઢવાની ધારણાઓ નિષ્ફળ જાય છે.

હરેક માણસ ખોતાના જમાનાનો તૈયાર લાલ લઈ શકે ખરો, પણ તે લાલ શો છે અગર ક્યા છે તે શોધી કાઢવાનું કામ પણ તેનું જ છે

તેમાંથી મુક્ત થાઓ.

તમારો ધંધો હલકો હોય તો ખીજાઓ કરતા હોય તેના કરતાં વધારે પુરુષાર્થ તેની પાછળ કરીને તેને ઉન્નત કરો; નૈસર્ગિક પદ્ધતિથી તેને વિશાળ કરો; સાહસ અને ઉદ્યોગથી તેનો વિસ્તાર વધારો; એક એક ખાસ ધંધાની માફક તેનો અભ્યાસ કરો; તે વિષે જે કાંઈ જાણવા જેવું હોય તે સઘળું શીખો અને તેને માટે તમારી સઘળી શક્તિઓ એકાગ્ર કરો; કારણ કે મોટામાં મોટી ફતેહ ફક્ત એક જ હેતુ અને એક જ બાબત પાછળ એકચિત્તે મંડી પડનારા માણસને વરવા માટે સર્જાયેલી હોય છે. કોઈ પણ ઠરીક સત્તાઓથી, આવા માણસના આત્માના સામ્રાજ્યના અથવા આત્મબળના લાગ પડતા નથી. ખીજની જગા માટે ફાંફા મારવા કરતાં તમે તમારી પોતાની જ જગાને શણગારો અને શોભાવો.

ઊંચામાં ઊંચી ટાચે, ઊંચામાં ઊંચા શિખરે તમારે પહોંચવું હોય તો તમારા ઉદ્યોગની નીચામાં નીચી જગા-એથી કામ શરૂ કરો. તમારા ધંધા સાથે જેનો સંબંધ હોય એવી કોઈ પણ બાબતને નજીવી કે નિરુપયોગી નહિ સમજતાં તેને લગતી એક એક વિગતોનું પૂરેપૂરું જ્ઞાન મેળવો.

પોતાના ગ્રામ સંયોગે પોતાના ભાવિ માટે ફેટલા સાધક-બાધક છે, તેનો નિર્ણય કરતાં સઘળા જમાનાના મહાન બુદ્ધિમાન મનુષ્યો પણ ગૂંચવાયા છે. એ સંબંધમાં તેમજ આપણે શું કરવું તે સંબંધમાં એક પ્રખ્યાત પાદરી કહે છે કે, તમારી જાત માટે અગર તમારા વંશ માટે તમે જવાબદાર નથી. તમારા બાપદાદાના વંશમાં કોઈ માંદલા હોય, દોંગી હોય અને જેઓ તમારાથી સોએક વર્ષ પહેલાં જન્મેલા હોઈને જેમની ઘોડી ઘણી અસર આને પણ તમારામાં રહેલી હોય, તેવા કોઈને માટે તમે જવાબદાર નથી.

તમારું શારીરિક કે માનસિક બંધારણ હોય, ઉદ્વેગનું, ફિક્કું અથવા ઢીલું હોય તે બાબત માટે પણ તમે જવાબદાર નથી ન્યૂ ઇન્ડિયાની પથરની ટેકરીઓ, લુપ્તવાનાના કપાસના વાવેતરવાળી જગ્યાઓ, દનાઈડ, નીપર, શાનન અથવા સીનનો કાંદો એ તમારી જન્મભૂમિ હોય કે બીજી હોય તેને માટે તમે જવાબદાર નથી તમારા પિતાના ધર્મના જે ધર્મનું શિક્ષણ મળે છે તેને માટે અને તમારા બાપના ધર્મને માટે પણ તમે જવાબદાર નથી જેમાં તમારાથી કાંઈ ન થઈ શકે અથવા જે સંસ્થા તમે નિર્માણ કર્યા નથી, તેને માટે તમે લાજગદ કરતા નહિ જેવી વસ્તુસ્થિતિ હોય, તેવી જ ગણીને પ્રશ્નનો નિર્મલ કરે, જેથી તમે સહીસલામતીથી કહી શકો કે, આ હેતુ માટેજ મારો જન્મ થયો હતો, તેનો નિર્ણય તમે શી રીતે કરશો ? તમને જવાબ આપવાને જે એકલો જ શક્તિમાન છે, તે સર્વશક્તિમાન પ્રભુને સીધી વિનવળી કરીને તમારા અનર્થાભીને-તમારા આન કરવાને પૂછીનેજ તમે તે નિર્ણય કરી શકશો.

‘ પ્રેમ ’ એ જ સમ માટેની દલીલ અને કારણ રહેવા જોઈએ એ વડેજ માણસ વિવાહિત જીવનની અડચણો અને મૂંઝવણોમાંથી સહીસલામત પસાર થાય છે, તેવી જ રીતે, બીજા ધર્માત્માના ઘણાને અને વ્યાપારીઓનાના સેકડે પાયાણને મૂંઝવણુલરી અડચણોમાંથી ખાતરીપૂર્વક અને સહીસલામતીથી પાર પાડી શકે એવી ઠાઈ પણ ચીજ હોય, તો તે ઉદ્યોગ માટેનો પ્રેમ છે.

વિહિરિયરે એક સ્થળે કહ્યું છે કે, જગતમાં કશુંક કરવા માટે હું જન્મ્યો છું એમ મને લાગ્યા કરતું અને એવા જ ચિંતાર મને આવ્યા કરતા તેના આ કથન ઉપરથી તેની મહાન શક્તિઓનું સ્વસ્થ જણાઈ આવે છે કાયદો, સાહિત્ય વૈદ્ય અથવા પ્રધાનવટુ અમરે બીજા ઠાઈ પ્રકારના માણસોથી હદ ઉપરાંત લગાઈ ગયેલા એકાદ ધર્મા માજ મારે તો દાખલ થવું જોઈએ એવી જોને વૃત્તિ થયા કરે

છે, તેના તે કાર્યમાં ફતેહ મળ્યા વગર રહેતી નથી. તેની આવી નિશ્ચિત વૃત્તિ અને તે ધંધા અથવા કાર્ય માટેનો તેનો પ્રેમ અને તેની શ્રદ્ધા, એ તેની કારકિર્દીમાં અસરકારક અને મદદગાર તત્ત્વ થઈ પડે છે. પોતાના પૂર્વજોએ અમુક ધંધામાં નામ કાઢવાથી તે ધંધા સંબંધી કાંઈ પણ પ્રેમ અગર યોગ્યતા ન હોવા છતાં જો માણસ તે ધંધામાં દાખલ થવા ઇચ્છતો હોય, તેણે તેમ કરવા કરતા દિવસનો એકાદ રૂપિયો કમાનાર મજૂર બનવું એ વધારે સારું છે; કેમ કે તેવા કામમાં પણ પોતાની છુદ્દિથી તે આગેવાન થઈ શકશે. રેલગાડીને એક મોટા પથ્થર જેટલું નુકસાન કરે છે, તેટલું નુકસાન તે પોતાને પ્રતિકૂળ ઉદ્યોગમાં નાખીને કરે છે.

થોડા વર્ષ પહેલાં ‘પરણવું’ એ જ માત્ર છોકરીઓ માટે ક્ષેત્ર હતું. જે સ્ત્રી પુરુષના જેવા વિચાર કરે છે તે પોતાના મો ઉપર પાછકર છાટનાર પુરુષના જેવી હાસીને પાત્ર બને છે મહત્વાકાંક્ષી સ્ત્રીઓ, જેઓ વાચવા-લખવાને હિંમત કરતી, તેમને ત્યાં કોઈ આવે ત્યારે તેમને પોતાની ચોપડી અગર હસ્તલેખ ઉપર ભરતકામનો કોઈ કકડો નાખવો પડતો.

ફ્રાન્સિસ વિવાડ કરે છે તે પ્રમાણે આ જમાનાની મોટામાં મોટી શોધ, તે સ્ત્રીઓના ખરા મહત્વની-તેમની શક્તિઓની શોધ છે. આપણે તેમને સ્વતંત્ર કરી છે અને લગ્ન સિવાય તેમને માટે અન્ય અસંખ્ય તકો આપણે જોણીએ છીએ. પહેલા માત્ર છોકરાઓ જ પોતાનો કામધંધો જોણી શકતા, હાલ સ્ત્રીઓ પણ તેમ કરી શકે છે આ સ્વાતંત્ર્ય ઓગણીસમી સદીના કીર્તિમાન અનાવોમાનું એક છે. પણ સ્વાતંત્ર્યની સાથે જવાબદારી પણ આવે છે અને આ ફેરફારની સ્થિતિમાં છોકરીઓ માટે પણ કાંઈ ચોક્કસ હેતુ હોવા જોઈએ.

રેના એલ માઇનર છોકરીઓને સંબોધી કહે છે કે, બિંદગી-

નો હેતુ નક્કી નહિ કરવાને લીધે તમે તમારી જાનને હલકી પાડો છો. તમારો અભ્યાસ કરવામાં તમે પ્રશંસાપાત્ર ઉત્સાહ બતાવો છો. તમારી સમજ્જક્તિની ચાલાકી અને મુશ્કેલ સવાલોનો દુકનો આણુવાની તમારી શક્તિ બહુ બાણીતી છે આ બાબતમાં દત્તમાથી નવ કેસમાં તમારા ભાઈઓથી તમે આગળ વધી જાઓ છો; પણ જ્યારે હેતુ પરિપૂર્ણ થાય છે અને લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે પછી તે લક્ષ્ય કોઈ ડિગ્રી સર્ટિફિકેટ અગર કોલેજનો ડિગ્રીમાં લેાય, પણ દસમાથી નવ છોકરીઓના નામની પાછળ 'આગળ વધવામાં મુકદ્દાલ'ના જેની સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે

તમારા જીવન માટે જે કાંઈ ખર્ચ થયું છે અને જે કાંઈ પરિશ્રમ વેડવામાં આવ્યો છે, તેનું પરિણામ દેશનેબલ ભરતકામ, ભપકાદાર પોશાકો, મુલાકાતો, સંગીત અને હાવભાવમાં જ આવે છે તમારા નિભાવ માટે કમાવાની તમને જરૂર પડે છે, તો તમે ગયાની પાછળ ઊભા રહીને અગર તો એક જ એકમાં પડી રહીને એકાદ સ્કૂલમાં શિક્ષણ આપ્યા કરીને સંતોષ માનો છો, ત્યારે જે છોકરાઓ તમારી સાથે જ એન્જુએટ થયા હોય છે તે નિસરણીના પગથિયાની માફક એડો ચડે છે, પ્રોફેસરો થાય છે અને સારા પગાર મેળવે છે વગી મુશ્કેલીઓ અને અડચણોને દૂર રાખીને તેઓ કામદા, પદાર્થવિજ્ઞાન અગર ધારા ઘડવાના કામમાં પડે છે તમારી સાધારણ સ્થિતિથી સંતોષ માનનારી છોકરીઓની—મુખ્ય નજર માન એક જ મુખ્ય ચાન્સ માટે—લગ્ન માટે હોય છે જો તમે પૈસાદારને પરણો છો તો તમે વધારે સારો પોશાક પહેરો છો, વધારે દેશનેબલ મકાનોમાં ભજો છો અને તમારું સઘળું વિચારવાનું કામ તમારા ધણી માટે રાખો છો તથા જીવનવ્યવહારમાં તમે બધું કોઈક જડ ઓજ હો તેવા થાઓ છો જો તમે પ્રીતિને મોજા હો છો અને તે માટે ગરીબી પસંદ કરી હોય છે, તો તમે રધિ છો, પકવો છો, ધુઓ છો, છોકરોને લપકાક મારતા રહો છો અને તમારા

નિભાવ કરવા માટે પરિશ્રમ ઉગવનાર પોતાના ઠાકર પિતા અને બાળકોને સારી સારી ચીજો મળે તે માટે પોતાને જે કાંઈ મળે તેથી ઉમેશા ચલાવી લેનાર, નમ્ર, માતાનો પૂરો વિચાર કરનાર, તેમની કદર કરનાર, ખર્ચની ગણતરી કરનાર, જરૂરી અને બિનજરૂરી ખર્ચ વચ્ચેનો તફાવત સમજનાર, સંભાળથી કામ કરનાર અને કાલી છોકરીઓની આપણને જરૂર છે જે છોકરીઓ ખર્ચવાને નહિ પણ બચાવવાને મહેનત કરે છે, જે છોકરીઓ સ્વાર્થત્યાગી છે અને ધરમા ખર્ચાળ અગર નિરુપયોગી બનવાને બદલે આનંદ આપનાર- સુખ આપનાર બનવા ઉત્સુક હોય છે, તેવી છોકરીઓ આપણે જોઈએ છીએ મૃદુતાથી, સહાનુભૂતિથી બીજા લોકોને માટે વહેતા આસુવાળી અને પોતાના સુંદર વિચાર પ્રકાશમા આપણનાર સ્મિત મુક્ત હૃદયવાળી છોકરીઓ જોઈએ છીએ આપણામાં પુષ્કળ હોશિયાર છોકરીઓ છે, આપણામાં પુષ્કળ પ્રકાશમાન અને શુદ્ધિમાન સ્ત્રીઓ છે, પરંતુ આપણને તો આનંદી, હોશીયારી, આવેશવાળી, સ્વજનને આનંદ આપનાર, માયાળુ, મિથ્યાભિમાન વશરની અને દુનિયામાં બહાર પડવાની ઘોડી ધમ્મિલાવાળી ઘણી છોકરીઓ જોઈએ છીએ આપણી આજુબાજુ આવી છોકરીઓ હશે તો ઉનાળામાં ઝાપટાની બુલંદી અસરથી જેમ હવા તાજી અને ખુશનુમા થઈ પડે છે, તેમ આપણી જિંદગી પણ નવચિત્ત-નવમુક્ત અને ખુશનુમા બને છે સ્ત્રીઓના કર્તવ્યની બાજુ કાંઈ અત્યુક્ત જ સીમા હોય એમ તે વિષે સોઢા વાત કરે છે, પરંતુ-

પૃથ્વી ઉપર કે સ્વર્ગમાં એવી કોઈ પણ જગા નથી
 મનુષ્યભૂતિનું એવું કોઈ પણ કામ નથી,
 એવું કોઈ પણ સુખ અગર દુઃખ નથી,
 એવી કોઈ પણ જાની વાત, હા અગર ના નથી,
 એવી કોઈ પણ જિંદગી, મૃત્યુ અગર જન્મ નથી.

કે જેની કાંઈ કિંમત હોય અને તે છતાં તે સ્ત્રી વગરનાં હોય.

એમર્સન કહે છે કે, તમને જે સોંપવામાં આવ્યું છે તે કામ કરો. બહુ મોટી આશા અગર સાહસ નકામાં છે.

રસલ સેન્ડે કહ્યું છે કે, જે યુવાન માણસને મિત્ર અગર વગ નથી, તેને માટે શરૂઆત કરવાનો પહેલો સારામાં સારો માર્ગ એ છે કે જગા મેળવવી. ખીજું મૌન, ત્રીજું અવલોકન, ચોથું નિમક-હસાલી, પાંચમું તેનો શેઠ એમ ધારે કે તેના વગર તે મુશ્કેલીમાં આવી પડશે, છટ્ટું સમ્યક્તા.

આમરૂઢ, પ્રમાણિકતા, વિગતો ઉપર ધ્યાન, વિવેકની જાહેર ખબર સાથે બહાર પડવું, એ કલેક્ટના ચાર કિયાય છે.

સુદ્ધર કહે છે કે, ગાડાની હોસ્પિટલ બહારની દુનિયામાં એવો કાંઈ માણસ રહેતો નથી કે જેનામાં લાલ્ચ કરવાની સત્તા ન હોય. લેખકો, અવકાશયુક્ત બેલનારાઓ અને સદા કરનારા તે કરતાં વધારે શું કરે છે? તમે કાંઈ દિવસ ચૂંપડામાં પેડા છો? ગાડીમાં મુસાફરી કરી છે? બેતરમાં કાંઈ ગામડિયા સાથે વાત કરી છે? શાળ ઉપર કામ કરનારની સાથે ક્યાં છો? તમને એમ માલૂમ નથી પડ્યું કે તમારામાં જે શક્તિ નથી તે તેમનામાં છે? તમે જે દેટલીક ચીજો જાણતા નથી તે તે જાણે છે? કવઓમાં બગાસાં મારતા નકામા માણસ પણ અક્કલની ખામી માટે બહાનું બતાવી શકે એમ નથી. માણસને જે જરૂર છે તે સુદ્ધિશક્તિની નથી પણ હેતુની છે. ખીજા શબ્દોમાં કહીએ તો મેળવવાની શક્તિ નહિ પણ મહેનત કરવાની મરજીની માણસોને વધારે જરૂર છે. તમે જે કાંઈ જગતમાં કરો છો તે તમારા ધંધા કરતા વધારે ઉચ્ચ છે, એમ માનીને કરો. ધંધો એ માણસ માટે નિર્વાહ મેળવવાનું સાધન છે, એમ ધણા માણસ ગણે છે. જિંદગીની મહાન શાળામાં માણસની સારી રીતે ખિલવણી કરનાર અને તેનું ચારિત્ર્ય રચનાર યોજના

એ ધધો છે અને તેનો દુસ્તો સામ્રો વિચાર કરવામા આવે છે !
જેનું પગિશામ ઈશ્વરના સર્વ શક્તિઓની વિશાળતા, જી. ૧૫,
જિયાણ અનનસગતિ અને ગોદ્યમા આવે, તેનો દેવો સામ્રો
અને હલો વિચાર કરવામા આવે છે !

અર્થ જેમ યુવના સુદ અને સુખમય પડને-પડને ઉઠે છે,
તેમ જે મામ અને જે ઉપદેશનો હેતુ જીવનની મહાન શમ્પતાઓ
માથી ઉપયોગિતા અને બા જિલા મરવાનો દોષ છે તેથી આપણે
દેવા પાછા હી જઈએ છીએ !

ઈશ્વરે માર માટે નહીં મરેનું કામ ખુશખુશાનીથી શાધી
મદવા તથા કરવા બધાયેલો છું જીન ઈન્જીનો

સબળા ધધા અને ઉદ્યોગમા લાખત થઈ શકે એનું એક જ
તત્ત્વ છે અને તે મનુષ્યજાતિની સેવા છે કાર્થ પણ પ્રમાણિક
ઉદ્યોગ અગર તેની કૃતેહની આડે આ તત્ત્વ આવતું નથી જિયામા
જિથી મોટામા મોની કૃતેહ, નિત્યમા નિત્ય જીવન અને લાખ
અમરત્વ આપનાર કાર્થ પણ ચીજ દોષ તો તે આ ધાર્મિક તત્ત્વ
જ છે આપણે જે કાર્થ કરવાનું છે તે આપણે પસંદ કરતા નથી
અને તેની સાથે આપણે સબધ નથી આપણ કર્તવ્ય આપણે
ખરાબર કરતું એ જ આપણી રૂપરૂ કરજ છે એપિક્ટેટસ

હમેશ માટે પ્રસિદ્ધ થવું-તેને માટે મારે શું કરવું ? કર્તવ્ય

જેઓ સબળા અપ્રસિદ્ધ મરણ પામેલા છે, તેઓએ પણ
કર્તવ્ય કર્યું છે

તમે જેમને જાણતા નથી તેઓ અપ્રસિદ્ધ રહેશે એવા વિચાર
કદી મરતા નહિ તેમના વખાણુ સ્વર્ગદૂતો રણસિંગાથી કરે છે,
તેમનું લાગ્ય દિવ્ય છે

૭ : શક્તિઓની એકાગ્રતા

‘આ એક જ બાળક હું કરું છું.’

સેંટ પોલ

‘જગતમા હજારો બરેલી એક જ બાળક એકાગ્રતા છે. શક્તિઓને વેરી નાખવી તે અનિષ્ટમાં અનિષ્ટ બાળક જ આપણા હિંદાઈપણામા ગ્રામ્યતા હોય કે શાસિત્ય હોય એમા કોઈ ફેર પડતો નથી આપણા કોઈ રમતના વિષય અગર ભ્રમણાને જે કોઈ ખસેડે અને જેથી આપણે ઘેર જઈ આગ્રહપૂર્વક સારું કામ કરીએ, તે દરેક બાળક સારી છે.’

એમસન

‘તમારી આંખ વડે પોપત્તા સીધાં રાખી તમારી સન્મુખ તમે જુઓ.’

કહેવતો

‘જે માણસ જીવનમા એક જ ચીજ માટે પ્રયત્ન કરે તે ચીજને જીવન પૂરું થતાં સુધીમા તે અવશ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે પરંતુ જે માણસ પોતે જ્યાં જાય ત્યાં સઘળી ચીજો માટે ફાંફા મારે છે, તે આ રીતે તેણે જીતી કરેલી નવી નવી આશાઓના ફળરૂપે નિષ્ફળતા અને ક્ષેમ જ પ્રાપ્ત થાય છે.’

એમ્સન મેરીડીથ

‘જેમ જેમ મારું આયુષ્ય વધતુ જાય છે, તેમ તેમ મારી પૂરી ખાતરી થતી જાય છે કે મનુષ્ય મનુષ્યમાં, બળવાન અને નિર્બળમાં, મોટા અને નાનામા જે ભેદ જણાય છે તે શક્તિનો-આગ્રહ છે એક હેતુ નક્કી કર્યા પછી, ક્યાં તો તેની પાછળ મરણ ક્યાં તો ફોતેલ મેળવવી એવા અન્ય સહયોગનો છે.’

ફ્રાન્સિસ બેકન

‘એક પ્રતિભાને એક જ વિદ્યા અનુકૂળ થશે.’

પોપ

‘તેણે તે કામ પૂરા દિલથી કર્યું અને તેને ફોતેલ મળી.’

વૃત્તાંત

પોતાના વિષે અને પોતાના ચાર લાઈઓ વિષે બોલતા નેધન મેયર રોસચાઈલ્ડે જણાવ્યું હતું કે, ફેન્કફોર્ટમા અમારા ચારે માટે પૂરતી જગા, પૂરતો ધંધો નથી. હું અંગ્રેજી માલનો વ્યાપાર કરતો આપું બજાર જેને કબજે હતું તેવા એક વેપારી મારી પાસે આવ્યો. તે ખરેખર મહાન પુરુષ હતો. તે અમને માલ વેચતા જણે અમારા ઉપર મહેરબાની કરતો હોય એમ હતું. એક વાર કોઈ પહો રીતે મેં

વિસ્તારમાં તેનું ફળ આવી શકે તે નહિ

દાઈ હેતુ ચોખ્ખો ગેવાની શક્તિની જિંદગી ઉપર કેમલી સત્તા હોય છે ? જ્યારે ડાઈ છોડે અગર છોડરી ડાઈ હેતુથી કામની શરૂઆત કરે છે ત્યારે તેનો અવાજ, પોશાક, દેખાવ અને દરેક હિનઆન નિશ્ચિતપણે જણાય છે—બહાવ છે જે ઉદ્યોગી અને સુખી સ્ત્રીઓ પાતાનો નિભાવ કરે છે, તેઓને મહોલ્લામાં લોકોના ટોળામાંથી તેમના દેખાવ વજરે ઉપરથી હું તરત જ શોધી આપું કાલ્યાણત્વના આનંદમાંથી ઢાકાય નહિ રેશમની ટોપી જેમાં વધારે ન કરી શકે ખીમારી અગર થાક જેને છીનવી ન શકે તેવા સ્વચ્છ, સ્વમાન અને સંતોષના દેખાવ સાથે તેઓ ઉરેકરે છે પોતાને કયે બદરે જવું છે એ જે ખનાસી જાયતો નથી તેને મુસાફરી માટે

તો તે છોડ ઉછેરવાની બાબત હોય-પણ પૂરી રીતે બાબતનાર અને બીજા બધા કરતાં સારી રીતે કરનારને જનસમાજ ઉત્તમ ગણે છે. પોતાની સઘળી શક્તિઓ એકાગ્ર કરી એ કામમાં વાપરીને તે સારામાં સારા છોડ ઉછેરે છે, તો તે માનવજાતિને ઉપકારક થઈ પડે છે.

લાયક હેતુ માટે દબતા અને આગ્રહથી પોતાની સઘળી શક્તિઓ સાથે કામ કરે છતાં જિંદગી નિષ્ફળ બન્યું એવા કોઈ પણ માણસ નથી. શિયાળામાં પણ સૂર્યના કિરણોને કંઈમાં આપણે તો તમે સહેલાઈથી દેવતા સળગાવી શકશો.

માનવજાતિના સઘળા મહાન પુરુષો એકાગ્રતાવાળા હોય છે. પોતાના હેતુ પરિપૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી તેઓ એક જ જગ્યાએ પોતાનો પ્રયત્નરૂપી હથોડો ટોકે છે. વર્તમાન સમયના ફોલોમંદ માણસો એક જ સર્વોપરી વિચારવાળા, એક જ દલ વિચારવાળા, એક જ આવેશયુક્ત હેતુવાળા હોય છે. ઘણા માણસો ચોવીસ ભાગમાં વાતચીત કરે છે, પણ તેમાંની એકમાત્ર પણ જણાવવા જેવા વિચાર તેમની પાસે હોતા નથી.

અભ્યાસમાં તેમ જ ધંધામાં લોહું ગરમ હોય તે જ વખતે આપણે ધા મારવો જોઈએ, ટીપ્પું જોઈએ, એટલું જ નહિ, પણ તે ગરમ રહે ત્યાં સુધી ધા માર્યા કરવા જોઈએ.

અમેરિકાના મહાન વિદ્વાનોમાંના એક કહે છે. તે વિદ્વાન પોતાના લેટિન પાઠ માટે દરરોજ બે કલાક ગાળતો. એ જ પાઠ એક કલાક અને પચાસ મિનિટમાં કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો અને ફોલો પામ્યો. પછી બ્યારે તે પોતાનું લેટિન શીખવા બેઠો ત્યારે એણે વખતમાં તે પૂરું કરવા તેણે પોતાની સઘળી શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો. હમેશના પ્રયોગથી તેને માલૂમ પડ્યું કે તે એક કલાક અને ૪૫ મિનિટમાં તે પાઠ કરી શકતો અને છતાં પણ તે વખતમાં

એને ખરાબ લગાડ્યું અને તેણે પોતાના નમૂના બનાવવા ના પાડી. આ વાત મંગળવારે બની. મેં મારા પિતાને કહ્યું કે હું તો ઇસ્ટાંડ જર્જશ. હું ગુરુવારે નીકળ્યો. 'જેમ જેમ હું ઇસ્ટાંડની સમીપ આવતો ગયો તેમ તેમ એ જ માલ મને સસ્તો લાગવા લાગ્યો. હું મેન્ચેસ્ટર પહોંચ્યો કે તરત જ મેં મારા સઘળા પૈસા રોક્યા. માલ એટલો સસ્તો હતો કે મને સારો નદો મળ્યો.

ઉપલી વાત સાંભળનાર એક જણે કહ્યું કે, હું આશા રાખું છું કે તમારા છોકરાની પ્રીતિ વધારે મહત્વની બાબત ઉપર નથી; પણ ધંધા અને પૈસા ઉપર જ છે. એ વસ્તુસ્થિતિ તમને પસંદ નહિ હોય.

રાશ્ત્રસચાઇએ જવાબ આપ્યો કે, મને તો ખાતરીપૂર્વક તે જ પસંદ છે. તેઓ પોતાનું તન, મન, હૃદય, આત્મા અને સઘળું ધંધામા લગાડે એવી મારી મરજી છે અને સુખી થવાનો એ જ રસ્તો છે. તેણે એક મુવાનને કહ્યું હતું કે, મને તે એક જ ધંધો પડે છે તેથી તમે તેમા વધારેમા વધારે, ફતેહ, વધારેમા વધારે કાર્તિ મેળવી શકશો. તમે એકી વખતે જ લકિયારા, નાણાવટી, વેપારી અને હારીગર સઘળું થવા માગશો તો છાપામાં નાદાર તરીકે તમારું નામ પ્રસિદ્ધ થતા વાર લાગશે નહિ.

લક્ષ્યને વેરી નાખીને ઘણી ચીજો કરવી નહિ. પણ દૃઢતા અને આગ્રહ સાથે એક જ ચીજ કરવી, તે આ સમયમાં જરૂરની અને મહત્વની બાબત છે.

આ જળરદસ્ત ઉદ્યોગના જગાનામાં જે પોતાનો પ્રયત્ન શુભાવે છે, તે ફતેહ મેળવવાની આશા રાખી શકે નહિ.

જે લોકો ફતેહ પામે છે અને નિષ્ફળ બન્યા છે, તેઓ વચ્ચે તેઓ દરેક કેટલું કામ કરે છે તેનો તફાવત હોતો નથી; પણ કેટલું સમજીને કામ કરે છે તેનો તફાવત રહે છે જેઓ ઘણી જ

નામોશી સાથે નિષ્કળ જાય છે, તેઓ પણ મહાન ફતેહ મેળવવા બનતી કોશિશ તો કરે છે જ, પણ તેઓ અનિયમિત રીતે, જેમ આવે તેમ મહેનત કરે છે; અર્થાત્ એક હાથે તેઓ અમુક રચના કરે છે અને બીજા હાથે તેને તોડી પાડે છે. તેઓ અમુક સંજોગને પકડી લઈ તેને તકતું રૂપ આપતા નથી; નિર્દોષ પરાજયને અસરકારક વિજયના રૂપમાં તેઓ ફેરવી શકતા નથી. પુષ્કળ શક્તિ અને પૂરતો સમય જે ફતેહનો તાણો-વાણો છે, તે બંને સાધનો છતાં ખાલી કાંઠલો તેઓ હમેશાં ફેંક્યા કરે છે અને જીવનનો ખરો તક્કિ, સાચો અને પૂરો તાકો કદી વણાતો નથી—કદી તૈયાર થતો નથી.

જીવનનો ખરો હેતુ શા છે, તે તમે તેમાંના કાંઈ પણ એક માણસને પૂછશો તો તે કહેશે કે, શાને માટે હું સૌથી વધારે લાયક છું, તે હું હજી પણ જાણતો નથી; પણ સાચી, સખત મહેનત પર મને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. મારી આખી જિંદગી સવાર-સાંજ હું યોદ્ધા કરીશ; અને હું જાણું છું કે મને કાંઈ પણ સોનું, રૂપું અગર લોખંડ તો મળશે જ. કાંઈ મળે છે કે કેમ, તેની તજવીજ હમેશાં જે માણસ રાખ્યા કરે છે તેને કાંઈ પણ મળતું નથી. આપણે જે કાંઈ ધ્યાનપૂર્વક શોધીએ છીએ તે જ આપણને મળે છે અને કાંઈ ખાસ ચાગના આપણે યોગ કરતા નથી તો આપણને જેવુંતેવું જ મળે તથા તેથી વધારે મળતું નથી. અનેક જીવજંતુ ફલની મુલાકાત લે છે, પણ મધ લઈ જનાર જીવકું તો માત્ર મધમાખ જ છે. મુલાવસ્થામાં અનેક વર્ષોના અભ્યાસ અને પરિશ્રમથી આપણે ગમે તેટલાં કિંમતી સાધન મેળવ્યાં હોય તે કાંઈ કામ આવતાં નથી. આપણા ભાવિ કામ-કાજ વિષે કોઈ નિશ્ચિત ખ્યાલ વગર જે આપણે જીવન-નિર્વાહ કરીએ તો ગમે તેવા સારા સંજોગોથી પણ કોઈ આકર્ષક પરિણામ આવી શકશે નહિ—વિશાળ અને લવ્ય

વિસ્તારમાં તેડુ ફળ આપી શકે નહિ

દાર્ઢ તેડુ ચોખ્ખો દેવાની શક્તિની જિંદગી ઉપર જીવી સતા દેાય છે ? બ્યારે દાર્ઢ છોડો અગર છોડરી યાઈ હેતુથી કામની શરૂઆત કરે છે, ત્યારે તેનો અવાજ, પોશાક, દેખાવ અને દરેક હિતચાન નિશ્ચિતપણે જાણાય છે-બદલાય છે ને ઉલોગી અને નુખી સીઓ પોતાનો નિભાવ પ્રે છે, તેઓને મહોત્સામાં લોકોના ટાળામાંથી તેમના દેખાવ વગેરે ઉપરથી હું તમને જ શોધી આપુ ફાવ્યાતુર્યા આનંદપાકથી ઢાંચ નહિ, રેશમની ટાપી જેમાં વધારો ન કરી શકે ખીનારી અગર થાક જેને છીનવી ન શકે તેવા સ્વચાન, સ્વમાન અને સતોષના દેખાવ સાથે તેઓ ઉરેફરે છે પોતાને કયે બદરે જણુ છે એ ને ખનાસી જાણુતો નથી, તેને મુસાફરી માટે પવન અનુકૂળ જાણુતો નથી

એક જ વિષય ઉપર પોતાની શક્તિઓ એકાગ્ર કરવાથી નબળામાં નબળું બ્રાહ્મી પણ કાર્ધક કરી શકે છે; પરંતુ એ- બગવાનમાં બગવાન માણસ પણ પોતાની શક્તિઓ ધણા વિષયમાં વીખેરી નાખે છે તો પછી તે કાર્ધ પણ કરી શકતો નથી ટીપુ ટીપુ પણ હમેશા એક જ જગ્યાએ પડ્યા કરે છે, તો તે સખતમાં સખત પ્રથરને પણ કારે છે, પરંતુ પાણીનો એમદ મોઠો ને ઉતાવળો ધાધ તેના ઉપરથી પસાર થઈ જાય છે, તોપણ તેડુ નામનિશાન રહેડુ નથી

શક્તિઓને એકાગ્ર પ્રવાનો અને તેને અમુક એક જ ખાસ રસ્તે વાળવાનો આ જમાનો છે એક હોર્સ પાવરવાળા એન્જિનની જ જગ્યા રોકે તેવા એન્જિનમાંથી દત્ત હોર્સ પાવર જેવી રીતે મેળવવા તે દાલ સવાત છે આ સવાલના નિર્ણયથી જ ઊડવાના સવાલનો ફક્તો પણ આવશે આ જ રીતે એક વ્યક્તિ પામેથી દેશ જાણુ જેટલું બગ જનસમાજ માગે છે એક જ જાળન-મમે

તો તે છોડ ઉછેરવાની બાબત હોય-પણ પૂરી રીતે બાલુનાર અને ખીખ ખાધા કરતા સારી રીતે કરનારને જનસમાજ ઉત્તમ ગણે છે મોતાની સઘળી શક્તિઓ એકાગ્ર કરી એ કામમા વાપરીને તે સારામા સારા છોડ ઉછેરે છે, તો તે માનવજાતિને ઉપકારક થઈ પડે છે

લાયક હેતુ માટે દહતા અને આગ્રહથી પોતાની સઘળી શક્તિઓ સાથે કામ કરે છતા જિંદગી નિષ્ફળ ગય એવો કોઈ પણ માણસ નથી શિયાળામા પણ સૂર્યના કિરણોને કેદમા આણુશે તો તમે સહેનાઈથી દેવતા સળગાવી શકશો

માનવજાતિના સઘળા મહાન પુરુષો એકાગ્રતાવાળા હોય છે. પોતાના હેતુ પરિપૂર્ણ થાય ત્યા સુધી તેઓ એક જ જગ્યાએ પોતાનો પ્રયત્નશી હોય છે કોઈ એ વર્તમાન સમયના ફતેહમદ માણુશે એક જ સર્વોપરી વિચારવાળા, એક જ દહ વિચારવાળા, એક જ આવેશયુક્ત હેતુવાળા હોય છે. ધણા માણસો એવીસ ભાષામા વાતચીત કરે છે, પણ તેમાની એકમા પણ જણાવવા જેવા વિચાર તેમની પાસે હોતા નથી

અભ્યાસમા તેમ જ ધધામા લોહુ ગરમ હોય તે જ વખતે આપણે ઘા મારવો જોઈએ, ટીપ્પુ જોઈએ, એટલુ જ નહિ, પણ તે ગરમ રહે ત્યા સુધી ઘા માર્યા કરવા જોઈએ

અમેરિકાના મહાન વિદ્વાનોમાના એક કહે છે તે વિદ્વાન પોતાના લેટિન પાઠ માટે દરરોજ બે કલાક ગાળતો એ જ પાઠ એક કલાક અને પચાસ મિનિટમા કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો અને ફતેહ પામ્યો પછી જ્યારે તે પોતાનુ લેટિન શીખવા બેઠો ત્યારે ઓછ વખતમા તે પૂરુ કરવા તેણે પોતાની સઘળી શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો હમેશના પ્રયોગથી તેને માલૂમ પડ્યુ કે તે એક કલાક અને ૪૫ મિનિટમા તે પાઠ કરી શકતો અને છતા પણ તે વખતમા

ઘટાડો થવા માંજો. દિવસે આ કામમાં જ પોતાનું 'સઘળું' લક્ષ રાખવાથી તે જ વિષય તે દોઢ કલાકમાં શીખવા લાગ્યો. પછી તેમાંથી પણ ૫, ૧૦, ૧૫ અને ૩૦ મિનિટ ઓછી થઈ. ઉત્સાહ વધતાં તેણે પોતાનો પ્રયત્ન બેવડો કર્યો. એમ કરતાં કરતાં ઘોડા જ મહિનામાં પોતાનો પાક તે અર્ધા કલાકમાં કરી રહેવાની સ્થિતિમાં આવ્યો. પોતાનો પાક ટૂંક સમયમાં શીખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં તે એકામતાની કાર્થક કિંમત શીખ્યો હતો. જ્ઞાન મેળવવા કરતાં આવી (એકામ બનવાની) શક્તિ મેળવવી એ વધારે કિંમતી છે.

આર્સ ડિક્સ કહે છે કે, દરેક અભ્યાસ અને ઉદ્યોગમાં કામ લાગે તેવો સહીસલામત, ચોક્કસ, લાલકારક અને મેળવવા લાયક ગ્રંથ ધ્યાન આપવું એ છે. 'ખાતરી સાથે મારે કહેવું' નોઈએ કે વિનીત, ધૈર્યશુક્ત અને દરરોજની મહેનતવાળા ધ્યાન સિવાય મારી પોતાની શોધ અગર કલ્પનાશક્તિથી મારું કામ ખિલકુલ થયું હોત નહિ. તેની ફતેહના રહસ્ય વિષે બીજો પ્રસંગે બ્યારે તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, જે કામમાં હું મારી સઘળા શક્તિઓ વાપરી શકું તેમ હોય તેમા એક જ શક્તિનો હું ઉપયોગ કરતો નથી.

આર્સ કિંગ્સલી કહેતો, હું મારું દરેક કામ કરતી વખતે દુનિયામાં તે વખતે બીજા કોઈ ચીજ હોય જ નહિ એમ માની તે કામ કરું છું. સખત ઉદ્યોગ કરનારા સઘળા માણસોનું આ રહસ્ય છે, છતાં પણ ઘણાં માણસો પોતાની રમત-ગમત જેવી બીજી-ત્રીજી વ્યવસ્થાની આડે તેમ કરી શક્તા નથી.

પ્રયોગ મળતો નથી.

એડવર્ડ જુલ્વર લિટન કહેતો કે, ઉદ્યોગી જીવનમાં મને અત્યંત રોકાયેલો જોઈ અને તે સાથે હું કોઈ દિવસ અભ્યાસ ન કરતો હોઉં અને જગતમાં ફરતો ન હોઉં એમ બાપ્તિ ધણા માણસો મને પૂછતા કે આટલી બધી ચોપડીઓ લખવાનો વખત તમે ક્યાંથી મેળવો છો ? આટલું બધું કામ કરવાની જોડવણ તમે શી રીતે કરી શકો છો ? મેં ઉત્તર આપ્યો : કોઈ વખતે પણ જોઈએ તે કરતાં વધારે કામ હું કરતો નથી અને તેથી જ હું એટલું બધું કરી શકું છું. કોઈ પણ કામ સારી રીતે કરવું હોય તો તે પોતાના ગમ કરતાં વધારે કરવું નહિ. આજ તો તે ગમ કરતા વધારે કરશે, પણ યાકની પ્રતિક્રિયા થશે અને તેથી તે કાલે થોડું કામ કરી શકશે. મેં કોલેજ છોડી અને હું દુનિયામાં પશ્ચો ત્યાં સુધી ખરી રીતે અને સાચા દિલથી મેં અભ્યાસ કરવા માંજો નહોતો; પણ તે પછીના સમયમાં મેં વાચ્યું અને હું કદાચ કહી શકું કે મારા સમયના લગભગ સઘળા માણસો જેટલું જ સામાન્ય વાચન મેં કર્યું હતું. મેં ઘણી મુસાફરી કરી છે અને ઘણું જોયું છે. મેં રાજદ્વારી બાબતોમાં અને જીવનના અનેક ઉદ્યોગોમાં ઘણો ભાગ લીધો છે અને આ બધા ઉપરાંત મેં સારું પુસ્તકો ગ્રંથક ક્યાં છે. આ પુસ્તકોમાંનાં કેટલાંક તો સંશોધનને લગતાં છે; અને એ સર્વ છતાં પણ સામાન્ય રીતે કેટલો સમય અભ્યાસ, વાચન અને લેખન-માં મેં ગાળ્યો હતો એમ તમે ધારો છો ? દિવસના ત્રણ કલાક કરતાં વધારે નહિ અને બ્યારે પાર્લામેન્ટ ચાલતી હોય ત્યારે હમેશાં તેટલો પણ નહિ; પણ આ ત્રણ કલાકમાં હું જે કાંઈ કરતો તેની જ ઉપર ધ્યાન આપતો.

દરેક મહાન પુરુષ મહાન બન્યો છે, દરેક ક્રેતેહમંદ માણસે ક્રેતેહ મેળવી છે, તે તે માણસે અમુક ખાસ

દિશામા જ પોતાની સઘળી શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તેથી જ.

રસ્તા ઉપર જ્યારે એક મોટું સરઘમ પસાર થતું હોય, મટોયાઓ ઉપર લોહની હારો ગોળ્ગોળ દોય અને બેન્ડ પૂર્ણ આવેશથી વાજના હોય, ત્યારે ખોરેસ ગ્રીસિ મહાનના પ્રશ્નિયા ઉપર બેસતો, પોતાની ટોપીનું મથાણું ટેનનતરીકે વાપરતો અને ‘ન્યૂયોર્ક દિબ્બુન’ માટે અગ્રસેખ લખતો આ લેખનું અવતરણ ઠેર ઠેર લેવામાં આવતું એક કડવા લેખથી શુરમે થઈ એ માણસ ‘દિબ્બુન’ પત્રની ઓફિસમાં ગયો અને તેને એક લાખી ઓરડીમાં લઈ જવામાં આવ્યો અહીં ગ્રીસિ બેઘે બેઘે કામળ તગ્ન માથું નીચું નમાવી ઝડપથી લખતો હતો ‘તમે ગ્રીસિ છો?’—એમ કહી તે શુરમે થયેના માણસે શરૂઆત કરી પોતાના કાગળમાંથી નળર બહાર મહ્યા તિવાય મિ ગ્રીસિએ ઝડપથી જવાબ દીધો ‘હા જી, તમારે શું કામ છે?’ તે છેડાયેલા માણસે પછી સમ્મતા, ખાનદાની બુદ્ધિ અને સઘળું દોરાણું મૂકી પોતાની જીભની લગામ છોડી દીધી તે દરમિયાન ગ્રીસિ લખે જતો હતો ઘણી જ આવેશ ભરી શૈલીમાં જરા પાણુ ચહેરો બદલાયા વગર અને પૈના ઉપર કાઈ પણ ધ્યાન નહિ આપતા પાના ઉપર પાના તેણે લખી કાઢ્યા અધિપતિની ઓફિસમાં દોઈ દિવસ ઠપકાનો વરસાદ નહિ વરસા વવામાં આવ્યો હોય તેવો આવેશયુક્ત વરસાદ ૨૦ મિનિટ સુધી વરસાવ્યા પછી તે શુરમે થયેના માણસને કટાંગે આવ્યો અને એમદમ તે ઓરડીમાંથી નીકળી જવા પાછો ફર્યો ત્યારે પહેલી જ વાર ગ્રીસિએ ઠગે બેઠું પોતાની ખુરસીમાંથી તે ઉભો થયો અને પેલા ગૃહસ્થને કહેવા લાગ્યો ‘મિત્ર! જતા નહિ બેસો, બેસો અને તમારું હૃદય ખાલી કરો, તેથી તમને લાલ થશે, તેથી તમને સારું લાગશે, વળી હું જે લખવાનો છું તેમાં તે મદદરૂપ થઈ પડશે, માટે જરો નહિ

એક જ દૃઢ લક્ષ્ય તે ફતેહમંદ મનુષ્યોનું ખામ લક્ષ્ય હોય છે.

એકેક કહે છે લોડ્ પ્રોહામમા અનેક શક્તિઓ હતી. અને વજીવ તરીકેના તેના ધંધામા તેને પહેની જગ્યા મળી હતી. તે ઇંગ્લાંડનો લોડ્ ચાન્સેલર થયો હતો અને વિજ્ઞાનની તેને ગાંધી માટે વૈજ્ઞાનિકોએ તેને શાળાથી આપી હતી; છતાં એકંદરે તેનું જીવન નિષ્ફળ હતું. તે ઘોડું ઘોડું ખંડુ જાણુનો હતો પણ પૂરું એક પણ જાણુતો નહોતો. તેની ઘણી સરસ શક્તિઓ હોવા છતાં ઇતિહાસ અગર સાહિત્ય ઉપર તેની કાંઈ પણ છાપ રહી નહિ અને પોતાની કીર્તિ ગયા પછી પણ તે ઘણું જ જીવ્યો હતો.

આનાથી તદ્દન જીવદું દેશાત વિલિપ્યમ પિંદુ છે. તેના દૃઢ લક્ષ્યથી તે જગ્યાઈ આવે છે. રાજદ્વારી સર્વોપગીપણા માટે તેનું જીવન હતું અને તે મૂંઝો પણ તેમા જ એના ઉચ્ચ આશય આગળ સધળાનો પરાજય થતો; પરંતુ ખીજ દરેક બાબતમા તે બેદરકારી ખતાવતો. પોતાના મિત્રોની તેમ જ ખર્ચની પણ તે દરકાર રાખતો નહિ અને તે એટલે સુધી કે ૧૦,૦૦૦ પોંડની આવક છતાં અને કુટુંબમાં કાંઈ ન હોવા છતાં પણ પોતાની પાછળ તે જાડુ મોટું દેવું મૂકી મર્યો. પોતાની મહત્વાકાંક્ષાની આડે આવવાના કારણથી પોતાના પ્રીતિપાત્રને (સ્ત્રીને) પણ તેણે પોતાના હૃદયમાથી સમૂળ ઉખેડી નાખી હતી; મૂંઝા પછીની કીર્તિની તેને ગિલકુલ દરકાર નહોતી, તેથી પોતાનું એક પણ લાપણુ લવિખની પ્રજા માટે મૂકી જવાની તેણે દરકાર કરી નહિ. સત્તા મેળવવા માટે તેણે પોતાની સઘળી શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો અને ૨૫ વર્ષ સુધી ઇંગ્લાંડનો કારભાર ચલાવ્યો; પણ તે સિવાય ખીજ કાંઈ પણ બાબત તરફ તે જરા પણ જોતો નહિ. તે પોતાના લક્ષ્ય તરફ જ સીધો ચાલ્યો જતો. સ્વપ્રમા રહેલું અગર તર્ક-વિતર્ક કરવા એ એનામા નહોતું. એક જ દષ્ટિ, એક જ હેતુ, આગળ અને આગળ અને જોયે ફતેહ

તરફ જવું એ જ એવું ખાસ લક્ષણ હતું.

સાધનો સાધારણ પ્રકારનાં હોવા છતાં પણ અસાધારણ ઉદ્યોગ અને એક જ વખતે એક જ સ્થાનમાં પોતાનું સર્વ લક્ષ્ય રાખવાથી પોતાને ફતેહ મળી હતી, એમ ફાવેલ જકસ્ટન કહેતો : દલતાથી એક જ વસ્તુને—એક જ આશયને વળગી રહેવાથી વિજય મળે છે. ‘ધણી બાળતો નહિ, પણ ધણી એકનિત્ર’ એ કાકડું મન હતું.

સોયની એકાદ દેખાય નહિ તેવી અણી અથવા તો અસ્તરા અમર કુદાડીની તીણી પાતંગા ધાર જ સોયના, અસ્તરાના તેમ જ કુદાડીના બાજીના જડા ભાગને માટે જગ્યા કરે છે. અણી અમર ધાર સિવાયના તેનો બાજીનો જડો ભાગ નિરર્થક જ થઈ પડે. એક જ કામને પસંદ કરી તેની પાછળ જ સમગ્રું લક્ષ્ય આપવાવાળો માણસ જ વિધોમાંથી પોતાને માર્ગ કરે છે અને ફતેહ મેળવે છે. એક જ વિચાર તરફ મંકુચિત્ત વૃત્તિ રાખવાથી પણ આપણી શક્તિઓના વિકાસમાં અડચણ આવે છે. માટે એનો આપણે સાગ કરવો જોઈએ. મનુષ્યનું અજ્ઞાપદાન-પણું પણ આપણે તજવું જોઈએ; કેમ કે એકાદ નહીં જેમ અપાતાબંધ ટેકરી ઉપરથી નીચે વહે છે, તેવો તેની વાતનો પ્રવાહ પણ બદલાયા કરે છે.

ચાલતા શીખતા કોઈ બાળકની નજર તમે કોઈ વસ્તુ ઉપર ઠેરવી શકો તો સામાન્ય રીતે પગ વગર તે પોતાના મુકામે પહોંચી જશે; પણ તેનું ધ્યાન તોડશે કે તરત તે પડી જશે.

જેઓ પોતાની માર્ગમાં આમતેમ અદઢ—અસ્થિર થઈ ચાલ્યા કરે છે, તેઓ પોતાની મુસાફરી પૂરી કરે તે પહેલાં જ ખૂલા પડી જાય છે. પવનચક્કીની પેઠે ચાલનારા માણસો હંમેશાં નિષ્ફળ જ જાય છે. જેનામાં દઢ અને નિશ્ચયાત્મક હેતુ તથા પોતાનો આશય પરિપૂર્ણ કરવાની આગળ શ્રદ્ધા હોતી નથી, તે ફતેહ પામી શકતો

નથી એક સીધા લક્ષ્યથી જિએ અગર નીચે એક વાળ નેટલું પણ આપણે ને ખસ્યા તો નિશ્ચય અધોગતિ જ થશે.

આંત્રે કાઈ સુવાન માણસ કાઈ જગા માગે છે તો તે કઈ કોસેજમાંથી આવે છે અગર તેના પાપદાદા જોઈ હતા, એમ પૂછવામાં આવતું નથી; પણ તમે શું કરી શકશો એ જ મોટા પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે. એક જ સાર્થનની-એક જ જાતની ખાસ તાલીમની જરૂર છે. મોટી મોટી પેઢીઓ અને મોટાં મોટાં સાહસોમાં જેઓ મુખ્ય મુખ્ય જગાઓ ઉપર હોય છે, તેઓ ક્રમે ક્રમે નીચેથી જ જિએ ચઢા હોય છે.

જનરલ ગ્રેન્ટ પોતાની સાથેના જનરલો કરતાં એકામતાની આ કળાનો વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરતો, તેથી જ તે સિવિલ વોરનો જલદી અંત આણી શક્યો. પોસિંગટનના ચારિત્ર્યમાં પણ આ લક્ષણ દૃઢ સ્થિતિ કરી રહ્યું હતું એમ જણાઈ આવ્યું હતું. ખારીક અને ખરું અવલોકન એ એકામતાની શક્તિ સંપાદન કરવાનો એક માર્ગ છે. કાવિનની અદ્વિત ક્તેહતું મુખ્ય કારણ આ જ હતું.

ફરેક પ્રકારની મુશ્કેલી છતાં માથે લીધેલા કામમાં આમદ રાખવાની અને સઘળા કસોટીના પ્રસંગોમાં નિરાશા અને લાલચોને વેઠી લેવાની શક્તિ તથા હિંમત રહેલી આપણે જોઈએ છીએ.

રસાયણશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે, દુનિયાની સઘળી મિલો અને સ્ટીમથી ચાલતી ગાડીઓ ચલાવવાને જોઈએ તેટલી શક્તિ એક એક જમીનના ઘાસમાં રહેલી છે; પણ આપણે તેને સ્ટીમ એન્જિનના 'પિસ્ટન રોડ' ઉપર લગાડવી જોઈએ; પણ આ એક જમીનના ઘાસમાંની તે શક્તિ સુસ્ત છે અને તેથી વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ તે પ્રમાણમાં કિંમત વગરની છે.

હા જુના માણુઓ અને તેઓ જે ફોર અગ્ર નિર્દયતા મેળવે છે, તેમા દૃષ્ટિ નક્ષત્ર દોષ છે પોતાની શક્તિનો અણખે આણુ એકન કરવાની શક્તિનો જ આ તક્ષવ છે. આની શક્તિ માર્ગે મોધી દાદને અગ્ર માર્ગે કરે અને અણખધાની-જાણી જાણતો ઉપર લગ્ય આપનારો માણુન તે ઉપર ચોટિયા માનવાનો જ દોષ છે.

જો મેરુ કહે છે કે, જે માણુન પોતાની શક્તિ ધણી જાણત-મા વિખરી નાખે છે, તે પોતાની શક્તિ ગુમાવે છે તેની શક્તિ સાથે તેનો ઉન્નાદ પાતુ જાય છે અને ઉન્નાદ વગર ફોર પતુ શી રીત પગિપુર્ણ થઈ શકે ?

પોતાના નાના નીકાસન્ય ઉપર અમજ વડાણો તોપનો મારા ચલાવના હતા, તેની દરકાર ક્યાં વગર ફોર મેકેડોનોએ કાઢીનીય મોટા વડાણ ઉપર પોતાના સધળા વડાણોનો મારો ચલાવ્યો અને તે મોટા વડાણની તોષો એકત્ર બધ કરવામા આવી આથી પછી જાણીનાની સભાળ સંદેવાઈથી લઈ શકાઈ

મુન્યવસ્થિત જીવન-પછી તે ગમે તેડું ચુલોવાળું દોષ, તેને ગમે તેવા સારા સરકાર મળ્યા દોષ, પપ્પુ તે એક અમુક મુખ્ય મધ્યમાર્ગમા વહેતું દોષ છે અને આત્માની અધર્મા ગોણુ શક્તિઓ એક જ કેન્દ્રમા લાવવામા આવે છે તથા ત્યાં તેઓનું યોગ્ય પ્રકટી-કરણ થાય છે કુદરતમા શક્તિઓનો ફોર પપ્પુ મિથ્યા વ્યવ આપણે જોના નથી, કાઈ પપ્પુ પ્રારબ્ધ ઉપર એકવારમાં આવ્યુ નથી અવ્યવસ્થામાથી પટેલી જ વાર સૃષ્ટિનો કાલો ફેકાયો ત્યારથી દરેક સોનેરી તાળણા માટે એક ચોક્કસ યોજનાનુસાર એક અમુક માર્ગ નક્કી કરવામા આવ્યો છે

દરેક પાદડું, દરેક ફૂલ, દરેક સ્ફટિક અને દરેક અણનો પપ્પુ પોતાનો એક દેડુ નક્કી થયેલો દોષ છે સૃષ્ટિમા સર્વોત્કૃષ્ટ ગ્યના મુખ્યની છે અને તેમા પપ્પુ આવો જ દેડુ કાઈ પપ્પુ શક વગર

જાણાય છે.

જિંદગી નિશાન રાખવાને યુવાન માણુઓને કહેવામાં આવે છે; પણ જે નિશાન તાકાને આપણે મારી ચકીએ, તે જ નિશાન આપણે રાખવું જોઈએ. નહિ ઘડાયેલા આરસામાં જે ફિરસ્તાની આકૃતિ જોઈ શકતો નથી, તેમાં તે હથેલા અને ટાંકણાથી કંઠી ફેરી શકતો નથી. ધનુષ્યમાથી છૂટેલું બાણ પોતાના માર્ગમાં પોતે કાને મારી ચકશે તે જોવાને આમતેમ આથકતું નથી; પણ તે તો સીધું નિશાન તરફ જાય છે. પોતાને કયો પ્રકાશ પસંદ છે તે જોવાને આકાશના બધા પ્રકાશ તરફ લોહચુંબકની સોય વળતી નથી. સૂર્ય આંજી નાખે છે, ખરતા તારા પ્રકાશે છે, અન્ય તારાઓ અગમજો છે અને તેને પોતાના તરફ ખેંચવા પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ તે સોય તો પોતાની જ ગ્રેરણાને વળગી રહે છે અને તકકામાં તેમ તોફાનમાં કદી બૂલ કરતી નથી. તે તો દબતાથી ઉત્તર તરફના તારા તરફ વળે છે; કારણ કે જ્યારે સધળા જમાનામાં ખીજ બધા તારા પોતાના મહાન મધ્યબિંદુની આલુબાલુ અવિરત ગતિએ ચાલે છે, ત્યારે એકલો આ જ તારો જે કેટલો દૂર છે તે માણુસ જાણતા નથી, તે પોતાના ૨૫૦૦૦ વર્ષના વર્તુલાકાર પ્રવાસમાં બાદશાહી ગતિથી વ્યાવહારિક રીતે સ્થિર રહીને એક દિવસ નહિ પણ સૈકા સુધી ચાલે છે. આ રીતે જીવનના માર્ગમાં ખીજ તેજોરાશિ આપણા વહાલા હેતુથી સત્ય અને કર્તવ્યના આપણા માર્ગથી આપણને દૂર લઈ જવા પ્રકાશશે, પણ જેનો પ્રકાશમાત્ર ઊઠીને છે, તેવો ચંદ્ર અગર જે પ્રકાશે છે પણ માર્ગ જતાવતા નથી તેવા ખરતા તારા, આપણા હેતુરૂપ સોયને તેની આશારૂપ-ઉત્તર તરફના તારાથી ખસેડે નહિ એ સંબંધમાં આપણે સાવધાન રહેવું જોઈએ.

ધાસ્તી સાથે સરકારી જોખિયાઓ કાગળો લઈ જતા તથા લાવતા. હાલ જે મુસાફરી આપણે થોડા કલાકમાં કરીએ છીએ, તેને માટે થોડાગાડીથી ટપાલ લઈ જવાના જમાનામાં અઝેક મદિનો થતો અને સાથે લય પણ રહેતો. આવી રીતે તે વખતમાં પણ ગિન-જરૂરી હીલને એક ગુનો ગણવામાં આવતો. હાલના સુધારાનો પણ મોટામાં મોટો એક લાલ એ છે કે, વખતનું માપ બાધીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સો વર્ષ પહેલાં જે કાંઈ કામ ૨૦ વર્ષમાં થતું, તે હાલ એક કલાકમાં આપણે કરી શકીએ છીએ અને તે જોતાં એક થોડી મિનિટ ગુમાવવા માટે પણ તે વખતે ફાસી મળતી તો તેવા જ ગુના માટે હાલ કેવી સજા થવી જોઈએ !

‘ વોશિંગ્ટન ડેલાવર ઝોન’ એ છે ’ એવો કાગળ એક જોખિયો લાવ્યો, ત્યારે ટ્રેનનો હેસિયન સરદાર કર્નલ રાઉલ પત્તા ખેલતો હતો. રમત પૂરી થતા સુધી તેણે તે કાગળ ગળવામાં વાવ્યા વગર ગાખી મૂક્યો. રમત પૂરી થયા પછી તેણે એ કાગળ વાચ્યો અને પોતાના માથેસો એકઠા કર્યા; પરંતુ તે માથેસો માર્યા ગયા અને

દરેક લગાઈમાં એ નવોત્કૃષ્ટ મમય એક અનુકૂળ વખત આવે છે, જેનો સાબ સેવામાં આવે તો વિજય મળે અને દીલ કરવામાં આવે તો પરાજય મળે છે આ સર્વા રૂપ અનુકૂળ મમય હવે નેપોલિયન ધરો બાર મુકતો ઓઝિટ્યનો પાત્ર મિનિનની ક્રિમત સમજતા નહિ અને તેથી જ તે તેમનો પરાજય કરી શકતો એમ કહેવાય છે કે જે જૂન બાળ્યોને લીધે ચોટકું આગ નેપોલિયનની હાર થઈ તેમાં આ લડાઈના નાશકાગ્ર પ્રભાતે, તેણે તથા માઉચીએ ધાડીક પળ શુભાવી એ બાળત પણ કાગ્યુરુપ હતી બહુશ વખત સર હતો અને માઉચી મોટો હતો નેપોલિયનને સેટ ટેલિના મોલવાને આટલ જ મરણુ બસ થઈ પડ્યુ હતુ આ એ કવત સિદ્ધ થયું છે અને તે મેવનરૂપ થઈ ગયું છે કે ગમે તે વખતે જે મર્થ થઈ શકે તેનું હતો તે મર્થ (તેના તરફ મળજી નહિ રહેવાથી) કાઈ પણ વખતે થઈ શકે નહિ

લડનની આફ્રિકન એસોસિયેશનની ઇચ્છા લેડવાડને આફ્રિકા મોખવાની હતી 'તમે મ્યારે નીમજોશ ?' એમ તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે આવની માને સવારે 'એવો જવાબ મળ્યો જોન જર્વિસ જ પાછળથી અર્નસ્ટ વિન્સેન્ટ તરીકે જાણીતા થના હતા, તેમનું પૂછવામાં આવ્યું કે 'તમે તમારા વડાણને ક્યારે જઈને મળજો ?' તેણે જવાબ આપ્યો કે 'હમપ્શા' કોલિન કેમ્પબેલને હિંદુસ્તાનના લશ્કરનો સેનાપતિ નીમવામાં આવ્યો ત્યારે તેને પૂછવામાં આવ્યું કે 'તમે ક્યારે નીમજોશ ?' ત્યારે પિના મકોએ તેણે જવાબ આપ્યો કે 'કાલે' નેપોલિયન કહેતો કે 'જે પણ શુભાવવામાં આવે છે, તેથી આપત્તિને તક મળે છે'

આજનું મર્થ્ય કાલ સુધી મુલતવી રાખવામાં જે શક્તિ શુભાવવામાં આવે છે, તેટલી શક્તિથી તો તે કામ થઈ શકે છે જે કામ મુલતવી રાખવામાં આવ્યું હોય છે તે પાછળથી કરુ કેટલું

બહુ સખત અને નાપસંદ થઈ પડે છે. જે કામ વખતસર કરવામાં આવે છે, તે આનંદ અને ઉત્સાહ સાથે થાય છે. દિવસો અને અઠવાડિયાં સુધી મુલતવી રાખ્યા પછી તે વેડ જેવું થાય છે. કાગળ મળે કે તરત જ નેટથી સહેલાઈથી તના ઉતાર લખાય છે, તેટલી સહેલાઈથી પાછળથી લખાતો નથી. ફેટલીક પેઢીઓનો એવો નિયમ હોય છે કે એક પછી કાગળ એક રાત્રી પછી ઉતાર લખ્યા વગર કદી પછી રાખવો નહિ. કોઈ પણ કામ તરત કરવાથી તેમાંનું 'વેડ જેવું' તત્ત્વ નીકળી જાય છે. મુલતવી રાખવાનો અર્થ મૂંઝી દેવા જેવો જ થાય છે; અને 'હમણું કરું છું' એનો અર્થ 'થવાનું' નથી' એવો થાય છે. કામ કરવું એ બીજા વાવવા જેવું છે. જો બરોબર વખતે તે કરવામાં ન આવે, તો હમેશને માટે તે પછી કમોસમનું થઈ પડશે. દીલથી કરવામાં આવેલા કામનું ફળ પરિપક્વ સ્થિતિમાં આણુવા માટે અનંતતાની ઉણપતા પછી પૂરી થઈ પડે નહિ. એક તારા અગર મઠની ત્રિતિમાં એક સેંકડની પછી દીલ થાય, તો તેથી આખા વિશ્વની એકતા તૂટી જાય.

સર વોલ્ટર રેલેને એક માણસે પૂછ્યું કે, 'આટલા ટૂંક સમયમાં આટલું બહુ કામ તમે શી રીતે કરી શકો છો?' જવાબ મળ્યો કે, 'જે વખતે મારે કોઈ કરવાનું હોય છે, તેજ વખતે હું તે કામ ઉપર જઈને તે કરી નાખું છું. દીલ કરનારામાં વિવેક શક્તિ વધારે હોય તો પછી તે નિષ્ફળ જાય છે.' વખતસર કામ કરનારથી પ્રસંગોપાત્ત શુભ થાય તોપણ તેને ફતેહ મળે છે.'

એક ફ્રેંચ રાજદારીને પૂછવામાં આવ્યું કે, અનેક સાંસારિક કર્તવ્યો ઉપર તમારે ધ્યાન આપવાનું છતાં આટલું બહુ કામ તમે શી રીતે કરી શકો છો?' ત્યારે તેનો જવાબ મળ્યો કે 'જે આજે થઈ શકે તે કાલ ઉપર કરવાનું હું રાખતો નથી તેથી જ તે સધળું હું કરી શકું છું.' જાહેર જીવનમાં નિષ્ફળ ગયેલા એક માણસ

વિષે એમ કહેવાય છે કે આ કહેવતથી ઊલટી રીતે તે કામ કરતો અર્થાત્ કાલ જની શકે તે આજ કરશે નહિ એવી કહેવત તેણે જોડવી હતી; આવા અવળાપણાને લીધે કેટલા બધા માણસો પોતાની કતેહ શુભાવી બેસા છે! એમોસ લોરેન્સનું સૂત્ર હતું કે, 'પહેલું કામ અને પછી લાઈખ'થી.'

કોટને કહ્યું : 'તે' એમ કહ્યું કે કાલ ? જા, હું તે સાંભળીશ નહિ. કાલ એવી ઢોંગી છે, જે દરિદ્રતાને મૂકી જાય છે અને સમૃદ્ધિ લઈ જાય છે, રોકડ લઈ જાય છે અને મૂર્ખનું નાણું—છત્તાઓ આશાઓ અને વચનો સિવાય બીજું કંઈ પણ આપતી નથી. કાલ, એ એવી મુદત છે, જે વખતનાં જૂતાં પુરાણાં રજિસ્ટરમાં ક્યાંય પણ મળતી નથી. કદાચ મૂર્ખ લોકના પંચાંગમાં તે મળે છે. દીર્ઘદષ્ટિ 'કાલ' શબ્દનો અનાદર કરે છે અને જેઓ તેનો અનાદર કરે છે તેની સંગતિ તે કરતી નથી. કતેહના માર્ગમાં નિષ્ફળ થયેલા કેટલાય માણસોને એમ બોલતાં સાંભળ્યા છે કે 'કાલ'ની પાછળ મેં મારી નિંદગી એવી ખાતરીથી, એવી આશાથી શુભાવી છે કે કાલથી લવિધ્યમા મને કંઈ પણ મોટો લાભ થશે.'

આવતી કાલ એ સેતાનનું સૂત્ર છે. અધીરું પૂરી કરવામાં આવેલી યોજના અને અમલમાં નહિ મૂકવા દરાવોને લીધે જાણીતા માણસો તેના ભોગ થઈ પગાનાં અનેક દષ્ટાંતો સર્વ ઇતિહાસમાં જોવામાં આવે છે. શુસ્તી અને નાલાયકોનો તે પ્રિય આશ્રય છે.

લોહું ગરમ હોય ત્યારે જ ટીપો, સૂર્ય પ્રકાશનો હોય ત્યારે જ ઘાસ સૂકવો—એ સૂત્ર સેતાનાં છે. શરૂઆત કરવા અને પોતાને કામે વળગવા આપણમાના ધણાને પ્રોત્સાહન જોઈએ છે. પોતાને શુસ્તી ક્યારે આવે છે, તે પણ ધણા માણસો જોઈ શકતા નથી જ્યાં પછી કેટલાક ઉપર તેનો હુમલો થાય છે. દરેક જાણના જીવનમાં

દરરોજ એક કુમોરીનો કલાક હોય છે. દિવસ બચાવવો હોય તો તે સુમાવવાને બદલે તેના અદુપયોગ થવો જોઈએ.

એક માણસ દેવ્રીની હાજરીમાં મેનની હોશિયારી અને હિંમતનાં વખાણ કરતો હતો. દેવ્રીએ કહ્યું કે, ‘તમારી વાત ખરી છે. તે મોટા કમાન છે, પણ હું હમેશાં પાંચ કલાક તેની આગળ રહું છું. દેવ્રી સવારમાં ચાર વાગે જીતો અને મેન દશ વાગે જીતો. તેમની વચ્ચેનો તફાવત આ જ હતો. અનિશ્ચિતપણું એ પણ એક રોગ છે અને મુશ્કેલી રાખવાનો કુચુષ્ટ એ તેની શરૂઆત છે. અનિશ્ચિતપણાનો ફક્ત એક જ ઉપાય છે અને તે ‘તરત નિશ્ચય ઉપર આવવું’ એ છે: નહિ તો રોગ અપણી ફતેહ અને પરિપૂર્ણતાનો નાશ કરશે. જે અદલ રહેશે તેના જીવનને ને.

એક પ્રખ્યાત લેખક કહે છે કે, પથારી એ અસત્ય આભાસનો વીંટા છે. આપણે કંટાળાને બિજાનામાં જઈએ છીએ, છતાં તે દિવગીરી સાથે આપણે છોડીએ છીએ. વહેલા જીવ્યા માટે દરેક રાત્રે આપણે નિશ્ચય કરીએ છીએ પણ દર સવારે આપણું સ્તરી પડી રહેવાનો નિશ્ચય બતાવે છે; છતાં જે સાકોએ નામ કાઢ્યાં છે તે બધા વહેલા ઊઠનાર હતા. પીટર ધ ગ્રેટ હમેશાં અધારામાં જીતો. તે કહેતો કે મારે જિંદગી જેમ બને તેમ હાંખી કરવી છે, તેથી હું જેમ બને તેમ થોડી લીધ લઉં છું. આલ્ફ્રેડ ધ ગ્રેટ પણ અધારામાં જીતો. કોલંબસે અમેરિકાના પ્રવાસની યોજના સવારમાં વહેલી કરી હતી. નેપોલિયન પોતાનાં મહાન સુદોની યોજનાઓ સવારમાં જ કરતો.

વોલ્ટર સ્કોટ જાનરો સમયનું પાલન કરનાર હતો. તેની મહાન ફતેહોનું આ રહસ્ય છે. જે દિવસે ટપાલ મળે તે છઠ્ઠાડે જ તે તેનો જવાબ લખી નાખતો. તે પાંચ વાગે જીતો. નાસ્તો કરતાં કરતાં માત્ર તે દિવસના કામનો મોટો ભાગ પૂરા કરી લેતો. એક સુવાન

જેને જ્યાં મળ્યા હતા અને તેની સનાહ માગી હતી, તેને તેણે નીચે મુજબ સનાહ આપી. તમારે વખત પૂરેપૂરો ન વપરાય એવી જે લાલચ સરેજમાં તમને થાય છે, તેથી હેતુસાર જતા નહિ જે કાંઈ કરવાનું હોય તે તરત જ કરી નાખો અને કામ કર્યા પછી જ વિશ્રાંતિના વખતનો ઉપયોગ કરો, તેના પહેલા કદી તેવો ઉપયોગ કરો નહિ.

સવારે વહેલા જાગવાની જગ્યાએ મતી ટેવ વિરે આગ્રુ કહેલું જરૂર નથી. કુટુંબની અવનતિની પહેલી નિશાની મોટા ઊંઠાનું તે છે, કાંઈ પણ માણસ માટે આડ કનાની જિંદગી પૂરતી છે ધણી વાર સાત કના પછી પૂરતા થઈ પડે છે જે માણસ તથાક હોય તો જિંદગી આડમા નાક પછી તરત જ જીતીને તેણે કામ ઉપર ચઢવું જોઈએ.

કાંઈકે એમ કહ્યું છે કે, ઝડપથી કામ કરવાની ટેવ એ એક એવી પ્રેરણા જેવી છે તે પ્રેરણાએ દોષ અગર તો પ્રાપ્ત કરવામા આવી હોય પણ સુધારણા માટેના વ્યવહારિક સહયોગીઓ તે એક ખાસ શુભ છે એ નક્કી જ છે.

કામ જેટલું પવિત્ર છે તેટલી જ પવિત્ર એક બીજી બાબત છે અને તે વાલ્દા પ્રમાણે મળવાનો તેમ જ કામ કરવાનો શુભ એ છે જે માણસ નક્કી કરેલા સમયે તે કામ કરવામા અથવા મળવામા નિષ્ફળ જાય છે, તેને કાંઈ સખળ કારણ ન હોય તો ખરી રીતે જૂઠું જ ગણી શકાય અને જગત તેને જૂઠું જ ગણે છે.

જે માણસ નક્કી કરેલા સમયે નક્કી કરેલ ઠેકાણે જવામા ઢીલ કરે છે, તે કદી સન્માન અગર કુતેહ પામશે નહિ. જે કાંઈ માણસને બીજા માણસના વખત માટે દરકાર ન હોય, તેના તેમના દ્રવ્ય માટે પણ વિચાર ન જ હોવો જોઈએ એક માણસનો એક ક્યાંક લેવો અને તેના પાસે જોવા લેવો એ બેરોગર છે એવા ઘણા માણસ છે કે જેમને તેમના ધંધાના સમય

નો દરેક કનાક પાંચ ડોલર કરતાં પેલું વધારે કિંમતી છે.

પ્રેસિડેન્ટ વોશિંગ્ટન જ્યારે ચાર વાગે જન્મતા હતા, ત્યારે બ્હાઈટ હાઉસમાં જન્મવા બોલાવેલા કોએસના નવા સલાસદ કેટલીક વખત મોડા આવતા. પ્રેસિડેન્ટને જન્મતા જોઈ તેમને ફોલ થતો. વોશિંગ્ટન કહેતો કે, 'જન્મનાર આવ્યા છે કે નહિ, એમ મારો રસોઈયો કદી પૂછતો નથી. માત્ર જન્મવાનો વખત થયો છે કે નહિ એ જ પૂછે છે.'

'મારી ધડિયાળ પાછળ છે, ધીમી છે' એમ કહી મોડા આવવા માટે વોશિંગ્ટનનો સેક્રેટરી જ્યારે બહારુ રજૂ કરતો, ત્યારે વોશિંગ્ટન જવાબ આપતો : 'ત્યારે તારે ત્રણ ધડિયાળ લેવું જોઈએ અગર મારે બીજા સેક્રેટરી મેળવવા જોઈએ.'

ફ્રેન્કલિનનો એક નોકર હમેશા મોડો થતો અને હમેશાં કાઈક બહારુ બતાવવા તે તૈયાર રહેતો. આ નોકરને ફ્રેન્કલિન કહેતો કે, 'મને સાધારણ રીતે એમ માલૂમ પડ્યું છે કે, જે બહાનાં બતાવવામાં હોશિયાર હોય છે, તેઓ બીજા કસામાં હોશિયાર હોતા નથી.'

નેપોલિયનને એક દિવસ પોતાના સરદારોને જન્મવા બોલાવ્યા; પણ નક્કી કરેલા વખતે તેઓ નહિ આવવાથી તે તેમના વગર જન્મવા લાગ્યો. તે જમીને બેસતો હતો તેવામા તે આવ્યા. તેમને તેણે કહ્યું કે, 'શુભસ્થો ! હવે જન્મવાનો વખત થઈ ગયો છે અને હવે આપણે હાલ ને હાલ કામ ઉપર લાગીશું.'

લોર્ડ પ્રોહામ જે પોતાની હમેશની મહેનતલેથી ફરજે ઉપરાત અમીરોની સભાના 'કાર્ટ ઓફ ચેન્સરી'ના અને બીજા રાજન સાહિત્યસભાઓના પ્રેસિડેન્ટ હતા, તેઓ નક્કી કરેલા વખતે પોતાની જગા ઉપર હાજર થતા, ધડિયાળની માફક જ તેઓ વખતસર કામ કરનાર હતા.

ધૂમકેતુ, જે આપણા વાતાવરણની મુલાકાત દસ હજાર વર્ષે એક વખત લે છે, તે એક મિનિટ પાછળ લેતો નથી. ધંધામાં મહત્વની જાળત સમયાનુપાલન છે.

દરેક ધંધાધરી માણસ જાણે છે કે, ફટલીક થયો એવી હોય છે કે જેના ઉપર વર્ષોના ભાવિનો આધાર રહે છે.

સમયનું પાલન એ સભ્યતાના સર્વ શુભોના રાજ્ય જેવો શુભ છે. પોતાના ધંધાના વખતને પહોંચી વળવા માટે કેટલાક માણસો હમેશાં દોષા કરે છે. તેઓ હમેશાં ઉતાવળમાં હોય છે અને ટૂંક જવાને મોડા પડ્યા હોય એવા ખ્યાલ તેમને આપે છે. તેઓમાં કામ કરવાની પદ્ધતિ હોતી નથી અને તેથી ભાગ્યે જ તેઓ ધણું કામ કરી શકે છે.

— શાળા અને પાઠશાળાના શુભનની સારામાં સારી જાળત એક એ છે કે, જીડવા માટે, મુખપાડને માટે કે ભાષણના સમયને માટે જે ઘંટ વાગે છે, તે માણસને અડપથી કામ કરવાની ટેવ શીખવે છે.

ખરામાં ખરો વખત આપનાર ધડિયાળ દરેક સુવાન માણસ પાસે હોવી જોઈએ. જે ધડિયાળ અનિયમિત હોય છે તેથી ખોટી ટેવ પડે છે અને ત્રમે તેવી ભારે કિંમતની તે હોય, પણ તેમાં શેઠેલા પૈસા નકામા છે. જે તમારે કાટેલાં લૂગડાં પહેરવાં જ પડે તો પહેરો; પણ ખોટો દાર્દમ આપનાર ધડિયાળ તો રાખતા જ નહિ.

એચ. સી. બ્રાઉન કહે છે કે, ‘જે છોકરો વખતસર હોય છે, તે મને ધણે ગમે છે. એવા માણસ ઉપર વિશ્વાસ રાખવાની અને વધારે મહત્વની જાળતો વિશ્વાસથી તેને સોંપવાની તમને ટૂંકી અડપથી વૃત્તિ થાય છે. વખતસર કામ કરવાની જે છોકરાએ આખર મેળવી હોય તેણે ભવિષ્યમાં તેના કામકાજમાં ફતેહ આપનાર ધાપણ-માં મુદ્દામાં વધારો કર્યો છે એમ સમજવું.’

અડપથી કામ કરવાથી વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય છે અને શાખ બંધાય છે. આપણાં પોતાનાં કામ સુવ્યવસ્થિત છે તથા સારી રીતે

આણે છે, તેની તે સારામાં સારી સાબિતી છે અને એથી કરીને આપણી શક્તિઓ વિશે ખીજને વિશ્વાસ બેસે છે. જે માણસ વખત આપ્યા પ્રમાણે કામ કરે છે, તે એક નિયમ તરીકે પોતાના ખીજ વચન પણ પાળશે જ.

રેલવેની ઘડિયાળ પાછળ હોય તો રેલવેની અથડાઅથડીને લયંકર અકસ્માત બને છે. કેટલીક વાર એકાદ નજીવી વાત માટે એક માણસને પાંચ મિનિટ રોકવામા આવે છે; પણ એક જ મિનિટ માટે તે ટ્રેન અગર સ્ટીમર ચૂકી જાય છે.

નેપોલિયનની પેઠે જે માણસ સૌથી વધારે મહત્વની વાત તરત પકડી લે અને તેની ખાતર ખીજ ગોણુ બાબતનો ભોગ આપે તેની ખાતરીપૂર્વક ફતેહ જ થાય છે. કાંઈ પણ ભોગ આપ્યા પહેલા માણસો અમુક બાબત ઉપર વિચાર કરવા માગે છે અને તેથી તેઓ વારંવાર નિષ્ફળ જાય છે. એક બાબતની પસંદગી અને ખીજ બાબતનો ત્યાગ એ બન્ને સાથે ને સાથે જ રહેવાં જોઈએ.

જોન ટોડ કહે છે કે, કુદરતી રીતે અથવા ટેવ પડી જવાથી આપણે એટલા બધા સુસ્ત છીએ કે, જેથી જરા પણ વખત ચૂકે નહિ તેવા સમયપાલનવાળો માણસ એ જાણે એક દુર્લભ વસ્તુ હોય એમ આપણને લાગે છે. આવા માણસ મળે છે તો તરત જ તે માણસ ઉપર આધાર રાખવાની આપણને યાદના થાય છે અને ગમે તે કિંમતથી પણ તેનો ટેકો ખરીદવાની આપણને મરજી થાય છે; કેમ કે એ ઉપરથી એટલું તો આપણને જણાય છે જ કે તે માણસે પોતાના ઉપર જીત મેળવી છે.

ગુમાવેલી જિંદગીની ખરાબીની શરૂઆત ગુમાવેલી પાંચ મિનિટથી થાય છે જે માણસો નિષ્ફળ ગયા છે, તેમની કબરો ઉપર 'મોડા પગા' એ ગુપ્ત શબ્દ વાચી શકાય છે. વિજય અને પરાજય તથા સફળતા અને નિષ્ફળતા વચ્ચેનો તફાવત ઘણી વાર એક થોડીક મિનિટમા આવી રહે છે.

તે ખોડીલો હતો અને ક્રેદમા હતો તેને જિંદગી સુધીની ગુલામીની સખ થઈ હતી, વળી પ્રભાતથી છેક અધાર ચાય ત્યાં સુધી તેને કામ કરવાનું હતું, છતાં પણ હમેશા તે દરેક ચીજની સારી બાબ જ નોતો એમ જણાવતો હતો અને જાતો તથા કિલ્લામાં તે સર્વથી સુખી માણસ હોય એમ દેખાતું.

આવા ઉત્સાહી લોકોને મોઝે જ તમે સાલજો કે, સઘળા દેશો સુદર છે સઘળા ચિન ઉત્કૃષ્ટ, સઘળા પર્વત જિયા અને સર્વ સ્ત્રીઓ ખૂબસૂરત છે એમ તેમનો પ્રશસક કહે છે પ્રશુ । તેમને સુખી કરો જ્યારે આવો માણસ એક વર્ષની સખત મહેનત પછી પોતાના દેશની મુસાફરીથી આવે છે, ત્યારે તેને સગવડવાળી જગ્યાએ, સસ્તા ઘર, સારા ધરધણી, સુદર દેખાવો અને સારામા સારા ખાણા મળે છે, પણ ખીજઓની સ્થિતિ તથા બિલ્લી હોય છે તે હમેશા લૂટાય છે તે કશું જ નોતો નથી તેને લૂટી ખાનાર ધર ધણી મળે છે, અને ખાવાનો ખોરાક તેને એટલો ચીકણો લાગે છે કે તેના દાંત તેને ચાવી શકતા નથી.

મિનિયાપોલિસના એક ગૃહસ્થને પોતાની માલિકીની કેટલીક દુકાનો હતી એક વાર આ દુકાનોનો આગથી તદ્દન નાશ થઈ ગયો આ આપત્તિથી તેને એટલો હિંદ્રેગ થયો કે તેની માનસિક દશા બગડે એમ તેને જણાયું તેને આનંદમાં લાવવા તેના મિત્રો મહેનત કરતા, પણ તેનો છોડો અને અલેચ હિંદ્રેગ કશાથી દૂર થાય એમ જણાયું નહિ તે આપધાત કમ્વાની તૈયારીમાં હતો જ્યારે આ ગુન્સાની થઈ ત્યારે તે ઘેર નહોતો અને તેની નાની સાત વર્ષની છોકરીનો નીચે મુજબ કાજળ આવ્યો.

વહાલા પિતાજી,

બળા ગયેલી તમારી વખારો જેવા હું ગઈ હતી અને ખરડ્યા દહાણેલી તે જગ્યા ઘણી સુદર લાગે છે હું તમને ધરૂં આહુ છું.

મારી ચૂમી કળૂસ રાખશે.

લિલિયન

પિતાને આ પત્ર વાંચનાં હસવું આવ્યું અને 'જે માણસ ટ્રેનમાંથી ઝૂંદી પડી આપધાત દરવા માગતો હતો, તે હવે મોટથી હસી પડ્યો. તેના ઉપરનું દિલગીરીનું વાદળ આ પત્રના પ્રકાશથી તૂટી ગયું.

આનંદી માણસ વિશે દરીને ઉપયોગી માણસ છે. તે પોતાનું મન સંકડાવી નાખતો નથી અને માણસો તંથા વસ્તુઓ વિશે તે અર્ધાં અધૂરા વિચારો બાંધતો નથી. તે જાણે છે કે દુઃખ ધારું છે પણ તેથી કાંઈ દુઃખ એ જ નિંદગીનો નિયમ હોયો જોઈએ નહિ. તેને એમ માત્રમ પડે છે કે દરેક સ્થિતિમાં માણસ આનંદી હોઈ શકે. ઘેટાંનાં બચ્ચાં ફૂટે છે, પક્ષીઓ ગીત ગાય છે અને આનંદથી જોડે છે; કુરકુરિયાં રમે છે, ગિલાડીનાં બચ્ચાં આનંદ કરે છે અને સઘળું વાતાવરણ દોડી રહેલાં આનંદયુક્ત જગ્યાઓથી ભરાયેલું રહે છે; દરેક ઢેકાણે ખરાબ કરનાં સારું આગળ પડવું જણાય છે અને દરેક અનિષ્ટમાં પણ કાંઈક બહારો મળે તેવી શાંતિજનક, સતોષપ્રદ વસ્તુ હોય છે.

ડો. માર્શલ હોસ પોતાનાં દરદીઓને આનંદી રહેવાની સલાહ આપતો અને કહેતો કે, દાકતરને ત્યાં જે કાંઈ દવા મળે તેના કરતાં આનંદી રહેવું એ વધારે અસરકારક છે. આનંદી હૃદય દવાના જોટલો જ શુભ આપે છે. આરોગ્ય એ કહાપણની સ્થિતિ છે અને આનંદીપણ એ તેનું ચિહ્ન છે.

આનંદને તો તમારે તમારી પાસે જ રાખવો; નહિ તો પછી સ્વર્ગમાં પણ તમને તે મળશે નહિ.

રાનની કિંમત વધારવા માટે તમારામાં કહાપણથી ઉત્પન્ન થતો આનંદ હોયો જ જોઈએ. આપણે લાલચો શી રીતે નિવારી શકીશું? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એક પ્રસિદ્ધ લેખકે કહ્યું છે કે, આનંદી

સ્વભાવ એ જ વસ્તુ તેને માટે જરૂરી છે ઉલ્લેખી જીવનનો ભિન્નરો
ઓળંગનાર યુવાન સ્ત્રી અગર પુરુષને આનંદી સ્વભાવને લીધે એકાદ
દેખીતી આકૃતિ પણ એક ખરા સુખ સમાન થઈ પડે છે, એક
દોષત સમાન થઈ પડે છે. જે માણસને દરેક બાબતની ઊજળા
અને સુખયુક્ત બાબત જ જોવાની ટેવ પડી છે, જે ઘાસમા કાંતિ,
ફૂલોમા સુર્ષનો પ્રકાશ, પથ્થરમા ઉપદેશ અને દરેક બાબતમા સારું
ભુએ છે, તે પેના હમેશના અજીવ્ય પીડાતા ઉદ્વેગ—જેને કાંઈ
પણ બાબતમા સારું માલૂમ પડતું નથી—તેના કરતા આગળ પડી
જાય છે તેની આ ટેવથી, તેના આનંદી વિચારથી તેના ચહેરા
ઉપર હમેશા સૌંદર્ય જ્વાળા રહે છે અને તેની રીતભાતમા પણ
સુદરતા આવે છે

ખધા સદૃશ્યોમાં આનંદી સ્વભાવ એ સૌથી વધારે
લાલજનક છે. જ્યારે ખીજ સદૃશ્યોનો બદલો મળતા વાર લાગે
છે, ત્યારે આનંદી સ્વભાવનો બદલો તરત મળે છે એ એક એવી
સૌંદર્યવર્ધક વસ્તુ છે કે જેથી ઘર શોભતુ અને મોહક બને છે,
આરોગ્યની અભિવૃદ્ધિ થાય છે, મનને આનંદ અને બળ મળે છે
તથા વાદળા અને ઉદ્વેગના અધકાગની જગાએ તે વડે હૃદય પ્રકાશ-
માન રહે છે.

ખીમાર અને નબળા માણસોને માટે આનંદી રહેવાની
બાબત ઘણી મહત્વની છે પહેલાં તે પુનર્જીવનની શક્તિ આપે છે
અને ખીજ ને દરદ કરતા વધારે બળ આપી જીવવાનો સંભવ પૂરો
પાડે છે. આથી પરિસ્થિતિને અનુકૂળ, મનનું સર્વથી વધારે આનંદી
બધારણુ ખીલવણું એ સૌથી વધારે અગત્યની બાબત છે જે શક્તિ
માનસિક ઠિવચાલનું સ્વરૂપ લે છે તે શરીરના કામકાજ માટે પણ
જરૂરી છે માનસિક અસરોનો શરીરને પણ અસર થાય છે અને
આનંદી વૃત્તિ દુ.ખનું નિવારણ કરે છે. એટલું જ નહિ પણ શરીર

મા જીવન-ચૈતન્ય વધારે છે

ગમત અસાધારણ તાજગી આપે છે, ‘હમેશાં અને પુષ્ટ બનેા’ એ કહેવતમાં સારી ફિલસૂફી રહેલી છે. હસવામાં શરીરને મજબૂતી આપવાની અને ત્રિદગી લાંબી કરવાની શક્તિ રહેલી છે, એમ ફરેક જણ જાણતું હોત તો માણસોનાં માં ઉપર હાલ જે ઇલેક્ટ્રીસીટીની છાયા છંદાય રહે છે તે ઘણું ભાગે નીકળી જાત અને હાજરો, વૈધોનાં ધંધો ફર થાત. આપણા જીવનવ્યવહારમાં એક ડહાપણ ભરલા હેતુ તરીકે કામ આવે તે માટે હસવાની શક્તિ આપણને આપવામાં આવી છે અહરની હિંદ્રિયોને કસગત આપવા માટે તથા તે સાથે આપણને આનંદ આપવા માટે આ એક કુદૃતની યુક્તિ છે ફેફસામાં અને પેટના વચ્ચેના પડદામાં તેની શરૂઆત થાય છે સિવર (યૃત), પેટ અને ખીજા અહરના અવયવોને તે એક ઝડપવાળા અંદોલનમાં મૂકે છે કે જે વડે, ઘોડા ઉપર સવારી કરવાથી જે આનંદજનક અસર થાય છે અને કસરત મળે છે, એવી જ અસર અને કસરત એથી થાય છે હૃદય એથી વધારે જલદી ચાલે છે, ફૂદકા મારણ લોહી તેથી શરીરમાં ફરી વળે છે, શ્વાસોચ્છવાસ વધે છે અને આખા શરીરને ગરમી અને પ્રકાશ મળે છે હસવાથી આખા પ્રકાશ આવે છે, પરસેવા વધે છે, છાતી પહોળા થાય છે, બોજામાં બોજા વપરાશવાળા ફેફસાના છિન્નમાંથી ઝેરી હવા નીકળી જાય છે, અને શરીરના સધળા ધર્મના પાલનથી જે આરોગ્યને સુદર સમતોલપણ આવે છે, તે તે આપે છે આ મૃદુ-નાણુક સમતોલપણ જે એક જોધ વિનાની રાત્રિથી, ખરાબ ખબરથી, ઉદ્વેગ અગર ચિંતાથી ખસી જાય છે, તે ઘણી વખત એક ખરા અતઃકરણના હસવાથી પૂરેપૂરું ફરી મળે છે એક આનંદી દાકતર અગર વૈદ્ય તેની સધળી ગોળાઓ કરતાં પણ ઘણી વખત સારો ધર્મ પડે છે

એક નાની પણ ગુસ્સાવાળું છોકરી કોથની ઉપર ચિડાઈને

સ સા.

કહે છે કે :

‘આ ગરમ હવાને હું ધિક્કારું છું. કાળા પડી જવું એને! તે વિચાર આપે છે, તેથી મારું નાક દાઝીને બળી જાય છે અને મારા અંગૂઠાને ‘બ્લીસ્ટર’ લાગ્યું હોય એમ જણાય છે; તથા બન્યાં બન્યાં હું જાઉં છું, ત્યાં ત્યાં મારે પંખો લઈ જવો પડે છે.’

હવે એક નાની હસમુખી છોકરી કહે છે કે :

‘આ પ્રકાશમાન ઉનાળાના દિવસથી મને જે આનંદ મળે છે તેનું અર્ધું પણ વર્ષુનું હું કરી શકતી નથી.’

‘હું તો બસ ગાયે જ જાઉં છું, હું સુંદર ફૂલ ચૂંકું છું અને મધુર સુગંધવાળા ઘાસ ઉપર રાણીની માફક સવારી કરું છું.’

‘આ જગતમાં કાઈ ઉદ્વેગ અગર ગુસ્સો કરવા માટે જ માણસોને ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યાં નથી.’ પોતાથી બની શકે તે સધળું સુખ અને આનંદ પોતાની બહારથી તેમ અંદરથી આકર્ષવું એ દરેક જાણતી ફરજ છે અને સૌથી વધારે તો તેણે સધળા વસ્તુઓની ઊજળા બાજુ તરફ જોવું જોઈએ. સૂર્યથી પ્રકાશિત દિશાઓને ધુમ્મસ, વાદળાં અને વરાળ વળગી રહે એ આશા જેમ નિર્થક છે, તેમ બ્યારે કોઈ આનંદી માણસ આવી, ખરા અતઃકરણથી ‘ચુક મોનિંગ’ કહે, છતાં કોઈ પણ ચહેરા ઉપર કલેશ, ઉદ્વેગ રહે એ અશક્ય છે. જે કોઈ તમને મળે તેની સાથે સ્મિત સહિત વાત કરવાને ચૂકતા નહિ. ઉઘોગી જીવન સુખી જ હોય છે. દોડતા પાણીમાં કાઈ દેડકા બોલતા નથી, સ્થિર જળમાં જ બોલે છે.’

આપણે કદી આકળા કે ઊંચાનીચા ચવું જોઈએ નહિ : એક તો જે બાબતમાં આપણે ઉપાય ન હોય તે અને બીજી જે બાબત વિશે આપણે ઉપાય હોય તે. બીજા માણસના હસ દોષ ખોળવા કરતાં તમારો એક દોષ ખોળી કાઢો.

આપણે આનંદી અને સંતોષી હોઈએ, તો સધળા સહિ આપણી સારથે હસે છે, હવા વધારે સુખકર લાગે છે, આકાશ વધારે ચોખ્ખુ લાગે છે, લીલી જમીનમાં દાઈ બુદો જ પ્રમાણ માલુમ પડે છે, વૃક્ષના પથ્થવ વધારે મુદર દેખાય છે, પુષ્પોમાં વધારે સુગંધ માનૂમ પડે છે, પક્ષીઓનું ગાન વધારે મધુર લાગે છે અને સૂર્ય, ચંદ્ર તથા તારા સધળું વધારે મુદર દેખાય છે

એક કેન્દ્રમેને કહ્યું છે કે, એકાદ બે શબ્દથી જ દાઈ માણસ સુખી થતો હોય છતાં દાઈ-બે શબ્દ એવા ન બોલે, તો તે ખરે ખર દુષ્ટ માણસ હોવો જોઈએ પોતાની જાતીથી બીજાની બેતી સગાવવા જેવું આ બોલ વગરનું કાર્ય છે આથી બીજાને પ્રકાશ થાય છે અને પોતાનો ઘટતો નથી

હમેશા ચીડ કરનારાઓને દુઃખ વધાર નજરે આવે છે તેમ પડોશીના જેટલા તે સુખી હોતા નથી તેમને કહી હવા માફક આવતી નથી હવા બહુ અગવડ ભરેલી છે, પવન ધણો છે કે ધણો થોડો છે, ઠંડી ધણી વધારે છે અગર હવા ધણી ચૂકી છે, રસ્તા કા તો કાદવવાળા છે અગર ધૂળવાળા છે, એમ તેઓ કહ્યા કરે છે એક શાણો લેખક લખે છે કે, આનંદ એ દેવી ઔષધ છે દરેકે તેમાં સ્નાન કરવું જોઈએ લયકર ચિંતા અને ઉદ્વેગરૂપી જીવનના આવા સધળા કાટને આનંદના તેલથી સાફ કરી નાખવા જોઈએ સાફ કરવાના કાગળ કરતાં પણ તે વધારે અસરકારક છે દરેક માણસે તેનાથી સાફ થવું જોઈએ કમાન વગરનું ગાકું રસ્તા ઉપરના દરેક પથ્થરથી આચકા ખાધા જ કરે છે, તેના જેવો આનંદ વગરનો માણસ છે આનંદી માણસ કમાનવાળી ગાડી જેવો છે અને તે તેવી ગાડીની પેઠે ખડખડામાં ખડખડા રસ્તા ઉપર પણ દુઃખી અથવા વિના જઈ શકે છે તથા સુખકર હીડાણાના આનંદ વિના એમાં બીજું તેને લાગ્યે જ લાગે છે

પણુ હવે તો નવીન રીતે અને વધારે સારી રીતે ધર્મની બાબતો આપણે સમજતા થયા છીએ હવે ગણગણાટથી ખરી રીતે આપણે ઈશ્વરનો મહિમા જાતા નથી પણ હિપકારથી ઝાંઝાઈએ છીએ. સઘળા સારા વિચાર અને સારા કામને સ્વાભાવિક રીતે આનંદી સ્વભાવ સાથે સંબધ હોય છે. દુષ્ટતા અને દુઃખના વિચાર તે મનુષ્યજાતિ કયા સુધી રાખ્યા કરશે ? આશા અને આનંદ વગરનું જગત કે ન્યા પાપ અને મૃત્યુ કાયમ રહેશે, એવા જગતમાં આપણે રહીએ છીએ; એવા આગ્રહ આપણે કયા સુધી રાખ્યા કરીશું ? પાપ અને મૃત્યુ આત્મઘાતક છે અને આખરે તેમનો નાશ તેઓ-થી જ થવાનો કુસપનો આખરે સપમાં જ સોપ થવાનો, પ્રકાશ-માં જ અધકારનો સોપ થવાનો, સત્યમાં જ ભૂલનો, આરોગ્યમાં જ રોગનો અને આનંદમાં જ ઉદ્વેગનો સોપ થવાનો; એ શું આપણે જોઈ શકતા નથી ? કુરૂપતા, રોગ અને કુસપ ઉપર હમેશા વિચાર કરવાની દેવની વિરુદ્ધ આપણે આપણી માન્યતા બતાવીએ છીએ, તેમ આપણે તેઓની સામે પણ કેમ ન થવું ?

ધણા માણસોના ચહેરા ઉપર ચિંતા અને અકસોસ માલૂમ પડે છે અને તેથી આપણા ગંભીરતાભર્યાં મુદારો જણાઈ આવે છે. વાકા વગેલા શરીર, યુવાવસ્થામાં ધોળા થઈ ગયેલા વાળ, ભારે પગલા અને તાવની નાડી જેવી ઉતાવળ-એથી હાલના શહેરી જીવનનું સ્વરૂપ જણાઈ આવે છે આરામ વગરનું જીવન, ચાચલ્ય અને અસંતોષ, એ તો આપણા હમેશના રોગ જેવા અને આપણા જમાનાની પ્રજાના લક્ષણરૂપ-થઈ પડ્યા છે હૃદયશ્લેષ, ઉદ્વેગ, નિરાશ થયેલી ઉમેરા, જિંધી વગેલી આકાક્ષા અને ઉમર પહેલા લાગેલા ક્ષયથી આપણા લાખો માણસો દર વર્ષે મરણ પામે છે. પોતાના લક્ષ્યમાં જ મસ્ત રહેતા, સ્વસ્થ અને પોતાની દેવી શક્તિઓમાં પૂર્ણ વિશ્વાસ ધરાવનારા મહાત્માઓમાં જે ઉદાગતાયુક્ત આનંદી સ્વભાવ માલૂમ પડે છે અને જે સ્વભાવ માનવજાતિના સંકટનો

અટકાવ ઠગના મહાન શક્તિષ્ઠ છે, તે આનંદી સ્વભાવ ખીલ-વવાનું હજી આપણે ચીખ્યા નથી ઉદ્ગ્રેમ, ચિંતા અને ભય એ માનવજીવનમાં મહાન દુશ્મન છે અને જેમ આપણે રોગની સામે યર્ધએ છીએ, તેમ તેમની પણ સામે યુનું જોઈએ એ વાત એક પ્રજા તરીકે આપણે હજી ચીખ્યા નથી આનંદી સ્વભાવ વગર કોઈ પાત્ર શારીરિક, માનસિક અગર નૈનિક કાર્ય અગર ક્રિયા બની શકે નહિ, મગજ કે આનંદ એ આપણા જીવનનું સામાન્ય બિંધારણ છે.

પણ સાગ સ્વભાવના માણસો તો કોઈ અજ્ઞાન પ્રમારના જ સ્વભાવ પહેરે છે કે, જેથી દરેક ચીજ ઉપર પ્રભાવિત દેખાવ આવી રહે છે, જૂના વસ્તુઓથી પણ હૃદય ખુશ થાય છે અને દયાના નાના કામના પ્રતિજ્ઞા મગવાથી પણ ઉત્થાનમુદ્ધિ ખીસે છે

આપણે કેટલી ઝડપથી જીવનનો ક્ષય કરીએ છીએ ! દમ જાન એટલી ઝડપથી આપણે દરેક કામમાં મગ્યા રહીએ છીએ તમે જે દરેક માણસને મળે, તે વાતો કરતા મોઝે હોય અને દોડતો હોય એમ માનૂમ પડે છે ચહેરાની કસબી ઉપર હૃદયહારની ઝડપની છાપ પડી રહેલી જણાય છે આપણે ઉલ્લેખી માણસ છીએ, કામ કરનારા છીએ આપણે કામ વગર મરીએ છીએ, એટલું જ નહિ, પણ જેમ વર્ષો જતા જાય છે તેમ આપણે આપણી ઝડપ વધાર્યા કરીએ છીએ, આપણા યત્નને વધારેમાં વધારે પ્રતિ આપીએ છીએ અને જિંદગીનો સોનેરી દોર એટલો બધો તાણીએ છીએ કે તૂટી જાય છે કુદરતી મોતે મરવાની તો આપણને કુરસદ જ નથી જોઈતી હાટે ત્યાં સુધી આપણે દળાણ વધાર્યું જ જઈએ છીએ શરીરના આપણા બદલાયેલા બિંધારણને અનુસરતા રોગની જાત પણ આપણે બદલી નાખી છે આપણા બાપદાદાના ધીરે ધીરે થતા મોતને બદલે આપણે તરત જ પડી જઈએ છીએ અને હૃદયના રોગ અગર માથે લોહી ચડી જવાથી મરણ પામીએ છીએ આપણી

આ લયંકર ચાલતું જ મૃત્યુએ પણ અનુકરણ કર્યું છે.

‘કામથી માણસ મરતાં નથી, પણ કામના કંટાળાથી લોકો મરે છે. કામ તો આરોગ્ય આપનાર છે. માણસ સદન કરી શકે તે કરતાં વધારે બોલે લાગ્યે જ તમે તેના ઉપર નાખી શકો. ચાપુની ધાર ઉપરના કાટના જેવો કામનો હલ્ખહારનો થાક છે. યંત્રને તોડી નાખનાર હિલચાલ નથી પણ ઘસારો છે.’

પોતાના માર્ગમાં ઘણાં ઝેરી ફૂલો અને કાંટાવાળા કાળાઓ છે અને જે ફૂલમાંથી પોતે મીઠું મધ એકઠું કરે છે, તેને કંટાળો આપનાર અનેક જીવડાં બગાડે છે, એવી ફરિયાદ કરવા ઉદ્યોગી મધમાખ રહેતી નથી; પણ તે તો શુંબ્યા જ કરે છે અને જ્યાં મધ મળે ત્યાંથી તે ચૂસે છે. જ્યાંથી તે ન મળે તેની પાસેથી તે ચાલી જાય છે.

‘આજની ચિંતાથી નહિ પણ કાલની ચિંતાથી માણસ દબાઈ જાય છે. આજની જરૂરિયાતને માટે પૂરતું બળ આપણને આપવામાં આવ્યું છે.’ જે દુઃખ આપ્યાં નથી તેથી આપણને નુકસાન થયું છે!

‘અડચણ અગર આફત ધારી લેવી નહિ અને જે કદાચ ન પણ બને તેની ફિકર કરતા નહિ. હમેશાં આનંદમાં રહેવું.’

પાપની ખીક અને ક્યામતના દિવસના ત્રાસથી પ્યુરિટનોનું જીવન દુઃખમાં જ પસાર થતું અને તેમના ઉદ્દેગની છાયા તેમના વંશને ઉપર પણ છે. અજીવનના રોગથી પીડાતા લોકોની બનેલી આપણી પ્રજા છે. આપણે ચેટલો કમાઈએ છીએ, પણ તે પચાવી શકતા નથી. આપણે એમ માનીએ છીએ કે, આપણા વાઘમાં આનંદને અનુસરતો તાર નથી, પણ ખેદને અનુસરતો તાર છે. આપણે એમ માનીએ છીએ કે, સારાની પાછળ નડારું હમેશાં હોય છે અને સેતાનની પૂંછડીનો ઝપાટો દરેક વસ્તુને લાગે છે. કેટલાક માણસની આખી જિંદગી ઉપર આંતરઉદ્દેગની છાયા હોય છે અને તેમાંથી મુક્ત થવું અશક્ય છે એમ તેઓ ધારે છે. સુંદર દિવસની

મગ તેઓ કદી ભોગવી શકતા નથી.

માત્ર મરોમાં અને બીજી બંધિયાર એકાંત જગ્યામાં રહી ખુદી હવાથી, સૂર્યના પ્રકાશથી, કુદરત અને મનુષ્યજાતિના મહાન ધનક્રતા અને વેગવાળા હૃદયથી દૂર રહેતા માણસો આ પરિશ્રમપરાયણ, તંદુરસ્ત, મજબૂત અને વ્યાવહારિક જગતને માટે આરોગ્યપૂર્ણ અને મજબૂત ધાર્મિક સિદ્ધાંતો લખી શકે ?

શુનો કરવાની કોઈ લાલચની સામે આપણે થતા દોષએ તેમ જ મનમાં ઉદ્વેગ કરે અને મનને દબાવી દે, તેવી અસરની સામે આપણે લડત ચલાવવી જોઈએ; કેમ કે મનના ઉદ્વેગને લીધે પેટના પડદાની સ્વતંત્ર દિલચાલ અને છાતી પહોળા થતી અટક છે શરીરના મળને પશુ તે અટકાવે છે, મગજ તરફના લોહીના પ્રસારમાં તે વિશેષ નાખે છે અને શરીરના સઘળા કામકાજમાં જેરવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે. લાગ્યા વખતના મનના ઉદ્વેગથી કંઠમાળ અને ક્ષયરોગ ઉત્પન્ન થાય છે ક્ષયની પહેલી સ્થિતિમાં ફેફસાના ઉપરના ભાગમાં જે પ્રાણુધાતક રવ સંલગાય છે, તે કોઈ મોટી આકૃત અગ્ર ઉદ્વેગથી દબાઈ જતી મનોદશાના પરિણામમાં જ થાય છે.

આત્મધાત કરનારાઓ તેમ કરવા પહેલાં ખપી ગયેલી જીવન-શક્તિ, યાનતંત્રની શક્તિની ખામી, અજીર્ણ, હૃદ ઉપરાતના કામથી થતો કંટાળો, ચિંતા, અડચણો અને ઉદ્વેગથી થતી ગુનાનિમા જ

૧૦ : સંપત્તિનું કારણ : સારી રીતભાત

‘કોઈ પણ છોકરાને સત્કારની રીત અને નિપુણતા શીખવે અને તે ન્યાં પણ જશે ત્યાં મહેલો ઉપર તથા હોલત ઉપર તેને પ્રભુતા મળશે તેને તે કમાવાની અજર તેના માલિક હોવાની જરૂર રહેશે નહિ બલકા લોકો જ તેને તેમા દાખલ થવાની અને માલિક થવાની માગણી કરશે ‘ એમસાંન

‘હાથમા દોપી લઈને માણસ દુનિયામા આગળ વધે છે ‘જમન કહેવત
‘તારે જે કોઈ મેળવવું હોય તે તલવારથી નહિ પણ સ્થિતથી જ મેળવ ‘

શેકસપિયર

‘સફયતા હવાથી બરેલા તકિયા જેવી છે દેખીતી નજરે તેમા કોઈ પણ જાણાતું નથી, છતાં પણ આપણા આચકાને અદ્ભુત રીતે તે નરમ લાગે છે ‘

જ્યોર્જ એલ. કેરી

‘સારું કુળ, જન્મ એ સારી વાત છે, પણ સારી રીતભાત એ વધારે સારી વાત છે ‘

રહેલો કહેવત

‘એક ડાહ્ય પૌંડ કંઠગી રીતે આપો તેના કરતાં પડી ગયેલા પાંચે દિપાડીને સફયતાથી પાછો આપો તે વધારે સારું છે કોઈ પણ થીજ ન આપવી તે સારી, પણ કંઠગી રીતે આપવી એ ખરાબ છે. દરેક કામમા રીતભાત ધણી મહત્વની બાબત જ માત્ર સારી રીતભાતથી પણ તમે અન્યને ખુશ કરી શકો છો અને આગળ વધી શકો છો તમારા અમુક ભાષાના અધ્યાસથી જ સેક્રેટરીમાથી એલચી અને એલગીમાથી વહા એલચી તમે કોઈ યઈ શકો છો નહિ, પણ તમારી સફયતા, તમારો દેખાવ અને તમારી રીતભાત સારા હશે તો જ તમે તેવા પણ યઈ શકો છો.’

એસ્પરફ્રિડક

‘છવનને ત્રણ ચતુર્થા સ સામવર્તનમાં આવી રહેલો છે મેંથુ આનોંડ

‘જે માણસમા ધાયા તરીકે સારો સ્વભાવ રહેલો નથી, તેના સારા સંસ્કાર હોઈ જ શકે નહિ એમ મેં જણ્યું છે ‘

બુલ્વર

‘સાધારણમા સાધારણ માણસ કે જેનામા કોઈ પણ સમજ અને લાગણી છે, તે મુદર નાજુક સી અનેક કક્ષામા રહેલો ફેર ભેઈ શકે છે. એકાદ ક્ષત્રો પણ તેની સન્મુખ આ તફાવત ભેઈ શકે છે ‘

જ્યોર્જ એલિયટ

પશ્ચિમના મૃદુ, મીઠા પવનને પૂર્વ તરફના પવને પૂછ્યું કે, મારી સત્તા તમને મળે તો તે મેળવવાની તમને ઈચ્છા છે ? બુઓ,

મન તેઓ કદી જોગવી શકના નથી.

માન મદોમાં અને ખીજી બંધિયાર એકાંત જગ્યામાં રહી ખુદી દવાથી, સૂર્યના પ્રકાશથી, કુદરત અને મનુષ્યજાતિના મહાન કૃપાતા અને વેગવાળા હૃદયથી દૂર રહેતા માણસો આ પરિશ્રમપરાયણ, તંદુરસ્ત, મજબૂત અને વ્યાવહારિક જીવનને માટે આરોગ્યપૂર્ણ અને મજબૂત ધાર્મિક સિદ્ધાંતો લખી શકે ?

શુનો કરવાની દ્રાઈ લાલચની સામે આપણે થતા હોઈએ તેમ જ મનમાં ઉદ્વેગ કરે અને મનને દળાવી દે, તેવી અસરની સામે આપણે લગત ચલાવવી જોઈએ; કેમ કે મનના ઉદ્વેગને લીધે પેટના પડદાની સ્વતંત્ર હિલચાલ અને છાતી પહેળા થતી અટકે છે. શરીર ના મળને પણ તે અટકાવે છે, મગજ તરફના લોહીના પ્રસારમાં તે વિશેષ નાખે છે અને શરીરનાં સમગ્રાં કામકાજમાં ગેરવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે. લાગ્યા વખતના મનના ઉદ્વેગથી કંઠમાળ અને ક્ષપરે ઉત્પન્ન થાય છે. ક્ષયની પહેલી સ્થિતિમાં ફેફસાંના ઉપરના ભાગ જો પ્રાણધાતક રવ સંલગાય છે, તે દ્રાઈ મોટી આફત અગર ઉદ્વેગી દળાઈ જતી મનોદશાના પરિણામમાં જ થાય છે.

આત્મઘાત કરનારાઓ તેમ કરવા પહેલા ખપી ગયેલી જીવન શક્તિ, જ્ઞાનતંત્રની શક્તિની ખામી, અજીજી, હદ ઉપરાંતના કામ થતો કંટાળો, ચિંતા, અડચણો અને ઉદ્વેગથી થતી ગુલાનિમાં રક્ષા કરે છે.

ચોરડામાં ભરાઈ બેઠો. અંદરથી સાંકળ વાસી; પણ પછી પાંચ જ મિનિટમાં તો કાઢીકે બારણું ટોડ્યું.

ત્રિન્સે પૂછ્યું : ‘તમે કાણ છો ?’

‘હું...ની રાણી છું; માટે બારણું ઉઘાડો.’ એવો મગરરી-ભર્યો જવાબ મળ્યો.

આનો અંદરથી કંઈ જ જવાબ મળ્યો નહિ. એ પછી કેટલાક સમય પછી જરા ધીમે ધીમે બારણું ઉપર હાથ ખખડ્યો અને ધીરેથી નીચેના શબ્દો સંભળાયા :

‘હું.. તમારી સ્ત્રી છું.’

કહેવું જરૂરનું નથી કે બારણું ઊધડ્યું અને તકરાર પતી ગઈ. એમ કહેવાય છે કે, સ્ત્રીમાં જેમ સૌંદર્ય છે, તેમ પુરુષને સમ્મતા છે અને તેની અસર તેના લાલમાં તરત જ થાય છે.

ક્યુક બોફ માર્લેબરો ખરાબ ‘ઇંગ્લિશ’ લખતો અને જોડણી તો તેનાથી પણ ખરાબ કરતો; છતાં પણ સામ્રાજ્યોના લાવિ ઉપર તે હકૂમત ચલવતો; કેમ કે તેની રીતભાતનો મોહ અનિવાર્ય હતો અને તેની આખા યુરોપ ઉપર અસર હતી તેના મોહક સ્મિતથી અને આકર્ષક વાણીથી ઝનૂનીમાં ઝનૂની તિરસ્કાર પણ દૂર થઈ જતો અને કદામાં કદા દુસ્મનનો પણ તે મિત્ર થઈ જતો.

મેકમ ડી નેકરે કહ્યું છે કે, પુરુષના દૃઢ્યમાં વીરતા ઉત્પન્ન કરવા માટે સ્ત્રીમાં સવ્યતાના ખરેખરા મંસ્કાર પડવા જ જોઈએ.

હેઝલિટે કહ્યું છે કે, ખુશ થવાની કળા ખુશ થવામાં રહેલી છે. સુશીલ અને પ્રીતિપાત્ર થવા માટે માણસે પોતે પોતાથી તેમ અન્યથી સંવૃષ્ટ રહેવું જોઈએ.

આર્થર એમ. કાવાના એમ પી. જેને હાથપગ નહોતા એ શી રીતે ખાતો હશે તે જાણવાને તેમનો એક મહેમાન ઘણો આવુર હતો;

ન્યારે હું નીમ્ણુ છું ત્યારે કિનારા ઉપર ન્યા ત્યા તોફાનના નિશાન ચડાવી તેઓ મારો સત્કાર કરે છે તમે આખરને દલાવો તેમ્ણામા તો હું મોટા મોટા વડાઓના શબ તોડી પાડું છું મારી પાખના એક ઝપાટે મે લેબ્રેડોગથી ડૅપ ટોર્ન સુધીનો કિનારો, વડાજી તોડી પાડી તેના લામ્ણાથી ભરી કાઢ્યો એટલેન્કને પછુ હું ઉખેડી નાખુ અને ફેટલીક વાર મે ઉખેડી નાખ્યો પછુ છે સધળા માદા માણસોને પછુ હું નાસ આપુ છું અને છે પોતાના ઢાડકા તથા પાસગામા મને પેસી જતો અમ્ણવવાને, તાપવા માટે માણસો જન્ન કાપે છે અને પોતાની ભટ્ટીઓને ખોરાક પૂરો પાડવા માટે તથળા ખડોમા ખાણોની તોધ કરે છે મારા આસમાનથી પ્રજાઓ કલ્હસ્તાનમા સતાર્થ જાય છે તમને મારા જેની સત્તાની ઇચ્છા થતી નથી ?

પશ્ચિમ તરફના વાયુએ કાઈ પછુ જવાળ આપ્યો નહિ અને આકાશના લતામડપમાથી તે ચાલી નીકળ્યો તેની સાથે જ સધળી નદીઓ અને તળાવો તથા સમુદ્રો, સધળા જંગલો અને ખેતરો, સધળા પશુપક્ષી, માણસો તેના આવવાથી સ્થિત કરવા લાગ્યા બગીચાઓને પલ્લવ આવ્યા, ફળ પાડ્યા, ધડિના રૂપેરી ખેતરો સોનાના બન્યા, બિનના જેવા વાદળા બિયા આકાશમા ચાલવા માગ્યા, પક્ષીઓની પાખો અને વડાઓના શબ ધીરે ધીરે આગળ વધવા માગ્યા અને દરેક ઠેકાણે આસૈચ્ય અને સુખ જણાવા લાગ્યા આ પદ્મ અને પુષ્પ, ફળ અને પાક, ગરમી, પ્રકાશ, આનંદ, સૌંદર્ય તથા જીવન, એ ગગર અને દયા વગરના પૂર્વ તરફના પવનના ઉદ્ભવ પ્રશ્નનો સારામા સારો ઉત્તર છે

એની વાત ચાલે છે કે એકવાર પુરોષના એક રાણીએ કાઈક આપખુદ અખતારીથી પોતાના પતિને કાઈક વાત કરી પુરુષમા સ્વાભાવિક રીતે જે અરદાનગીભરી સ્વમાનવૃત્તિ દોાય છે તેવી પતિની સન્માનવૃત્તિને આથી ચચસટ થવા લાગ્યો અને તે તરત જ પોતાના

ઝોરડામાં ભરાઈ બેઠો. અંદરથી સાંકળ વાસી; પણ પછી પાંચ જ મિનિટમાં તો કોઈકે બારણું ઢોકલ્યું.

પ્રિન્સે પૂછ્યું : ‘તમે કોણ છો ?’

‘હું...ની રાણી છું; માટે બારણું ઉઘાડો. ’ એવો મગરૂરી-ભર્યો જવાબ મળ્યો.

આનો અંદરથી કંઈ જ જવાબ મળ્યો નહિ. એ પછી કેટલાક સમય પછી જરા ધીમે ધીમે બારણા ઉપર હાથ ખખડ્યો અને ધીરેથી નીચેના શબ્દો સંભળાયા :

‘હું...તમારી ભો છું. ’

કહેવું જરૂરનું નથી કે બારણું ઉઘડ્યું અને તકરાર પતી ગઈ. એમ કહેવાય છે કે, સ્ત્રીમાં જેમ સૌંદર્ય છે, તેમ પુરુષને સભ્યતા છે અને તેની અસર તેના લાલમાં તરત જ થાય છે.

ક્યુકે એક માલખરો ખરાબ ‘ઇંગ્લિશ’ લખતો અને જોડણી તો તેનાથી પણ ખરાબ કરતો; છતાં પણ સામ્રાજ્યોના ભાવિ ઉપર તે હકૂમત ચલાવતો; કેમ કે તેની રીતભાતનો મોહ અનિવાર્ય હતો અને તેની આખા યુરોપ ઉપર અસર હતી. તેના મોહક સ્મિતથી અને આકર્ષક વાણીથી ઝૂનીમાં ઝૂની તિરસ્કાર પણ દૂર થઈ જતો અને કદામાં કદા દુશ્મનનો પણ તે મિત્ર થઈ જતો.

મેકમ હી નેકરે કહ્યું છે કે, પુરુષના હૃદયમાં ધીરતા ઉત્પન્ન કરવા માટે સ્ત્રીમાં સભ્યતાના ખરેખરા સંસ્કાર પડવા જ જોઈએ.

હેઝલિટે કહ્યું છે કે, ખુશ થવાની કળા ખુશ થવામાં રહેલી છે. સુશીલ અને પ્રીતિપાત્ર થવા માટે માણસે પોતે પોતાથી તેમ અન્યથી સંતુષ્ટ રહેવું જોઈએ.

આર્થર એમ. કાવાના એમ પી. જેને હાથપગ નહોતા. એ શી રીતે ખાતો હશે તે બલુવાને તેમનો એક મહેમાન ઘણો આશ્ચર્ય હતો;

પણ કાવાનાની વાનચીન અને ગીતભાત એટલી મોટક હતી કે તે મહેમાન પોતાની ઉમેદ ત્યાં કરવાનું બૂલી ગયો.

એમ કહેવામાં આવે છે કે એટલે જ્યારે કોઈ વિશ્રાંતિશૂદ્ધતા દાખલ થતો ત્યારે ભોલો તેને જોઈ રહેવામાં અને તેના વખાણ કરવામાં પોતાના હરીકાટા પણ મૂકી દેતા.

વેન્ડેલ ફિલિપ્સના તાલમધ્ય સ્વ-જિનગ્વાળા વસ્તુત્વથી ભોલ સમૂહ છૂટી શકતો નહિ તેને અને તેના પક્ષને ભોલો ધિક્કારવા છતાં કલાકના કલાક સુધી જાણે જાદુ લાગ્યું હોય તેમ તેઓ તેને સામળતા જેવું અનુકરણ ન થઈ શકે તેની તેની રીતભાતથી અને વર્ણન ન થઈ શકે તેવી તેની મોહકશક્તિથી તેમનું ધ્યાન એકાગ્ર થતું અને તેના આજી નાખે તેવા વસ્તુત્વની આગળ કોઈ પણ રીતે ટકી શકાય એમ નહોતું.

યુરોપમાં પાંચ વર્ષ અભ્યાસ કર્યા પછી એડવર્ડ એવરેટને જ્યારે પ્રોફેસરની જગ્યા મળી, ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ લગભગ તેને પૂજતા વિરલ સંસ્કૃતિવાળા સ્ત્રીઓ સિવાય, ખીજે કોઈ પણ સ્થળે માલુમ નહિ પડતા ઉત્કૃષ્ટ સૌંદર્યની છાત તેની રીતભાતને લાગી હોય એમ જણાતું. તેની આભુઆભુના જાદુઈ વાતાવરણમાં તેની પ્રિયતા જામી રહી હતી તેની દરેક જાણને અસર થતી પણ તેનું કોઈ વર્ણન કરી શકતું નહિ. આ વાતાવરણ હમેશા તેની આભુઆભુ રહેતું.

ફિલાડેલ્ફિયા જતી ટ્રેનના એક ડબ્બામાં ન્યૂયોર્ક જતી એક ખાઈએ જગ્યા લીધી, એવામાં તેની આગળ બેઠેલા માણસે સિગારેટ સળગાવી આપી તેને ઉધરસ આપવા માડી અને તે બેચેનતથી હાલવા માડી આ સૂચનાની પેલા ઉપર કોઈ પણ અસર થઈ નહિ, તેથી તેણે મરડાટમાં કહ્યું ‘તમે વિદેશી લાજો છો અને ટ્રેનની સાથે ખીડી પીવાનો બુદ્ધો ડબ્બો છે તે તમે જાણતા નહિ છો, ખીડી પીવાની અહીં મનાઈ છે’ તે માણસે એનો પણ કોઈ

જવાબ આપ્યો નહિ પણ બારીમાથી પોતાની સિગારેટ ફેંકી દીધી થોડી વારે બ્યારે ગાડે^૩ તેને કહ્યું કે, તે જનરલ ચેન્ટના ખાનગી કપામાં દાખલ થઈ હતી, ત્યારે તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તે ગભરાઈને નીકળી ગઈ; પણ જે સુંદર સમયતાથી ગેન્ટે પોતાની સિગારેટ ફેંકી દીધી તે જ સમયતા તેણે ફરી બતાવી, તે દરવાજા સુધી પહોંચી ત્યાં સુધી આ મૂંગી સ્થિતિ આરૂઠિ તરફ તે લય સાથે જોઈ રહી, છતાં તેને દષ્ટિ વડે પણ કાંઈ પૂછવાનું હતું તેમ તેણે તેને જણાવ્યું નહિ તેને તેનો ખેદ થવા દીધો નહિ પણ તેને તેથી આનંદ થયો હતો તે પણ તેણે જણાવવા દીધું નહિ.

પ્રિન્સ આર્થ વેલ્સ જેઓ યુરોપના પ્રથમ પંકિતના ગૃહસ્થ ગણાતા તેઓએ એક નામીયા માણસને પોતાની સાથે જમવા બોલાવ્યા બ્યારે સૌને કોફી આપવામાં આવી, ત્યારે મહેમાનને રકાખીથી કોફી પીતા જોઈ સૌને ગભરાટ છૂટ્યો ખાણના ટેબલ ઉપર ઉઘાડે છોગ ઢાઢાઠીઠી થઈ રહી પ્રિન્સે પોતાની આંખો જોતી કરી અને આ મજૂરી સમયને યોગ્ય નહિ છતાં આનંદનું કારણ તરત સમજી જઈ તેણે પોતાનો ખ્યાલો પણ રકાખીમાં ઠાલવ્યો અને મહેમાનનો ખેડે જ તે પીવા લાગ્યો. રાજકુટુંબના બીન્ન માણસ મૂંગા થઈ ગયા, શરમાઈ ગયા અને પોતાને ઠપકા મળ્યો બાણી પોતે પણ તેમ કરવા મંજા.

કેટલાક માણસ જાણે કે રાજસત્તા ચલાવતા હોય અને બીજાઓ ખુશીથી તેમનું આચારપાલન કરતા હોય, એમ જણાય છે આ બહુઈ સત્તા તેઓ ક્યાંથી મેળવે છે? મેસ્મેરિઝમને મળતી આ સત્તા કે જે મેળવવાને આપણે ગમે તે ખર્ચ કરી નાખીએ, તેનું રહસ્ય શું છે?

સમયતા કાંઈ જાણી જગાઓમાં અને ઉચ્ચ પદમાં જ હોય છે, એનું કાંઈ જ નથી. રાજદરબારમાં પણ ખરાબ રીતભાતના દાખલા

માલુમ પડે

છટલીના લશ્કરનો મુખ્ય સેનાપતિ નેપોલિયન થયો તે પહેલા તે જ્ઞેમેફાર્ઝનને ધક્કો હતો, તે તેનું સફલાચ્ચ હતું તેનું દિલ આગળ વધારનાર તેના અનુયાયીઓ જિભા મરવામાં માનસના એક દુઝન માણસની વફાદારી કામમાં આવે તેના મરતા જ્ઞેમેફાર્ઝનની આમ્પ્ક રીતભાત અને સોમને સમજવવાની તેની અશુભ શક્તિઓ વધારે અસમ્બરદશ નીવડતી જેમ કે રણક્ષેત્રમાં નેપોલિયન જેમ એ વિશિષ્ટ અગ્રેસર હતો, તેમ દરબારના હીવાનખાનામાં જ્ઞેમેફાર્ઝન અગ્રેસર હતો.

તેના વ્યક્તિત્વની છાપનું રહસ્ય કે જેથી તે ફ્રેન્ચમેનોના હૃદય ઉપર રાજ્ય મરનારી રાણી થઈ પડી, એવું જ નહિ પણ જેથી તે તેના પતિએ હતેલા સુલકોની પ્રજાના હૃદય પર હકૂમત ચલાવ નાગી રાણી થઈ પડી તે તેણે ખોતે જ ધણી સરસ રીતે કહ્યું છે નિકટના એ મિત્રને તેણે એક પ્રસંગે મ્યું હતું કે એક જ એવી પ્રસંગ છે કે જેમાં હું સ્વેચ્છાથી, 'મારી ઇચ્છા છે જેવા શબ્દ વાપરીશ મારી આજુબાજુ સઘળા સુખી થાય એવી મારી ઇચ્છા છે, એવું કહેવું હશે ત્યારે જ હું એ શબ્દો વાપરીશ

‘તે માર્ગે થઈ-પાસે થઈ-જતી, ત્યારે આનંદજનક પ્રભાત હોય એમ લાગતું

‘આખા દિવસ ઉપર પ્રભાતનો મહિમા તે પાથરતી ’

કુદરતની સઘળી ખામીઓની ખોટ સુદર રીતભાત ધણી જ સારી રીતે ધૂંગી પાડે છે વધારેમાં વધારે આમ્પ્ક અને મોઢક મનુષ્ય સૌથી સરસ શારીરિક સુદરતાવાળું નહિ પણ સૌથી વધારે આકર્ષક રીતભાતવાળું હોય છે મોઢક સુણે જેવા કે આનંદીપણું દયાળુપણું સતોષ, સખાવત અને પ્રેમ, એવું પ્રદર્શન એવું જ નામ સોઈ છે

મેડમ ડી સ્ટેવ ખૂબસૂરત નહોતી પણ તેનામા જેવું વર્ણન ન થઈ શકે એવું કાર્ષક હવું કે જેના આગળ માન શારીરિક સૌંદર્ય દબાઈ જઈ સાધારણ જણાવું. માણસોના મન ઉપરનો તેનો કાબૂ અદ્ભુત હતો તેઓ તેની મરજી પ્રમાણે ચાલનારો પૂતળાં જેવા હતા અને તે જાણે સર્વશક્તિમાન હોય તેમ અન્ય જીવનને સ્વરૂપ આપતી. લોકો ઉપરની તેની સત્તાથી શહેનશાહ નેપોલિયન એટલું ખીતો કે તેણે તેના લખાણોનો નાશ કર્યો અને તેને ફ્રાન્સ-માથી દેશનિકાલ કરી

કલાની માફક જીવન અને ચારિત્ર્યની સુદરતાને પણ કોઈ અણીદાર ખૂણા હોતા નથી વર્તુલમા વર્તુલ એટલી મૃદુતાથી મળે છે કે તેની લીટીઓ ચાલુ ને ચાલુ જ જણાય છે. અનેક આત્માઓ જે લગભગ સુદર હોય છે છતાં પણ સુદર નથી જણાતા, તેવું કારણ આ બારીક ખૂણા હોય છે સારુ કથન પણ કાર્ષક એકદમ અસભ્ય, કવખતનું અગર જવાને અનુસંગ નહિ, તેવું હોય છે; ત્યારે તે સારાની કિંમતમા પણ કાર્ષક ઘટાડો થાય છે માયાભરી સભ્યતા અને સારી રીતભાતથી ઘણાં પુરુષ અને સ્ત્રીઓ પોતાની સત્તા અને ફતેહમાં બેવડા વધારો કરી શકે છે.

કસ્તૂરીનો માત્ર એક જ દાણો પોતાની ખરી કિંમતનો અંશ પણ ખોવાયો હોય એમ જણાવ્યા વિના કોઈના વર્ષો સુધી એક ઓરડાને સુગંધ આપે છે આ જ રીતે આપણી આજીવ્યાજી સર્વને જણાઈ આવે તેવી અને સારું કે ખોટું કરવાની શક્તિવાળી રીતભાતની અસર આપણે ફેલાવતા રહીએ છીએ

એક ચાલાક અવલોકનકારે કહ્યું છે કે, ફૂતગને પણ વિના આદરે એક હાડકું નાખરો, તો તેને તે પોતાના મોમા લઈ પૂંછડી હલાવ્યા વગર જ દોડતો; પણ જો તે ફૂતરાને તમે બોલાવરો, તેને માથે હાથ ફેરવરો અને તમારા હાથમાથી તેને પોતાની મેજે તે હાડકું

લેવા દેગો, તો તેની પૂંછડી વ્હર આભારથી લાલશે. આ પ્રમાણે સારાં કામની અને સાદું કામ કરવાની સરસ રીતની કૃતિ પણ પિછાન કરે છે, માટે જ્યો પોતાનાં સારાં કામ માત્ર તોછડાઈથી જ બીજા તરફ ફેંકે છે. તેમણે તેનો આભારયુક્ત સ્મિત સાથે સ્વીકાર થાય એવી આશા રાખવી નહિ.

ઉત્તમ શિષ્ટાચાર એ ખાસ હોલત છે. સારી રીતભાતવાળાને પૈસા વગર ચાલે છે; કારણ કે તેઓને જ્યાં ત્યાં જવાનો પાસ મળે છે, સધળા બારણાં તેમને માટે બિઘડી બંધ છે અને તેઓ પૈસા અને કિંમત આપ્યા વગર તેમાં લખણ થાય છે. કોઈ પણ સ્ત્રી જ ખરીદવા અગર તેના માલિક હોવા સિવાય પણ તે લગભગ દરેક સ્ત્રી જ ભોગવે છે. જેમ સૂર્યના પ્રકાશનો સત્કાર થાય છે તેમ દરેક ધરમા તેનો સત્કાર થાય છે કારણ કે તેઓ પ્રકાશ, તડકા અને આનંદને પોતાની સાથે લઈ ને ફરે છે. તેઓ ઈર્ષ્યા અને અદેખાઈને નબળા પાડી દે છે, કારણ કે તેઓ પોતે સર્વ પ્રત્યે શુભેચ્છા રાખે છે જેને મધ લગાડેલું હોય છે, તેવા માણસને મધમાખ પણ કંખતી નથી.

બીજાની શત્રુતા થાય એવા ગુણને જેવા કે વેર, તિરસ્કાર, ઈર્ષ્યા વગેરેને ખરા સદ્ગુણસ્થ આશ્રય આપતા નથી; કારણ કે એથી કરીને આધ્યાત્મિક જીવનનાં સાધન વિષમય થાય છે અને આત્માનો નવપદ્મ સ્ત્રીમુગ્ધ—કરમાઈ બંધ છે. સારી રીતભાતવાળા માણસને હૃદયની ઉદારતા અને સર્વ પ્રત્યે આનંદયુક્ત શુભેચ્છાના સદ્ગુણની ખાસ જરૂર રહે છે. જુઓ અમુક આડે, ચીડીઓ, કઠોર, ઉદ્દેગી, મૂંગા, ગુસ્સાળાજ, કંઠીલો અને પોતાના કુટુંબ અને નોકરો સાથે હંબકું વર્તન કરનાર માણસ કોઈ જરૂરના પોશાક માટે જોઈતા પૈસા પોતાની સ્ત્રીને આપવાની ના પાડે છે અને લખપતિને પણ ખરાબ કરે એવા હિંસાળુઓ તેના ઉપર આરોપ મૂકે છે; પણ પછી એકદમ તેનું બારણું ઢોકાય છે અને કટલાક પાડોશીઓ તેના ઘરમાં

છે, તે કેળવાયેલા પૂર્વજના જ વંશમાં જન્મ પામ્યું છે અને તેની ટૂંકી પણ સુંદર જિંદગીમાં સંભાળપૂર્વક કેળવણી પામ્યું છે.

મગ્ન કહે છે કે, સભ્યતા જેવી અન્ય નીતિ નથી; કારણ કે સારામાં સારી જીલથી પણ બ્યા કાઈ જ બનતું નથી, ત્યાં સારી રીતભાત ઘણી વખતે ફતેહ પામે છે. ખુશ કરવાની કળા એ દુનિયામાં આમળ વધવાની કળા છે.

એમ કહેવામાં આવે છે કે, દુનિયામાં સૌથી સભ્યમાં સભ્ય માણસો યહૂદીઓ છે. સઘળા જમાનામાં તેમના ઉપર જીલમ કરવામાં આવ્યો છે, તેમની અપકીર્તિ કરવામાં આવી છે અને તેમના શહેરી તરીકેના અને સામાજિક હક્ક લઈ લેવામાં આવ્યા છે; છતાં પણ સર્વ ઠેકાણે તે સભ્ય, સુશીલ, આકર્ષક અને દયાળુ જોવામાં આવ્યા છે અને તેઓ નાનો અગર મોટો કોઈ પણ દોષારોપ કરતા નથી. તેઓ જૂના સોબતીઓને વળગી રહે છે. ખીજા લોકો તેમના વિચાર અને રીતરિવાજ પ્રત્યે જે માનની નજરથી જુએ છે તેના કરતા તેઓ ખીજાના વિચાર અને રીતરિવાજ તરફ વધારે માનની નજરથી જુએ છે. સંસાર ઉપર અન્ય લોકોની આસક્તિ હોતી નથી. અન્ય લોકોની સામાન્ય રીતે પૈસા ઉપર જે પ્રીતિ હોય છે, તેના કરતા તેમની પ્રીતિ વધારે હોતી નથી અને દરેક બાબતનો વિચાર કરતાં સમ્યક્તામાં, સુશીલતામાં અને ખામેશીમાં તેઓ ખીજા પ્રજા કરતાં ચડી જાય છે.

જેસેફાઈને જનરલ લોર્જિસ નામના એક યુવાન અને ખૂબ સુરત માણસને પોતાના સોફા ઉપર પોતાની પાસે બેસાડ્યો હતો, એ વાત સાંભળીને નેપોલિયન ધણે ગુસ્સે થયો હતો. જેસેફાઈને આ બાબતનો ખુલાસો કર્યો કે તે જનરલ લોર્જિસ નહોતો પણ તેના લશ્કરનો એક જૂદો સરદાર હતો. દરબારના રીતરિવાજનું તેને બિલકુલ જ્ઞાન નહોતું, તે પ્રમાણિક, શુદ્ધ સિપાઈની લાગણી દુખવવાને તે

નારાજ હતી અને તેણે ચોતે તેને તેની જગ્યાએ બેસી રહેવા દીધો હતો. આ ખુલાસો માથળીને તેની સારી રીતભાત માટે નેપોલિયને તેને ઘણી શાળાથી આપી હતી.

પ્રેસિડન્ટ જેફર્સન એક દહાડો ચોતાના પીત્ર સાથે ઘોડે બેસીને જતો હતો, તેવામાં તેને એક શુભામ મળ્યો. શુભામે ટાપી ઉતારી તેને નમન કર્યું. પ્રેસિડન્ટ તેને ટાપી ઉતારી વળતું નમન કર્યું; પણ તેના પીત્રે તે હજીની સમ્યતાની અવગણના કરી. તેના દાદાએ કહ્યું : ‘ટોમસ ! એક શુભામને તું તારા કરતાં સમ્યતામાં ચડી જવા દઈશ ?’

ફેક ડોઝાસે કહ્યું છે કે, કાઈ પણ મોટા માણસ જોડે ચહેલી વાર મેં છુટકા વાત કરી હોય તો તે સિંકત છે. તેના અને મારા વચ્ચે વર્ણનો કે બીજા કશો ફેર છે, એવું તેણે એક મધ્ય બાબતમાં મને જણાવ્યું હોયું નહોતું.

છે અને તેથી મને ઘણું આનંદ થયો છે.

સેન્ટ હેલીનામાં એક મજૂર તેના માથા ઉપરના ભારથી વાંકા વળી જતો હતો, તેને રસ્તો આપતાં નેપોલિયને સાંકડા રસ્તા ઉપરથી જરા પણ નહિ ખસતી પોતાની એક મિત્ર બાઈને કહ્યું કે બોબવાળાને પહેલો જવા દો-બોબને માન આપો.

યુવાન માણસની સારી રીતભાત વારંવાર દોલત સમાન નીવડે છે. પોવિંડસ આર. ઈ.નો એક વ્યાપારી મિ. બટલર પોતાની વખાર બંધ કરીને ઘેર જતો હતો, તેવામાં તેને એક છોકરી મળી. તેને દોરાની એક ફિરકી જોઈતી હતી, તે પાછો ગયો. સ્ટોર ઉધાડ્યો અને દોરો આપ્યો. આખા શહેરમાં આ બતાવની વાત થઈ અને તેથી તેના માહોલમાં ઘણો વધારો થયો. તે મોટા ભાગે પોતાની સમ્મતાથી જ મોટા પૈસાદાર થયો.

બ્રાહ્મિભોરના રોસ વિનામે બે વિદેશી તરફ જે સમ્મતા બતાવી હતી, તેને લીધે જ ઘણું ભાગે તેને ફતેહ અને સંપત્તિ મળ્યાં હતાં. તેનું કારખાનું જોકે ચોથા વર્ગનું હતું, છતાં પોતાને ત્યાં આવતા દરેકને બારીક વિગતો સમજાવવાને લગતી તેની સમ્મતા, બીજાં મોટાં કારખાના કરતાં એટલી સરસ હતી કે તેથી તેને ઘણી પ્રિયતા અને માન મળતાં, ઉપર જણાવેલા વિદેશીઓની ભલામણથી રશિયામાં એન્જિનને લગતા કારખાના ઉધાડવા વિનાસને તરત જ બોલાવવામાં આવ્યો. તે ત્યાં ગયો અને તેની સમ્મતાનો તેનો નફો દર વર્ષે ૧,૦૦,૦૦૦ ડોલર મળતો થયો.

એક મિત્રે સવાલ કર્યો કે, આપણો બીજો મિત્ર તેના ધંધામાં શા માટે ફતેહ પામતો નથી ? તેની પાસે પૂરતા પૈસા છે, ધંધાનું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે અને અપવાદરૂપ ચાલાકી અને અકલ પણ તેનામાં છે. તેનો એ જવાબ મળ્યો કે તે કડવો છે, આનંદી નથી. તેના નોકરો તેને છેતરે છે, એવા વહેમ હમેશાં તેને થતા અને

આઉં છો ત્રત્તે પણ તે અસભ્ય હતો. આથી તેને માટે કરવામાં આવતા કામમાં દોષ શુભેચ્છા અગર આગ્રહથી કામ કરવું નહિ અને પછી તો તેને ઉત્તેજન આપનારા તેના આઉં છો પણ બધાં પોતાના તરફ સભ્ય વર્તન થવાની ખાતરી મળે તે દુકાનોએ જતા.

કેટલાક માણસો ઘણી મહેનત કરે છે અને ફતેહ મેળવવાના તેમના આગ્રહી યત્ન માટે જિંદગીના કેટલાક સુખસગવડની પણ તેઓ પરવા કરતા નથી; છતાં તેમની આડાઈ અને અસભ્યતાને લીધે તેઓને ફતેહ મળી શકતી નથી.

તેમને મળવું ઉત્તેજન તેમને લીધે જ ખસી જાય છે અને જેઓ ખીજી રીતે ઓછા લાયક પણ સારી રીતભાતમાં વધારે લાયક હોય છે તેઓને ત્યાં કામે જાય છે.

ખરાબ રીતભાતથી પ્રમાણિકતા, ઉદ્યોગ અને મોટામાં મોટી શક્તિઓ પણ ખરબાદ જાય છે, બ્યારે સારી રીતભાત ખીજી ખોડે છતાં પણ ફતેહ પામે છે.

ખીજી બધી બાબતમાં સરખા ગુણ હોય એવા જે માણસનાં દષ્ટાંત લો. એક સભ્ય, માયાળુ, ઉપકારક અને સમાધાનવૃત્તિવાળો છે ખીજો કૃતમ, જંગલી, કર્કશ અને ઉદ્વિત રીતભાતવાળો છે. પહેલો તવગર થશે, ખીજો ખૂબે મરતો.

લિખારીની એક નાની છોકરી જે એક પેનીની છીંકણી ખરીદતી, તેને પણ લેડી કુટ કહેતી કે, 'બહેન! તરડી માફ કરશો, ફની પાછા પધારજો' આવી રીતભાતથી તે લક્ષ્યાધિપતિ થઈ હતી. અમુક કામ તો આપણાથી નહિ થાય એવા અવિશ્વાસને લીધે આપણે જેને ધિક્કારીએ છીએ અને જેથી આપણે પુષ્કળ ઉદ્વેગ અને મૂંઝવણ થાય તેવી ખરાબ રીતભાત આપણે બતાવીએ છીએ હૃદયહારના સરમાળપણાથી પણ સારી રીતભાતમાં વિશેષ આવે છે,

માટે તે પણ મૂકી દેવું જોઈએ માનવજાતિની સારામા સારી આદર્શ વ્યક્તિઓનો તે એક રોગ છે. સર આઈઝેક ન્યૂટન તેના જમાનામા શરમાળમા શરમાળ માણસ હતો. પોતાના તરફ લોકોનું ધ્યાન ખેંચાશે, એવી ધાસ્તીથી તેણે પોતાની મહાન શોધ વર્ષો સુધી પ્રસિદ્ધ કરી નહિ. ચંદ્રની ગતિની તેની માન્યતાના સંબંધમાં તેણે પોતાનું નામ બહાર પડવા ન દીધું. એનું કારણ એ હતું કે, રખેને તેથી તેને ઓળખનાર અને મળનાર વધી પડે. બ્યોર્ન વોશિંગ્ટનની રીતભાત પણ કઢંગી હતી. તે શરમાળ હતો અને ગામડિયા જેવો લાગતો.

એવા ઘણા લાયક માણસો છે કે, જેઓ મહોલ્લામા, મેદાનમા બહાદુર હોય છે, જેઓ લડાઈમા તોપને મોઝે ચઢે છે; પણ તેઓ દીવાનખાનામા ખીકણ અને ગાયલા જેવા હોય છે અને સામાનિક મંડળોમા પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવવાની હિંમત ધરી શકતા નથી.

સમાજના ધારામા કાંઈ સૂક્ષ્મ જીલમ હોય એમ તેમને લાગે છે અને તેથી તેમના હોઠ બંધ થાય છે તેમની જીભે તાળા વસાય છે. એડિસન ચોખ્ખામા ચોખ્ખું અગ્રજી લખતો, કલમનો તે હિસ્તાદ હતો, પણ વાતચીતમા એક ડઝન શબ્દ પણ મલરાયા વગર તે બોલી શકતો નહિ.

પોતાને વિષે જ વિચાર કર્યા કરવા, પોતામય જ રહેવું, એ સારી રીતભાતનો ભગ કર્યા બરાબર છે અને એથી તેમ જ બીજા લોકો મારે વિષે શુ ધારશે એવા આશ્ચર્યને લીધે જ, સામાન્ય રીતે શરમાળપણુ આવે છે.

સિડ્નિ સ્મિથે કહ્યું છે કે, પહેલા હું ઘણો શરમાળ હતો; પણ અત્ય સમયમા બે ઉપયોગી શોધો મેં કરી. પહેલી શોધ એ કે, મને જોઈ રહેવામા જ સઘળા દુનિયાનું સમગ્ર ધ્યાન નહોતું અને બીજી શોધ એ હતી કે, હેગ કરવો નકામો છે દુનિયા ઘણી તીક્ષ્ણ અને સાક્ષ દષ્ટિવાળી છે અને માણસની ખરી કિંમત બાણી

તે તેની કિંમત આંકે છે, આથી હું સુધરી ગયો.

પોતાના જાતિબંધુઓ માટે તમે માયાળુ અને ખરા હૃદયની સાગરપ્રીતી લરપૂર હો, તે છતાં પણ જાણે બરકમાં તમને રાખવામાં આવ્યા હોય તેમ જીવન નિર્ગમન કરવું એ કેવું દુર્લાભ છે! તે એક જાતનો રોગ જ છે, શરમાળ લોકોને પોતાની શક્તિઓનો કદી વિશ્વાસ દોતો નથી અને ખરી રીતે વસ્તુસ્થિતિ જુદી જ હોય ત્યારે આ વિશ્વાસની ખામી તે શક્તિની જ ખામી થઈ પડે છે, એમ તે જાણે છે. નાનપણમાં બાળકોને સામાજિક જીવનની કેટલીક કળાઓ જેવી કે બોક્સિંગ, ઘોડેસવારી, વૃત્ત, વક્રવૃત્ત અને ખીજ તેવી નિપુણતાનું શિક્ષણ આપવાથી આવું શરમાળપણું જરૂર રહે છે. શરમાળ લોકોએ સારો-સ્વચ્છ પોશાક પહેરવો જોઈએ. સારા પોશાકથી રીતભાતમાં સ્વાસ્થ્ય આવે છે અને જીભનાં તાળાં બિઘડી જાય છે. ધર્મથી પણ રીતભાતમાં જે સુંદરતા અને કુશળતા ન મળે તે પોતે સારો પોશાક પહેર્યો છે એવી સાગરપ્રીતી આવે છે, બ્યારે હલકા પોશાકથી ઘણી વાર સંજ્ઞય ઉત્પન્ન થાય છે. પોશાકની ખાસિયતો ખાતરીપૂર્વક ધ્યાન ખેંચે છે; માટે ચળકતા રંગ અને ઘણી ફેશન દૂર રાખવી અને પોતાની શક્તિ મુજબ સાદાં, શરીરને અનુસરતા લૂગડા પહેરવા સારા છે.

પોશાકની સુંદરતા એ સારી બાબત છે; પણ તે હલકા પ્રકારની સુંદરતા છે અને તેને માટે ઉચ્ચ પ્રકારની સુંદરતાનો ભોગ આપવો જોઈએ નહિ; હદ બહાર તે ઉપર લક્ષ અપાવું જોઈએ નહિ. જેઓ સૌથી પહેલું લક્ષ પોશાક ઉપર આપે છે અને તેને માટે જ પોતાનો સઘળો વખત ગાળે છે, અગર સઘળો પૈસો વાપરે છે, જેઓ પોશાક માટે માનસિક અને હૃદયની સુધારણા અને સેવાના કામ કરવાનાં બૂલે છે, જેઓ એમ બૂલી જવાયેલી ફરજ કરતાં ફેશન વગરના કપડાથી વધારે મૂંઝાય છે, તેઓ પોશાક ઉપર હદબહાર પ્રીતિ રાખે છે એમ જ કહી શકાય.

હારવડના આજેવાન વકીલ અને ઐબ્યુઝેટ એજેક્ટિવ વ્હીટમેનને માસાયુસેટ્સની ધારાસભામાં સલાસદ તરીકે ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યો ત્યારે તે પોતાનો ગામડાનો પોશાક પહેરી બોસ્ટન આવ્યો અને એક હોટેલમાં ગયો તે આગલા ઝોરડામાં જઈ બેઠો, ત્યાં ફેટલીક બાનુઓ અને સદ્ગૃહસ્થોને તેણે નીચે પ્રમાણે વાતો કરતાં સાંભળ્યા : ‘ જોયો, આ ધરફૂકડી ગામડિયો ! અરે ભુઓ, ભુઓ, અહીં બરેખર જોવાનું અને હસવાનું છે. ’ તેમણે તેને ઠામસ્કરીના અનેક પ્રકારના વિચિત્ર પ્રશ્ન પૂછ્યા. પછી વ્હીટમેને જિભા થઈ ઉત્તર આપ્યો : ‘ બાનુઓ અને ગૃહસ્થો ! હું તમને આરોગ્ય અને સુખ તથા તમે જેમ મોટા થાઓ, તેમ સારા અને ડાહ્યા થાઓ એમ ઇચ્છુ છું; પણ તમારે યાદ રાખવું કે, બહારના દેખાવથી આપણે ઠગાર્યો છીએ મારા પોશાક ઉપરથી તમે મને ગામડાનો જાઈ ગમાર ધાર્યો હશે; પણ તમારી તેમા ભૂલ છે. તે જ ઉપલક્ષિયા કારણથી તમે પણ લાયક બાનુઓ અને ગૃહસ્થો હશો એમ હું ધારતો હતો, પણ તમારી અને મારી સરખી જ ભૂલ થઈ છે. ’ આ કહેતા કહેતામા ગવર્નર કાલેબ સ્ટ્રોન્ગ આવ્યો અને મિ. વ્હીટમેનની સાથે વાત કરવા લાગ્યો. બધું મંડળ ચક્રિત થઈ ગયું ગભરાઈ ગયું તે મંડળ તરફ ફરી તેણે તે સર્વને સલામ કરી. પેસાની પેઠે પોશાક એ પણ બળ છે પણ આપણે તેના શુભામ થવું નહિ.

સંસ્કૃત રીતભાત એ એક જાતનો ઢોંગ છે, એમ ફેટલાક ધારે છે. તેઓ સાદા, સગીન, લાખા, પહોળા અને કઠોર ચરિત્રવાળાને વખાણે છે. એમ પણ કહીએ તો ચાલે કે, પથ્થરના ચોરસ કટકામાંથી બનાવેલા ચોરસ, સાદા અને શણગાર્યા વગરના ધરોને તે ચાહે છે. સેન્ટ પીટરના દેવળમાં સુંદર સ્તંભ અને તેની ભવ્ય કમાનો છે. અનુપમ રંગવાળા, સુંદર કોતરણીવાળા, ઉપસેલા કામવાળા તેના ચોરસ છે, તેથી તે દેવળ ઓધુ મજબૂત અગર ઓધુ સગીન છે એમ નથી, આવા લોકો પોતાના હીરાઓને વગર

ઓપેલા કેમ પહેરના નથી? કુદરત જેવા રૂપમા હીરા આપે છે અને કુદરતે જેવા આકારમાં તેને ક્યાં હોય છે, તેવા ને તેવા હીરા તે કેમ રાખતા નથી? તેમની સાચી કિંમત તો તેની તે રહે છે; પણ આપણે બાણીએ છીએ કે સઘળા માણસો પોતાના હીરાને આપ આપવા માટે તેના ઉપર પાસા પડાવવા છડે છે.

આપણા ચારિત્ર્યની પેટે આપણી રીતભાતની પણ હંમેશાં તપાસ થતી રહે છે. દરેક વખત જ્યારે આપણે મંડળમાં જઈએ, ત્યારે દરેક માણસના અભિપ્રાયના કાંટા ઉપર આપણે ચઢવું જોઈએ એને આપણા છેલ્લા વગ્ગનથી, વગ્ગન વધુ છે કે ઘટવું છે તે સંભાળપૂર્વક આપણે નોંધવું જોઈએ દરેક જાણુ મમ કરે છે કે, આ માણસ જીવો જાય છે કે નીચો જાય છે? દષ્ટાંત તરીકે સુવાન જાહન હીવાનખાનામા દાખલ થાય છે. હાજર રહેલાં સર્વ પોતા-પોતાના વિચાર મુજબ તેની તુલના કરે છે અને સ્વમત કહે છે કે, આ માણસ આગળ વધે છે; કેમ કે તે વધારે સંભાળથી, વધારે વિચારથી, વધારે સચ્ચતાથી, વધારે વિવેકથી, વધારે સત્ય સાથે, વધારે પ્રમાણિકતાથી અને વધારે પરિશ્રમથી કામ કરે છે. તેની આગળ સુવાન જો-સનો પણ દાખલો પડેલો છે. એ ઝડપથી પાછળ પડતો જાય છે; કેમ કે સંભાળ રાખતો નથી, તે બેદરકાર છે, અવિનીત છે, ધાર્મિક નથી, તમારી સામે તે જોઈ શકતો નથી, હલકો છે, કંજૂસ છે. તે નોકરોને મારવા જાય છે અને તેમ છતાં અન્યથા માણસો તરફ હદ કરનાં વધારે સચ્ચતા જતાવે છે, તથા આ જ રીતે જોએ આપણને જોળણે છે, તે સઘળાની અદ્યત્ત ચિહ્નો આપણા ઉપર ચોટે છે અને આપણે જિંદગી પસાર કરીએ છીએ પોતાના સોજતાઓ પોતાની કેવી કિંમત આકે છે, તે જો માણસ જાણે તો તે તેને ધણું લાલકારક થઈ પડે એવો હુકાઈ વખતે વિચાર કરું છું. આપણે લાખો વખત જગતને છોતરી શકતા નથી; કારણ કે આપણે અંતરાત્મા કે જે ન્યાયનાં ત્રાજવા લઈ સદા આપણામા જ રહે છે,

તે આપણને ખરું કહી દેનાર આપણો અંતર્યામી, આપણી આંખમાં અગર રીતભાતમાં જણાઈ આવે છે અને આપણને ઉધાડા પાડી દે છે.

પણ રીતભાત જોકે ગૃહસ્થનું આભરણ છે, છતાં માત્ર તેથી જ કાંઈ માણસનું ચારિત્ર્ય બનતું નથી. ચારિત્ર્યને નક્કી કરનારી એક જ બાબત તે નથી.

ઝોકની છાલ જેમ ઝોકના અંદરના લાગની જગા લઈ શકે નહિ, તેમ માન એકલી સબ્યતા, કાંઈ નૈતિક ઉત્તમતાની જગા લઈ શકે નહિ. તેની અંદર લાકડું કયા પ્રકારનું છે, તે તે બતાવી શકે; પણ તે લાકડું સંગીન છે કે દાહેલું છે તે બતાવી શકે નહિ શિષ્ટાચાર માત્ર સારી રીતભાતની જગા લઈ શકે, પણ તે બનાવટી ચીજ છે.

અંતઃકરણનું સાચાપણું એ સારી રીતભાતનો ઊંચામાં ઊંચો ગુણ છે. જેઓ ખરા અર્થમાં સારી રીતભાત મેળવવા માગતા હોય તેમને નીચેની માના બતાવવામાં આવે છે.

સ્વાર્થત્યાગ : ૩ ડ્રામ, પુશમિબળનો અર્ક : એક ઔંસ, દિલા-રામનું સર્વ : ૩ ડ્રામ, શેરોનના ગુલાબનો અર્ક : ૪ ઔંસ, સખાવતનું તેલ : ૩ ડ્રામ અને એક પણ સ્ફુપલ (સંદાય) નહિ, સાદી સમજ અને કળાનો ઉકાળો : એક ઔંસ, પ્રેમનું મઘ : ૨ ઔંસ.

સ્વાર્થપરાયણતા, એકલપેટાપણું, અતડાપણું, હલકાઈ અગર 'હું' તમારા કરતાં ઘણું સારું છું' એવું પ્રકટ થાય ત્યારે આ મિશ્રણ લેવું.

‘જગતનો સર્વની પ્રથમ પંકિતનો સન્નજન’ જેને લોકોને અમૂલ્ય સદ્બોધ આપ્યો છે તેનું અનુકરણ કરો.

૧૧ : ઉત્સાહની કૃતેહ

‘જે મહેનતથી આપણને આનંદ મળે છે, તે બાધિના ઔપચર્ય થઈ પડે છે—વેદનાનું નિવારણ કરનાર થઈ પડે છે.’ શેકસ્પિયર

‘માણસની સચ્ચાઈનું એક જ નિર્ણયાત્મક પ્રમાણ એ છે કે, તે એક સિદ્ધાંત માટે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે. વચન, દ્રવ્ય અને બીજી બધી ચીજો આપી દેતી, એ પ્રમાણમાં સહેલી છે, પણ જ્યારે માણસ પોતાના દૈનિક જીવન અને કામધંધાની બેઠ બેઠે છે, ત્યારે સ્પષ્ટ રીતે માણસ પરી આવે છે કે, અમે તે સત્યની ધણી અસર તેના ઉપર થઈ પડે છે. હોબેસ

‘આપણે આપણા ઉત્સાહ ખોઈ દઈએ, તેથી સ્થાવર રહેવાનું છે કાંઈ પણ બાબત માટે આપણને સતત શુભ અભિમાન રહેવું જોઈએ જે કાંઈ ઉન્નત કરે તેને ચાઢવાને આપણે કોશિશ કરવી જોઈએ જે બાબત આપણા જીવનને સ પતિમાન બનાવે આપણા જીવનને સુદર બનાવે તેમાં રસ લેવાનો આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ફિલિપ સુક્સ

‘તેના મનને જ્ઞાનથી તે એટલું સમૃદ્ધ કરે છે, તેના ઉપર શાંતિ અને સૌહર્દની એવી છાપ પાડે છે અને એવા ઉચ્ચ વિચારોથી તેને ઘેરે છે કે નિંદા, ઉતાવળા નિર્ણય સ્વર્ણી મનુષ્ય વચ્ચેની હાસી, વિરસાર અગર તે જાણે માયાળુપણું ન હોય ત્યાં આપવામાં આવતા અભિનંદનની તેમના ઉપર કાંઈ પણ અસર થતી નથી અગર તેઓ જે કાંઈ જુએ છે તે સુખથી ભરેલું છે એવી તેમની આનંદશુદ્ધ ભાવના તેથી નાશ થતો નથી

થયેલું એક સુંદર પૂતળું છે. આ શિલ્પી એટલો બધો ગરીબ હતો કે, તે એક નાના કાતરિયામાં રહેતો અને કામ કરતો. માટીનો તેનો એક નમૂનો લગભગ પૂરો થયો તેવામાં શહેર ઉપર ભારે હિમ પડ્યું. તેણે જાણ્યું કે, માટીની વચ્ચેની કાટોમાંનું પાણી ઠરી જશે તો સુંદર રેખાઓ ચૂંથાઈ જશે : તેથી તેણે પોતાના કપડાં માટીની પ્રતિમાની આભુળાભુ વીંટ્યાં. સવારમાં તે મૂએલો માલૂમ પડ્યો; પણ તેનો વિચાર ખ્યાલ, તેની કલ્પના બચી ગઈ અને બીજા મનુષ્યના હાથે આરસમાં તેને સ્થાયી સ્વરૂપ મળ્યું.

ઉત્સાહ શુદ્ધ અને અરસિક વિષય અગર ધંધામાં નવીન રહસ્ય આણે છે. યુવાન પ્રેમીઓમાં જેમ વધારે બારીક લાગણી અને વધારે તીવ્ર દષ્ટિ હોય છે અને પોતાના પ્રીતિપાત્ર મનુષ્યમાં બીજા માણસને નજાયાય તેવા અનેક સદૃશ્યો અને સૌંદર્યની બાળતો તેને નજાયાય છે; તેમ જ માણસ ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ હોય છે, તેની જ્ઞાનશક્તિ વધે અને બીજાને ન માલૂમ પડે તે સૌંદર્ય અને મોહક ગુણ તેને નજાયાય તેટલે દરજ્જે તેની દષ્ટિ વિશાળ થાય છે તથા તેના પરિશ્રમ, તેની તંગી, તેનાં દુઃખો અને જીલમનો બદલો વળી જાય છે.

ડિકન્સ કહે છે કે, તેની વાર્તાઓમાની સંકલનાઓ અને પાત્રો હમેશાં તેનામાં આવી ભરાતા અને તે તેમને કાગળ ઉપર ઉતારતો નહિ ત્યાં સુધી તેઓ તેને સ્વા અગર અંપવા દેતાં નહિ. એક ચિત્ર માટે તે એક મહિનો ભરાઈ પેટો અને બ્યારે તે બહાર નીકળ્યો, ત્યારે તે મડામુખો જણાયો. તેનાં પાત્રો રાત્રિદિવસ તેની પાસે આવી ભરાતાં.

ગ્લેડસ્ટન કહે છે કે, ‘ જે બાળતની જરૂર છે તે એ કે, હોકરાઓમાં જે લુસ્સો હોય તે જાગ્રત કરવો. કાંઈ પણ રીતે, કાંઈ પણ અંશે, કાંઈક બજાવાબેગ અંશમાં. દરેક હોકરામાં જાગ્રતમાં સારું કામ કરવા માટેની સામગ્રી હોય છે. જેઓ હોશિયાર હોય છે

તેમાં જ નહિ, જેઓ ચપળ હોય છે તેમાં જ નહિ; પણ જેઓ મદ-મદ હોય છે અગર જાણીય છે, તેઓમાંના દરેક છોકરામાં પણ આ સામગ્રી હોય છે. તેઓમાં જે માત્ર શુભેચ્છા હશે, તો તેની અસરથી તેમની મદદના ધીરે ધીરે સાફ થઈ જશે.

આરસ અગર દેનવાસ ઉપર પોતાનો વિચાર મુકાય નહિ ત્યાં સુધી તેને આરામ ન મળે, એવો સૌંદર્ય અને રૂપના આવેશનો ધારીગરને નગો ચડે છે, ત્યારે જ કલાની મોટામાં મોટી કૃતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

૧

મેલિશ્ચાનના એક સૂરનાં એક વિવેચકે વખાણુ કર્યાં, ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો હતો કે, ‘મે’ તેને માટે ઘણો જ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે. હું એક મહિનો તેની પાછળ પડી છું. દરેક ટેકાણે, હું કપડા પહેરતી હોઉં કે મારા વાળ સમા કરતી હોઉં, ત્યારે પણ હું તેની પાછળ જ લાગેલી રહેતી.’

પુલ્વર કહે છે કે, ‘ઉત્સાહ જેવી એવી બીજી કંઈ પણ ગીજ નથી. પથ્થરને તે હલાવે છે અને પથ્થરને પણ તે વશ કરે છે. સાચા ક્વિનની તે પ્રતિભા છે અને તેના વગર સત્યને પણ જય મળતો નથી.’

એમસૌન કહે છે કે, જગતના ઇતિહાસમાંની દરેક મહાન અને સર્વોપરી કાણુ કંઈ ઉત્સાહની ક્રિતેહના પરિણામરૂપ હોય છે. મહંમદ પછીના આરબો જેઓએ ઘોડા વર્ષમાં પોતાની જીતથી રોમથી પણ મોટું સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યું, તેનો ઇતિહાસ આતુ દર્શાવે છે. તેઓ શું કરે છે તે તેઓ જાણતા નહોતા. એક વિચાર ઉપર સવાર થયેલી નમ ડેરાંર ઘોડેસવાર લશ્કરને પણ પૂરી પડી, સીઓએ પણ પુરુષની પેકે લડી અને રોમન પુરષો ઉપર જીત મેળવી. તેમનાં સાધનો જૂજ હતા. તેઓની ખોરાકી પણ કંગાળ હતી. તેમનું લશ્કર મિતાચારી હતું. તેમના પોષણ માટે માંસ અગર મઘની જરૂર પડતી નહિ. જવ ખાઈને તેઓએ એશિયા, આફ્રિકા અને સ્પેન જીત્યા. બીજાઓની

તલવાર કરતાં ખલીફા હિમરની ફરવા જવાની લાકડીથી બેનારને એ વધારે ત્રાસ લાગતો.

જે અડાઈનું કામ પૂરું કરવાને એક વર્ષ બેઈએ, તે નેપોલિયન બે અડવાડિયામાં કરી શક્યો. તેનું કારણ તેનો ઉત્સાહ હતો. ઓસ્ટ્રિયનો ગભરાટમાં કહેતા કે, ‘આ ફ્રેન્ચમેન માણસો નથી, તેઓ તો જીંડે છે.’ તેની પહેલી ઇટાલીયન લડાઈમાં નેપોલિયને છ છતો મેળવી હતી, ૨૦ નિશાન લીધાં હતાં, ૫૫ તોપો અને ૫૦,૦૦૦ ફ્રેંચીઓ પકડાયા હતા અને પીડમોન્ટ છત્યું હતું. આ ધસારા પછી એક મુસલિમ ઓસ્ટ્રિયન સરદારે કહ્યું કે, આ યુવાન સરદાર લડાઈની કલા વિષે ઠશું જાણતો નથી, તે તદ્દન અજાણ છે, તેનાથી કાંઈ બનવાનું નથી; પણ તેના સૈનિકો આ ‘નાના’ સરદારને એટલા ઉત્સાહથી અનુસરતા કે પરાજય કે આફત શું તેનું નામ પણ તેઓ જાણતા નહિ.

એ. એચ. કે. બોયક કહે છે : ‘કેટલાંક મહત્ત્વનાં દષ્ટાંત જેમાં અધું હૃદય અને પૂરું હૃદય પૂરી હાર અને ઘણી જ સરસ છત વચ્ચેનો ભેદ બતાવી શકે છે.’

ઓલિવિયન્સની સરળ નિર્દોષ કુમારિકાએ પોતાની પવિત્ર તલવાર, પવિત્ર વાવટા અને પોતાના મહાન કાર્ય વિષેની શ્રદ્ધાથી કોઈ રાજ અને રાજદારી પણ જે ઉત્સાહ ઉત્પન્ન ન કરી શકે તે ઉત્સાહ તેણે આખા ફ્રેન્ચ લશ્કરમાં દાખલ કરી દીધો. તેના ઉત્સાહ આગળ ખીજ બધી બાબત નરમ પડી જતી. જે આ જગતમાં દરેક માણસ પોતાની શક્તિ બરાબર જાણે તો તે દરેક કેવું મહાન કાર્ય કરી શકે ! પણ ચોક્કાવાળા ઘોડાની માફક માણસ બધાં સુધી પોતાને લઈને નાસે નહિ ત્યાં સુધી તેને પોતાના બળનો ખ્યાલ આવતો નથી. ઉત્સાહ એક અનુપમ શક્તિ, એક દૈવી બક્ષિસ છે. રાજપ્રકરણી પુરથો દુનિયા ઉપર એના વડે જ દોર ચલાવે છે.

‘આ નીચે આ દેવળ અને શહેરનો બાંધનાર ક્રિસ્ટોફર રેન

છે. જેનું નેડું વાંનું જીવન પોતાને માટે નહિ પણ આર્થિકનિક
કલ્યાણ માટે વ્યતીત થયું હતું

સહનમાં તમે તમે ત્યાં જાઓ ત્યાં એ માણસ જેનું કાઈ
શિષ્ટી પાનેથી કદી શિક્ષણ લીધું નહોતું, તે માણસની પ્રતિભાના
ઉચ્ચ અંશરજુસ્તબલતમને માત્રમ પછી શરૂઆત તેણે પૌં દેવજ અને
૩૬ લોક બાધ્યા હતા સહનના તેટ પોલ કૃષ્ણના પુનરુદ્ધાર માટે
વિચાર મેળવવાને તે પંગિસ ગંગા ત્યારે તેણે કર્યું હતું કે, સુમતી
શિષ્ટપદ્યાત્રીના પ્લાન માટે દુઃખારો દેહ પણ અર્પણ કરું હોમ્લન
કોર્ટ અને ફ્રિસગ્લનના મહેસોમા, ટેમ્પલ બાગમા, ફ્રિગ્લેસેન શિષે
ટરમા, રોડન એક્સનેન્સ અને મહાન ક્રાંતિસ્તબર્મા, તેની વિગલ
કામગીરી જોવામા આવે છે મીનિય પેલેસનું તેણે ખવારીઆનું
વિશ્રામસ્થાન જનાવ્યું અને જોક્સફર્ડમા દેવશા અને કાલેન્ને બાધ્યા
મહાન આગ પછી સહન ફરી બાધવાની યોજના પણ તેણે કરી
હતી, પણ સામાવાળાઓને તેની સરજ યોજનાનું અનુસરણ કર્યું
નહિ મેટ પોલ કૃષ્ણના પોતાના સર્વોપરી કાર્ય પાછળ તેણે
૩૫ વર્ષ ગાળ્યા. જોકે તે આટલું જુલુ જીવ્યો અને પાછા
જીવનમા સારી રીતે તદુરસ્ત હતો, છતાં બાધ્યાવસ્થામા તે એવો
નાણુ હતો કે તેના માતાપિતાને તેના શરીર વિશે ધણી ચિંતા રહેતી
તેના મહાન ઉત્સાહથી તેના શરીરમા બગ આવતું દેખ એમ જણાતું

તે ઉત્સાહથી જ છાપખાનાનો ભારે સળિયો ઊંચકાતો, તે જ ઉત્સાહથી બહામા ટાપુના સવારના પવનમાં કોલેજસ ઉપર ફરફરતા 'ઊંચા સદને પવનને અનુસરતો કરવામાં આવતો. સ્વાતંત્ર્યની લડાઈઓ જે સમરોરથી લડાઈ છે, તે સમરોરે આ જ ઉત્સાહથી પકડાઈ છે. સુધારા માટે માર્ગ કરનારા બહાદુર લાકડા કાપનારની કુહાડીને સમતોલ રાખનાર આ ઉત્સાહ જ છે. જે મહેન પાનાં ઉપર મિલ્ટન અને શેક્સપિયરે પોતાના ઉત્સાહયુક્ત લેખ લખ્યા તેને હલાવનાર એ ઉત્સાહ જ છે.

હોરૈસ ગ્રીલિ કહેતો કે, મહેનતનું સારામાં સારું ફળ પોતાના કામ માટે ઉત્સાહ ધરાવનાર જિયા દિલવાળો કામ કરનાર છે.

સાંલ્વિનીએ કહ્યું છે કે, 'કામ કરવાની સારામાં સારી રીત આગ્રહથી મળે છે તમે જે કહો છો તેની તમને લાગણી છે એવી ખાતરી તમે લોકોને કરી આપશો તો તેઓ તમારી બીજી ઘણી ખામીઓ માટે ફરગુજર કરશે; પણ સર્વથી પહેલાં અમ્ભાસ કરો, અભ્યાસ કરવો જરૂરનો છે. વિદ્યાર્થીની તમે જો પરિશ્રમ નહિ કરો તો કોઈ પણ કળા અગર ક્ષેત્રમાં દુનિયાની ગમે તેવી પ્રતિભા તમારામાં હશે પણ તે કામમાં આવશે નહિ. એક જ કામ ઉપર કાબૂ મેળવવામાં મારા વર્ષના વર્ષ ગયાં છે.'

જ્યાં માણસે કૃતેહ મેળવવી હોય ત્યાં તેણે પોતાના શરીરના અને મનના સઘળા ઉત્સાહથી ફૂદી પડવું જોઈએ. તેની અસરનો આખરે વિસ્તાર થયો છે અને તે એટલે દરજ્જે વધ્યો છે કે પહેલાં જે અસર, માન થોડા મહાન શુદ્ધિમાન પુરુષોનું ખાસ બળ ગણાતું હતું, તે હાલ આજેવાન પ્રજામાં ખાસ લાક્ષણિક થઈ પડી છે. ઉત્સાહ તે જાગ્રત જીવન છે. પોતાનું દિલ ચલાવ તે કામ કરવાના પોતાના શરીરના દરેક તંત્રનો તે ઝમઝમાટ છે, ચળવળાટ છે. આ

ઉત્સાહથી જ વિષ્ટર હુગોએ ‘નોટ્સામ’ લખતા પોતાના કપડાં પેટીમાં મૂકી દીધા હતા પોતાનું કામ પૂરું ન થાય ત્યાં સુધી તે પોતાનું કામ છોડી શકે નહિ એ માટે તેણે કામ કર્યું હતું

સર્વથી વધારે અનુકૂળ સોળતીનું નામ એક માણસે તેના બે સોળતી સહિત કાગળ ઉપર લખ્યું તે બાબતમાં તેની પસંદગીનું કારણ તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, બ્યારે તે કોઈ ટેકાણે આવે છે ત્યારે દરેકે જાણે ‘ટોનિક’ લીધું હોય, દરેકે જાણે જાણે નવો જન્મ થયો હોય તેમ તેને લાગે છે તે માણસ આતુરતા, જાગૃતિ, આનંદ અને ઉત્સાહથી ભરપૂર રહે છે તેની સહાનુભૂતિ વીજળીના ચમકારા જેવી છે પોતાની પસંદગીના માણસની પ્રશંસા કરતા બીજાએ કહ્યું કે, અમે તે પ્રસંગમાં પણ તે પોતાના સંઘના દિલથી મૂકી પડે છે

પોતાના સર્વથી પ્રિય ઓળખીતા માણસ વિશે બોલતા નીજાએ જણાવ્યું કે, દરેક બાબતને તે સારામાં સારા સ્વરૂપમાં લાવે છે

ઉત્સાહ એ નૈસર્ગિક મનુષ્યોની કૃતિઓ ઉપર અસર કરનાર ગુણ અને મોટી વૃત્તિ છે અને તેના વડે જ એક ચોપડીનો વાચનાર અમર પૂતળાનો જોનાર, કૃતિઓને ઉત્પન્ન કરનારના આદર્શની સમીપ આવે છે કોઈ પણ મહાન કૃતિ તરફ આપણને સહાનુભૂતિ હોય તો તેના ઉચ્ચ ચિંતનની સ્થિતિમાં જ આપણે રહીએ છીએ

રેતી ઉપર દોરેલા એક સિદ્ધાંતમાં આર્કિમિડિસ એટલો લીન થઈ ગયો હતો કે રોમન લશ્કરે સાઈરેક્યુસ લીધું તેની તેને ખબર પડી નહિ બેએલી તલવાર સાથે રોમન સિપાઈ તેના ઉપર ધસી આવ્યો ત્યારે તેણે તેને ઓળખ્યો નહિ અને રેતી ઉપરની આકૃતિઓ જોઈ તેણે કહ્યું ‘તારો હાથ ઉપાડવો જરા બંધ રાખ હું આ સિદ્ધાંત કરી રહું ત્યાંસુધી મારી જિંદગી બચાવ’ પણ તે લશ્કરીએ એક પળની પણ ચેતવણી વગર તે સમયના મહાનમાં મહાન પુરુષનું

પ્રેમું હિન્દી દીધું.

ગરેબના હિન્દુસ્તાની હંચીના દરેક સ્થાવિદને કેરુમ્ મળી. તેની મર્યાદાથી મોટું રીતવાનથી હંચા અને અદેખાઈ દૂર થઈ જતાં. કોઈ નામીયા માણસનું જીવન, કુમળન અગર નિંદા કરનાર સિવાય કશું દેવ, તે તે તેનું હતું.

હાન્સિસ પાર્કમેન દારવર્ડમાં જ્યારે તે વિગ્રાથી ના, ત્યારે તેણે ઉત્તર અમેરિકામાંના કેવ અને અમેરિકાના હિન્દુઓના નિશ્ચય કર્યો. અગ્રનિમ દહના અને આશ્વ આથે પોતાનું જીવન, પોતાની સંપત્તિ, પોતાનું સર્વસ્વ તેણે જ્યાં એક ગમન અર્થાત્ કર્યો. પોતાના હિન્દુસ્તાની મામત્રી એકી કરવા માટે જ્યારે તે કેદાના હિન્દુસ્તાની રહેતો, ત્યારે તેણે પોતાની નંદુરની પા ખરાબ

ઉત્સાહથી જ વિક્ટર લુગોએ 'નોટકામ' લખનાં પોતાના કપડાં પેટીમાં મૂકી દીધાં હતાં. પોતાનું કામ પૂરું ન થાય ત્યાં સુધી તે પોતાનું કામ છોડી શકે નહિ એ માટે તેણે કામ કર્યું હતું.

સર્વથી વધારે અનુકૂળ સોળતીનું નામ એક માણસે તેના બે સોળતી સહિત કાગળ ઉપર લખ્યું. તે બાબતમાં તેની પસંદગીનું કારણ તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, જ્યારે તે કાંઈ દેઠાણે આવે છે ત્યારે દરેકે જાણે 'ડોનિક' લીધું હોય, દરેક જાણે જાણે નવો જન્મ થયો હોય તેમ તેને લાગે છે. તે માણસ આતુરતા, ભગ્વતિ, આનંદ અને ઉત્સાહથી ભરપૂર રહે છે. તેની સહાનુભૂતિ વીજળીના ચમકારા જેવી છે. પોતાની પસંદગીના માણસની પ્રશંસા કરતા બીજાએ કહ્યું કે, તમે તે પ્રસંગમાં પણ તે પોતાના સઘળા દિલથી મંડી પડે છે.

પોતાના સર્વથી પ્રિય ઓળખાતા માણસ વિશે બોલતાં ત્રીજાએ જણાવ્યું કે, દરેક બાબતને તે સારામાં સારા સ્વરૂપમાં લાવે છે.

ઉત્સાહ એ નૈસર્ગિક મનુષ્યોની કૃતિઓ ઉપર અસર કરનાર શુભ અને મીઠી વૃત્તિ છે. અને તેના વડે જ એક ચોપડીનો વાચનાર અગર પૂતળાનો જોનાર, કૃતિઓને ઉત્પન્ન કરનારના આદર્શની સમીપ આવે છે. કાંઈ પણ મહાન કૃતિ તરફ આપણને સહાનુભૂતિ હોય તો તેના ઉચ્ચ ચિંતનની સ્થિતિમાં જ આપણે રહીએ છીએ.

રેલી ઉપર દોરેલા એક સિદ્ધાંતમાં આર્કામિડિસ એટલે લીન થઈ ગયો હતો કે રોમન લશ્કરે સાધરિક્યુસ લીધું તેની તેને ખબર પડી નહિ. ખેંચેલી તલવાર સાથે રોમન સિપાઈ તેના ઉપર ધસી આવ્યો ત્યારે તેણે તેને ઓળખ્યો નહિ અને રેલી ઉપરની આકૃતિઓ જોઈ તેણે કહ્યું : 'તારો હાથ ઉપાડવો જરા બધે રાખ' હું' આ સિદ્ધાંત કરી રહ્યું ત્યાંસુધી મારી જિંદગી બચાવ.' પણ તે લશ્કરીએ એક પળની પણ એતવાણી વગર તે સમયના મહાનમાં મહાન પુરુષનું

ડાકું ઉડાવી દીધું.

ગદેવના ઉન્માદથી ઇલાલીના દરેક વ્યવિધને પ્રેરણા મળતી. તેની મર્યાદાગ્રીવ મોઢક ગીતભાતથી ઈર્ષ્યા અને અદેખાઈ દૂર થઈ જતા. દાઈ નામીયા માણુનનું જીવન, દુઃખન અગર નિંદા કરનાર મિવાય ગયું હોય, તો તે તેનું હતું.

મનિસ પાર્કમેન હાગર્ડમા જ્યારે તે વિદ્યાર્થી હતો, ત્યારે તેણે ઉત્તર અમેરિકામાના રૂચ અને અગ્રિયનેના ઇતિહાસ લખવાનો નિશ્ચય કર્યો અપ્રતિમ દહતા અને આગ્રહ આપે પાતાનું જીવન, પોતાની સ પત્નિ, પોતાનું સર્વસ્વ તંત્ર આ એક કામને અર્પણ કર્યાં. પોતાના ઇતિહાસની સામગ્રી એકઠી કરવા માટે જ્યારે તે ડેકાટાના ઇડિયન્સમા ગદેતો, ત્યાર તણે પોતાની ત દુરસ્તી પાણુ ખરાબ કરી નાખી હતી પચાસ વર્ષ સુધી એકાસાથે પાચ મિનિટ કરતા વધારે લાગે વખત તે પોતાની આખોનો ઉપયોગ કરી શકતો નહોતો, છતાં તેણે પોતાની યુવાનીમા જે મહાન હેતુ નિર્ણય કર્યો હતો, તેમાથી એક તસુ પણ તે ખસ્યો નહોતો આ વિષય ઉપર સારામા સારો ઇતિહાસ તેણે રચી કર્યો છે વ્યાકરણ ઉછીનું લેવાને લિંકન એક વખત છ માર્છમ પગે ચાલીને ગયો હતો અને ત્યાથી ઘેર આવ્યા પછી આ કિ ગતી પુસ્તકનો અભ્યાસ કરવા માટે તેણે બધા છોડ્યા બાળી દીધા.

અગ્રેજ ધર્મયોધ ગિલ્બર્ટ બેકેટને કેદ કરવામા આવ્યો ત્યાર સેરેસન ગજકુમારના મદેવમા તેને યુવામ તરીકે રાખવામા આવ્યો હતો અહીં તેણે પોતાના માલિકનો વિશ્વાસ મેળવ્યો, એટલું જ નહિ, પણ તેના માલિકની ખૂણસરત છોકરીની પ્રીતિ પણ તેણે મેળવી ધીરે ધીરે તે ત્યાથી નાસી છૂટ્યો અને ઇંગ્લેન્ડ ગયો. તે પ્રેમાસક્ત બાળાએ પણ તેની પાછળ જવાનો નિશ્ચય કર્યો અગ્રેજ ભાપાના તે જે જ શબ્દ બોલતી એક લડન અને ખીજે ગિલ્બર્ટ. પહેલું નામ લેવાથી તેણે લડન જતા એક વહાણમા જગા મેળવી

અને ત્યાં પલોંચ્યા પછી મલોલ્લે મલોલ્લે તે બીજું નામ 'ગિલ્પર્ટ' લેતી ફરી. આખરે જે મલોલ્લામાં ગિલ્પર્ટ પૂર્ણ આગાદીમાં રહેતો હતો, ત્યાં તે આવી. તેની આલુઆલુના અસાધારણ ટોળાને લીધે તેનું કુકુળ જારીએ આવ્યું. ગિલ્પર્ટ તેને જોઈને ઓળખી તથા 'ગિલ્પર્ટ' એ પ્રિય નામ જાપતી આ દરથી આવેલી રાજકુમારિકાને પોતાના ઘરમાં લઈ ગયો.

યુવાવસ્થાનું સૌથી વધારે દુર્નિવાર આકર્ષણ યુવાવસ્થાનો જીભરાતો ઉત્સાહ છે. સામે આવી રહેલો અધિકાર યુવાવસ્થા જોઈને નથી, માર્ગ વગરની નેજા દ્વારા એમ તેને માલુમ પડતું નથી, જગતમાં નિષ્ફળતા જેવું કાંઈ જ નથી એમ તે ધારે છે અને મન્ય, ઉદ્વેગ અને સૌંદર્યને જાંધનમુક્ત કરે તેવા યુવાનો ખાટે માનવમ્યતિ આટલા જવા સૈદ્ધાંતી રાહ જોતી જોઈ છે.

બીજી અવસ્થામાં જે કાંઈ કામ ન થઈ શકે તે યુવાવસ્થાના ઉત્સાહથી જની શકે છે. આર્સ કિંગ્સલી કહે છે કે, યુવાવસ્થાના ઉત્સાહ તરફ લોકો સ્મિત કરે છે. એવો ઉત્સાહ પોતાનામાં નથી તે માટે તેઓ યુગ રીતે નિઃશ્વાસ નાખે છે અને તે તેમણે ધણે ભાગે તે પોતાની બૂલથી જ ખોયો છે એમ તેઓ જાણતા નથી. ઉત્સાહથી જગતે કેટલું બધું મેળવ્યું છે?

રસ્કિન કહે છે કે, સઘળા કળાનાં સર્વોત્કૃષ્ટ કામ યુવાવસ્થામાં થયા છે.

ડિઝરાયલી કહે છે કે, જે કાંઈ મહાન છે તે સઘળું યુવાનોએ કર્યું છે.

ડો. રમણુપ કહે છે કે, જગતનું કલ્યાણ પ્રત્યુત્તા રાજ્યમાં યુવાનોના હાથમાં છે.

ઉત્સાહી યુવાનો સર્વની સામે જ ધસે છે અને તેનો પડછાયો પાછળ જ રહે છે. તેની યુવાવસ્થામાં હૃદય રાજ્ય કરે છે. પુખ્ત ઉંમરમાં મગજનું રાજ્ય ચાલે છે.

ન્યૂટન ૨૫ વર્ષનો થયો તે પહેલાં તેણે પોતાની કેટલીક મોટામાં મોટી શોધો કરી હતી. ૨૫ વર્ષની વયે લ્યુથરે સુધારાનો અંડો ક્ષતેહ સાથે ફરકાવ્યો હતો. એમ કહેવામાં આવે છે કે, ચેટસ્ટન ૨૦ વર્ષની ઉંમરે જે કાંઈ કરતો, તે ક્ષતેહ પણ અંગ્રેજ કવિ કરી શક્યો નથી. વ્હિટફીલ્ડ અને વેસ્લિએ પોતાનું મહાન પુનરુદ્ધારનું કામ તેઓ આકસફર્ડમાં વિદ્યાર્થીઓ હતા ત્યારથી શરૂ કર્યું હતું અને વ્હિટફીલ્ડ ૨૪ વર્ષનો થયો તે પહેલાં તે ઇંગ્લેંડમાં તેના કામની ધણી અસર થઈ હતી.

વિક્ટર હ્યુગોએ કરણ રસને લગતી પોતાની એક કૃતિ ૧૫ વર્ષની ઉંમરે લખી હતી. એકેડેમીના ત્રણ ધનામ તેણે મેળવ્યાં હતાં અને તે વીસ વર્ષનો થયો તે પહેલાં તેણે ‘માસ્ટર’ નો ઇલકાળ મેળવ્યો હતો.

જગતમાં મહાનમાં મહાન પ્રતિભાશાળી નરનારીઓમાં ધણાંની ઉંમર ૪૦ વર્ષ સુધી ગઈ જ નથી. ઉત્સાહથી પ્રેરિત યુવાનને હાલ જે તકો છે તે પહેલાં કદી નહોતી. યુવાન પુરશે અને યુવાન સ્ત્રીઓનો આ જમાનો છે. તેઓનો ઉત્સાહ તે તેમનું તખ્ત છે. આ તખ્ત આગળ મંદ અને સુસ્તને નમવું પડે છે.

યુવાવસ્થામાં વિરુદ્ધતાથી, વિદ્યથી હડે નહિ તેવો ઉત્સાહ વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ રાખવામાં આવે તો કેટલો બધો હિપયોગી થઈ પડે ? ૨૫ વર્ષની ઉંમરના યુવાનનું, સમાન લાવનારો સાથે જે વજન હોય, તેનામાં જે શક્તિઓ હોય, તેનાથી દસગણ વજન, દસગણી સત્તા ૮૦ વર્ષની ઉંમરે જ્યોડસ્ટનને હતી. ઘડપણનો મહિમા તે ઉત્સાહનો મહિમા છે અને ધોળા વાળને જે માન મળે છે તે નળળા શરીરની ઠંડી અસર થવા છતાં ઉત્સાહી હૃદયને લીધે મળે છે. મિલ્ટને કહ્યું છે કે, ‘હું’ શબ્દ, અંધ અને ગરીબ છું તેથી ઈશ્વરની શક્તિ અગર ઇચ્છાને હું નિંદતો નથી; તે સાથે હું તલમાત્ર

હિંમત અગર આશા પણ હોડતો નથી. હું હિંમતથી સીધું માર્ગે ધસ્યો જાઉં છું.’

વેનિસનાં ડેન્ઝ ટેન્ડેલોએ ૯૪ વર્ષની ઉંમરે ફેટલીક લડાઈએ જીતી હતી અને ૯૬ વર્ષની ઉંમરે તેને તખ્ત મળતું હતું તેને માટે તેણે ના પાડી હતી. ૮૦ વર્ષની ઉંમરે વેલિંગ્ટન કિલ્લાઓની યોજના ઘડતો હતો અને તે ઉપર દેખરેખ રાખતો હતો.

ડો. બેન્સનનો સારામાં સારો ગ્રંથ ‘લાઇન્ઝ ઓફ ધ પોએટ્સ’ (કવિચરિત્ર) તેની ૭૮ વર્ષની ઉંમરે લખાયો હતો. કિટ્ટાએ ‘રોબિન્સન ક્રૂઝો’ પ્રકટ કર્યું ત્યારે તેની ઉંમર ૫૮ વર્ષની હતી. ૮૩ વર્ષની ઉંમરે ન્યૂટને ‘પ્રિન્સિપિયા’ ઉપરની નવી સ્થિતિ લખી હતી. ૮૧ વર્ષની ઉંમરે લખના લખના પ્લેટો મરણ પામ્યો હતો. હિજુના અભ્યાસની શરૂઆત ટોમ સ્કોટે ૮૬ વર્ષની વયે કરી હતી. ગેલીલિયોએ ગતિના નિયમો વિષે લેખ લખ્યા ત્યારે તેની ઉંમર લગભગ ૭૦ વર્ષની હતી. ૮૦ વર્ષની ઉંમરે પણ બિસ્માકની ફેટલી સત્તા હતી? પામસ્ટન છેવટ મુઠ્ઠી જુદા હોકરા જેવો રહ્યો હતો. ૭૫ વર્ષની ઉંમરે ખીજી વાર તે ઇંગ્લેન્ડનો વડો પ્રધાન બન્યો હતો અને ૮૧ વર્ષની ઉંમરે તે મરણ પામ્યો ત્યારે પણ વડો પ્રધાન જ હતો. ૭૭ વર્ષની ઉંમરે આંધ્રો અને શરીરે નબળો ગેલીલિયો ઘડિયાળના ભોલકના સિદ્ધાંતને અનુસરી દરરોજ કામ કરતો.

સીસરોએ ખરાબર કહ્યું છે કે, માણસો દ્રાક્ષરસ જેવાં છે. જે દ્રાક્ષરસ ખરાબ હોય છે, તે વખત જતાં જોયો થઈ જાય છે, ખમડે છે; પણ જે સારો હોય છે તે સમય જતાં મુઠ્ઠે છે. ઉત્તર યુરોપની કદિનતાને-કર્કશતાને જેમ અખાતના પ્રવાહ નરમ પાડે છે, તેવી રીતે ઉત્સાહ વડે વાળ રૂપેરી થઈ જાય ત્યાં સુધી જુસ્સાની જુવાનીને આપણે ટકાવી શકીએ. ઉંમર પ્રમાણે તમારું વલણ કઈ તરફ છે? જુવાની તરફ છે? તેમ ન હોય તો કામ માટેની તમારી લાલચ વિષે શક છે.

૧૨ : કામ કરવાની કળા

‘બહાએ પૂછ્યું’ : તારા કરતાં બજવાન કોણ છે? અને બળે ઉત્તર આપ્યો : ચતુરાર્થ.’
વિકટર હુગો

‘ચતુરાર્થ તક ઉત્પન્ન કરી શકે છે ચતુરાર્થ ન હોય ત્યાં તક મળી આવે, એ સ્થિતિ રહે છે.’
બોવી

‘તે સમયાનુસાર વર્તન કરશે, હસશે, સાબળશે, શીખશે અગર શીખવશે.’
એલીઝા કુક

‘જે માણસે દુનિયાનો અનુભવ બીધો છે, તે પોતે જે જાણે છે તેનો વધારેમાં વધારે લાભ લેશે, એટલું જ નહિ પણ જે ધર્મી થીએ તે માણસે નથી તેનો પણ લાભ લેશે, પડિન પોતની અકલ અગર વિદ્વતા બતાવવાના કટંગા પ્રયત્નથી જે કાંઈ મેળવશે, તેના કરતાં પોતાનું અજ્ઞાન છુપાવવાની કસામુક્ત પદ્ધતિથી વધારે આબરૂ તે મેળવશે.’
કોલ્ટન

‘સામાન્ય શક્તિઓના લાભકારક ઉપયોગથી, વખાણ થાય છે અને ખરી હોશિયારી કરતાં વધારે લાભ મેળવાય છે.’
રોબર્ટ કોલ્ટન

‘કલાથી ખરીદી થાય છે.’

‘કલાથી સમુદ્રમાથી બહાર નીકળાય છે.’

‘એક આખા પાકની આશા કરતાં એક તૈયાર રોટલો સારો છે.’

એક વૃદ્ધ ટંડેલે બોલતાં કહ્યું : ‘પ્રેસિડેન્ટ સાહેબ! હું તમારી આગળ આ બાબત રજૂ કરીશ અને તમે તે સ્પષ્ટ જોઈ શકશો. જુઓ, હું બાપ છું. મારો છોકરો વઢાણનો ઉપરી અધિકારી છે. તેની પદવી મારા કરતાંય મોટી છે, તે તમે જાણો છો? એ કાંઈ ઠીક નથી. તમને તેમ લાગતું નથી?’

પ્રેસિડેન્ટે કહ્યું : ‘ખરેખર, તેની નિમણૂક કોણે કરી?’ તે ટંડેલે ઉત્તર આપ્યો : ‘આ સેક્રેટરીએ. હું તેની નીચે છું તે ઠીક નથી. તમે જુઓ છો ને?’

‘જે હું તેના વઢાણ ઉપર જઈ તો છોકરાને મેં મારી દેખરેખ નીચે ઉછેર્યો છે, તે તેના પિતા ઉપર જ હુકમ કરશે. એનો

કાંઈક વિચાર કરો. મારા કરતાં તેને રહેવાનું સારું, ખાવાનું સારું, સરસામાન સારો અને સુંદર સુંવાળા બિછાનામાં તે સૂઈ રહે છે, તે લુચ્છો !’

પ્રેસિડેન્ટે કહ્યું : ‘આ દુનિયામાં અસમાનતા પણ ઘણી છે. તમારા જેવા ખીચે ફેસ હું જાણું છું.’ ફેન્ટકીના નાના શહેરના એક છુટ્ટા પોસ્ટ માસ્ટરને હું ઝોળખું છું. એક નાના ઘરમાં તે ઘણી સાદાઈથી રહે છે. તે છુટ્ટો માણસ સારો છે, પણ તેની પદવી ઘણી મોટી નથી. તમારા છોકરાની પદવી તમારા કરતાં મોટી છે, પણ એના છોકરાની પદવી એના બાપ કરતાં ઘણી મોટી છે. તેનો છોકરો વૅશિંગ્ટનમાં મોટામાં મોટા ઘરમાં રહે છે, તેને સારામાં સારું ફર્નિચર છે અને પોતાની મરજી મુજબ ખાય છે, પીએ છે, તે ચાહે તો પોતાના પિતાને એક મિનિટમાં તેની જગ્યાએથી ખમેડી શકે. તે ‘વૂલ માણસલુ’ નામ જેસિથેન્ટ છે તે તમે જાણો છો ? પદવીની અસમાનતાની તે દરકાર રાખતો નથી. તેનો છોકરો જગતમાં આગળ વધે છે એ જાણી તેને આનંદ થાય છે એમ હું ખાતરું છું.’

ખીજ ખસાસીઓ હસવા માંજા. તેમણે તેની પીક ચાખડી અને તેઓ ચાલ્યા ગયા.

નેપોસિથને આશ્ચર્ય સાથે પોતાના રસોઈવાને કહ્યું કે, આ બાબત થી રીતે બને છે તે હું જાણતો નથી. પણ હું જ્યારે માથું છું ત્યારે મારો નાસ્તો મને મળે છે અને તે સારી સ્થિતિમાં મળે છે. નાસ્તો લેવાનો મારો સમય નિયમિત નથી, કોઈ વખતે હું ૮ વાગે લઉં, તો કોઈ વખત ૧૧ વાગે લઉં.

રસોઈવાએ કહ્યું : ‘નામદાર ! એવું કારણ એ છે કે દર પા કલાકે હું તમારા માટે જોઈતી ચીજ તૈયાર કરતો રહું છું, જેથી આપ માગો ત્યારે તે ચીજ આપને ખાતરીબંધ અને સારી મળે છે.’

આ જમાનામાં ચતુરાઈ જે કામ કરે, તે સુધ્ધિ કરી શકતી

નથી. બુદ્ધિની નિષ્ફળતા આપણે જ્યાં ત્યાં જોઈએ છીએ. ચતુરાઈ બુદ્ધિને એવી બનાવી શકે કે જિંદગીમાં ચતુરાઈ વગર દસ બુદ્ધિથી જે થઈ શકે, તે આવી એક બુદ્ધિ વધારે ફળ ઉત્પન્ન કરી શકે. બુદ્ધિ એ શક્તિ છે, ચાલાકી એ કારીગરી છે. શું કરવું તે બુદ્ધિ જાણે છે, કેવી રીતે કરવું તે ચાલાકીનું કામ છે. બુદ્ધિ વિચાર કરે છે, ચતુરાઈ કામ કરે છે. તત્ત્વવેત્તાઓ ચર્ચા કરે છે. વ્યવહારકુશળ માણસો કામ કરે છે.

માત્ર વિચાર જ ક્યાં કરનારા, એક બાબુ જ જોનારા અને વ્યવહારકુશળ વહિ તેવા માણસો, જેઓ એક જ શક્તિ તરફ પોતાનો મધજો ઉઘોગ વાળે છે, તેવા આ જગતમાં ઘણા માણસો છે. આવા એક બાબુને જોનાર માણસોને આપણે ઘણી વાર પ્રતિભા-શાળી કહીએ છીએ અને એક બાબત ખીજઓ કરે તેના કરતા તેઓ વધારે સારી રીતે કરે છે, એ કારણથી જગત બાબતમાં તેમની વ્યાવહારિક નહિ તેવી અને લગભગ મૂર્ખતાભરેલી ચાલચલગતની દરશુજર કરે છે. પોતાના વેપારમાં અમુક માણસ જળરદસ્ત હોય છે; પણ હીવાનખાનામાં જે કમઅક્કલ હોય તેની દરશુજર થાય છે.

‘વેદ્ય ઓફ નેશન’ નામના અર્થશાસ્ત્રને લગતા પુસ્તકથી એકમ સિમધે આખી દુનિયાને અર્થશાસ્ત્ર શીખવ્યું; પણ પોતાના ઘરના આવક-ખર્ચનો વહીવટ તે કરી શકતો નહિ. ઘણા મહાન પુરુષો જીવનની સાધારણ બાબતોમાં વ્યવહારકુશળ હોતા નથી. આમએક ન્યૂટન સૃષ્ટિના રહસ્ય ઉઠેલી શકતો, પણ પોતાના ખિલાડી અને તેના ખર્ચાં માટે બારણું ઉઘાડવા માટે ખુરશીમાંથી જીડવું પડે તે કારણથી, ખિલાડી અને તેના ખર્ચા બચારે ચાહે ત્યારે દાખલ થઈ શકે તે માટે તેના બારણાના કાચમાં ખિલાડી માટે એક મોટું અને ખર્ચા માટે એક નાનું એમ બે બાકા પાખા હતા!

નેપોલિયનનો એક મરદાર તેના પોતાના નેટલી ૯ લગ્નની કથા જાણતો; પણ તે માણતોને નેટલી બધી સારી મને એજબી શકતો નહિ. તેનામાં નેપોલિયનની દેશિયારી કે કુટુંબ નોતો નેપોલિયન કદાચ પડે નોપા; તે જિત્તાગીની માફક પણ હોય પડે.

મહાન પુરુષો જેટલીક વાર એટલા બધા દેશમુના દોષ છે કે તેમનામાં સામાન્ય સમજ પણ દેતી નથી. આવા દેશમુના પ્રાંતે ભોલિય એક દડાડો પોતાને જ ધેર આવી બારણું દોડ્યું. અંધારને લીધે તેને નાદે ઓળખતાર તેના નોકરે બારીએ આવી કમુ કે, પ્રાંતેનર ઘેર નથી. ભોલિયે જવાબ દીધા. વાર ત્યારે ફિકર નહિ. હુ ફરીથી આવીશ.

દેશની ગીતે ધણી સારી અક્ષયવાળા અને ઉચ્ચ કુળવણીવાળા છતાં પોતાના નિભાવ નેટુ પણ કમાઈ ન શકે તેવાં સ્ત્રી-પુરુષોની દુનિયા ભરપૂર છે.

ઓસ્ટ્રેલિયામાં થેટને લગના એક ફાર્મમાં એકસડેની એક એન્જ્યુએટ હતો, એક કેરિયજનો હતો અને એક જર્મન મુનિવર્સિટીનો હતો. કોલેજની ફેજવણી લીધેલા માણસે મધુએને ઉઠેગતા હતા. મનુષ્યોના નેતા થવાને તેમને સિફત મધુ ઉર્ણ, પણ તેઓ થેટા ચારતા હતા. ફાર્મનો માલિક એક અત્યંત નિઃશ્ચર, હુકો, થેટા ઉઠેરનાર હતો. ચોપડીઓ અચર સિક્કોતો વિષે તે કશું જાણતો નહિ; પણ તેને થેટાં વિષે યાન હતું તેના નપુ બાહુતી એન્જ્યુએટો વિદેશી લાવાઓ જોઈ શકતા હતા અને અર્થશાસ્ત્ર તથા તત્ત્વજ્ઞાનના મિદ્ધોને વિષે ચર્ચા ચલાવી શકતા; પણ પૈસા તો તે જ પેટા કરી શકતો થેટાં અને ફાર્મ સિવાય બીજા કોઈ બાબત તે વાન કરી શકતો નહિ. પણ તેણે તો સારા પૈસા એકા કર્યા હતા અને કોલેજવાળાઓને નિર્વોદનો પૂરા સાધન પણ મળતા નહિ. મુનિવર્સિટી પણ સામાન્ય સમજ આપી શકતી નહિ. અત્યંત

સામે જ્ઞાન. રેન્યની (ઘેટાં ઉછેરવાની જગાની) સામે કોલેજ હતી, તેમાં રેન્યની દરેક વખતે ફતેહ થતી.

એકન કહેતો કે, માત્ર પુસ્તકોના અભ્યાસથી તેનો ઉપયોગ શિખાતો નથી. અવલોકનથી જે વ્યાવહારિક જ્ઞાન મળે છે, તે તેનાથી મળતું નથી. પુસ્તકોનો ઉપયોગ પુસ્તકોની ખડાર જ જાણવામાં આવે છે. એક ફ્રેંચ વિદ્વાન વિશે કહેવામાં આવે છે કે, તે પોતાની છુદ્ધ-શક્તિમાં ડૂબી ગયો હતો. વ્યાવહારિક જ્ઞાન વજરની ઘણી ફળવણીથી માણસ નળજો પડી જાય છે અને જિંદગી માટે અયોગ્ય બને છે. એકલી ચોપડીઓની ફળવણીથી માણસ હદ ઉપરાંત દીકાખોર, પોતાનામાં જ રહેનારો, ખીકણ, પોતાની શક્તિ વિશે હદ ખડાર અવિશ્વાસ રાખનારો, વ્યાવહારિક જીવન માટે ઘણું નાણુક, હદખડાર શિષ્ટ અને કામ માટે લાયક નહિ તેવા નાણુક સંસ્કારવાળો બને છે.

પુસ્તકો અને કોલેજના શિક્ષણથી માણસ શિષ્ટ બને છે, સંસ્કારી બને છે; પણ આ શિક્ષણ બળ તથા જીરુસાનો ભોગ આપીને તે મેળવવામાં આવે છે. માત્ર ચોપડીઓની ફળવણી વ્યાવહારિક શક્તિઓને ઢીલી પાડનારી, તેનો નાશ કરનારી છે. ચોપડીઓમાં પડી રહેનાર પોતાનું વ્યક્તિત્વ ગુમાવે છે. તેનું મગજ સિદ્ધાંતોથી, વિચારથી ભરપૂર રહે છે. ફાર્મથી તેની સાથે આવેલા મજબૂત મનનું તેજ, બળ, કોલેજમાં ઊડી જાય છે અને જ્યારે તે એન્જીનિયર થાય છે, ત્યારે માણસો અને વસ્તુઓની સાથે બાથ લીડવાની—તેની શક્તિ ગઈ છે એમ જાણી તેને આશ્ચર્ય થાય છે; અને જે છોકરાને આગળ વધવાની કોઈ તક નહોતી પણ જેણે જિંદગીની સખત લડતમાં પૂરી સાદી સમજ અને વ્યાવહારિક જ્ઞાન મેળવ્યા છે, તેવો છોકરો જિંદગીની શરતમાં તેનાથી આગળ વધી જાય છે. પોતાની ‘કાખની ઘોડી’ એ પોતાનું બળ છે. એમ કોલેજના એન્જીનિયર વારંવાર શ્રૂણ કરે છે. એ એવા લાવનામય જગતમાં વસે છે કે જ્યાં સાદી સમજ નથી.

તેના સિદ્ધાંતો અગર તે વિવિધ જ્ઞાનમંદીની જગત દાણી ઓછી દરકાર કરે છે. જમાનાના પોશ્કર વ્યાવહારિક માણસોને માટે દોષ છે. તમે શું જાણો છો અગર ક્યાંથી આવ્યા છો, તે આ સૈકામાં કોઈ પૂછવું નથી. તમે શું કરી શકો એમ છો, તે જ તે પૂછે છે.

કોણેયને ‘ઈન્ડિયન ચિફ્સ’ને કહ્યું હતું કે અમે ટેલેક્રાફ વખતથી તમારે ત્યાં આવ્યા છીએ અને પહેલાં જોઈ તમે અમને મિત્ર તરીકે ગણ્યા હતા, પણ હવે તમે અમારી ઈર્ષ્યા કરો છો અને અમને હાકી કાઢવા પ્રયત્ન કરો છો. દરેક સવારે તમે અમારે માટે પુષ્કળ ખોરાક લાવતા પણ હવે તમે ધજો ઓછો લાવો છો અને તે પણ દિવસે દિવસે ઘટતો જાય છે. તમે અમને ખોરાકી આપવાને કહ્યું હતું, તે મુજબ તમે લાવતા નથી. તે માટે મહાન વનદેવતા તમારા ઉપર ગુસ્તે થયા છે. પોતાના ગુસ્તામાં તે સૂર્યને અંધારાથી ઢાકી દેશે. સૂર્યનું મહત્ત્વ થવાનું છે, તે તે જાણતો હતો અને તેથી કયા દિવસે અને કયા કલાકે તે ચરો, તે પણ તેણે કહ્યું; પણ ઈન્ડિયનો-એ એ વાત માની નહિ અને ખોરાકીનો જરથો ઓછો ને ઓછો કરવા લાગ્યા.

જેઓને પોતાનું નામ પણ લખતા નહોતું આવડતું તેવા લોકોએ અંગ્રેજ સ્વાતંત્ર્યનો પાયો નાખ્યો હતો. ‘યુદ્ધિ’ એ કાંઈક છે, જ્યારે કામ કરવાની કળા-ચતુરાર્થ એ બધું જ છે. એ જીવી ઇદ્રિય નથી પણ પાત્ર ઇદ્રિયોનું જીવન છે. ઉઘાડી આખ, સરવો કાન, નિર્ણાયક સ્વાદ, તીક્ષ્ણ ગંધ અને જ્વલંત સ્પર્શ, સર્વમાં તે રહે છે. સઘળા સમસ્યાઓની તે ઉકલનાર, સઘળા મુશ્કેલીઓને તે તરનાર અને દૂર કરનાર છે.

ખ્રિસ્તના કિનારા ઉપર જીતરતા જ્યારે સીઝરે દોકર ખાધી, ત્યારે તરત જ તેણે એક મૂકી ભરીને રેતી લીધી. ક્ષતેહની તે નિશાની છે એમ કહી તેણે તે લિપ્તી કરી બતાવી અને તે રીતે પોતાની લાવિ

પડતીના આ અપશુકન, પોતાનાં અનુયાયીઓથી હંમેશને માટે છુપાવ્યા.

પોતાની અને શેક્સપિયર વચ્ચે દરવામાં આવતા કેટલાક મુકાબલા વિષે ગેટેએ કહ્યું હતું કે, શેક્સપિયર હંમેશાં સમયને ઓળખી લઈ તેને અનુસરતું ત્વરિત કામ કરે છે, ત્યારે મારે અનુકૂળ વખત ક્યો તેનો પહેલાં વિચાર કરવા ઘોઘવું પડે છે.

નેપોલિયનના લશ્કરને એક પુલ વગરની નદી ઓળંગવાની હતી. તે નદી પાસે જ્યારે નેપોલિયન આવ્યો ત્યારે તેણે તેના મુખ્ય એન્જિનિયરને કહ્યું કે, ‘આ નદીની પહોળાઈ માપી લ્યો.’ ‘નામદાર શહેનશાહ, મારાથી તે બનશે નહિ. મારાં વૈજ્ઞાનિક ઓળખે લશ્કર સાથે છે અને આપણે તેનાથી દસ માઈલ આગળ છીએ.’

‘એકદમ આ નદીની પહોળાઈ માપી આપો.’ ‘નેક નામદાર! મારી મુશ્કેલી વિષે વિચાર લાવો.’ ‘એકદમ આ નદીની પહોળાઈ નક્કી કરો અગર તમારી જગા લઈ લેવામાં આવશે.’

એન્જિનિયરે પોતાના ટોપનો આગલો લાગ, જ્યાં સુધી તેની કિનારી પોતાની આંખ અને સામા કાંડાના વચ્ચેની એક સીધી લીટીમાં આવે ત્યાં સુધી નીચે આણ્યો. પછી સંભાળપૂર્વક ટદાર થઈને, જે કાંડા ઉપર તે બેસે હતો તેને કિનારી ક્યાં અડે છે, તે તેણે પગની એડી ઉપર ફરી જઈ જોયું. કિનારી અને કાંડાનું લેવલ એકસરખું હતું. પહેલાં બતાવેલી જગા સુધીનું અંતર પગલાંથી તેણે માપ્યું અને કહ્યું કે, ‘આ નદીની આશરે પહોળાઈ આટલી છે’ તેને પ્રમેશન મળ્યું.

એક નવી તોપ તપાસવાને કોએસની કમિટીના રિપોર્ટના કાગળનો એક ઢગલો લિંકન આગળ મૂકવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ‘કાઈ માણસને હું મારે માટે ઘોડો તપાસવાને મોકલું તો તેના મુદ્દા હું માયું, તેની પૂંછડી ઉપર કેટલા વાળ છે, તે હું

પૂરું નહિ માગે આપુ થમા વધારા થાય તો જ આ બધું વાચવાનું મારાથી બને '

એ દેવગના બાર રૂપાના પૂતળા તરફ આમળા કરી નેપો લિયને પૂછ્યું, આ શું છે? જવાબ મળ્યો કે બાગ દેવદૂત નેપોલિયને હતું કે, ' તે લઈ સો, તેને ઓગાયા, તેના પૈસા પાડે અને એ દેવદૂતના પ્રભુએ જેમ કહ્યું હતું તેમ ભણું કંવામા તેનો ઉપયોગ થવા દે '

બુદ્ધિ અને પ્રતિભા ઉપર આધારી તથા સાદી સમજને મળેલી છતો દરેક દેખાણે જોવામા આવે છે યોદ્ધાસ અચાનક માણસ હતો પણ ઇંગ્લેન્ડ ઉપર તેણે ૨૫ વરસ સુધી હુકમન ચલાવી પોતાનું લખેલું પોતે ઉઠેને તેનું પણ ચાર્લમેન લખી જાણતો નહિ, પણ આ મહાન પુરુષો માણસો અને વસ્તુઓને ઓળખતા અને દુનિયાને હમેશા હતાવનાર, પ્રગતિમાન કરનાર વ્યાવહારિક ડહાપણ અને ચાલાકી તેમનામા હતા.

અત્રાર્ધ નહિ છૂટે તેની ગાંઠોને એલેક્ઝાન્ડ્રની પેઠે છેદે છે અને તેના બગાડે પ્રતિમાન ફોટો દોરી લઈ જાય છે વ્યાવહારિક માણસ , માન તમ જોતો નથી, પણ તકનો લાભ લે છે, મુશ્કેલીથી જેનું વર્ણન કરી શકાય એવા પ્રગતિનો એક ચોક્કસ ગુણ છે, અને તે ગુણથી જ દુનિયાના મોટા મોટા ઇનામ મોટે ભાગે જિત્યાય છે લડાઈની કગામા બહુનો દારૂ સુધ્ધા, હુકે ચીજ પોતાને હાથે નેપોલિયન જનાવી શકતો સુધર્માના જમાનામા જેને આગળ પડવું દોય તેણે ધામધૂમિયા ઉઘોગી જગતના સમાગમમાં રહેવું જોઈએ વસ્તુઓના સ્વરૂપની જરાબર જ તેણે પોતાનું મન સાખવું જોઈએ જેઓ નિગ્વધિની સોધ કરે છે અને અનતને પકડે છે પણ શેકડા પૈસા કદી આપતા નથી, તે વર્ગમા તેણે રહેવું જોઈએ નહિ.

જ્યોર્જ સ્ટીવન્સન જે કાંઈ જાણતો, તેના કગ્તા પણ ઘણું વધારે જાણનાર એન્જિનિયરો છે, પણ આ શબ્દને કવી રીતે

અમલગાં મૂકવું તે તે જ જણતો. એક ખેડૂત જે પોતાનું ભરણું પોપણ કરી શકતો નહોતો તેણે પોતાના કાર્મનો અર્ધો ભાગ એક યુવાન માણસને વેચ્યો. આ યુવાન માણસે તેમાંથી તેની કિંમત જેટલા તેમ જ બાકીનો અર્ધો ભાગ ખરીદવા જેટલા પૈસા મેળવ્યા, તે ઘરડા માણસે પૂછ્યું કે, હું કેટલું પામતો નથી અને તમે કેવી રીતે કેટલું પામ્યા ? તેના ઉત્તરમાં જવાબ મળ્યો કે કામ કરવાની ચતુરાઈ.

એક જૂના રિવાજ મુજબ કેપ કાઢના એક પાદરીને એફ્રિક મહિનામાં એક જમીનના ટુકડા ઉપર પ્રાર્થના કરવાને કહેવામાં આવ્યું. જ્યારે તેને જમીન ખતાવવામાં આવી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ના, હું તેમ નહિ કરું. આ જમીનને પ્રાર્થનાની જરૂર નથી; ખાતરની જરૂર છે.

જીવનમાં, શાળાઓના આપણા સોગવતીઓની સ્થિતિમાં કેટલો ફેરફાર થયો છે ! જે હાકરો વર્ગનો આગેવાન હતો અને જેની સઘળા અદેખાઈ કરતા તેને, બેવકૂફ અને કંજાળ જણાતા મૂખે પાછળ મૂકી દીધો. વર્ગના આગેવાનને માત્ર વિચારોનું જ્ઞાન હતું; પણ જમાનાની કોર અને વાસ્તવિક વસ્તુસ્થિતિની સામે થવાની તેનામાં શક્તિ નહોતી.

રૌદ્રસધિયરમાં અદ્ભુત કુશળતા હતી. પોતાના નાટકમાં તે દરેક ચીજ બરોબર ઉતારતો. રાજા અને તેના માંડલિક, મૂર્ખ અને ફક્કડ, રાજકુમાર અને ગામડિયો, કાળા અને ગોરા, પવિત્ર અને અપવિત્ર, સાદો અને અંજીર, આવેશો અને પાત્રો, આખર અને ગેરઆખર—પોતાની દૃષ્ટિમર્યાદાની દરેક ચીજને તે ઘૂંટતો અને પોતાના મહાન ચિત્રપટ ઉપર તેને ઉતારતો.

ધ્યાનમાં નહિ લેવા જેવા નાના જૂજ અપમાન માટે, યુરસો ખતાવવાથી કેટલાક લોકોની મોટી ખામી જણાઈ આવે છે. બોશિંગ્ટનના ચારિત્ર્યજ્ઞના મહાનમા મહાન અંશમાંનો એક એ હતો કે, જ્યારે

તેના ઉપર જેવાજાણી હુમલો થતો, જ્યારે તેની ગેરસંજ્ઞાની હાસી થતી ત્યારે તે ખામોશી ગળતો.

આર્ટેમસ નોર્ડ કહે છે, એક ગામમાં એક અધિપતિની ગાળો ખાવાનો વખત મારે આવ્યો હતો. તેણે મને પહેલાં તો હાપરે ચાવ્યો. તમે નમ્ર, સજ્જન મેનેજર છો એમ તેણે કહ્યું, પણ જ્યારે હું મારા ટેન્ડરિંગ છપાવવા બીજી ઓફિસે ગયો ત્યારે આ અધિપતિનું રૂપ બદલાઈ ગયું અને તેણે કહ્યું કે તમારા મીથુનના કારખાનાના ખાત્રી કે જાણુ છું છતાં ભટકતા, મૂર્ખ એવા શબ્દોથી તેણે મને ગાળો દીધી પહેલાં તો મેં એને શિક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો પણ તેના પેપરમાં તે મને તેથી પણ વધારે સજ્જ કરતો એમ ધારીને તે વિચાર મેં મૂકી દીધો.

લોકોને જ્યારે આવા કઠાળ પાત્રોની સામે અથડામણમાં આવવું પડે ત્યારે તેના ઉપર લક્ષ આપવું નહિ વળી એટલું તો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું કે આવા કોઈ અધિપતિ ઉપર હુમલો કરવો નહિ તેથી તેને પ્રસિદ્ધિ મળે છે તેને તો તેટલું જ જોઈએ છે પ્રદર્શના કોઈ ખાબોચિયામાં ફૂદી પડવાથી ફાયદો થાય તેવો જ ફાયદો તમને તેથી થશે અધિપતિઓ સામાન્ય રીતે સ્વરા માથુસ, સજ્જન હોય છે પણ ગામ હોય ત્યાં ઢેડવાડો પણ હોય છે.

એક મુસાફરે એક યજ્ઞદીને કહ્યું કે, યજ્ઞદી લોકો તેમની વ્યાપારીશક્તિથી અમેરિકામાં તેમ જ યુરોપમાં આગળ પડતા જાય છે અને વ્યાપારની કેટલીક બાબતોમાં તો તેમને એટલી બધી ઉત્કૃષ્ટતા મળી છે કે કોઈ પણ રીતે તેમને તેમાંથી પાછા હટાવી શકાશે નહિ.

તેના સોળતીએ જવાબ દીધો કે તેઓ આગળ વધતા જાય છે એ વાત ખરી છે પણ તમે તેમની વ્યાપારી શક્તિ વિશે વારંવાર શા માટે બોલો છો ?

ત્યારે શું તમે તેને શક્તિ તગીકે ગણતા નથી ?

શક્તિ! ના, તે તો પ્રતિલા છે. વ્યાપારમાં બુદ્ધિશક્તિ અને પ્રતિલામાં શો ફેર છે તે હું તમને કહીશ. જ્યારે એક માણસ બીજાની વખારમાં જાય છે, ત્યારે તેને જેની જરૂર છે તેને તે વેચે છે, તે બુદ્ધિશક્તિનું કામ છે; પણ બીજો માણસ તે માણસની વખારમાં જઈને તેને જેની જરૂર ન હોય તે પણ વેચે છે તેનું નામ પ્રતિલા કહેવાય છે અને તે પ્રતિલા મારી ચૂકી જાતમા છે.

આતુર્ય એ એક પ્રજ્ઞકીય લક્ષણ છે અન્ય પ્રજ્ઞઓ કરતા સૈકાઓ પહેલા ચીનાઓ છાપવાની ઢાલા જાણતા તેઓની પાસે લોહચુંબકની સોય અને દારૂગોળો પણ હતા; છતાં પણ તેને પોતાને લાભ થાય તેવી રીતે વાપરવાની તેમનામા વ્યાવહારિક બુદ્ધિ નહોતી; પણ અગ્રેજ અને બીજા યુરોપિયન પ્રજ્ઞઓએ તે વડે દુનિયાના ખર્ચપમા ફેરફાર કરી દીધા.

જરૂરિયાતથી ચાલાકી જન્મ પામે છે ઘણી મરમીવાળો પ્રદેશ જ્યાં વસ્ત્રની બહુ ઓછી જરૂર પડે છે અને જ્યાં ખારેક, નારિયેળ અને કેળા જેવો તૈયાર ખોરાક મળે છે, ત્યાંના લોકોમા ચાલાકી કે આતુર્ય જોવામા આવતા નથી. જ્યાં પોતાના નિલાવ માટે માણસને વધારેમા વધારે ફાફા મારવા પડે છે, ત્યાં જ તેનો વધારેમા વધારે વિકાસ થાય છે

એક ગરીબ સ્કોચ વાગુર હમેશાં પ્રાર્થના કરતો હતો કે, તેને પોતાને પોતાના વિશે સાચો અભિપ્રાય થાય; કેમ કે જ્યારે હું પોતાને પોતાના મંજૂરમા દાખલો ન બેસાડું તો ખીજને મારે વિશે જિયો વિચાર બાધવાનું શી રીતે શીખવી શકું ?

જે માણસને પોતાને માટે માન હોતું નથી, તેને માન આપવામાં કશું નથી. મને મારી જત મારે માન નથી, એમ દુનિયા જુએ તો મને ટોંગી તરીકે ધોક્કી કાઢવાને દુનિયાને હક્ક છે; કારણ કે મને પોતાને મારે માટે સારો અભિપ્રાય ન હોય તોપણ ખીજના સારા અભિપ્રાય માટે હું હક્ક કરું છું ખીજ માટેના માનનો આધાર જે મિશ્રિતો ઉપર છે, તે ઉપર જ સ્વમાનનો પણ આધાર રહે છે. ન્યાયની તુલા દરેક હૃદયમાં રહે છે. જે ન્યાયાધીશ ખૂનીને મજા કરે છે, તેને પણ ખૂની માન આપે છે; કારણ કે તેનો અંદરનો ધીરો પડેલો પણ અંતરનો અવાજ તેને કહે છે કે, તે ખરું છે.

સિંકને કહ્યું છે કે, તમે બધા માણસને ઘોડાક વખત છેતરી શકો અને ઘોડાક લોઠાને સધળો વખત પણ છેતરી શકો; પણ બધા જ લોઠાને સધળો વખત છેતરી શકા નહિ. વળી આપણે આપણી જાતને તો કોઈ પણ વખતે છેતરી શકીએ નહિ. આપણે માટે સ્વમાન મેગવવાનો તેમ ભોગવવાનો રસ્તો એક જ છે અને તે માનને લાયક થવું એ છે. જે માણસ પોતાના તરફ બેદરકારી બતાવે અને પોતાના પડછાયા તરફ બહુ માનની નજરે જુએ, તેને માટે શો વિચાર બાધવો ? મારી પોતાની મજા કરવા માટે મારી પોતાની તરફ જોવાનો જગતને હક્ક છે. આપણી પોતાની કિંમત આપણા પોતાના ઉપર આપણે પોતે જ લગાવીએ છીએ અને તેના કરતાં આપણે વધારે કિંમત બતાવી શકીએ નહિ. જ્યારે તમે કોઈ મંડળમાં દાખલ થાઓ છો ત્યારે લોઠા તમારા મો અને આંખો સામે જુએ છે અને તમારો તમારે વિશે શો અભિપ્રાય છે—તમે તમારી શી કિંમત આંકો છો,

તે જાણુવા તેઓ ક્ષમ્બી રાખે છે. તેઓ જો તેમાં કાંઈ દલદાપણું જુએ તો તમે તમારી કિંમત ઘણી દલકી આંકી છે કે નહિ તે તપાસવાની તેઓ શા માટે તરફી લે ? તેઓ જાણે છે કે, તમને તમારી જાતને લાંબો પરિચય છે અને તેથી તમારી કિંમત તેઓ જાણે તેના કરતાં તમે વધારે સારી રીતે જાણો છો.

જનરલ ગુફ્ફ જ્યારે કેનેડા ઉપજા તે પહેલાં તેણે સ્વાભિમાન-થી જે શખી ઠરેલી, તે ઠંટાળા સાથે સાંભળ્યા પછી પિટ્ટે લૉડ ટેમ્પલને કહ્યું કે, 'હે ભગવાન ! દેશનું અને દેશના કારોબારનું ભવિષ્ય આવા માણસને મેં ક્યાં સોંપ્યું !' તે યુવાન સિપાઈએ તત્કવાર ખેંચી હતી, ટેમ્પલ ઉપર પછાડી હતી, ચોરડામાં આલુબાણ ફેરવી હતી અને પોને મદાન દાર્યો કરશે એમ કહ્યું હતું.

વડા પ્રધાનને સ્વાને પછુ ખ્યાલ નહોતો કે આ અડઠારી યુવાન માણસ તાવની ખીમારીમાં પથારી ઉપરથી ઉડશે અને અજા-હામની ટેકરીઓ ઉપર પોતાનું લશ્કર લઈ જઈ વિજય મેળવશે. આ દેખાતો સ્વવિશ્વાસ તેની જીત મેળવવાની શક્તિની ભવિષ્યવાણી જેવા હતો.

પાછળ રહેતા લાયકીવાળા માણસના હક બેદરકારીથી ભુલાઈ જાય છે, એવી વાત આપણે સાંભળીએ છીએ; પણ એમ વારંવાર બને છે કે આ આગળ પડતા માણસોમાં તરત કામ કરવાનો અને ચંચળતાનો ગુણ હોય છે. આ ગુણ સિવાયની લાયકાત એ એક કામ નહિ કરી શકે એવી અસ્કયામત છે. ઊંઘતા સિંહ કરતાં એક બસતો ફૂતરો ઘણી વાર ઉપયોગી થઈ પડે છે.

ખીનઓમાં આપણને અહમહમિકા એટલે આ હું જ કરું છું, આ મેં કર્યું એવું ઘણી વખત તે માણસોની દાઈ પાંચ ચીજ સંપાદન કરવાની શક્તિ વિશેનો તેમનો વિશ્વાસ મગખૂત રીતે બતાવી આપે છે. મહાન પુરોનો હમેશાં પોતાને વિશે ઘણો વિશ્વાસ હોય છે. ઇંગ્લેંડના ઇતિહાસમાના પોતાના પદ વિશે વર્ણવવાને ખાતરી હતી અને તેમ તે કહેતા પણ ખરો. કેપ્તર કહેતા કે, મારા સમકાલીન મારાં પુસ્તકો વાંચે કે ન વાંચે તેની મને દરકાર નથી. જ્યારે ઈશ્વરે મારા જેવા અવલોકનકાર માટે ૬૦૦૦ વર્ષ વાટ જોઈ છે તો એક વાચનાર માટે હું સેકો રાઉ જોઈશ તો ફિકર નથી. એક તોફાનમાં લુસિયસ સીઝરે પોતાના નાવિકને કહ્યું હતું કે, હરીશ નહિ, તું લુસિયસ સીઝરને અને તેના સહલાગ્યને પણ સાથે લઈ જાય છે.

ઉચ્ચ પદવાળા મનુષ્યોમાં સામાન્ય રીતે નહિ આ બધું હું જ કરું છું એમ જોવામાં આવે છે, તેની પણ જરૂર પડે છે. કુદરત તેવા માણસ આગળ જે ઉચ્ચ લક્ષ્ય રજૂ કરે છે. ત્યાં પહોંચતાં પડેલાં તે લયડી ન પડે તે માટે કુદરત જ તેને મોટી આશા આપે છે; અને તે માટે જ માણસ પોતાના માર્ગમાં આગળ વધવા માટે આમદ રાખે તેવી પોતાને ખાતરી રહે તે સારું, ઠીક જગ્યાએ તેટલા પ્રમાણમાં પણ કુદરતે માણસને અહમહમિકા વૃત્તિ આપી છે.

સ્વવિશ્વાસ અનામત બળ બતાવે છે. દાઈ પણ કાર્યપ્રસંગને

પરોઝી વગવા પોતે શક્તિમાન છે, એમ કોઈ પણ માણસને જણાવી આપનાર સ્વવિશ્વાસ છે.

નૈતિક દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં જેઓ પોતાની જાન ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે, તેમના ઉપર વિશ્વાસ રાખવો એ સાધારણ રીતે સહી-સલામત છે; પણ જ્યારે માણસને પોતાને જ પોતાની સલામતી વિશે શંકા હોય ત્યારે તેને વિશે ખીનજોને શંકા લાવવાનો વખત આવે એમ કહી શકાય. નૈતિક અવનતિ ઉમેશાં પોતાના ધરથી અગર જાતથી શરૂ થાય છે.

નેચોસિયન બોનાપાર્ટ જ્યારે એક શુદ્ધ 'સર્જ લેફ્ટેનન્ટ' હતો ત્યારે તે માનતો હતો કે, જંગલને પશુ મુજબે તેવી તેનામાં શક્તિ હતી.

આ ઉદ્યોગી જંગલમાં પાછળ રહેતા લાચક માણસોની અમરસિદ્ધ ખૂણાઓમાં શોધ કરવાનો વખત માણસોને હવે મળતો નથી. જ્યાં સુધી એક માણસ નાલાયક જણાઈ આવે ત્યાં સુધી તેની પોતાની ગણતરી મુજબ તેની કિંમત તે આંકે છે. દુનિયા તો હિંમત તથા મદાઈને વખાણે છે અને જે મુવાન માણસ દુનિયામાં હોય, એ એક પાપ છે, એવા વિચારો સાથે ફર્યા કરે છે તેને જંગલ ધિક્કારે છે.

સ્કેલિંગે કહ્યું છે કે, પોતે શું છે તેની માહિતી માણસમાં હશે તો પોતે શું થયું' જોઈએ તે વાત પણ તે તરત જ જાણી જશે. તેને પોતાને માટે વિચારમાં સન્માન હશે તો વ્યવહારમાં પણ સન્માન તરત થશે, કોઈ પણ માણસની એવી દૃઢ સમજ હોય કે તેની પાસે અમુક સાધન છે અગર બિનાં કરી શકશે તો તેની પાસે તે છે જ એમ સમજવું. કોસથે કહ્યું છે કે નમ્રતા એ ડહાપણનો અંશ છે અને માણસની એક સ્ત્રોત છે, પણ તેથી કોઈએ સ્વાધ્યયને ધિક્કારવો નહિ. ખીન જવા શુણ્ણમાં સ્વાધ્યય ખરી મદાઈગીનો મોટામાં મોટો શુણ્ણ છે. કાઉટે લખ્યું છે, કે એક ગાડને ફળ અગર ફલ આવે તે પહેલાં જમીનમાં તેના મૂળ દૃઢ ચોટવા જોઈએ. પોતાના માનને

ખાતર, અન્યની સખાવતથી અગર અકસ્માતમાં સ્વતંત્ર રહેવા માટે માણસે પોતાના ઉપર આધાર રાખતાં-ટટાર રહેતા શીખવું જોઈએ. આ જ પાયા ઉપર ઈચ્છવા લાયક માનસિક વિકાસની ઇમારત બાંધી શકાય.

જે સ્વસન્માન વડે, માણસ હલકાર્થથી દૂર રહે છે અને અપમાનમુક્ત રહે છે, તેવી સ્વસન્માનની વૃત્તિ દરેક યુવકે રાખવી જોઈએ.

જૂઠાની પાછળ પડતા નહિ, તેને જોમ ને તેમ રહેવા દો. એની મેળે એનો અંત આવતો. લાવમન ખીચર કહે છે કે, હું હિંમત ચરિત્રનો ઉપયોગ હજી પણ વધારે કરી શકું. હિંમત ચરિત્ર ઉપરનો મારો વિશ્વાસ હઠાર્થથી કાઢી ઉડાવી શકે એમ નથી.

જન રોબિન્સન, જે તેના કેટલાક ખરાબ રીતે લખાયેલાં ખુશામત ને આક્ષેપોથી ભરપૂર ચોપાનિયાં વડે આ જગા સુધી ચડી ગયો હતો, તે વચ્ચે બોલી બીજો કે, 'મિ. કરેન! મને વહેમ છે કે કાયદાની તમારી લાયબ્રેરી સંકુચિત છે.' તે વકીલે શાંતિથી અને જનની સામે દબતાથી નજર કરી કહ્યું: 'સાહેબ! હું ગરીબ છું એ વાત ખરી છે અને તેથી મારે મારી લાયબ્રેરી સંકુચિત કરવી પડી છે તથા મારે ઘણી ચોપડીઓ નથી તે પણ ખરું; પણ જે કાંઈ છે તે ખાસ કાળજીથી પસંદ કરેલી છે અને યોગ્ય ક્રમ અને વ્યવસ્થાથી મેં તે વાચી છે, એમ હું ખારું છું. ઘણી ખરાબ ચોપડીઓ વાચી જવાને બદલે થોડી સારી ચોપડીઓનો અભ્યાસ કરી મેં આ જગા ધંધા માટે તૈયારી કરી છે. હું ગરીબીથી શરમાતો નથી પણ ચૈસા માટે દામત્વ અને લાંચ જેવાં હલકાં કામથી શરમાઉં છું. હું લાલે કોઈ પદવી ઉપર નહિ ચડું પણ હું પ્રમાણિક્ષ તે રહીશ. ઘણાં દાખલા ઉપરથી મને માલુમ છે કે ખરાબ રીતોથી થયેલી ચડતીથી હું કદાચ

બહુ જાહેરમાં આવું ખરા, પણ બધા તરફથી તે જ કારણથી કે
તિરસ્કારને પાત્ર પણ જરૂર થઈ પડે .

સ્વાશ્રય એ ચારિ-યનો ઘણો જ સરમ ઉત્તમ અંશ
છે. મોટી મોટી કૃતેહો તે વડે મળે છે દુનિયાના સમગ્રમાં રહેવાનો
દિવ્ય હક્ક જેમણે મેળવ્યો છે, તેવા માણસો સાથે સંબંધ જોડવાના
પ્રસંગ પણ સ્વાશ્રયથી જ પ્રાપ્ત થાય છે

સ્વમાન અને સ્વવિશ્વાસથી શક્તિનું જે ભાન થાય છે, તે
ખીજ કશાથી ઘટુ નથી પોતાના ઉપર આધાર રાખનારમાં જે
ઉચ્ચ સ્વાભિમાન પ્રકાશે છે તે ખીજ ઉપર ટેકા રાખનાર, અદૃઢ
અને નિશ્ચય વગરના માણસો બાકુતા નથી, તેમ બાકુ શકે પણ
નહિ સ્વાશ્રયી માણસને રાજપદ મળ્યું હોય તોપણ એ રાજપદનો
આનંદ તેને નથી હોતો, પણ રાજપદ મેળવવાની પોતાનામાં શક્તિ
છે તેનો જ આનંદ તેને હોય છે

સૌથી પહેલી મહત્ત્વની બાબત એ છે કે પોતાને
સાચું લાગે તે કરતું અને જાત ઉપર વિશ્વાસ રાખવો.

અને જેમ રાત્રિ પછી દિવસ આવે છે તેવી ખાતરીથી
માનજે કે, એમ કરવાથી તું કોઈ પણ મનુષ્યનો દોષ કરીશ નહિ
અને તું કોઈ પણ મનુષ્ય આગળ જૂરો પડીશ નહિ

૧૪ : પૈસાથી પણ અધિક .

‘લાડો બડે તને ખનવાન કહે પણ હું તો તને ગરીબ જ કહું છું, કારણ કે હું ને તારા ખનના સચયનો ઉપયોગ મરી શકે નહિ અને કૃત તારા વારસોને માટે જ બચાવી રાખે તો સચય તારો નથી પણ તેમનો જ

કાઉપર

‘પૈસાને જ મોટો ગણી જિંદગી ખરબાદ કરવામાં આવે તો પછી ખરબાદ ગણેલી જિંદગીને પૈસાની કિંમત રહેતી નથી’ જાપાનિઝ કહેવત

‘મીતિ વગરની સ્વાયંમય જિંદગી ગાળ્યા પછી બહેને એક મોટો રોલો બાધવામાં આવે પણ તેના કરતા ઉપયોગી આત્મહયાપૂર્ણ જીવન ગાળ્યા પછી સસ્તુ અને ઠસકુ કદન તથા સાચી મૃત્યુક્રિયા યાચ એ વધારે સારું છે’

હું પૈસા સુખ આપી શકે છે ? જરા વપાસ તો કરો તો જાણાય કે એને લગતા આનંદમાં વેળવણી અને ભાષામાં પણ મેટલુ હું જ રહેલું હોય છે

ચંડા

જરૂરિયાતો થેડી હેઠ અને તેનો આધાર પણ પોતાના ઉપર જ હોય તો એના નેહ સુદર છે ?

એમમન

૭મ આપણી જરૂરિયાતો ઓછી હોય છે નમ દેવો અને આપણા વચ્ચે સમાનતા વધાર રહે છે

મોકેટિમ

ઉંડ અને ઉમરાવ દિલના બના એથી કરીને જે મોટાપણુ ખીન માણસોમાં મૂલ અવસ્થામાં નહિ પણ સુખસિનું રહેલું છે તે દમામ સાથે ભગ્ન થશે અને તમારા મોટાપણુનો આદર કરશે

સોવેલ

—

ફ્રાન્સના પ્રથમ રાજવિપ્લવના સમયમાં ચિત્રકાર ઝ્યુઝ દરેક સવારે પોતાની છોકરીને પૂછતો ‘હાલ રામ દાણુ છે ?’ પછી તે પોતે જ ઉમેરતો કે, ‘આ ક્ષણિક રામઓ કરતા હોમર અને રેફેલના નામ વધારે ટકશે’

એક અમીરે સીસેરોને મ્હુ કે, ‘તમે તો સામાન્ય લો સમૂહમાં છો’ તે મહાન રોમન વક્તાએ મ્હુ કે, ‘હા, હું સામાન્ય

લોખંધમદમાંથી મુ માગ કુળની કુલીનતાની શરૂઆત માગથી જ થાય છે ત્યાં તમારી કુલીનતાને તમારી સાથે જ જાત આવશે '

જેનું હવન નિષ્ફળ ગયું છે, તે માન અમર પ્રતિ । મળવવાને લાયક નથી અને જે માન ખાનપાન મેળવવા માટે, પૈસા મેળવવા માટે હવે છે, તે કતેહ મેગરી શબ્દો નથી તેના જીવનથી જગતમાં કાંઈ સારો ફેરફાર થતો નથી, તેણે કાંઈ ખિન મુખમુગ્ધ ઉપગ્રી કદી આશુ લખ્યા નથી, દડી પડી ગયેલી લાગણીમાં તેણે શ્દી ઉત્સાહનો અગ્નિ એવો યો નથી, તેના હૃદયમાં માસ નથી, મદતા નથી, પૈસા બિવાય ખીજ કાંઈ દેવને તે પૂજતો નથી

એ પ્રાચીન તત્ત્વવેત્તાએ પોતાના શિષ્યોને પૂછ્યું હતું કે આપણી પાસે રાખના લાનક વધારે સારમાં સારી ચીજ કઈ છે? એકે કહ્યું મીઠી નજર કરતા વધારે સાચું કશું નથી આ અલઘ્ઘિક ભતરનો અર્થ કરીએ તો, હિંદ અને સતોષી વૃત્તિ કળતા વધાર સાચું કશું નથી એ થાય ખીજએ કહ્યું કે, સારા મોખતી જેવી જગતમાં કાંઈ ચીજ નથી નીજએ સાગ પડોશીની અને ચોસાએ શાલ્યા મિનતી પસંદગી બતાવી પણ ઇલિયાઝે કહ્યું ખીજ બધી વસ્તુઓ મરતા 'સાચું હૃદય' ઉત્તમ છે શુરો બોલ્યા ખરી વાત ખીજઓએ જે કહ્યું તેનો તે બે શબ્દમાં સમાવેશ કર્યા છે કાગ્ય કે જે સતોરી રહેને તે જ સારો સોખતી અને સારો પડોશી થઈ શકે અને પોતાને શુ મરુ બોલ્યું છે એ તે જ જોઈ શકો

ડે-માર્સની રાપ્ટ્રી ડેરોલાર્ડન મટિલ્ડાએ પોતાની વીરાની વીડીથી પોતાના દેખાનાની બારી ઉપર લખ્યું હતું કે 'પરમેશ્વર' અને પોતાને નિર્દોષ રાખજો બીજને હવે મહાન બનાવજો

એડિનબરોમાં એક દિવસ કડકડતી ઢાઢ હતી તે દિવસે ગરીબ સુકાયેલા ચડેરાવાળા હિયા । રાત પગવાળા અને ચીથરેલા એ

છોકરાએ એક મદગદસ્યને કહ્યું : ‘સાટેજા !, થોડીક દીવાસળા ખરીદ્યો ?’ ‘એક પેટીની કિંમત માત્ર પેની જ છે.’ પણ માટે તે જોઈની નથી.’ પછી તે છોકરાએ કહ્યું : ‘ત્યારે એક પેટીની બે પેટી લ્યો.’

તેને દૂર કરવા માટે મેં એક પેટી ખરીદી; પણ તેને પૈસા આપવા માટે મેં ખિસામાં તપાસ કરી તો જણાયું કે મારી પાસે પરચૂરણ હતું નહિ; તેથી મેં કહ્યું કે હું કાલે પેટી લઈશ.

તે છોકરો વળી કહેવા લાગ્યો : ‘અરે, આજે જ લ્યો. હું હાલ તમને પરચૂરણ લાવી આપુ છું; કારણ કે હું ઘણો બૂખ્યો છું.’ આથી મેં તેને એક શિલિંગ આપ્યો એટલે તે પરચૂરણ લેવા દોડ્યો. મેં તે છોકરાની ઘણી રાહ જોઈ; પણ તે આવ્યો નહિ; તોપણ તે છોકરાના ચહેરા ઉપર એવી ઝાપ હતી કે જોઈ મને તેના ઉપર વિશ્વાસ હતો, આથી મને તેને વિગે ખોટો વિચાર આવ્યો નહિ.

સાજે મારા નોકરે આવી મને કહ્યું કે, એક છોકરો તમને મળવા ધારે છે. જ્યારે તે છોકરાને લાવવામાં આવ્યો ત્યારે મેં જણ્યું કે શિલિંગ લેનાર છોકરાનો તે નાનો લાઈ હતો. તે તેના કરતા પણ વધારે ચીંથરેહાલ, પાતળો અને કંગાલ હતો. તે તેના ચીંથરામાં કાંઈક ખોળવા લાગ્યો અને તે પછી તે બોલ્યો : ‘સેન્ડિ પાસેથી તમે દીવાસળા લીધી હતી ? લ્યો, તમારા શિલિંગમાના ચાર પેન્સ. સેન્ડિથી અવાય તેમ નથી, તેને ઠીક નથી. એક ગાડું તેના ઉપર ફરી વળ્યું છે. તેણે તેની ટાપી, દીવાસળાઓની પેટીઓ અને તમારા ૧૧ પેન્સ ગુમાવ્યા છે, તેના જાને પણ લાગી ગયા છે, તેને જરા પણ ઠીક નથી. દાકતર કહે છે કે તે બચરો નહિ. આટલું જ મારાથી અપાય તેમ છે.’ તે છોકરો ફૂસકે ફૂસકે રેવા લાગ્યો. મેં તે છોકરાને ખાવાનું આપ્યું અને તેની સાથે સેન્ડિને જોવા ગયો.

મને માન્ય પડ્યું કે આ નાના છોકરા એક નરો કરનાર
ઓરમાન માની સાથે રહેતા હતા. તેમનાં પોતાના માતપિતા મરણ
પામ્યા હતા.

હોડિયાના એક ઢગલા ઉપર બિચારા નાના સેન્ડિને મેં પડેલા
જોયો. હું જેવો અંદર ગયો કે તરત જ તેણે મને ઓળખ્યો અને
બોલ્યો : ‘ સાદેજ ! મને પરચૂરણ મળ્યા પછી તું પાછો આવતો
હતો, પછી ઘોડાએ મને લાત મારી. મારા બંને પગ લાંગી ગયા
રૂપી, નાના રૂપી, મને ખાતરી છે કે હવે હું બચીશ નહિ અને
હું જઈશ એટલે તારી સંભાળ ઢાળુ લેતો ? રૂપી, તું શું કરીશ ? ’

મેં તે દુઃખી યતા બાળકનો હાથ પકવ્યો અને તેને કહ્યું :
‘ હું રૂપીની હમેશા સંભાળ લઈશ. ’ તે મારી વાત સમજ્યો અને
મારો આભાર માનતો રોય એમ જણાયો. તેની ભૂરી આખમાનું
તેજ હુમ યઈ ગયું અને એક પળમા માતાની છાતી પર ચૂતેલા
બાળકની પેટે તે પ્રભુના પ્રકાશમય વાતાવરણમા દાખલ થયો કે જ્યાં
શાંતિઓને વિશ્રાંતિ મળે છે

જન્મથી થયેના અને મરણ પામના દીવાસળી વચ્ચનાર આ
નાના છોકરામા પરમેશ્વરે એક ઉત્તમ ભાવના મૂકી હતી. તે ક્યા
જવાનો હતો તેની તેને ઓછી ખબર હતી, પણ પોતાની ગાડીએ
આગળથી તેને ધુલકારી કાઢનાર લક્ષાધિપતિઓ કરતા-જે સદૃશ્યોનું
સ્વર્ગ બનેલું છે તેવા સદૃશ્ય પ્રમાણિકતા, સત્ય, મનનું મોટાપણ,
સચ્ચાર્ય, ખરાપણ એ વિશે તેને વધારે જ્ઞાન હતું.

એક વાર જનારે પૂરથી ભરપૂર આડિજ નદીએ વેરેનાનો
પુલ તોડીને ફેંકી દીધો હતો અને માન એક જ કુમાર રહી હતી
તે વખતે કાઉન્ટ સ્પોલ્કવ લેગીનીએ કહ્યું હતું કે, ‘ પેલાં કમનસીબ
લોકોને બચાવવા જે હિંમત કરતો તેને હું સો સિક્કા આપીશ ’
આ વિલાગમ્ એક ઘર હતું. ઘરના પાયા કમગી રહ્યા હતા,

બારીઓમાંથી તેમાંના લોકો મદદની માગણી કરતા હતા. એક યુવાન ગામડિયાએ એક હોડી લીધી અને રેલમાં બેસી. ઘરની કમાનને ટકાવી રાખનાર યાંત્રિક આગળ તે ગયો. પોતાની નાની હોડીમાં આખા કુટુંબને તેણે લઈ લીધું અને જમીન ઉપર સહી-સલામત ઉતાર્યું. કાઉન્ટે કહ્યું: 'બહાદુર યુવાન! ધણા આનંદ સાથે હું તને આ પૈસા આપુ છું.' તે યુવાને કહ્યું: 'હું પૈસા નહિ લઉં. હું મારી જિંદગી વેચતો નથી. આ ગરીબ કુટુંબને પૈસાની જરૂર છે, માટે તેને તે પૈસા આપો.'

વિજેતા વિલિયમના મોટા છોકરા રોબર્ટ ડચુક ઓફ નોર્મન્ડિને એક ઝેરી તીર લાગ્યું હતું. કોઈ માણસ તેના ધામાંતું વિષ ચૂંચી લે તો જ તે બચે એમ તેના તબીબોએ જણાવ્યું હતું. આવી મદદ રોબર્ટને મેળવવી નહોતી; પણ ડચુક સૂઈ રહ્યો હતો તે સમયમાં સિગિલાએ ધા ચૂસી લીધો અને પોતાના ધણીને બચાવવા માટે તેણે પોતાનો પ્રાણ ત્યજ્યો.

સને ૧૬૭૬ માં ૧લેગ લંડનથી ડબ્લીંગ્સાયરના, ટેકરીઓમાં લપાયેલા એકમ ગામ સુધી ફેલાયો હતો. લોકો નાસી જવાને તૈયાર થયા હતા. તેવામાં ત્યાના વિલિયમ મોર્સને ત્યા જ રહેવાનો નિશ્ચય બતાવ્યો અને બીજાઓને પણ તેવી જ સલાહ આપી. તેણે કહ્યું કે, ૧લેગ આપણામાં દાખલ થઈ ગયો છે અને બધા જર્મન ત્યા આપણે તેનો એપ સાથે જ લઈ જઈશું. એવી દશામાં બીજા-જગાઓના લોકોમાં જઈ ભરાવું અને ત્યા બેખમ દાખલ કરવું એ એક સ્વાર્થ-મય નિર્દયતાનું કામ છે. દરેક પોતાની રાજીખુશીથી તેની સલાહ સ્વીકારી અને તેઓ સાત મહિના સુધી મોતની સામે-ત્રાસજનક મહામારીની સામે બિલા રહ્યા. તેમનામાંનાં પાંચમાંથી ચાર માણસોનો નાશ થયો હતો. તેમને માટે નર્સ અને પાદરીનાં સઘળાં કામ, પોતાના સઘળા બળ અને પરિશ્રમ સાથે મોર્સન કરતો. તેને પોતાને કાંઈ

ઈન્ન થઈ નહિ પણ તેની પતિલકા સ્ત્રી, જે તેના કામમાં ઘણી સાગી મદદ કરતી તેના મોતની ધાર્મિક ક્રિયા કરવાનો વખત પણ તેને માથે આવ્યો અને એક કપીલાસની મારફત દુરથી ખોગકની ચીજો લાવવામાં આવતી અને એથમની ટેકરીઓ ઉપર મૂકવામાં આવતી હોય તે જ જગ્યાએ પૈસા પણ મૂકી જતા આ તેમના આત્મસમર્પણને લીધે આબુગાબુના ટાઈ પણ ગામડામાં રહેતો એક પણ કેસ બન્યો નહિ.

અમુક માણસો કેવો ધ ધો કરે છે અગર તે માણસમાં ખરી રીતે શુ ગુણો છે, તે જોવાને બદલે તે કેવો પૈસાવાળો છે તે જોઈ માણસની કિંમત આકવાનું ધારણુ હલકું છે લક્ષાધિપતિની ઈંદો ઉપાડવાથી લથડિયા ખાતો માણસ લક્ષાધિપતિ કરતાં લાખ દરજ્જો ઉચ્ચ હોઈ શકે મજૂરની ઉચ્ચ પ્રકારની વાત અને ઉચ્ચ રહેણી-કણીથી તે જોવા વાતાવરણમાં રહે છે તે માલુમ પડી આવે છે તેના આવા જીવનમાં તથા તેના માલિકના જીવનમાં આસમાન-જમીનનો ફેર હોઈ શકે, જગતમાં મળતી મોટામાં મોટી ફતેહ પારલૌકિક દૃષ્ટિએ મોટામાં મોટી નિબળતા હોઈ શકે.

રિચમંડ શરણે આવ્યા પછી, પ્રેસિડેન્ટ સિંકને બ્યારે પોતાની ટોપી ઉતારી અને જૂતપૂર્વ કાળા શુભામને તેણે મૌન નમન કર્યું, ત્યારે અમીરી જગતને ફટકો આપ્યો લાગ્યો હતો. સ્વાતંત્ર્યનું જાહેરનામું બહાર પડ્યા પછી અને અચાનક હબસીઓના મોમાંથી ઉત્સાહપૂર્વક ઉદગાર નીકળ્યા કે, 'સિંકન, પ્રજા તમારું લક્ષુ કરશે.'

એક જણવા જેવી બાબત છે કે પૈસા મેળવવાના આ જમાનાના સમાજમાં એક જરીજ ગ્રથકર્તા, એક ચી થરેદાલ કલાવિદ અગર કોટની ચોળાયલી બાથવાળા કોલેજના પ્રેસિડેન્ટની પદવી વધારે જોઈ હોય છે અને ઘણા લક્ષાધિપતિઓ કરતાં પગેમાં તેમને માટે વધારે લેખ પ્રકટ થાય છે આનું કારણ પૈસા મેળવવાની ખરાબ અમર અને શુદ્ધ માનસિક ઉદ્યોગની ઉપકારક અસર છે.

એક નિયમ તરીકે ધનના જગતમાં-આર્થિક જગતમાં દરેક મોટી કૃતેહનો અર્થ સેંકડો વિરોધીઓની ખરાબી અને દુઃખ એ જ હોય છે; ત્યારે શુદ્ધિ અને આરિ-ચના જગતમાં દરેક સમાજને મદદગાર અને લાભજનક થઈ પડે છે. આરિઓની છાપ દાઈને દાઈ ચીજ ઉપર હોય છે અને આ નદિ ખૂંસાય તેવી છાપથી સઘળા માણસો અને તેમના સઘળા કામની જે ખરી કિંમત માત્ર હોય છે તે જ અંકાય છે.

પોતાનામાં નહોતી એવી એક વૃત્તિ વિશે લખતા બાયરન જણાવે છે :

‘ સુવર્ણની લાલસા, જે લિશ્ચુકનો દુર્ગુણ છે, તે હલકામાં હલકા માણસોને જ માત્ર મૂઝરી શકે છે ’

પરંતુ હલકામાં હલકા માણસને બદલે સારામાં સારા માણસ એમ તેણે લખ્યું હોત તો તે બધબેસતું થઈ પડત. પસામાં વધારે પાપ હોવાનું દાઈ ધારતુ હોય એમ માનવું બૂબલરેલુ છે, પણ દાઈસ્ત, જેણે પોતાના શિષ્યોને કહ્યું હતું કે, ‘ હું તમને ખરેખર કહું છું કે, પૈસાદાર માણસ બાગ્યે જ સ્વર્ગમાં દાખલ થઈ શકશે ’ તે ધન મેળવવાના દ્રષ્ટામાં જે નૈતિક અધોગતિ નક્કી રહેલી છે તે સારી રીતે સમજતો હતો. એની સામે સારા દાખલા પણ મળી આવે છે; પણ પેસા મેળવવાના પ્રવત્નોથી હજારો અને લાખોના આરિઓની ઉત્તમતા નષ્ટ થાય છે અને પ્રતિષ્ઠિત આત્માને કલંક લાગે છે એમાં શક નથી.

મન નિસ્તેજ બને, આધ્યાત્મિક જીવનમાં સાધન ખૂટી જાય, સૌંદર્યની લાગણી નષ્ટ થાય, કુદરત અને કલાના ચમત્કાર તરફ માણસ બેદરકાર બને, નૈતિક વૃત્તિ છુટ્ટી બની જાય, ન્યાય અને અન્યાય, સદ્ગુણ અને દુર્ગુણ પારખવાની શક્તિ હીલી પડી જાય, ધાર્મિક આવેશ નાશ પામે, આત્માના ઈશ્વર વિષેના સઘળા વિચાર

ઉદયમાથી નાદ થઈ જાય, તેવા પૈસા મેળવવાના પ્રયત્નને વાસ્તવિક રીતે તુકસાનમરક જ દી શકાય

માણસના મધ્યમ વિચાર જ્યારે પૈસામાં જ રહે, માણસ પૈસા માટે જ્યારે હવકાર્થ અને દંડાપણમાં પોતાનું જીવન ગાળે, વધારે લાભ મેળવવા માટે પુસ્તક, ચિત્રો, અંગીત અને પ્રસાદ વગર પણ ચલાવી લે, પેગીમાં પૈસા, બે દામાં નાણા, બોન્ડના થોકડા અને શેરના દગના વધના જથ્થા છે, એવા જ્ઞાનમાં પોતાના જેવો જીડામાં જીડા મતોપ અને આનંદ ગહેલો છે, તેવા આનંદ પોતાના હૃદય અને મનને મસ્કાગી બનાવવામાં અગર પોતાનું કે પારમનુ ખરું ભયુ કરવામાં રહેલો નથી એમ માણુતને માન્ય પડે, ત્યારે એવો પૈસો તુકસાનમરક જ છે એમ જ સમજવું

એક રણમાં ભૂલો પડેલો આગળ પોતે સદ્ભાગ્યે 'કેવી રીતે બચી ગયો તે વિશે કહેતા જણાવે છે કે, ખોરાક મેળવવાની માગી સવળા આશા મ છોડી દીધી હતી, તેવામાં મને મોતીની લહેલી એક કાથળા મળી આવી તે ધઉની કાથળા હશે એમ ધારી મને મોમાં જે ગ્વાદ જીવ્યો, મને જે આનંદ થયો તે, કાથળામાં ધઉ નહિ પણ મોતી છે એમ માલુમ પડતા મને જે કુ ખ અને ઉદ્દેગ થયા તે, હું કદી ભૂલી શકીશ નહિ

એક પૌરાણિક કથા એવી છે કે, રાજા મિત્રસે માગણી કરી કે તે જોને અડે તે સોનું થઈ જાય, કારણ કે તેનો ખ્યાલ એવો હતો કે એમ થાય તો પછી તેના સુખનો પાર રહે નહિ તેની માગણી કબૂલ કરવામાં આવી, પણ જ્યારે તેના વચ્ચે, તેનો ખોરાક, તેનું પાણી, તેણે ચૂટેલા ફૂલ અને જોને અત્યંત વડાલથી ચૂમી કરતો તે તેની છોકરી, એ સધળા સોનું બની ગયા, ત્યારે કટાણી જઈને તેણે ફરી એની માગણી કરી કે, મારે હવે આ શક્તિ જોઈતી નથી આ પછી તેને ખજાર પડી કે વાસ્તવિક રીતે પૃથ્વીમાથી નેટકું

પણ સોનુ ખોદી કાઢવામા આવે, તે સઘળા કરતાં પણ જગતમાની ખીજ ધણી ચીજો કીમતી છે

સોક્રેટિસ પૈસા મેળવવા માટે શિક્ષણ આપતો નહિ પણ જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટે શિક્ષણ આપતો તે કહેતો કે મારે મેળવવાનો મોટો આનંદ મારા પરિશ્રમથી માણસ જાતને લાલ થાય એમા રહેલો છે

જિંદગીના દરેક વિભાગમા, મુકાબલે જે થોડા માણસો આ જમાનાની મજબૂત અને જડ વૃત્તિઓની વચ્ચે, દ્રવ્ય અગર લોકોની વાહ વાહ કરતાં વધારે સારા બઢલાની આશાથી પ્રેરાઈને બોલે છે અને ચાલે છે, તેમને સર્વ રીતે ધન્યવાદ થઈ છે.

પોતાનુ ચિત ખરીદવા ઇચ્છા રાખનાર માણસને બસેતસવાળા વર્ટકે કહ્યું હતું કે, તારા પૈસા તારી પાસે રાખ પૈસો કલાતુ જીવન નષ્ટ કરે છે એમ કહેવામા આવ્યું છે કે બ્યા સોલુ" અને રૂપુ" એ વસ્તુ ઝાંખી દેખાય છે. ત્યા જ માણસની બુદ્ધિને વધારેમાં વધારે ચળકાટ મળે છે.

શકારૂપદ રીતોથી મોટી કીર્તિ મેળવવી તેના કરતા પ્રમાણિક-પણે અપ્રસિદ્ધિમા રહેવું વધારે સારુ છે,

મેથ્યુ ટેબી કહે છે કે, પૈસા મેળવવામા ચિતા, સાચવવામા ધાસ્તી, વાપરવામા લાલચો, દુરુપયોગ કરવામા ગુનો, ખોવામા ઉદ્વેગ અને છેવટે તેનો હિસાબ આપવાનો-જવાબ દેવાનો બોજો રહેલો છે

પોતાના રત્ન જેવા માગનાર કેમ્પેનિયન બાઈને ટાનેર્લિયસે જવાબ દીધો કે, મારા રત્ન તો આ છે, એમ કહેવાની સાથે નિશાળેથી આવતા પોતાના છોકરાઓ તરફ તેણે મજરરીથી આગળા કરી પણ દેશની કિંમતીમા કિંમતી પેદાશ તેના માણસો છે

જે માણસ પોતાના દેશને વધારેમા વધારે દોનતમદ કરે છે, જેને જોઈ લોકો પોતાને વધારે દોલતમદ માને છે અને વધારે

મગર થાય છે, જે તત્કાર્ય માટે પોતાને તમ પોતાના પૈત્રાને અર્પણ કરે છે, જે પોતાની આબુગાબુના માણ્યોને આગળ વધવાની તકાના દરવાજા ખુલ્લા કરી આપે છે, જે બહેરાને મન મગાન આધારને આપ સમાન અને લૂલાને પગ સમાન થઈ પડે છે, તે જ દોલત મદદ દોલતમદ માણ્ય છે આવા માણ્ય પ્રજાની એકરે એક જમીનની કિંમત વધારે છે અને જેઓ તેની નજીક ગદે છે, તેને વધારે ધનવાન બનાવે છે, તેથી બિનકુ, ધણા લખપતિઓ, પોતે જે ગામમાં ગદેના હોય તેને નિર્ધન બનાવે છે અને ગામની જમીનની કિંમત ઘટાડે છે

જ સોદાએ મનુષ્યજાતિની મોટી સેવા ઉભવી છે, તે સિવાય બીજા કોઈને મોટા માણસ તરીકે કું ઓળખતો નથી એમ ચોક્કસ કહી શકાય છે

સોના ઉપર આપણે કામ કરીશું તો તે નફા થશે પિત્તળ ઉપર આપણે કામ કરીશું તો સમય જતા તે ઘસાઈ જશે, આપણે દેવળો બિના કરીશું તો તે કોઈ દહાડે જમીનદોસ્ત થશે, પણ આપણે અમર આત્માઓ ઉપર કામ કરીશું તેમને હિંમત સિદ્ધાંતોથી ઈશ્વરના કરથી, મહાનગી તરફના સન્માનથી વિશ્લેષિત કરીશ, તો આપણે એવું કોતરકામ કરીશું કે અનતમળ સુધી તે વધારે ને વધારે પ્રકાશથી ઝગઝગા કરશે માયાચુસેદ્ધના કાનવર્સમાં થયેલા શતવાર્ષિક ઉત્સવને સમયે ઉઘાડવામાં આવેલા સીલવાળા ખરમા, ‘કળવણી એ હાલના જમાનાએ ભવિષ્યના જમાનાનું કરજ અદા કરવાનું સાધન છે’ એવો વિચાર દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, આ જ કવરમાં શહેરમાં એક લાઇબ્રેરી અને અને એક બીજી સંસ્થા ખોલવા માટે ૨૦,૦૦૦ ડોલરનો એક એક મૂકવામાં આવ્યો હતો

એક ગરીબ છોકરાની સ્થિતિમાંથી લખપતિ નાણાવટીની સ્થિતિ ઉપર આવનાર પોતાના જમાનામાં એક નામાર્મિ માણસ જ્યોર્જ

પીમોડીએ આ ક્વર મોકલી આપ્યું હતું કેટલાક વર્ષ પછી તેના માનમાં અપાયેલી એક બીજી મિજબાની વખતે તે જ સ્થાને તેણે ૨,૫૦,૦૦૦ ડોલર આપ્યા તે કહેતો કે મજબૂત અને નિશ્ચય, સલાશીલ વર્તન, નિર્ભય અને સીધેસીધી પ્રમાણિકતા તથા એક પણ નાલાયક શબ્દ અગર કામથી કલકિત નહિ થયેલી એની પ્રતિષ્ઠા જેને હોય, તે જગનની કહેવાતી આબાદી કરતા વધારેમા વધારે મહાન બની શકે છે ખરી મહત્તા આ સદ્ગુણોમા જ રહેલી છે

માણસના સાધન અગર તેની લાયકાતની કિંમત તેની પાસેના પૈસાથી અકાતી નથી જે તેની ક્ષમણા ભારે હોય પણ તેનું હૃદય હલકું હોય, તેની મિનકત વિશાળ હોય પણ તેની સમજશક્તિ સક્રિય હોય તો તેના સાધનોથી તેનું શુ વળવાનું હતું ? તેની તેવી લાયકાતથી તેને રો લાભ થનાનો હતો ? એક વૃદ્ધ માણસ, જેણે પોતાની આખી જિંદગી આગળ વધના કરતા ધન મેળવવામા કાઢી હોય તે દેખાવ કરતા બીજો કયો દેખાવ વધારે દિલગીરી ભરેલો હોઈ શકે ? તેણે પોતાના ધન વડે પુસ્તકો, પૂતળા અને ચિત્રોનો ઢગલો એકઠો કર્યો છે, પણ તેમા શું છે એ તે બાંધતો નથી તેનો આત્મા હરહમેશ ટૂંકા થતા થતા કબૂસ થઈ ગયો છે અને તેની ઉત્તમ ખાસિયતો નષ્ટ થઈ ગઈ છે

કુલ ડોગ જેવા ચહેરાવાળો એક માણસ જેણે હમેશા લઈ લઈને અને કદી કાઢીને કાંઈ આપ્યા વગર પોતાનું ધન એકઠું કર્યું છે અને જે તેના ચહેરા ઉપરથી જ જાણાઈ આવે છે, તેવા માણસને તમે કૃતેહમદ માણસ કહો છો ? લોકોને દગડાની મારતા તે ચહેરામા, વિધવાઓ અને અનાથ બાળકોને તેના તરફથી મળેલો કરુણાજનક અનુભવ તમે જોઈ શકતા નથી ? પોતે આગળ વધવા માટે જેણે બીજાને પાછળ પાડ્યા છે, જે પોતાની ઇમારત બની કરવા માટે બીજાની પાડી નાખે છે, તેને તમે સ્વાસ્થ્ય અને મહાન પુરુષ ધારો છો ? જે માણસ બીજાને ગરીબ બનાવે તે ખરી રીતે

ધનવાન દોઈ શકે? એક વરના મેં ઉપર 'ખાઉં ખાઉં' એવી વૃત્તિ જાણાય છે, તેમ તેની દરેક મુખરેખા ઉપર દૃઢ ધ્યેના લોભની લાગણી ખુલ્લે ખુલ્લી જાણાય છે. આવો માણસ સુખી દોઈ શકે? જગત જેને ફતેહ કહે છે, એવી ફતેહ જેઓએ મેળવી છે, તેમાંના દોઈકનાં જ મેં મીઠાચમરેલાં, વિમળ અને ખૂબચરત દેખાય છે.

અફીણના પરવાના 'ઠાઠવા માટે જ્યારે ચીનના મૂર્તિપૂજક શહેનશાહને અરજ કરવામાં આવી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, મારી પ્રજાના દુર્ગુણ અને દુઃખમાંથી વેસા ઊભા કરવાને હું લક્ષ્યાર્થશ નહિ. ખતા ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકા દારૂના પરવાનામાંથી લાખો રૂપિયાની આવક કરે છે.

ઈ. સ. ૧૮૪૮ની ૪ થી તારીખે જ્યારે યોશિઝનના કાર્તિ-સ્તંભનો પાયો નાખવામાં આવ્યો ત્યારે મિ. વિન્દ્રોએ જણાવ્યું હતું કે, તે સ્તંભને આકાશ જોડેલો જોયો બાધો, પણ યોશિઝનના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોને તે પહોંચી શકે નહિ. વગ્નદાર અને ધણા લાંબા વખતથી બંધાયેલા ખડક ઉપર તેને જોભો કરો, તેની કાર્તિ કરતાં તે વધારે લાંબો વખત ટકી શકશે નહિ. શુદ્ધમાં શુદ્ધ આરસનો તે બનાવો, પણ તે તેના જીવન કરતાં વધારે શુદ્ધ બની શકશે નહિ. વેબસ્ટરે કહ્યું છે કે, અમેરિકાએ જગતને યોશિઝનનું ચારિત્ર્ય આપ્યું છે. અમેરિકાની આપણી મંસ્થાઓએ બીલુ કાંઈ જ ન ક્યું હોય તો તેટલાથી જ માનવજાતિનું સન્માન મેળવવાને તે લાયક છે.

લોડ પ્રોહામે કહ્યું છે કે, આપણી પ્રજાએ કડાપણ અને સહ-શુભા કેટલી પ્રગતિ કરી છે, તેની કસોટી અનંતકાળ સુધી યોશિઝનના અમર નામને આપણે કેટલું સન્માન આપીએ છીએ તે ઉપરથી નીકળતી રહેશે.

દિશર એમીએ એમ લખ્યું છે કે, રાજકીય મહત્તા વિશેના મનુષ્યજાતિના વિચાર તેણે ફેરવી નાખ્યા છે.

લા ફાયટે પોતાના મિત્ર વિશે લખતાં જણાવ્યું છે કે, આવો હિતમ માણસ મેં જોયો નથી.

એક પ્રખ્યાત વિચારકે લખ્યું છે કે, એલેક્ઝાંડર, સીઝર, કોમ્વેલ ફેડરિક અને નેપોલિયન જેવી વિલક્ષણ પ્રકૃતિઓ તરફ આશ્ચર્યની નજરથી આપણે જોઈએ છીએ; પણ જ્યારે વોશિંગ્ટનનો ચહેરો આપણી નજર આગળ આવે છે. ત્યારે મનુષ્યજાતિ આંતરપ્રેરણાથી ખોલી જડે છે કે, પ્રજાના વિશ્વાસ અને સન્માનને લાયક તથા રાજકર્તાઓના અનુકરણને પાત્ર આ જ પુરુષ છે.

વોશિંગ્ટનની જાંડી રાજકીય ખજરદારી સત્યશીલ લાપણુમાં અને સીધસીધું લક્ષ્ય આપવાની પૂરી ચાલાકીમાં રહેલી હતી.

લિંકન હમેશા સંપૂર્ણ ચારિત્ર્ય માટે તૃપ્તિ રાખતો. તેની સામેના સામા પક્ષના ધારાસભીઓ કહેતા કે તે પ્રમાણિક છે; પણ તેના પ્રમાણિકપણામાં આડાઈ છે. ક્યારેક તેની ખોટી બાબત તે લેતો નહિ અગર કેસ ગેરવાજબી છે કે તેમાં ફતેહ મળે એમ નથી એમ તેને માલૂમ પડતું તો તે બાબત ઉપર ક્યારેક પણ લાલચથી રહેતો નહિ. એક કેસમાં ઘણો વખત કામ કર્યા પછી અગાઉથી લીધેલા બસો ડોલર તે કેસવાળી બાઈને તેણે પાછા આપ્યા અને કહ્યું કે, તમારો કેસ નબી શકે એવો એક પણ મુદ્દો એમાં નથી. તે બાઈએ કહ્યું કે, પણ તે પૈસા તો તમારી મહેનતના છે. લિંકને જવાબ આપ્યો કે, નહિ નહિ; તે ઠીક કહેવાય નહિ. મારી ફરજ બજાવવા માટે મારે જે કંઈ કરવું જોઈએ તે કરવા માટે મારે પૈસા લેવા જોઈએ નહિ.

વોટર્સ કહે છે કે, મહાનમાં મહાન ગ્રંથોથી તેના લેખદાને થોડામાં થોડો લાભ મળ્યો છે. કદર થાય તે પહેલાં કદરની હદ બહાર તે ગયા હતા. મનુષ્યજાતિનું લક્ષ્ય કરનારે પૈસાને કદી નમતું આપ્યું નથી.

પોતાના ધંધા અગર પોતાની ફતેહ કરતા વધારે મહાન દ્રવ્ય કરતાં અગર સંપત્તિ કરતા વધારે ભવ્ય, શુદ્ધિની પ્રતિભા કરતાં વિરોધ ઉચ્ચ, કીર્તિ કરતાં વધારે ચિરંસ્થાયી, મનુષ્યના જીવનમાં કાર્ષક હોયું જોઈએ. મનુષ્યો અને પ્રજાઓ, રૂળવણી ઉપર મુધરેના જીવનની સંસ્કૃતિયુક્ત અને ઉત્કૃષ્ટ-અસરો ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે; પણ આ એકલાથી કાર્ષક પણ પ્રજાની ઉન્નતિ થઈ શકે નહિ, કાર્ષક પણ પ્રજા બચી શકે નહિ, કલા, મોજશાખ અને અવનતિ સેંકડો વર્ષથી પ્રજાના મિન થઈ પડ્યા છે.

કળા તેની પૂર ચડતીમા હતી તેવામા જ શેમમાં કુદ મોજ-મજ અને શૃંગાર દાખલ થયાં અને શેમની પડતી થઈ. ચારિત્ર્યનો ભોગ આપીને જ્યારે પૈસો પેદા કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે દ્રવ્ય ઉન્નતિને બદલે અધોગતિ કરનારું થઈ પડે છે કાર્ષક પણ મનુષ્ય અગર પ્રજા પાસે જેમ વધારે પૈસો થાય તેમ પૈસાની તુકસાનકારક અસરથી બચી જવા માટે વધારેમાં વધારે નૈતિક બળની જરૂર રહે છે.

એક માણસ લાખો રૂપિયા મેળવે, છતાં પણ તેણે જીવન નિષ્ફળ હોય માટે પૈસો મેળવવો એ જ મોટામાં મોટી ફતેહ નથી એક બાણીત કશોડપતિની બિંદગી ખરેખર ફતેહમંદ નહોતી તેને માન એક જ લોભ હતો, તેના આત્માના પણ તેણે સિંકા ઘસા દતા સર્વશક્તિમાન પૈસો એ જ તેનો સુર્વ હતો અને તેની છબી હમેશાં તેના હૃદયમાં રહેતી બીજી સઘળી લાગણીઓને, બીજી હિતમ મહત્વાકાંક્ષાઓને તે દબાવી દેતો મોતની ઘડી સુધી તે પોતાના પૈસા મજબૂત પકડી રાખતો-હોડતો નહિ; પરંતુ મોત વખતે એક આખના પસકારામાં દુનિયાના એક પૈસાદારમાં પૈસાદાર માણસની સ્થિતિમાંથી, દુનિયામાંથી પસાર થનાર નિર્ધનમાં નિર્ધન માણસની સ્થિતિમાં તે આવી ગયો !

એમર્સન કહે છે કે, સુધારાની ખરામાં ખરી કસોટી વસતિ-

પત્રક કે શહેરોની લાંબાઈ, પહોળાઈ કે પાક નથી, પણ દેશમાં કેવા પ્રકારના માણસો નીવડે છે તે ઉપર છે.

ચારિત્ર્ય એક ફતેહ છે અને બીજી કાંઈ જ નથી.

પૈસા મેળવવા માટેના આવેશથી સઘળા ઉમદા આકાંક્ષાઓનો નાશ થાય છે. પૈસાની વેદી ઉપર એક કરગાગેલો—ખવાઈ ગયેલો આત્મા મૂકનાર, પૈસાના ચુસ્તમાં ચુસ્ત પૂજક તરીકે રોથસ્યાઈદ્વ ગણાય છે. સોનાના મુકુટવાળા છતાં અંતઃકરણમાં મલિનતાવાળા માણસોની પાછળ દરેક જણને દોડતાં, સલામો કરતાં અને ધૂસતાં આપણો યુવકવર્ગ જુએ છે; ત્યારથી જ જિંદગીના મહાન હેતુના ખોટા ખ્યાલથી દોરવાઈને તેઓ જિંદગીની શરૂઆત કરે છે અને એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. જ્યારે એક સ્ત્રી પરણે છે ત્યારે લોકો પ્રશ્ન કરે છે કે, તેનું લગ્ન ઠીક રીતે થયું છે? તે સારે ઢેકાણે પડી છે? એનો અર્થ એવો હોય છે કે, પૈસાને પરણી છે? તે પ્રમાણિક, પવિત્ર અને સીધા પુરુષને પરણી છે કે કેમ એવો પ્રશ્ન થતો નથી. નાણાંની ભારે કાંધળી અને હલકો આત્મા, મોઢું ઘર અને હલકું ચારિત્ર્ય એના કરતાં વધારે ઘ્યાનનક શું હોઈ શકે?

૪૦૦૦ વર્ષ પહેલાંના એક ઇજિપ્શિયન સભ્યકર્તાના મૃત્યુ-લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, એક બાળકને પણ મેં ઈશ્વર ભોગવવા દીધી નથી; એક વિધવાને પણ મેં દુઃખ પડવા દીધું નથી; ગાયો ચારનારા ગોવાળને મેં પીડા કરી નથી; મારા વખતમાં કોઈ સિખારી નહોતા અને જ્યારે દુષ્કાળના વર્ષ આવ્યા હતાં, ત્યારે ખાતના ઉત્તરથી દક્ષિણુ છેડા સુધી, મારા પ્રાંતની સઘળા જમીન હું ખેડાવતો, પ્રજાને હું ખવડાવતો અને ભવિષ્યને માટે હું તેમને અનાજના સાધન કરી આપતો. પ્રાંતમાં કોઈ જૂએ મરતું માણસ હતું નહિ અને વિધવાને ખેતાના ઘણીના મરણથી જે દુઃખ પડે તે દુઃખ હું પડવા દેતો નહિ. હાલના સુધારાના સમયમાં કયો

રાજ્યકર્તા આવી ગોઠવાયુ કરવાનું કહી શકે એમ છે ?

ઇંગરસોલ કહે છે કે, જ્યારે સત્યશીલ અને ડાહ્યા માણસો વડે ખરો ઇતિહાસ લખાશે, ત્યારે પ્રારબ્ધ અને પ્રપંચના દેવળ આગળ નમન કરનારા અને એક વખત દેવ તરીકે પૂજના મુદ્દ મનુષ્યો તિરસ્કારને પાત્ર થશે તથા જેઓએ હાર ખરી છે, જેઓ સ્વસન્માન મેળવી શક્યા છે અને જળવી રહ્યા છે, જેઓ માણસો અગર સત્તાને કદી નમ્યા નથી, તેઓ જ વિજયમાળાને પાત્ર થશે.

એમર્સનને બરોબર કહ્યું છે કે, પૈસાનો ખરો લાલ જેણે તે મેળવ્યો તેને જ રહે છે, તેના વારસને રહેતો નથી. તે કહે છે કે, જ્યારે હું મારી વાડીમાં ઝાઝાળા લઈને જાઉં છું અને એક ક્યારી હું ખોદું છું, ત્યારે મને એવો આનંદ, એવો ઉત્સાહ, તંદુરસ્તીની એવી લાગણી થાય છે કે જે કામ મારે પોતે જ મારા હાથથી જ કરવું જોઈએ, તે ખીજાને હું કરવા હઉં તો હું પોતે જ કળાઈ છું એમ મને જણાય છે. આમાં માન આશ્ચર્ય નહિ પણ કેળવણીની બાબત પણ રહેલી છે.

બોસ્વર્થ ફિલ્ડની લડાઈ વખતની મૂંઝવણ વખતે ઇંગ્લેંડના ત્રીજા રિચર્ડ રાજાએ કહ્યું હતું કે, ‘એક ઘોડો, એક ઘોડો-ઘોડા માટે મારું રાજ્ય જાય છે.’ રાણી ઇલિઝાબેથે મૃત્યુશય્યા ઉપર કહ્યું હતું કે, એક કાષ્ઠ અને મારું રાજ્ય એ બરાબર છે. જીવનના સુખમય પ્રકાશ, મદો અને કુસુમો, મિત્રોનો સમાગમ અને આ બધા કરતાં પણ આ જગતની શ્રદ્ધ અને વિકાસના પ્રમંથ અને લાવિ જીવન માટેની તૈયારીઓ-એની સાથે મુકાબલો કરતાં તેમના હૃદયના જીડાણમાં તેમને આ ચીજોની કશી કિંમત લાગતી નહોતી.

ઇતિહાસ ઉપરથી મालુમ પડે છે કે, એવો સમય પણ આવે છે જ, જ્યારે પૈસા કરતા વેદના અને જુખ વધી પડે છે અને પૈસાને દુનાવી દે છે. કે. એ રેવોલ્યુશન તેવું ઉદાહરણ છે.

મિ. કિન્ટનડન પોતાનો સઘળો સમય ઉપદેશને લગતા કાર્યમાં ગાળે છે. તેણે પોતાની સઘળી દોલત, અણસમજથી આડે માર્ગે જતી છોકરીઓને બચાવવા માટેની 'ફ્લોરેન્સ કિન્ટનડન' એ નામની ધાર્મિક સંસ્થાને અર્પણ કરી છે.

મિ. કિન્ટનડન દરિદ્રતા અને દુરાચારના સ્થાનમાં જતો અને અવનત થયેલા લોકોને મદદ આપતો. એક રાત્રીએ એક ગરીબ ફસાયેલી છોકરી સાથે તેની શરમભરેલી જિંદગી છાડાવવા માટે તે વાત કરતો હતો. તેણે કહ્યું : 'હું તને વખોડી કાઢતો નથી, હલકી ગણતો નથી. જા, હવે પાપ કરીશ નહિ.' આંખમાં આંસુ સાથે તેણે કહ્યું : 'હું કયા જાઉં ?'

વીજળીના ચમકારા પેઠે તેને પણ વિચાર આવ્યો કે, તે ક્યાં જાય ? પાપ સિવાય બીજો કોઈ પણ માર્ગ તેને માટે ખુલ્લો નથી. સા.ને ત્યાં જ પોતાની નાની ફ્લોરેન્સના સ્મારક તરીકે, શરમના વમળમાં ફૂલતી બીજી નાની છોકરીઓ બચે અને સદ્ગુણયુક્ત જીવન ગાળે એ માટે તેણે એક આશ્રમ સ્થાપવાનો નિશ્ચય કર્યો. આ રીતે ન્યૂયોર્કના 'બ્લીક્ટ સ્ટ્રીટ' રસ્તા ઉપર થોડાં વર્ષ ઉપર ચાર માળના એક મકાનમાં ફ્લોરેન્સ કિન્ટનડન મિશનની પટેલવહેલી સ્થાપના તેણે કરી. આ આશ્રમમાં ખોરાક, આશ્રય અને વસ્ત્ર મફત આપવામાં આવે છે અને વ્યવસ્થાપક-સત્તારીની અસરથી સેંકડો સ્ત્રીઓ પવિત્ર બને છે.

મિ. કિન્ટનડને એ ઉપરાંત ન્યૂ ઇન્સ્પીક્ટ, સાનજોસે, સેક્રામેન્ટો, લોસ એન્જલિસ અને કેલિફોર્નિયાના સાનફ્રાન્સિસ્કોમાં પણ આવી જ સંસ્થાઓ ઉઘાડી છે.

ઈશ્વરનો આપણે આભાર માનવો જોઈએ કે, જેને વગસગ અડે નહિ એવી અને પથ્થરનું બાવલું બિંબુ કરવાની ગાંડાઈ કરતાં વધારે સારી એવી ચીજો પણ આ જગતમાં અનેક છે. સદ્ગુણ

સાથે મોતુ* અર્ધામાં ઊતરી ગઈ જ નહિ અને અમુક સામાજિક પદ્ધતી કાંઈ મદદપણ-માણમપણ ઉત્પન્ન થતું નથી. મોટા મોટા વ્યાપારી દસ્ત ઊભા કરવા, ઇનરા રાખવાથી માન વિદગીની હલકી બાબતો ઉપર જ અંકુશ રહે છે

એવા પણ દેટલાક માણસ છે કે જેઓ પ્રમાણિકતાને પોતાના આત્માના મિત્ર તરીકે પસંદ કરે છે. તેમનો જીવનનિર્વાહ તેની અદર તેના વડે અને તેની પામે જ ચાલે છે. તેઓ તેને પોતાના હામકાજ અને વિદગીમાં દાખલ કરે છે તેમના શબ્દમાં તે જ જણાઈ આવે છે તેમના હાથ તેને જ વળગી રહે છે, તેના પગ પ્રમાણિકતાના માર્ગ ઉપર જ ચાલે છે, તેઓ તેમાં જ રચાપચા રહે છે, તેઓ તેને ચલાવે છે, તેઓ તેને એક દેશી માફક ગણે છે, અને સોનુ, રાજસુગટ અગર કાર્તિની લાલચથી કે લાચ વડે તેઓ પ્રમાણિકતા છોડતા નથી તે વડે તેઓ ખૂબસરત, મરદ, હિમરાવ, મહાન, બહાદુર અને સત્યશીલ માણસો બને છે. પોતાનું જીવન પોતાની જાતિને અર્પણ થયેલું છે ઈશ્વર જે કાંઈ પોતાને આપે છે, તે મનુષ્યજાતિને મદદ આપે છે તેવી કાંઈ પણ લાગણી જેને થઈ નથી, તેવો માણસ સાચી મોટાઈ મેળવી શકેલો નથી.

પદવી એ તો ઝીનીને સિલ્કો માન છે

માન પદવીવાળા માણસની કિંમત સિલ્કાથી અકાય છે

જમના હાથ પરિશ્રમથી મેળા અને ખરબચડા બની ગયા છે, જેઓ કુળથી મગરર થતા નથી, જેઓ લાકડા કાપે છે અને જમીન ખેડે છે, જેઓ આ રીતે રાજ અગ્ર ચોદાની કાર્તિ કરતા વધારે ગૌરવભરી નામના મેળવે છે, તેઓ જ આ જગતમાં રહેનાર મનુષ્યોમાં જિઆમાં જિઆ છે

‘સુસ્વરના ‘કેનેમ ચિલિંગ્લી’માં મિમે ચિલિય બાગદના સામું’
તેઈ દો છે કે, ‘કેવો દેવી, સોકમય ચહેસો ?’

પાદરીએ કહ્યું કે, બાલેન ચિલિય ! મેં કીક કહ્યું; પણ બાગદે
દિંમન ધારણ કરવાની વાદર છે. જો તેણે પાછા દેવમિમાં વસું
હોય તો લલા અનાકરણ આથે મર્ત્યલોકમાં પોતાનો માર્ગ તેણે
કરવો તેઈએ.

જૂજ જૂજ કામ કરવામાં પણ આ જ ચિદાંત ઉપયોગમાં
આવે છે.

દિમેદમ સુધી જીવવાની મદેનતમાંથી પોતાની મધમાખેને
ળયાવવા એક જૂના ગ્રીક વિચાર ક્યો હતો. તેણે તેમની પાંખો
કાતરી નાખી અને કામ કરવા માટે ઘર આગળ ફૂલ એકાં કરી
મૂખ્યા, પણ તેઓ મધુ બનાવી શકી નહિ.

એક ઘણી જ સુંદર તત્ત્વગીર તરફ આંતરણ કરી એક ઉત્સાહી
સુવાન કલાવિદ બોલ્યો કે, આ રીતે મારી કલ્પના ચિત્રમાં રજૂ
કરી શકું તો ? હિસ્તાદે ગુસ્સામાં કહ્યું કે ચિત્રમાંથી કલ્પના રજૂ
કરવાના કામ માટે, તમારી કલ્પનામાં જે છે તે ચિત્રમાં આણવા
માટે ૧૦,૦૦૦ વાર પીંછી ફેરવશો ત્યારે તમે તે શીખી શકશો.

છે અને નહિ તો ખીજ કશાથી નથી થતો.

પોતાના દેવળની સદ્ગુણ અને પ્રતિષ્ઠાની જગ્યાએ રામનોએ એવી રીતે ગોઠવી હતી કે પહેલામાં પ્રવેશ કર્યા વગર ખીજમા દાખલ થવાય નહિ. આગળ વધવાનો અનુક્રમ સદ્ગુણ, પરિશ્રમ અને પ્રતિષ્ઠા એ પ્રમાણે છે.

ફતેહ મેળવવાની દરેકને ઇચ્છા હોય પણ તેટલું જ 'પૂરતું' નથી. માત્ર ઇચ્છાથી જ જે ફતેહ મળે એવી ફતેહથી કાણ સંતોષ પામશે ? જો તમે બરાબર કિંમત આપશો તો જ તમને જે જોઈશે તે મળશે. ફતેહ માટે મહેનત કરવાને તમે ફટલા આતુર છો ? તમે ફટલું સહેનું કરી શકો એમ છો ? તમે ફટલી વાર સુધી રાહ જોઈ શકો એમ છો ?

ફળવણીની તમને ઇચ્છા છે ? જો જરૂર પડે તો કોલેજમાં જાતે જ બોર્ડિંગનું ખર્ચ ઉત્પન્ન કરી શકશો ? જોડાને બદલે તમારા પગ ઉપર ચીંથરા જેવી શેતરંજના કઢકા બાધી બરફમાં એ ગાઈલ સુધી ચાલીને તમારે જોઈતી ચોપડી ઉછીની લેવા તમે જશો ? ખોરાક લેવા જોટલા પણ પૈસા તમારી પાસે ન હોય અને તમારા પેટે પાટા બાધીને બૂખનું દુઃખ વેઠી લેવા જેવી તમારી સ્થિતિ હોય તેવા વખતે તમારા અભ્યાસમાં મંજૂ રહેવા જોટલું બળ તમારામાં છે ? ચાર વાગે જીડી રાતે ઝોકા ન આવે તે માટે ઠંડો ડુવાલ માથે વીંટી રાત્રીના દસ-અગિયાર વાગ્યા સુધી તમે અભ્યાસ કરશો ? તમારી પાસે ચોપડીઓ ખરીદવા જોટલા પૈસા ન હોય ત્યારે એ પુસ્તકો ઉછીનાં લઈ તેની નકલ તમે કરી શકશો ? વિત્તર ફોર્સે કાયદાના એક અભ્યાસીને કરેલી સૂચના નીચે મુજબ હતી : એક સાધુની માફક સાદાર્થ અને સંયમથી રહેવાને અને ઘોડાની માફક કામ કરવાને તમારે નિશ્ચય કરવો. પડશે, અજબામ લિંકનની પેઠે, તમે ખરીદી ન શકો તેવી ચોપડી મેળવવા

માટે ૪૦ માર્ઈન ચાલી નાખવા નેટલી વિદ્યા ઉપર તમને પ્રીતિ છે? એનો અર્થ એ નથી કે આવા અતિમ ઉપાયની અમે ભવા મણુ કરીએ છીએ, પણ આ તેમ જ બીજા મહાન પુરોએ લીધેના માર્ગ સિવાય બીજો માર્ગ તમને ન જડે તો, સકટની બરોબર સામા થવાની તમારામા શક્તિ છે? વિદ્યા મેળવવાનો બાદશાહી રસ્તો એ એક કલ્પનામાન છે અને ખરો રસ્તો તો મગજને કાડી નાખે તેવા કાદાથી ભરેલો અને નિગણાઓથી ધમ્વી નાખે તેવો છે એવું અનુભવથી શીખવાની તમારી મરજી છે?

લટકાવેની તલવારોની તીણી ધાર નીચે તમારા ખભા ઉઘાડા રાખી, જીભા રહી, ખભા જિયા—નીચા કરવાની તમારી ખોડ સુધા રવાની તમારામા શક્તિ છે? લોકોનો તિરસ્કાર અને સગવા દામેગનો માર સહન કરી તમે શાત અને સ્થિર જિભા રહી શકશો? જે વખતે તમારા દરેક વાચ્ય માટે ઉપહાસ અને તિરસ્કાર થતા હોય તે વખતે સ્થિર પગે જિભા રહેવાની તમારામા શક્તિ છે? જગતના પહેલી પકિતના ગૃહસ્થ તરફથી શાખાથી ન મળે ત્યાં સુધી તમે તમારી જગા ઉપર જિભા રહી શકશો? પોતાના પહેલા પ્રયત્નોમા નિષ્ફળતા મળવા છતાં તમે તમારા પ્રયત્નને વળગી રહેશો? શકારીલ અને વહેમી તરફનો તિરસ્કાર અને ધર્મ માટે જીવ આપનારની વેદનાઓની વચ્ચે રહી, કાર્ઈસ્ટ અને તેના પર ગુનારવામા આવેલો બુલમ, એ વિષે તમે ઉપદેશ આપી શકશો?

તમારા આત્માની આગળ તરી આવતી ભાવનાઓથી રખેને તમે ઘોડા પણ ખસો, તે માટે આ કામનો બદલો લેવા તમે ના પાડી શકશો? મધ્યગાત્રિએ જીડી તમે હથોડો અને રથો પકડશો? તમારા સ્વપ્નમા વારવાર રજૂ થતા તમને બિધવા પણ ન દેતા ફિરસ્તાને ખરબચડા આરસમા તમે કિયારી શકશો?

સાહિત્યમા તમારે ઉત્કૃષ્ટ થવું છે? તમારા સેજ માટે પ્રુખ્તમા

પુખ્ત વિચાર અને મહાન આત્મલોગ વર્ષોનાં વર્ષો સુધી આપ્યા પછી, તે લેખ લેવા ઉપકાર સાથે ના પાડવામાં આવશે એવા ભયથી તમને નિરાશા નહિ થાય ? કદર પામ્યા વગર અપ્રસિદ્ધિમા મરણ પામવાની તમારી મરણ છે ? શેક્સપિયરના જેવા નાટક તમે લખો પણ કદર માટે ૨૦૦ વર્ષ સુધી રાહ જોવાની અને તમારા મહાનમા મહાન સમકાલીનનું એક પણ સારું વચન સાંભળ્યા સિવાય તમે મરવાને ખુશી થશો ? પ્રસિદ્ધિ મેળવવા માટે જેટલો ખર્ચેલું મૂલ્ય તમે ખર્ચી શકો ? તે કહેતો કે, મારી દરેક મશ્કરીનું એક સોનાની ઘેલી જેટલું ખર્ચ લાગ્યું છે. મારા પોતાના પાંચ લાખ, મને જે દોલત વારસામા મળી હતી તે અને પચાસ વર્ષ સુધીની મારા લેખોથી મળેલી મારી મોટી આવક એ સર્વનો ઉપયોગ હું જે જાણુ છું તે શીખવામા કરવામાં આવ્યો છે. જે જગત તમે જોઈ શકતા નથી તે જગતમા 'પેરેડાઈઝ લોસ્ટ' ૨મી ઉતરાવી પછી જે જમાનામા લંડનનો એક વિદ્વાન વિવેચક એમ જણે કે, એક અંધ શિક્ષકે 'મનુષ્યની અધોગતિ' વિષે એ કંટાળા ભરેલું કાવ્ય લખ્યું છે અને લંબાઈ સિવાય તેનામા ખીજી કંઈ જ લાયકાત નથી તે જમાનામા પંદર પૌંડ માટે તે વેચી શકો ? સાહિત્યમા અમર થઈ ગયેલું 'પિલ્ગ્રિમ્સ પ્રોગ્રેસ' જેવું પુસ્તક લખવાનો તમારો હિસાબ કેદખાનાના બારણામા, સળિયા અને કેદખાનાની લાખી રાત્રીઓથી નરમ નહિ પડે ? તમારાં દુઃખ તમે કવિતા દ્વારા રડી અગર અપ્રતિમ જોન ગ્રિલ્થિનની વાર્તા લખી આનંદ માની શકો એ માટે તમે દુઃખ સહન કરી શકો ? દિવસની દસ અમર પંક્તિઓ લખી શકો તેટલું પૂરતું પૈર્ષ અને આગ્રહ તમારામાં છે ? એક ગૂંચવણ ભરેલી ગણતરી માટે આઠઝેક ન્યૂટને ઘણાં વર્ષ ગાળ્યા પછી તેના કૂતરા કમ્પન-ડે તેને લગતા કાગળ બગાડી ફાડી નાખ્યા; આમ છતાં તેમને ફરી ગોડવવાનો આગ્રહ તમે રાખી શકશો ? કાર્લાઈલે ફ્રેન્ચ રેવોલ્યુશનનો હસ્તલેખ એક મિત્રને જોવા માગ્યો.

હતો; મિનન્ય નોકરે બેદરમરીથી દેવતા સમગ્રાવવામાં તેનો ઉપયોગ કરી દીધો. દાર્શનિક શાંતિથી ફરી તે સખવા બેગે અને ફરી તેણે તે સખા દાહ્યો આવી હિમત તમારામાં છે ?

તમારે સૈનિક થવું છે ? ખરાખર તૈયારી કર્યા પછી તમારી નિમણૂક થવા માટે નેપોલિયનની માફ તમે સાત વર્ષ સુધી ગઢ નેઈ શકો ? ફરજિયાત ફરસદનો સધળો વખત આગળના એકામ અગ્યાસ માટે તમે ગાળો ? તમારી છત યાય તે દરતા હાલ વધારે વાર થાય એવી સ્થિતિમાં વોશિંગ્ટનની માફક ચારિત્ર્યના બળથી તમે છતી શકો ?

વારવાર વિનાશની સ્થિતિએ આવવા છતાં, તમારી શાખ નરમ પડી ગઈ હોય અને તમારી સ્ત્રી પણ તમારી સામે થઈ ગઈ હોય, ત્યારે તમારા કમ્પાઉડના પાટિયા, તમારા ઘરનો સરસામાન, બોલ્ય પરના પાટિયા અને દ્વારની છાજલીઓ બાગા દો અને પેલિસિના જેવું ધનેમન તૈયાર કરો, એવો ઘઈ પણ કામમાં તમારો નિશ્ચય બળવાન છે ? તમે દેહબાનામાં યુગએ તો રેલિલીઓની પેઠે દેહબાનાના પરાજથી તમે પ્રયોગ કરી શકો ?

ફક્ત એક જ મતના વધુ મતથી ૧૮૪૦ની સાતમા માતાયુસેટ્સના ગવર્નર ચૂટી કઢાવા માટે માર્ક્સ મોરટનની માફ રાજપ્રકરણમાં સોળ સોળ વાર હિમેદવાર થવાને માટે તમે આમલ બનાવી શકશો ? એ કમનસીબ જાતિના હિદ્દાર કરનાર તરીકે વિનિયમ સોમક ગેરિસનની પકિતમાં બેસવા સાર, વર્ષોના વર્ષો સુધીની કનડસત તમે સહન કરી શકશો ? સાયરસ ડબ્લ્યુ ફીલ્ડની માફક સારો પેસો પેદા કર્યા પછી વીજળાના તારથી બે ખડ બેડવાના દેખાતી રીતે નિષ્ફળ જણાતા પ્રયત્ન માટે મહાન પગિયમો પછો લાવકી સાથે મેળવેલો ફરસદનો વખત પણ તમે ગાળી શકશો ? વર્ષો સુધી બાશારહિત પૈતરા કરી શકશો ? એક તરફથી મનુષ્યોનો તિરસ્કાર

વેડી ખીજી તરફથી તમારી દોલત તમે જોખમમાં મૂકી શકશો ?
વૈતરાં અને આગ્રહથી વિજય મળે છે; કીર્તિની તૃષ્ણા રાખવાથી જ
માત્ર કીર્તિ મળતી નથી.

આવી સામગ્રીથી તમારું શારીરિક તેમ જ માનસિક બંધારણ
રચાયું હશે તો તમે ફતેહ પામશો; તેમ નહિ હોય તો તમારાં સઘળાં
સ્વાન અને ઇચ્છાઓ છતાં તમે નિષ્ફળ જરો ઘણાં માણસોં
ગરીબીને કમનસીબી સમજે છે અને સઘળાં જમાનાનાં
સઘળાં મહાન કાર્યમાં વેગ આપનાર તે એક અમૂલ્ય બળ
છે એ વાત તેઓ જૂલી જાય છે.

જન પોલ રીટર, જે ગરીબીને લીધે ઘણાં દુઃખ
સહન કરતો, તે કહેતો કે તેને પૃથ્વી અને સ્વર્ગ બંધું મળે
તોપણ તે પૈમાદાર થવાનું પસંદ કરશે નહિ.

દરેક વર્ષે યુવાનોનું ઠેવું મોટું લશ્કર ફતેહની લડાઈમાં કાયા
નવા સિપાઈ તરીકે જિતે છે ? તેમાના ઘણા ગામડાના યુવાનો
હોય છે. તેઓના ટોળેટોળા ફતેહ માટે શહેરોમાં આવે છે. પરંતુ
યુવાન માણસો ! ફતેહ માટે તમે શું અર્પણ કરવા તૈયાર છો ? ૧૬મી
સદીના મોટા શહેરો ન્યા માણસોના વાળ ૩૦ વર્ષની ઉંમરે ધોળા
થઈ ૪૦ વર્ષની વયે તેઓ ધડપણથી મરણ પામે છે; ન્યા જિંદગીની
શરત એવી કટોકટીની થઈ હોય છે કે શરત દોડનારા પોતાની
આગળના માણસોની પગની એડીઓ ઉપર આવી જાય છે અને ન્યાં
પોતાના જોડાની દોરીઓ બાધવા જે જિગા રહે છે તેની કમબખ્તી
થઈ રહે છે, ત્યા ફતેહનો અર્થ તો થાય છે તે તમે જાણો છો ?
દર સો માણસોમાંથી માત્ર બે અગ્ર ત્રણ કાયમ ફતેહ મેળવી શકે
છે. જેઓએ પ્રયાસ મૂકી દીધો છે તેવા ખીજ સર્વ મોડા-વહેલા
નિષ્ફળ જશે અને ગરીબીમાં મરણ પામશે તે તમે જાણો છો ?

પણ જેણે ફતેહ મેળવવી હોય તેણે તેની કિંમત આપવી જોઈએ સુખવાળા ફતેહની તેણે આશા રાખવી નહિ જે કામને પોતાના ઇવનના એક ભાગ તરીકે માણુસ ગણે, તે કામને તેણે પોતાનું હૃદય અને આત્મા અર્પણ કરવા જોઈએ જે નિશ્ચયમાં પરાજય નામ નથી, જેમાં ભૂખ અગર ઉપહાસની દરદાર નથી, જે મકટને લાત ચારે છે, તગી અને દુખને જે હસી કાઢે ॥ તેણે નિશ્ચય તેનામાં હોવા જઈએ

જે માણુસેએ પોતાનો રોટલો મેળવવા માટે પોતાની લડત ચલાવી છે, જેઓએ અવ્યવસ્થિત દુનિયાને ઊંચામાં ઊંચા સુધારાના પ્રકાશમાં આણી છે, તેઓ માન ભાગ્યશાળી નહોતા—બનાતના લૂગડા પહેરનારા, વારસાવાળા અને સુસ્ત નહોતા, પણ સકટ અને તગીને વેચનારા તથા ચીથરેહાલ વસ્ત્ર અને પ્રમાપિપ્તવાળા ગરીબીથી શરમાય તેવા નહોતા તેઓ એવા માણુસ હતા કે તેઓ જેમ ચડતા તેમ તેમના મન બહોળા થતા અને તેઓ બીજાઓને વધારે ઉચ્ચ જગા ઉપર લઈ જતા તથા સકુચિત ઇવનના દ્વાર પહોળા અને પટોળા ઉઘાડતા

એક ઉત્તમ કાર્યની તુ યોજના કરી શકે અને પ્રયત્નમાં તારો આત્મા અર્પણ કરવો પડે છતાં ફતેહ મળે ત્યાં મુઠ્ઠી તુ હીસે ન પડે, તો ગમે તેવી મુશ્કેલીઓ આવવા છતાં તારો સમય આવશે

સાચા આત્માવાળા મનુષ્ય આગળ વધ અને તારા કાર્યમાં ફતેહ મળશે, તુ તારા લક્ષ્યને પહોંચીશ જ આલ્સ એકે

દુખ વગર સુખ નથી કટક વગર તખ્ત નથી ખટાશ વગર કીર્તિ નથી, સકટ વગર મુગટ નથી પેન

૧૬ : ચારિત્ર્ય એ બળ છે

‘ચારિત્ર્ય એ બળ છે-રૂતા ॥ તથા મિત્રો મળે છે, ફડ ભમા થય છે, મદદ અને ટોકા મેળવી રાખય છે તથા દોષત પ્રતિષ્ઠા અને સુખનો ખાતરીવાળો અને સહેલો માર્ગ ખૂલે છે ’
જે. હોસ

‘જ્યારે સપનાએ પોતોતાથી બનવું શું હોય છે ત્યારે જોણે સીધેસીધું અને દૃઢ ચારિત્ર્ય બતાવ્યું છે, તેણે સૌથી સરસ કરી બતાવ્યું ॥
એમ ખાતરીથી કહી શકાય ’
લોવેલ

‘અમુક મામને લીધે માર જુડ પડે છે પણ હું મારું ચારિત્ર્ય મારી પાછળ મૂકી જઉં છું
રોરિડન

‘જગતમા માણસ સિવ થ જેમ બીજું કોઈમોટું નથી તેમ માણસમા ચારિત્ર્ય સિવાય બીજું કંઈ પણ મોટું નથી ॥
ડક્ટર ઓમ. ઇવાર્ટસ

જેમ સુસવાટાવાળા પવનથી મોજા ઝાગા મારતા થાય છે તેમ એક મહાસન જીવસો અનેક માનસોને એક દિશાએ લઈ જાય છે ॥
બાયરન

‘ફોરેન વરતુ-ઉપદેશ ॥ બધે કે ચિત્રની પછળ ચારિત્ર્ય રહેલું જોઈએ અને ચારિત્ર્ય બળ બળ તને મળતું જોઈએ તેન વગર એમાની એકેની કિમત તબાખલ જોઈતી પણ નથી
જે. જી. હોવેન્ડ

‘ગાદપણ અગર જનવરે મા રહેલું જ ગલીપણ હામી દેવાની કહેવાતી શક્તિ આખની પાછળ રહેલી રક્તિ છે
એમસૌન

‘ચારિત્ર્ય એક એવા હીરો છે કે જે દરેક બીજા પથરાત થસી રાહે ॥ ’
બાર્ડોલ્ફ

એક યુવાનને ખબર પડી કે, નેપોલિયન અધાગવાળા એક લાખા રસ્તેથી ઘોડા વખતમા પસાર થનાર છે આ ઉપરથી પોતાના દેશ ઉપર નિર્દયપણે હુમલો કરનારની કતલ કરવા તે સતાયો વિચારમા નમેવા લારે માથા સાથે ચહેનચાહ આવી પહોચ્યો ॥ તરત તેણે પોતાનું હથિયાર છોડવું સલામતપૂર્વક નિશાન તાપ્યું અને પિત્તોલનો ઘોડો દબાવવા જતો હતો તેવામા જૂજ અવાજની

તેની હાજરી જાણી આવી. નેપોલિને જિયુ જોયું એ નજરથી જ તે સવળી વસ્તુસ્થિતિ સમજી ગયો તે કાંઈ બોલ્યો નહિ પણ તેના ચહેરા ઉપર મગફળી બગના 'દુ તૈયા હુ,' એવા દમામવાળા રિખન સાથે તેણે હઠાદાપૂર્વક તે તરફ નજર કરી હાથમાથી હથિયાર પડી ગયું અને રમણેન ઉપર વિજય મેગવનાર વીગ નર મૂગો મૂગો આલવા લાગ્યો અને તેન મન્યુ મન્યુધર્મના વિચારમાં ફરી નીચું નમ્યું તેને મન તો આવા ધણા બનાવવાથી તેની કાગમ્દીનો આ એક બનાવ માન હતો અને તેના ફતેહમદ લશ્કરની ગર્વનાથી જગતને નુતવનાર સુદના અનેક સમરખેમા આ એક ફતેહ હતી તે સુવાન માટે આ બનાવ એક વિદ્ પ્રભરના અનુભવનો બનાવ હતો એક માણસ જે પોતાનો દરેક તત્તુ પોતાની અધણી છુદ્ધિ પોતાની સઘળી શક્તિ પોતાના હવનવ્યવહારમાં જોગતો તેના વિશાળ અને અતુન બગવાન વસ્ત્રદાર ચારિત્ર્યની સરખામણીમાં પોતાન ગભગવી નાખે તેની લાગણી તે મુવકને થઈ

હુ વડે હુ છે કે એ રાજા અને લિખારીને અવન નતાથી વાત કરવા દો પછી રાજા પપુ લિખારીને નમી પડે એવી માર્ગવાન લિખારી ન મ્હી શકે તો તેમા લિખારીનો વાક છે રાજા જેટલું અગર તેનાથી પણ કાંઈક વધારે જેનું કાંઈ-એવી મદાનગી મગીબમા મગીબ અગર નમ્રમા નમ્રની પાસે ટોઈ ન શકે ?

રાજાવિપ્લવની લડાઈ વખતે સ્થિતિ લશ્કરમાં દાખલ થવાના ધરણ માટે રિચર્ડ જેક્સન ઉપર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેને પગપણની જેલમાં નાખવામાં આવ્યો હતો અહીંથી તે નાસી છૂટે એમ હતું પણ કાયદાની ગોઝ રીતથી તેને જટકાયતમાં લેવામાં આવ્યો હતો એમ એ માનતો હતો અને આ સ્થિતિમાં નાસી જયુ એ ઠીક નથી એમ તેને પોતાની ફરજ વિચારતા લાગ્યું હતું તણે બહાર જઈ કામ કરવાની અને દર રાત્રિએ પાછા ફરવાની રસ સાથે રોશિની રજ માગી મમ્મણિકના માટેનું તેનું ચારિત્ર્ય બહીરું

હોવાથી તરત જ સંમતિ મળી. આઠ મહિના સુધી તે બહાર જતો અને સાળે પાછો ફરતો. આખરે રાજદ્રોહ માટે તેની ઉપર કેસ ચલાવવા તેને સિપ્રંગફિલ્ડ લઈ જવાની તૈયારી કરવામાં આવી. જેકસને કહ્યું કે આ એક બિનજરૂરી મહેનત અને ખર્ચનું કામ છે; કારણ કે હું પોતે એકલો ત્યાં જઈશ. તેના વચન ઉપર ભરોસો રાખવામાં આવ્યો અને તે એકલો ચાલી નીકળ્યો. માસાચુસેટ્સની કાઉન્સિલના સભાસદ મિ. એડવર્ડ્સ તેને રસ્તામાં મળ્યા અને તેને પૂછ્યું કે, તમે ક્યાં જાઓ છો? તેણે જવાબ આપ્યો કે, મોતની સજાને માટે સિપ્રંગફિલ્ડ જઈ છું.

પુરાવો બરાબર પડ્યો અને જેકસનને મોતની સજા ફરમાવવામાં આવી. કાઉન્સિલના પ્રેસિડેન્ટે બ્યારે પૂછ્યું કે માફી આપવી જોઈએ કે કેમ? ત્યારે, તે જંગલમાં જેકસનને એડવર્ડ્સ મળ્યો હતો એ વાત એડવર્ડ્સે કહી નહિ; ત્યાં સુધી એક પછી એક સભાસદ માફી આપવાના પ્રશ્નની સામે પડ્યા. એડવર્ડ્સની વાત સાંભળ્યા પછી સૌની સંમતિથી માફી આપવામાં આવી. જેકસન પોતાની બાળક જેવી સાદાઈ અને પ્રમાણિકતાથી બચી ગયો. ચારિત્ર્ય એ એક બળ છે.

એક માણસ વિશ્વાસના બળથી બોલે છે અને એના શબ્દ આગા સમાન થઈ પડે છે. આગા પાળવી એમાં જ પોતાને આનંદ મળવાનો હોય એમ ધારી લોકો-પ્રજાઓ તેની આજ્ઞા માને છે. ખીન્ને ઢીલું ઢીલું બોલે છે અને બોલવાની શક્તિ એ તો સુખ છે કે દુઃખ છે, તે સંબંધે આપણા મનમાં શંકા ઉત્પન્ન કરે છે.

દુબાણના છેલ્લા ઓ'સ સુધી-છેલ્લા પ્રમાણ સુધી એક એન્જિનના બળની ગણતરી આપણે કરી ચકીએ. પણ એક પ્રબળ ચારિત્ર્યવાળા માણસના સ્વાભાવિક આતરબળની ખરી પરીક્ષા કોણ કરી શકે? એક શાળાના છોકરા અને છોકરીની ચારિત્ર્ય ઉપર થતી અસર કોણ આંકી શકે એમ છે? શાળાની દંતકથાઓ, રીતરિવાજ,

રીતભાતમા મળખૂત ચારિત્ર્યવાળા બે વિદ્યાર્થી વર્ષો સુધી રહે તેવા ફેરફાર કરી શકે છે તેઓ પોતાની નાની નાની રીતથી ખરા બળ, નિશાળના ખુલાકુર વીરયુવક થઈ પડે છે કાંઈ પણ શિક્ષક તમને કહેશે કે, આરા કરી શકે એવા સત્તાધારી ચારિત્ર્યવાળા વિદ્યાર્થીઓ પડે કંઈક શાળાઓ જિંમે બંધ છે, અગર નીચે બંધ છે

વેલિંગ્ટન કહેતો કે, ફ્રેન્ચ લશ્કરમા નેપોલિયનની હાજરી વધારાના ૪૦,૦૦૦ સૈનિક જેટલી હતી અને અગ્નિત સ્થૂર વિરે રિટર કહેતો કે, તેના શબ્દો અધુરું લગાઈ જેટલું કામ કરતા

પોતાના વર્તનની બાણીતી પ્રમાણિકતા વિષે બોલતા ફેકિલન કહેતો કે, તેથી જ મારા નગરબધુઓ સાથે-મારા નાગરિકબધુઓ ઉપર માગી એટલી બધી અસર રહી શકતી હતી કે બોલનાર ખગળ હતો, વખા હતો નહિ, મારા શબ્દોની પચ્છગી કરતા મને બાણી વાર લાગતી, લાપા પણ બાગ્યે જ ખરી, બોલતો, છતાં જ આમાન્ય રીતે મારો મુદો હસાવી શકતો હતો

એસાવા ટોમિવાગો જોન પ્લાઉન કહેતો કે, કાંઈ પણ ગબ્બની ઇમારત જીબી કંવામા એક સારો મળખૂત સગીન માણસ એકસો માણસની બરાબર છે એટલું જ નહિ પણ ચારિત્ર્ય વગરના એક હજાર માણસો કરતા તે વધારે સારો છે

કામનો શો હિસાબ છે? કેટલાક નામ તો મીઠા જેવાં છે, તેથી પ્રજાઓ કવખતના સડામાંથી બચી શકે છે.

મહત્વાકાંક્ષીનું મહાન લક્ષ્ય બળ છે અને ઉચ્ચ ચારિત્ર્યથી જ મનુષ્યો અને પ્રજાને હલાવી નાખે તેવા મજબૂત વ્યક્તિત્વને માણસ પહોંચી શકે.

સિ. ટી. બુક્સ કહેતો કે, મહાન શહેરની વચ્ચે રહી કામ કરનાર પ્રેરક માણસના વિચાર અને લાગણીની અસર, તે શહેરના દરેક માણસ જેને વિચાર અને લાગણી છે તેને થાય છે. છોકરાઓ પણ આ સત્તામાંથી કાર્થક ગ્રહણ કરી લે છે અને તે અમુક માણસ જે શહેરમાં ન હોત તો તેમની પાસે જ કાર્થ આવેલું છે તે તેમને મળી શકત નહિ.

ક્રિસ્ટની અદ્વર અદ્વની લડાઈમાં મોન્ટેને એકલાએ જ પોતાના કિલાના ડાખા ભૂંગળથી બધ ક્યાં નહોતા; છતાં તેને કાર્થ ઈજ દરવામાં આવી નહોતી રાખના પહેરગીરો કરતાં તેનું ચારિત્ર્ય વધારે બળવાન હતું. પોપ ખરું જ કહે છે કે, જે કાર્થ અદ્વરથી નિર્દોષ છે, તેના વડે બહારથી તે સજ્જ થયેલો છે. ચારિત્ર્યવાળા મનુષ્યોને જ મુક્તિ મળે છે તેના બધા ઉદ્દારણ ઇતિહાસ અને ચારિત્ર્યને લગતા પુસ્તકો ઉપરથી જણાઈ આવે છે. જેઓએ ધર્મ અગર વિજ્ઞાનને ખાતર મોટા જોખમ વેઠ્યા છે, તેમના જીવનચરિત્ર વાંચો. જંગલી લોકોના સાક્ષાત્તી તેઓ શાથી બચી ગયા છે? ચારિત્ર્યથી જ તેમને રક્ષણ મળ્યું છે.

૧૭૭૫ની સાલના અતે વુડસ્ટોકવા આગળ મળેલા ધર્મસમાજને રેવરંડ પીટર જે. જી. મુહલનગર્ગે કહ્યું હતું કે, દરેક ચીજને માટે વખત હોય છે. ઉપદેશનો અને પ્રાર્થનાનો પણ સમય હોય છે; પણ તે સમય જતો રહ્યો છે. લડવાનો પણ વખત છેલ્લો છે અને તે વખત આવ્યો છે, જો કહી તેણે પોતાનો પાદરીનો ઝબ્બો ફેંકી

દીધો અને વર્તિનિયાના કર્નલના+ સંપૂર્ણ પોશાકમાં તે તેમના આગળ જિભો તેના ધર્મસમાજનો દરેક માણસ તેની સાથે લખ્યો અને દૂરથી આવેલા અને તેની આબુખાબુ જમા થયેલા માણસો સાથે રાજધાનિવના યુદ્ધમાં ઉચ્ચ પ્રકારની મેવા બગાવવા તેણે કૃત્ય કરી યુદ્ધમાંથી તે મેજર જનરલ થઈ પાછો ફર્યો.

રોમન શહેનશાહત જ્યારે લયમા હતી અને રોમન રાજસભાના સભ્યો કવીન્ડીયન સિનમિનેટસને એવચીની જગ્યા માટે બોલાવી ગયા. સભાસદોએ તેને હળ ચલાવતો, સાદા પોશાકમાં અને પદવી માટેના કાંઈ પણ લોભ વગરનો જોયો હતો પોતાના મિતાચાર, દયા, સદ્ગુણ અને ન્યાયવૃત્તિથી, કુસંપને લીધે થયેલી ઈર્ષ્યાની વચ્ચે, તે સાર્વજનિક શાંતિ ફરી લાવી શક્યો અને પોતાના ખેતીના ધધામાં તે ફરી દાખલ થયો.

ફરી એક મહત્વનો પ્રસંગ જિભો થયો, રાજસભાએ તેને અમર્યાદ સત્તા સાથે ડિક્ટેટર બનાવ્યો તેણે લોકોમાં ફરી વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કર્યો લડાઈમાં જે કિંમતી લૂટ મળી હતી, તેમાં ભાગ લેવાની તેણે ના પાડી ચૌદ દિવસ તે ડિક્ટેટર રહ્યો પછી તેણે તે જગ્યાનું રાજનાયુ આર્યુ અને જાણે કાંઈ જ ન બન્યું ટોચ એમ તે પોતાના ખેતર ઉપર શાંતિ સહિત ફરી કામ કરવા લાગ્યો.

ડોઝલસ, જેના મૃત્યુ વિશે તેનું લશ્કર અજાણ્ય હતું, તેના મહદાને તેના હમેશના ઘોડા ઉપર તે બેઠો હોય તેવી રીતે રજુએટ ઉપર રજૂ કરવામાં આવ્યું અને લડાઈ જતાવામાં આવી. રૈડરિક કુ એક જ વાર બચ્ચાલ વચ્ચડે તે હજાર માણસના જળની બરાબરી કરી શકે તે શી રીતે? સેક્ટર પહાડી લશ્કરીઓ રૈડરિક ધુના નેટલા જ નેશથી બચ્ચાલ ફૂટી શકે ઘોડા ઉપરની માટી એનો બહારનો દેખાવ હતો અને હૃદયકાવક બચ્ચાલનો પુકાર તે માન,

કરે છે માણનો ઉપગ્રની તેમની સત્તાનુ રદચ્ચ થા દરો એમ લેધાને આશ્ચર્ય થાય છે ચાચિચ્ચ બગ છે એ માગ્રુથી અધગા વર્ગના લેધાને તના ઉપગ્ર શ્રદ્ધા ગદે, તેડુ તેઓ અનુસગ્રુ કરે એ સ્વાભાવિક છે ખૂનીને માતની નમ કગાર જગના ન્યાયનુ ખૂન પણ સન્માન કરે છે તેનામા એવુ કાઈક છે, ને વડે સચ્ચ અને ન્યાય તે જાણી શકે છે અને તે અનુમાદન આપે છે -

કુલાધ ધોગ યુવકોન એવો ખ્યાલ આવે છે કે, તેઓ ને કાઈ જાણે છે તેના કગના તેઓ ને કાઈ છે તેના ઉપગ્ર જ નિંદગીની તેમની કુતેલનો આધાર ગદેલો છે ! વોશિગટન અને સિકન પ્રેમિન્ટ થયા તે તેમની શક્તિને લીધ નહિ પણ તેમના ચારિત્ર્યને લીધ થયા

નેપોલિયન અને વેલસ્ટરમા ક્યા તત્ત્વની ખામી હતી કે હાલના વખત સુધી જગને ને જિયામા જિયા આદર્શ ઉત્પન્ન કર્યા છે, તેને નિત્ય વખતાર રહેલુ તે એ તત્ત્વ નથી કે બગવાન મનુષ્યો જેમના મૂળ જમીનમા હોય છે અને બ્યારે અધગ્રુ ધત્ત તુ દોય છે ત્યારે પોતાની જગાએ ચિથર રહેનાર એમના આ જોડુ બગવાન જેમનુ ચારિત્ર્ય હોય છે, તેમની અદગના આ તત્ત્વને જ આપણે વખાણીએ છીએ-તેને જ માન આપીએ છીએ

દેશનિમિત્ત થયેના પ્રસથને એમ દહેવામા આવ્યુ કે, તુ ને મુસનમાન ધર્મ અગ્રીમાર કરે તો દર્કીમા તને અભય સ્થાન મગે ત્યારે તેણે જવાબ કીધો કે એક તરફ શ્રુત્ય અને બીજી તરફ શરમ, એની વચ્ચે મને દોઈ શકા ભરેલો માર્ગ જઓ નથી એક ઉદાર ચરિત પ્રજનો એક વખત હુ હાકિમ ખતા, હુ મારા હોકરા માટે માર્થ વારસો મુકી જતો નથી મારા નામને બટો લાજે તેના મરતા આ સ્થિતિને હુ વધારે પસદ કરુ છુ એક બીજી વખતે તેણે કહ્યુ કે આ મારા હાથ ખાલી છે પણ ચોખ્ખા છે

એક સાક્ષી તરીકિના હમેશના રિવાજ મુજબ મોજદ ખાવા

પેટાર્ક ન્યાયમંદિરે આગળ આવ્યો, ત્યારે તેની સત્યશીલતા વિશે કોર્ટને એની ખાતરી હતી કે, તેનું પોતાનું વચન બસ છે. તેને સોગંદ ખાવાની જરૂર નથી એમ તેને કહેવામાં આવ્યું.

એક મોટી બેંકમાં હું મિલરને કેશિયરની (કીલીદારની) પદવી આપવામાં આવી; પણ 'હિસાબની મને બહુ થોડી માહિતી છે અને મારો કોઈ જામીન થતો નથી' એમ કહી તેણે તે જગ્યાની ના પાડી. બેંકના પ્રેસિડેન્ટ મિ. રોસે કહ્યું કે, અમારે તમારા જામીન જોઈતા નથી. રોસ તેને ઓળખતો હતો; એવી મિલરને ખબર પણ નહોતી. આપણને ખ્યાલ હોય કે ન હોય પણ લોકો આપણું ચારિત્ર્ય હમેશાં તપાસતા રહે છે.

બ્યારે ફ્લોરેન્સ નાઇટિંગેલ ક્રિમિયાની હોસ્પિટલમાં જતી ત્યારે બધું વાતાવરણ બદલાઈ જતું. વેદનાના ણિજાના ઉપર આબો-ટતા જડલરત જેવા સૈનિકો સભ્યતાની થોડી પણ અસર ધરાવનાર-ને પણ ખરાબ લાગે તેવો એક શબ્દ બોલતા નહિ.

વિટારિયા ફ્લોનાનો પતિ રુપેનિથ બાબુ તરફ વફાદારીથી રહેવાને બધાયો હતો. ઇટલીના રાજકુમારોએ બ્યારે તેને તે બાબુ છોડવાનો આગ્રહ કર્યો, ત્યારે વિટારિયાએ તેના પતિને વખ્યું કે, આખરે તમે રાજ્યો કરતા પણ મોટા છો. આ આખરની વાત તમે યાદ રાખજો જે નિષ્કલંક કીર્તિ તમે તમારી બાવિ પ્રજા માટે મૂકી જવામાં સુખ અને મગરરી માનો છો, તે કીર્તિ ખિતાબ અગર ભપકાથી મળશે નહિ, આખરથી જ મળશે.

એવો કોઈ પણ માણસ થઈ ગયો નથી, જેને માટે એમ કહી શકાય કે, તેનામાં એવા સુદર તત્ત્વોનું મિશ્રણ હતું કે, કુદરત એક-દમ ખડી થઈ જઈ જગતને જણાવે કે, આ જ ખરેખરો માણસ છે.

જે લોકો વેચાય તેવા નથી, જે માણસો પ્રમાણિક છે, જેઓ મધ્યથી પરિધ સુધી સંગીન છે, જેઓ હૃદયના સાચા છે, સોયની

અળી નેમ મુવ તરફ રહે છે તેવાં જ તેમનાં અંતઃકરણ દૃઢ છે. આદ્ય શ્રી પડે અને ધરતીકંપ થાય છતાં જે માણુમે સત્યની બાબતે જાણ રહે છે, જે માણુમે સત્ય કહી શકે અને દુનિયા તથા દાનવથી કંઈ નહિ; જે માણુમે ગર્વ કરતા નથી, તેમ દ્વાદ્વિ મારતા નથી; જે માણુમે પાછા વળતા નથી, તેમ દીવા પણ પડતા નથી; જે માણુમે દિમનયા જૂઠું મારતા નથી છતાં દિમનયાળા છે; જે માણુમેમા અનંત જીવનની દિમન શાંત, જિંદી અને મજબૂત વહે છે; જે માણુમ પોતાનો જીવનસંદેશ-કર્તાવ્ય જાણે છે અને દુનિયાને જાણાવે છે, જે માણુમે પોતાની જગ્યા જાણે છે અને તે જ સે છે; જે માણુમે પોતાનું કામ જાણે છે અને કરે છે; જે માણુમે જૂઠું જોડના નથી, સત્યનો ત્યાગ કરતા નથી અગર જાન-ભેદ કરતા નથી; જેઓ કામ કરવામાં સુસ્તી બતાવતા નથી, વાસ્તવિક ગરીબી જનાવવાથી માનદાનિ થતી હોય એમ જેઓ સમજતા નથી; પોતે જે કમાતા હોય તે ખાવાને અને જેને માટે પોતે પૈસા આપ્યા હોય તે પહેરવાને જેઓ રાજી છે; જ્વાર દઈને ના કહેવાની જેમને બીક નથી; તેમ માસથી તે અને તેમ નથી, મારું તેટલું મળું નથી એમ કહેવાને જેઓ શરમાતા નથી, તેવા માણુમેની દુનિયા તલાશ કરતી રહે છે એમ કહેવાય છે.

જે જમીન ઉપર મગફળી બેઠે છે તે જમીનને સત્વરે કરે છે, એ સત્ય લક્ષ્યાધિપતિઓને પણ લાગુ પડે છે. ખીજા આલાર્ધવના ઝાડ જેવા હોય છે. આલાર્ધવના ઝાડ જ્યાં બેઠે ત્યાં તે જમીનને પણ તે ફળદ્રુપ કરે છે. ખીજા શ્રીમંત આત્મા એવા હોય છે કે જે પોતાની હાજરી માત્રથી ખીજને સુખ કરનાર થઈ પડે છે; જેમના દિમન સર્વને સુખકારક નીવડે છે.

દુનિયામાં કાઈ પણ સક્રિય એવી હોય કે જે પોતાની સત્તા ખીજ ઉપર પાડી શકે તે તે ચારિત્ર્ય છે. કેળવણીના સંસ્કાર આજી ઉરો, શક્તિ જુજી હસો, કાઈ મિલકત હસો નહિ, સમાજમાં

કાંઈ પદ નહિ હોય, પણ સંગીન, ઉત્કૃષ્ટતાયુક્ત ચારિત્ર્ય હશે તો તેનું વજન પડી શકશે. તે સન્માન મેળવી શકશે.

એક ખરું કામ, એક એવો તાર ઉત્પન્ન કરે છે કે જે આખી દુનિયામાં પ્રસરી જાય છે, સઘળી નૈતિક યુદ્ધિને તે સ્પર્શ કરે છે, દરેક દુનિયાની તે મુલાકાત લે છે, તેનાં આંદોલન જગતના સઘળા વિસ્તાર ઉપર ફેલાઈ જાય છે અને આ આંદોલનને ઈશ્વરની સંનિધિમાં, પણ તે પહોંચાડી દે છે.

ચૌદમા લૂઈ રાજ્યે કોલગરને પૂછ્યું, કા-સ જેવા મહાન અને વસતીથી ભરપૂર દેશ ઉપર રાજ્ય કરવા ખતા હોલેન્ડ જેવા નાના દેશને તે કેમ જીતી શકતો નથી? પ્રધાને જવાબ આપ્યો, ‘એક દેશની મોટાઈનો આધાર તેના મુટકી વિસ્તાર પર નહિ, પણ ત્યાંની પ્રજાના ચારિત્ર્ય ઉપર રહેલો છે.

મહાન પુરષોનું ચારિત્ર્ય એ પ્રજાનું ધન છે શારોણિયા કહેતો કે, તેણે બોશિંઝનને એક જ વાર જોયો હતો; પણ તેથી તેના આખા જીવનને પ્રેત્સાહન મળ્યું હતું. એક અંગ્રેજી ચામડા ફળવનાર જેના ચામડાએ સાગી નામના મેળવી હતી તે કહેતો કે, તેણે જો ગર્લાઈલ વાગ્યો ન હોત તો તે ચામડું એટલું સારું બનાવી શકત નહિ. એમ કહેવામા આવે છે કે, ફેકિલને લંડનના એક આખા કારખાનાની રીત સુધારી દીધી હતી. એરિઆસ્ટો અને દીડી-એનને પરસ્પર પ્રેત્સાહન મળ્યું હતું તથા એકબીજાની ક્રાંતિ તેઓએ વધારી હતી ‘તમે રોને વળાણો છો, એ તમે મને કહો અને તમે કેવા માણસ છો એ હું તમને કહીશ.’ એક પુસ્તક અગર ક્લાવું કાંઈ કામ, તેને ઉત્પન્ન કરનારની શ્રુતિઓ અને વિચારમાળામા આપણને ગોઠવી દે છે. રોમના અમર બાધકામ જેમણે તન્મયતાથી જોયા છે તેવા લાખો માણસોને તમે પૂછો કે, હજારો જીવનમા તેનું

જીવન જીત્યું છે ? તેના જીવને અન્ય જીવન ઉપર કેવી બધી સત્તા મેળવી છે ? બોશિંગ્ટન, ટ્રેન્ટ અને લિકને શુ મરણ પામ્યા છે ? કયા અમેરિકન હૃદય અગ્ર ગૃહમાં તેમના ચારિત્ર્ય નથી ?

તમારાથી બને તો મોઝિઝ વર્ગર ઇન્જિનનો, ડેનિયન વગર બેંગિલોનનો, ડેમોસ્થિનિસ, ફિડિયાસ, સોક્રેટિસ કે પ્લેટો વગર એથેન્સનો ખ્યાલ તમે લાવો. ઈ. સ. પૂર્વે ૨૦૦ વર્ષ પહેલાં ડાનિબાન વગર કાર્થેજની શી કિંમત હતી ? સિઝર, સિસેરો અને માર્કસ-આરેલિયસ વગર રોમની શી કિંમત હતી ? નેપોલિયન, લુગો અને પેર ડાયસિધ વગર પેરિસની શી કિંમત છે ? ન્યૂટન, રોકસપિયર, મિલ્ટન, પિટ, બર્ક, ગ્લેડસ્ટન વગર ઇંગ્લાન્ડની શી કિંમત છે ? ગ્રેગિસન, ફિલિપ્સ, વ્હીટિયર, એમર્સન અને હોમ્સ જેવા ચારિત્ર્યયુક્તા નરો વગર બોસ્ટનની શી કિંમત છે ? પીપર, કુપર અગર હોરેસ થોલિ વગર ન્યૂયોર્કની શી કિંમત છે ? સ્ટેન્ડર્ડ વગરનું કેલિફોર્નિયા અગર આર્મર, પ્રુનમન અગર ફ્રીડ વગરનું ચિકાગો શુ છે ? આ શહેરમાં ઓછી નામનાવાળા લાખો માણસોએ યોજના કરી છે, પરિશ્રમ ઉભો છે અને સેવાઓ કરી છે તેઓએ જીવન ગાળ્યા છે અને મરણ પામ્યા છે તથા આપણુ વધારેમાં વધારે ધ્યાન બેચે તેવા ખરા ઇતિહાસની રચના કરી છે, પણ કેટલાક થોડા ભી-પુરવના વિચાર, પ્રતિભા અને ચારિત્ર્યથી આમાના દરેક શહેરના જીવનમાં એવો બધો ફેરફાર થયો છે કે તેઓ તેના ઇતિહાસમાં મોટા ભાગે લાક્ષણિક દષ્ટાંતરૂપ થઈ ગયા છે !

ખરેખર મહાન પ્રરુષો આખી દુનિયામાં વિચાર અને લાગણીના પ્રદેશમાં, તેઓ જીવતા હતા તેના કરતાં પણ વધારે બળવાન સત્તા ધરાવે છે. આપણા માનસિક બધારણની રચના, એવી રીતે મૃત્યુ પામેલા મનુષ્યોની તેમ જ જેમની સાથે હાલ આપણે સમાગમમાં આવીએ છીએ તેમની જેકી અસરથી થાય

છે. પોતાની માન્યતા માટે પોતાનો પ્રાણ અર્પણ કરનાર મનુષ્યો જેમના ઉપર યુગ્મરેલા ભુલમના દુઃખમાં આપણે સહાનુભૂતિ સાથે ભાગ લઈએ છીએ અને તેથી ઉત્તર થઈએ છીએ, જેમના આત્મ-સમર્પણથી આપણી માન્યતાઓ વિશુદ્ધ બને છે, સમાન પરિસ્થિતિ-માં આપણી ભાવનાઓથી આપણને જે કાર્ય કરવાની લાગણી થાય છે તેવાં જ કાર્ય આપણથી બને છે.

જેની તલવાર અગર અવાજે મનુષ્યજાતિની સેવા બળવી છે, તેની રાખ પવનમાં ફેંકો. જેના કીર્તિમાન વિચારો તને ઉત્તરિના શિખરે લઈ જાય છે તેને મૃત્યુ પામેલો ગણી શકાય ? જે માણસો-ને આપણે છોડી જઈએ છીએ તેમના હૃદયમાં રહેલ તે મરણ્ય પામતું નથી.

જે દરેક વિચાર આપણા મગજમાં દાખલ થાય છે, જે દરેક શબ્દ આપણે બોલીએ છીએ અને જે દરેક કાર્ય આપણે કરીએ છીએ, તે દરેક આપણા જીવનના અંદર-માંના અંદરના તંતુ ઉપર પોતાની છાપ મૂકે છે; અને આ છાપને પરિણામે આપણા ચારિત્ર્યની રચના થાય છે.

ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય માટે સંગીતનો કે લલિત કળાઓનો અભ્યાસ જરૂરનો નથી; કેમ કે વિદ્યાકાળમાં જેઓ વધારે પરિપૂર્ણ હોય છે, તેઓ ઘણીવાર ખરાબમા ખરાબ સ્વપુરુષો નીવડે છે. ખરે-ખર પુસ્તકોના કીડા, જેમનું જીવન પુસ્તકોમાં જ હોય છે, કલાવિદ જેઓનું જીવન કલામાં જ ઓતપ્રોત રહે છે, તેઓ સામાન્ય રીતે નિર્બળ હોય છે. હલકાં અને હેતુ વગરનાં જીવન, ચારિત્ર્ય ઉપર પોતાની અસર મૂકે છે. એથી ઊલટું, કેટલાંક માણસો એવાં હોય છે કે જેમના પર મહોલ્લાનાં કૂતરાં પણ વિશ્વાસ રાખે છે. ચારિત્ર્ય એ બળ છે.

કલાવિદ બર્ડે રચ્યું કરેલા એક વખાણવાલાયક ચિત્રને એક-
 ડેમીમાં સટકાવવાની જગ્યા મળતી નહોતી. બર્ડે તે રચ્યું કર્યું ત્યારે
 ટર્નર ફેરકેડેમીની લેન્ડિંગ કમિટી (ચિત્રો સટકાવવાને લગતી કમિટી)માં
 હતો; પણ વારંવાર એમ થતું કે તે સટકાવવા માટે સગવડ થઈ
 શકતી નહોતી. પછી ટર્નરે પોતાનું જ એક વડાણ ચિત્ર બેનારી
 લીધું અને તેની જગ્યાએ બર્ડેનું ચિત્ર જોડવું.

એમોસ લોરેન્સ દિસાળ કરતાં બાકી રહેતો અર્ધો મેન્ટ અને
વેતરના વર્ધણું પા વાર કાપડ પોતાના માલકને આપતો. આ બાબત
નાનકડાં હતી પણ તેથી તેનું ચારિત્ર્ય જણાઈ આવતું.

દેવવાક જન્મ એવા હોય છે કે જે જે પાંદડાં અને વેવા ઉપર
 તેમનો નિભાવ થાય છે તેમનો રંગ મલય કરે છે. આપણે પણ તે
 જન્મ જેવા છીએ; કારણ કે આપણા હૃદયમાં રહેનાર જન્મોની
 માફક આપણે પણ આપણો માનસિક ખોરાક જેવા પ્રકારનો હોય
 છે, તેવા જ પ્રકારના વહેવારોમાં બની જઈએ છીએ. આપણી
 જિંદગીનું દરેક કામ, દરેક શબ્દ, દરેક સમાગમ આપણા જીવનની
 રચનાની અંદર લોખંડી કલમથી લખાય છે. નષ્ટ કરવામાં આવેલી
 તકી, ખરચી નાખેલા બળ, શ્રમોલો વખત, એ સધળાનાં જૂત
 હમેશા આપણી આગળ આવીને ખડા થાય છે, આપણને ઠપકો
 આપે છે અને કદી અતર્ધાન થતા નથી. સમાનમાથી સમાન ઉત્પન્ન
 થાય છે. એકના બીથી કંઈ ઉત્પન્ન થાય તો એક જ ઉત્પન્ન થાય
 છે. એક જ જાતના પક્ષી એક સ્થળે એકઠાં થાય છે. સમાન વસ્તુ-
 ઝોને પરસ્પર કાર્યક આકર્ષક સંબંધ હોય છે, તેથી તેઓ નિઃસંશય
 એકઠા થાય છે. આ એકથમા તેમના પોતાના જ ગુણનો વિનિમય
 તેઓ કરી શકે છે અને બીજા કશાનો કરી શકતાં નથી અને
 તે જુદી રીતે કરી શકે જ નહિ. આ ચિંતાનું મેળવવું કેટલું
 મુશ્કેલ છે?

થવાતું નથી, સખાવતથી ગરીબી આવતી નથી. પથ્થરની દીવાલ ફોડીને પણ ખૂન બહાર નીકળી આવશે; જૂઠું થોડું પણ ભેળાણુ, દાખલા તરીકે, મિથ્યાભિમાનનો સ્પર્શ, સારી અસર કરવાનો, ઠીક દેખાવાનો થોડો પણ પ્રયાસ-તેથી તરત જ પરિણામ ઉપર ખોટી અસર થશે; પણ સાચું બોલશો તો તમામ કુદરત અને સઘળાં પ્રાણીઓ નહિ ધારેલા વિસ્તારમાં તમને સહાયક થશે.

ગરીબ માણસની યાપણુ ચારિત્ર્ય છે.

સ્કીવ-સનની પેઠે તમે પણ એમ માને કે દરેક માણસમાં પોતામાં અચોત શક્યતાનો એક મહાન પ્રદેશ રહેલો છે. પોતાના આત્માનું સંરોધન જે કાલજીવનની માફક કરે છે, તે સુખી થઈ શકે છે.

લ્યૂથર કહે છે કે, કોઈ પણ દેશની આબ્યાદીનો આધાર તેના મોટા મહેસૂલ ઉપર, તેના કિલ્લા ઉપર, તેના બહાર સારા મકાનના ઉપર નથી; પણ તેનો આધાર તેના કેળવાયેલા નાગરિકોની સંખ્યા ઉપર, જીવણી, સારા સંસ્કાર અને ચારિત્ર્યવાળા તેના માણસો ઉપર રહેલો છે. તેનું ખરું બળ, તેની ખરી સત્તા તેમાં રહેલી છે.

ગ્રેહામે કહ્યું : ‘આપણી શરતો મને યાદ છે. મને તે ધડિયાળ જોવા દો. વારુ કહો, તમારી શી ફરિયાદ છે ?’ તે માણસે કહ્યું કે, ‘જેમ, મારી પાસે તે સાત વર્ષ રહ્યું છે, અને તેટલા વખતમાં પાચ મિનિટ કરતા વધારે તફાવત પડ્યો છે.’ ‘એમ હોય તો હું તમારા પૈસા પાછા આપુ છું.’ તે માણસે કહ્યું : ‘તે ધડિયાળથી દસગણા દામ મને આપવામાં આવે તોપણ તે ધડિયાળ હું છોડીશ નહિ.’ ગ્રેહામે જવાબ દીધો : ‘કોઈ પણ ચીજ માટે હું મારા વચનનો લગ્ન કરીશ નહિ.’ તેણે પૈસા આપ્યા અને ધડિયાળ લઈ લીધું, પછી તેનો તેણે વખત મેળવનાર ધડિયાળ તરીકે ઉપયોગ કર્યો.

ધડિયાળ ઉપર ટેમ્પિયનનું નામ એ તેની ઉત્કૃષ્ટતાની નિશ્ચિત સાબિતી ગણાતી. દુનિયામાં નહિ તો લંડનમાં સારામાં સારા મનાતા યાત્રિક આ ટેમ્પિયનની પાસેથી જ ગ્રેહામ પોતાનો ધંધો શીખ્યો હતો. એક ધડિયાળ, જેના ઉપર પોતાનું નામ ખોટી રીતે પાડવામાં આવ્યું હતું, તે ધડિયાળ દુરસ્ત કરવા એક માણસે ટેમ્પિયનને કહ્યું ત્યારે તેણે તે એક હથોડાથી લાગી નાખ્યું અને તે આશ્ચર્ય પામેલા ગ્રાહકને પોતાનું એક સારમાં સારું ધડિયાળ આપી તેણે કહ્યું : ‘હો, આ મારું પોતાની બનાવટનું ધડિયાળ.’ ગ્રેહામે પારાનું ડ્રામ્પેન્સેટિંગ (સમતોલ રાખનાર) લોલક, ધડિયાળની ચાલ બરાબર રાખનાર સ્થિરચક્ર અને ગ્રહગતિસૂચક મંત્રની શોધ કરી છે. તેમની એક શોધમાં ઘણો સુધારો હતો પણ થયો નથી. ગ્રીનિચની વેધશાળા માટે તેણે જે ધડિયાળ બનાવ્યું છે, તે દોઢસો વર્ષથી ચાલે છે, પણ પંદર મહિનામાં એક જ વાર તેનો વખત મેળવવો પડે છે. તેમના કામની ચોકસાઈને લીધે જ ટેમ્પિયન અને ગ્રેહમને વેસ્ટમિન્સ્ટર એબીમાં જગ્યા મળી છે.

રેલવેની પહેલવહેલી સડક બંધાઈ તે પહેલાં ન્યૂયોર્કના એક ગામડાના લુહારને એક સૂતાઈ કહ્યું કે, તમને આવડતી હોય તેવી

સારામાં સારી હથોડી મારે માટે તમે જનાવો. નવા દેવળ ઉપર કામ કરવા અમે જ જવું આવ્યા છીએ અને હું મારી હથોડી ધેર બૂલી આવ્યો છું. ડેવિડ મેડાલે શકંકથી પૂછ્યું: ‘મને આવડે તેવી સારામાં સારી ? પણ મને આવડે તેવી સારામાં સારી હથોડી માટે તમે પૂરતા પૈસા આપવા માગતા નહિ હો ? તે સુતારે કહ્યું કે હું પૂરતા પૈસા આપીશ, મારે સારી હથોડી જોઈએ.

તૈયાર કરીને તેને જે હથોડી આપવામાં આવી તે ખરેખર સારી અને કદાચ સારામાં સારી હતી. ઉમેશના કરતાં, હથોડીનું મોં લાંબું રાખી, ડેવિડે તેનો હાથો એવો સજ્જડ બેસાડ્યો હતો કે તે કદી નીકળી ન જાય સુતારની નગરમાં આ એક અદ્ભુત સોધ હતી, તેણે આ હથોડીની પોતાના સાથીઓ આગળ પ્રશંસા કરી. તેઓ બધા જ બીજે દિવસે તે દુકાને આવ્યા અને તેવી જ હથોડીની માગણી તેઓએ કરી. કોન્ટ્રેક્ટરે જ્યારે તે હથોડીને જોયાં ત્યારે તેણે પોતાને માટે બે મંગાવ્યાં અને પોતાના માણસો માટે જે બનાવવામાં આવે તેના કરતાં થોડી વધારે સારી બનાવવામાં આવે એવી માગણી કરી. મેડાલે કહ્યું કે, હું એથી વધારે સારી બનાવી નહિ શકું. જ્યારે હું કોઈ પણ ચીજ બનાવું છું ત્યારે તે ત્રમે તેને માટે બનાવવાની લેખ થવું મારાથી જને તેટલી સારી જ તે બનાવું છું.

મેડાલની પહેલી કારકિર્દીમાં કદી નહિ જનેલું તેમ સ્ટોરકીપરે બે ડઝન હથોડીઓને આર્ડર આપ્યો. એ પછી ન્યૂયોર્કના એક વેપારી પોતાનો સરસમાન વેચવા તે ગ્રામ આવ્યો હતો અને તે સ્ટોરકીપરની પાસે જેટલી હથોડીઓ હતી તે તેણે ખરીદી લીધી તથા તે લુહાર બનાવી શકે તેટલી બનાવવાનો ચાલુ આર્ડર આપ્યો. છેલ્લા ધોરણથી બનાવેલા માલથી ડેવિડ ધણે પૈસાદાર થાત, પરંતુ તેની લાંબી અને ફેલોમંદ જિંદગીમાં ત્રીણામાં ત્રીણી બાબતમાં પણ પોતાની હથોડીઓ પરિપૂર્ણતાની દશામાં આણવા માટે આગળ

અભ્યાસ કરવાનું તેણે બંધ કર્યું નહિ ઉત્કૃષ્ટતાની જાહેરની ખાતરી આપ્યા સિવાય તે હમેશા વેચવામા આવતી, તેના માથા ઉપર છાપવામા આવેલું મેડોલનું નામ જગતમા બનતા સારામા સારા માલની દરેક ટેકાણે ખાતરી આપનાર ગણાતું. ચારિત્ર્ય એ બળ છે અને દુનિયામા તે સારામા સારી જાહેરબાજી છે.

આ વાત કહેનાર મહંમ જૅમ્સ પાર્ટનને તેણે એક દિવસે કહ્યું : ' હા, આ નાના ગામમા મેં અઠ્ઠાવીસ વર્ષ સુધી હથોડીઓ બનાવી છે, ' તે મહાન ઇતિહાસકારે ઉત્તર આપ્યો : ' એમ હોય તો તો હવે તમે કાઈક સારી હથોડી બનાવી શકતા હો '

જવાબ મળ્યો : ના કાઈક સાગી હથોડી હું બનાવી શકતો નથી. બનાવવામા આવતી હથોડીઓમા હું તો સારામા સારી બનાવું છું સપૂર્ણ રીતે મરસ એવી હથોડી બનાવવી એટલી જ કાળજી મને છે. સેક્શને જોઈએ તેટલી હથોડીઓ હું બનાવું છું, વધારે બનાવતો નથી અને હું તે કાઈક ઠીક કિંમતથી જ વેચું છું. તેની જે વાજબી કિંમત છે તે આપવાની સોંકાને મરજી ન હોય તો બીજે ઠેકાણેથી સસ્તી હથોડીઓ ખરીદવાની તેમને છૂટ છે. મારી જરૂરિયાતો એટલી ઓછી છે કે હથોડીઓ બનાવવાનો મેં વિચાર ક્યો તે પહેલા એટલે ૪૦ વર્ષ પટેલા જુદારની જે દુકાને હું કામ કરતો ત્યાં જ પાછો ગમે તે વખતે પણ જવા છું તૈયાર છું. તે વખતે મારી ધમણ ચલાવવા એક છોકરો હતો જ્યારે હાલ મારી પામે ૧૧૫ માણસ છે જેમ તમારો રસોઈયો ચૂલે ચઢાવેલી રસોઈ પર તપાસ રાખે છે, તેમ કાલસાની બટ્ટી ઉપર મુકાયેલા હથોડીના માથાની તપાસ રાખતા તમે તેમને જુઓ છો ? લોખંડના એક ઠક્કામાથી દરેક માથું કાપી કાઢવામા આવે છે એક અનુભવી માણસની દેખરેખ નીચે તેને પાણી પાવામા આવે છે. દરેક હાથાને ત્રણ વર્ષ સુધી કર્યોળા ન રહે ત્યાં સુધી રસવામા આવે છે. એક

વખત મેં ધાર્યું કે હથોડીઓ બનાવવામાં હું સંચાકામનો ઉપયોગ કરું પણ હું જાણું છું કે એક સંપૂર્ણ ઓખર, સારામાં સારું ઓખર સંચાકામથી બની શકે નહિ. માટે કામનો દરેક ભાગ હાથથી કરવામાં આવે છે.

જેસેફ હેન્રી જ્યારે યુવાન હતો, ત્યારે 'મારી મોટામાં મોટી ઇચ્છા વિજ્ઞાનના ઉસ્તાદ હોવાની લાયકી તથા આખર મેળવવાની છે' એમ તેણે એક સ્વપ્ન લખ્યું છે આ પ્રમાણે પોતાની ઇચ્છાઓને અનુસરવાના સ્વાભાવિક પરિણામ તરીકે કેટલાક વર્ષ પછી જ્યારે તેનું નામ વિજ્ઞાનના દરેક વિભાગમાં સન્માનપાત્ર ગણાવા લાગ્યું, ત્યારે તે કહેતો કે સન્માન અને જવાબદારીવાળી જુદી જુદી જે નવ પદવીઓ હું ધારણ કરું છું તે મારા ઉપર નાખવામાં આવી છે મેં મારી પોતાની મરજી અને કાર્યથી ઉમેદવારી કરી એકે જગા લીધી નથી.

વેલિંગ્ટનને જ્યારે બહેરાશ આવી ત્યારે તેણે એક પ્રખ્યાત તબીબની સલાહ લીધી તેણે તેના કાનમાં 'ક્રસ્ટિક' નાખ્યું અને તેથી તેની જિંદગી પણ જોખમમાં આવી પડે તેવા સોજા થઈ આવ્યો. ડોક્ટરે માફી માગી લારે દિલગીરી બતાવી અને કહ્યું કે, 'આ બૂલથી મારી મોટી ખરાબી થશે.' વેલિંગ્ટનને કહ્યું કે, 'હું આ બાબત ડોઈને કહીશ નહિ.' 'પણ તમારું કામકાજ અને કરવા દેશો કે જેથી મારા ઉપરથી વિશ્વાસ ઊઠી ન જાય.' ક્યુકે જવાબ દીધો 'ના, તેનો અર્થ તો જૂઠું બોલવું એવો થાય.'

રોબર્ટ વોટર્સ કહે છે કે, એક લાખા સારી રીતે શિખાયેલ ૨૦ લાખાના ઉપરચોટિયા જ્ઞાન કરતાં વધારે સારી છે; કારણ કે એક લાખા બરોખર શીખવાથી તમને જે માનસિક, તાલીમ, માનસિક શક્તિની અભિવૃદ્ધિ મળે છે, તે ઉપરચોટિયા જ્ઞાનથી કદી મળી શકે નહિ.

એક છોકરાએ કહ્યું કે, 'પિતા ! આપણા મહોલામાં ગઈ રાત્રીએ મેં કૂતરાઓની એક મોટી સંખ્યા જોઈ. મને ખાતરી છે કે ૫૦૦ કૂતરા મેં જોયા. પિતાએ કહ્યું કે, ના, ના, તેટલા તો નહિ જ હોય. વારુ, ત્યારે, સો તો હશે જ એવી મને ખાતરી છે. પિતાએ વળી કહ્યું કે, એમ હોઈ શકે નહિ. આપણા ગામમાં સો કૂતરા હોય એમ હું માની શકતો નથી. વારુ, ત્યારે દસથી ઓછા તો હશે જ નહિ; મને એટલી તો ખાતરી છે જ. પિતાએ કહ્યું, તેં દસ જોયા હશે તેની પૃથ્થુ મને ખાતરી થતી નથી; કારણ કે જે ખાતરીથી તું હાલ દસ કહે છે તેટલા જ વિશ્વાસથી તું પાંચસો જોયાતું કહેતો હોતો. બે વાર તેં તારું બોલેલું ફેરવી નાખ્યું છે અને હવે હું તારું કહેલું માનીશ નહિ. તે ધુધવાયેલા છોકરાએ કહ્યું : વારુ, ત્યારે મેં તમારો કેશ કૂતરો અને એક ખીખ કૂતરાને તો નક્કી જ જોયા હતા. '

એક અદ્ભુત વાર્તા કહેવા જતાં, અતિશયોક્તિ કરવા માટે આપણે આ છોકરાને વખોડી કાઢીએ છીએ; પણ આવો વરસાદ તો અમે કદી જોયો નહોતો અગર આ વર્ષે^૯ તો સખતમાં સખત ગરમી અગર સખત ઠંડી પડી, એમ હમેશાં જોયો કલા કરે છે તેઓ કયે દહાડે સાચા હોય છે ? મુક્તિ, કપટ અગર પ્રપંચથી મુક્ત સાદા સત્યનો સઘળા મનુષ્યજાતિ સન્માનપાત્ર ગણે છે, તેટલી ખીજ જાઈ જ ચીગ્ને તે વખાણતી નથી. ચારિત્ર્યનું એવું બળ રજૂ કરે છે, હેતુર્થાં ઈની પ્રમાણિકતા રજૂ કરે છે કે જેમા સઘળા વિશ્વાસ રાખવાને રાજી દેાય છે.

ને જરૂરનું દોન તે ખોલતું, સાચું ખોલતા મદદાય ગમ્મવો, દુધ અને દહીં જેમા પગ ગમ્મવા, અતિશયોક્તિ કરી, ખીજના અભિગ્રાહ માથે મળતા દોવાનો દેખાવ કરવો, આખના મીચમગથી, માથું હનાનીને, સ્મિતથી અગર દોઈ આજ્ઞાથી છેતરવું, સચ્ચાઈના અગ્નાન રાખવા, તમે ને જનકુતા ન દો, ને ધારતા ન દો અગર જેની તમને લાગણી ન દોય તેનો દેખાવ કરવો—આ સધળા, એ સાર્થની ખામીથી ઉત્પન્ન થતા પોષ્યપણા અને જૂઠાણાના જુદા જુદા દર્શનમાન છે

કુરેનમા આપણે ગાઈ જાનતું જૂઠાણ, અચોક્કસાઈ અગર ખોટાપણું અથવા હાલ વગરનો કાયવ્યવહાર એવા જનથી સંદિગ્ધ શરૂઆતમા ઇકનમા રજની ને છાયા અને દ્રોણ સાથે શુભાખ ખીલતા હતા, રક્ષક રચાતા હતા તેવા આને પણ ખાલે છે અને રચાય છે રસ્તાની જાણુ ઉપર, રોપાથી વિબુધિત કાપેલી ડાળાઓની વચ્ચે અગર જ્યાં માણુમની નજર પડે નહિ તેવી કાઈક ફરતી ખીણુમા દોઈની પણ સભાળ વગર ને શુનાખ ખાલે છે અને આનદથી શરૂમાત્ર જણાય છે, તેના કરતા રાણીના જાગતું શુનાખ કાઈ વધારે સુદર, વધારે સુગંધમય, વધારે ઉત્કૃષ્ટ કે વધારે સપૂર્ણ હોતું નથી જમીનના ઊંડાણુમા માલુમ પડતો સ્ફટિક જમીનની ઉપર થતા સ્ફટિકના જેટલી જ સભાળથી જાને છે એ નાનો ખરકનો કંકડો જેવું બાવિ દેખાતી રીતે એ વિશાળ કામનો મહત્ત્વ વગરનો અને જૂની જવાબેલો લાગમાન જાનવા જેટલું જ હોય છે, તે પછુ કોઈ મોગ પ્રદર્શન માટે તૈયારી થતી હોય તેવો સ્વર્ગીય અને સુદર આમાર ધારણુ પ્રે છે ચક્કર આવે તેવા ધસારા સાથે મદો, લગભગ અનંત ગતિમા ફરે છે, ધસે છે પણ નક્કી કરેલી સેકન્ડે તે વિબુવદ્ધ અગર ક્રાંતિ આગળ પાછા ફરે છે તેમની ગતિ ઉપરથી તેમની દિલચાલ ઉપરથી પાત્ર ઈશ્વરની ઈચ્છા એક ધારી રીતે પ્રદર્શિત થાય છે

અમેરિકાના અદ્ભુત સાધન અને અભિવૃદ્ધિને લીધે હોય તે કરતાં વધારે કહેવાની, ચીતરવાની અને અતિશયોક્તિ કરવાની કમ-નસીબ વૃત્તિ ખીલી નીકળી છે. જે દેશમાં કલ્પનાત્મક કથા કરતાં સત્ય વધારે ચમત્કારિક ગણાય છે, ત્યાં અતિશયોક્તિ કરવા માટે બહુ મોટી લાલચ થાય એ વિચિત્ર જણાય છે. પણ આપણી વાણીમાં આપણે આ સત્ય ભૂલી જતા હોઈએ એમ જણાય છે. અમેરિકામાં, સત્ય બરાબર રીતે નક્કી કરવું તે ખરેખર મુશ્કેલ છે. આપણા પત્રો અને માસિકોની જાહેરખબરો વાંચો, તેમાંની અર્ધી પણ કોઈ માનવું નથી છતાં જેઓ પોતાના માલ વિષે, દવાઓ અને સર-સમાન વિષે ચોખ્ખે ચોખ્ખું, જે કાંઈ સત્ય હકીકત હોય તે જ કહે, તો ભૂખે મરે તેવા હજારોને સારી દોલત આપે તેટલું તો માનવામાં આવે છે કાંઈ પણ કારણ વગર ન હોય તેવી વસ્તુસ્થિતિ રજૂ કરવામાં ફેટલા માણસો અમેરિકામાં દોલતમંદ થયા છે ! સત્યમાં જેટલી મજબૂતી, જેટલી દઢતા અને જેટલી નિત્યતા રહેલી છે તેથી અર્ધી પણ ખીજામાં રહી નથી.

સર ટોમસ જાઉનને એમ પૂછવામાં આવ્યું કે, શયતાન જૂઠું બોલે છે ? જવાબ મળ્યો કે, ના; કારણ કે તેમ હોય તો તે પણ રહી શકે નહિ. કાયમ રહેવા માટે તેને પણ સત્ય જરૂરું છે.

સાધબિરિયામાં એક મુસાફરને એવા માણસો માલૂમ પડ્યા કે જેઓ જ્યુપીટરના ઉપગ્રહોને હિઠાડી આપે જોઈ શકતા આ માણસો સુધારામાં ઘણા ઓછા આગળ વધ્યા છે; પરંતુ દષ્ટિની ચોકસાઈમાં તેઓ આપણાથી ઘણા ચડિયાતા છે. એ એક જાણવા જેવી બાબત છે કે, ખગોળવિદ્યાની એક પણ મહત્વની શોધ કોઈ પણ મોટા દુરબીન મારફત થઈ શકી નથી. તે વિદ્યાનની માહિતીનો જે માણસોએ મોટામાં મોટો વધારો કર્યો છે, તેઓએ વધારે ને વધારે ચોકસાઈથી તાલીમ પામેલા મન અને ચક્ષુની મદદથી સાધારણ

યંત્રોથી કામ કર્યું છે. ત્રણ ફીટ વ્યાસના બેવડા ગાલગોળ કાચના ૬૦,૦૦૦ કોલર પડે છે. તેની ગોડવણ એવી નાબુક છે કે તેને હેવટ-નું પોલિશ, હેવટનો હાથ આપવા માટે એક જ ઓગર અનુકૂળ ગણાયું છે અને તે માણસનો હાથ છે. વળી અલવાન ક્લાઈ કહે છે કે, જરૂર કરતાં વધારે હાથ લગાડવામાં આવે તો કાચની ચોક્સાઈ ઘટી જાય છે. રશિયાને માટે તેણે જે મોટા કાચ તૈયાર કર્યો હતો, તેની અજમાયશ લેનાં કામ કરનારાઓએ તે પોતાના હાથથી જરા ફેરવ્યો. ક્લાઈ કહ્યું કે, 'હોકરાઓ! જરા ઘોભો, ખીણ અજમાયશ કરતાં પહેલાં તેને ઠંડો પડવા દો. તેની સમતુલના એટલી નાબુક છે કે તમારા હાથની ગરમીની પણ તેને અસર થશે. મિ. ક્લાઈના ચોક્સાઈના પ્રેમને લીધે આખી દુનિયામાં તેનું નામ ચોક્સાઈના ખીજા નામ તરીકે જાણીતું થયું છે.

ચારિત્ર્ય એ શક્તિ છે. તમારા કામમાં તે દાખલ કરો. કોંચિસ-ની બેઠક પૂરી થવાની લગભગમાં તરતમાં રમૂ થનાર એક મજા ઉપર બોલવાનું ડેનિયલ વેબ્સ્ટરને બ્યારે દબાવ્યું થયું ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'ના, મારાથી તે નહિ બની શકે, તે અશક્ય છે. ખીણ ફરજેનું મારા ઉપર એટલું બધું દબાવ્યું કે બોલવાની તૈયારી કરવા માટે મને બિલકુલ વખત નથી,' પણ મિ. વેબ્સ્ટર! કોઈ પણ વિષય ઉપર હમેશા તમે સારી રીતે બોલો છો; તમે કદી નિષ્ફળ જતા નથી! તે વક્તાએ કહ્યું કે, તે જ કારણથી હું બોલતો નથી; કારણ કે કોઈ પણ વિષયની સંપૂર્ણ માહિતી મેળવ્યા સિવાય હું તે વિષય ઉપર બોલતો નથી, આ દાખલામાં તેમ કરવાને મને વખત નથી, તેથી જ મારે ના કહેવાની જરૂર છે.

એક નામાંકિત લેખકે કહ્યું કે જે કોઈ કરવું ઠીક હોય તે સારામાં સારી સંભાળ, બળ અને સાચા હેતુ સાથે કરવું જોઈએ.

આપણી કર્તવ્યપરાયણતાની તુલના કરે અમર ઈશ્વરની નજરમાં સુકાબલે તેની કેટલી કિંમત છે તે નક્કી કરે એવી કોઈ

વૃક્ષના આપણી પાસે નથી આપણને જે કાંઈ ક્ષુદ્ર લાગે છે તે એવો યુક્ત નિર્ઝર ટોઈ થકે કે જે જીવન અને મૃત્યુના મહત્વના મુદ્દાઓને ગતિ આપી શકે

કેનન ફેરર કહેતો કે જગતમાં ખરી નિષ્કૃણતા માત્ર એક જ છે અને તે માણસ જે કાંઈ જાણતો હોય તેને વળગી ન રહેવું તે છે

સ્વીડન જીગર્ડ ચોકસાઈનો નમૂનો હતો તેના લોખંડી ફરમાનોથી, પોતાના નોકરોને તે થોડું પણ ચસકવા દેતો નહિ તે માનતો કે દરેક બાબતમાં સખતમાં સખત ચોકસાઈ રાખ્યા સિવાય કોઈ પણ પ્રકારની મહાન નુકસાન મેળાવવી અશક્ય છે સૂચના પ્રમાણે કોફીનો કેન્સર જરૂરો નહિ ખરીદવાથી તેના એક કોષ્ટને તેના કુટલાક હજાર ડોનરનો બચાવ કર્યો હતો છતાં તેણે તે નોકરને એકદમ રખ આપી અને કહ્યું કે ભલેને, હું તદ્દન પાયમાલ થઈ જતો હોઉં, પણ મારા હુકમનો ભંગ થવો જોઈએ નહિ

પોતાના વચનથી એક તરુ પણ તે ખસતો નહિ લોહા જાણતા હતા કે તે પોતાનું વચન ઠીંગાક નહિ, પણ પરિપૂર્ણતા સાથે પાળતો તે કાંઈ પણ બાબત નસીબ ઉપર છોડતો નહિ તેના ધધાની દરેક હકીકત ગણતરીવાળી ગ્રંથેલી અને બહુ સૂક્ષ્મતા સાથે તેની યોજના થતી નેપોલિયનની માફક નાની નાની જૂજ બાબતમાં પણ તે ચોક્કસ હતો, છતાં તેના વ્યાપારીભાઈઓ તેની મોટી ફત્તેહનું કારણ સદ્ભાગ્ય હતું એમ માનતા !

સને ૧૮૦૫માં ઇંગ્લિશ ચેનલના કાગ ઉપર જે મોતી ઝાવણી નેપોલિયને જીતી કરી હતી, તે તેણે એકદમ ઉઘાળી લઈ પોતાના મહાન લશ્કરને ડેન્યુન તરફ જિપડી જવાનો હુકમ આપ્યો આ સમયે તેના મગજમાં મોટી અને જુદી જુદી યોજનાઓ તળે-ઉપર થઈ રહી હતી, છતાં તે હુકમ આપીને તેમ જ વિગતોને લગતું કામ તેના મદદનીશો પૂરું કરશે એમ ધારી બેસી રહ્યો નહિ વિગતો અને ખીજ નાની નાની બાબતો, જે તેના ધ્યાન ઉપર લાવવાને

હલકા દગ્ગજના કોટનોને ઘણી ઝીણી ઝીણી જાળાય તે તરફ તે એમજુ બાગીક ધ્યાન આપતો કે રૂચ હજવા માટે બજાવ (ગજુચિયુ) રૂચ તે પહેલા દરેક દુઝડીને સેવાનો અમુક માર્ગ, મધક છોડવાનો બરાબર દિનસ તથા સમય અને પોતાને મધક તે બરાબર ક્યે વખતે પહોચે તેની ગુનગરી તેમ તેને અનુમતી થોળના કડી ગમતો મ પૂર્ણ વિચાર અને બ દોળસ્તવાળી આ થોળનાનો અક્ષરે અક્ષર અમલ થતો અને ઉપર જાણાવેલી યાદગાર દૂચતુ પગિજામ આ જ રીતે આન્ટલિંગના વિન્યમા આનુ હતુ અને એ મુદ્ધી યુરોપના બાવિ ઉપર દસ વર્ષની સીન દોમઈ મઈ હતી

બ્યા સુધી પોતાનુ એક વામ્ય સારામા સારુ થઈ શકે ત્યા સુધી મોઝાસે તેમા હમેશા ફેગફા કર્યા હતો

લખાણના દુકાના પુસ્તકો સિવાય માર્ફિલ્ડ ૫૦ ખાનાની એક પેટી રાખતો અને તેના ઉપર વાર્તાઓ, ચૂટણીને લગતા મધન અને મિશનો, ફે ચ લુટકાન, સામાન્ય પ્રકરણ, જીનીવાનુ લવાદ પાર્લ મેન્ટના નિર્ણયો, જાહેર પુરો સાજ્જારી જગત રેસ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનો ઇતિહાસ, એરી ચિગીઓ લગાવતો અને એમાની ઢાઈ પણ બાબતમા સચના મળ તેવી દરેક ચીજ તે સધરી રાખતો ઢાઈ પણ વિષયની સલામતૂર્વક તૈનારી કરવાનુ તે ધારતો ત્યારે તેને લગતી વિગતોની જે એક શ્રેણી તે રજૂ કરતો તે ખીલુ ઢાઈ પણ કરી શકતુ નહિ ચોસાઈવાળા માણસો અમુક પદ્ધતિથી મમ કરનારા હોય છે અને એ પદ્ધતિમા જ તેમનુ ચારિત્ર્ય આવી રહેલુ છે

રોબર્ટ મોટર્સ હહે છે કે અગ્રજી લાખા બરાબર જાણના હોય તેવા નજુ જ જર્મનો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમા છે એમ હુ જાણુ છુ મિ કાર્લ માર્ક્સ, મહર્મ મોરેસર સ્ટેમ અને જોન બી સ્ટોલો જર્મન લાખા બરાબર જાણતો હોય એવા એકજ માણસને હુ આગળુ છુ અને તે મિ બેચર્ ટેલર છે, ખીજા બધા માન ઉપલકિયા જાનવાળા હુ માન ચાલી શકે તેજુ જ તેઓ જાણુ છે અને પોતાને

તેટલું જ જરૂરું છે, એમ તેઓ ધારે છે.

સાનકાન્સિસ્કોના એક વ્યાપારીએ સેક્રેમેન્ટોના એક બીજા વ્યાપારીને તારથી સંદેશો મોકલ્યાઓ હતો કે, “અમુક કિંમતથી તમને ૧૦,૦૦૦ છુશલ ઘઉં આપવામા આવે છે. હું તે ખરીદું કે તમને આ કિંમત ઊંચી લાગે છે ?” “ના કિંમત ઘણી ઊંચી છે” એને બદલે (નો પ્રાઈસ ટૂ હાઈ) “કોઈ પણ કિંમતથી ખરીદો” એવો જવાબ મળ્યો. નો-શબ્દ આગળ વિરામનું ચિહ્ન નહિ મૂકવાથી સેક્રેમેન્ટોના વેપારીને બહુ મોટું નુકસાન ગયું. સંદેશો મોકલવામા કાળજી નહિ રાખવાથી કેટલા લોકો અઘળક ધન અને જિંદગી પણ ગુમાવે છે ? કેટલા બધા અકસ્માત તેથી બને છે ?

પ્રેસિડેન્ટ ટયુટલ કહે છે કે, ચોકસાઈવાળા છેકરાને હમેશાં બધા ચાહે છે. જે લોકો નોકર રાખે છે, તેઓ પોતાના નોકરો કુબ્યા અગર મૂખ હોય તેમ તેની સતત દેખરેખ રાખે નહિ પોતાના હોય નીચેના માણસ બરોબર કામ કરે છે કે કેમ તેની ખાતરી માટે સુતાર તેની પાસે ને પાસે રહે, અગર નામું લખનાર બરાબર નામું લખે છે કે કેમ, તે કીલીદારને હમેશા જોવું પડે, તો તો બીજો કામ કરે તેના કરતા તે સુતાર અગર કીલીદાર પોતે જ તે કામ કરી માખે એ વધારે સારું.

અર્ધા ફિલથી કરેલી વીસ બાબતો સારી રીતે કરેલી એક બાબતની પણ બરાબર નથી.

એક ફેલોનું કારીગર કહેતો કે, એક સારી ટાકણી તમે બનાવી શકો તો, એક ખરાબ સ્ટીમ એન્જિન તમે બનાવો તે કરતા તેમાથી તમે વધારે કમાઈ શકો.

દરેક ખરાબ કામમાં જૂઠાણું રહેલું હોય છે. તેમા સંપૂર્ણ રીતે અપ્રમાણિકતા રહેલી હોય છે. સારું કામ કરવા માટે તમે પૈસા આપો છો, તે કામ ખરાબ રીતે અને અપ્રમાણિકપણે કરવાથી તમારા પૈસા પડાવી લેવામાં આવે છે.

આ વાન વિચિત્ર જાણના-પણ ઈશ્વરની જિયામા જિયા કૃતિ
સપૂર્ણ મનુષ્ય, તે એની અત્યંત બારીકીનું પરિણામ છે કે એક
દોષમા ગેદલો નહિ જણાતો ઘણ, પણ દનતિને માગે જની
પ્રતિબાને મેકરા અને કામ બજારો

બેદરમગી, બેપગવાઈ, પેશાની વ્યવસ્થાની ખામી આ શબ્દો
જીવનમા નિષ્ફળ ગયા દર્શાવે મનુષ્યની હાલ ઉપર લખી શકાય.
બેદરમગી અને અચાનકાઈથી દુનિયા ખરા હારકનો કીલીદારો,
પાદરીઓ, અધિપતિઓ અને માલે ના મોકનરોએ એનાની જગ્યા
અને પ્રતિષ્ઠા સુધારી છે.

કરેને એનન મધુ હવે કે 'ચેટન' ઘાડા વારની એક
લાલ પત્રી તમે ખરીદી લાવો અને તમાગા બિલ તથા માગણ
તમે બાધી રાખો તો તમારા જમાનાના મદાનમા મદાન પુરપ
તમે થતો કૌનને અનુભવ થશે હશે પદ્ધતિથી મમ કરનારા
માથુસોમા એક નિમ્મ તરીકે જ ચોક્કસાઈ હોય છે અને તેઓ જરૂર
હોતે પામે છે

ફક્ત પદ્ધતિ વિશે જ છે કે તારા વિચારોને તું મુદર પદ્ધતિમા
ગોઠા ખલા ઉપર ઘાસ આમનેમ છું જૂનવું લગતું હોય તેના
કરતા મજબૂતીથી બાધન અને પેક કરેતું ઘાસ જમણા વજનમા
લઈ જઈ શકાય છે સેસિન મ્હે છે કે પેગીમા જેમ આપણે વસ્તુઓ
પેક કરીએ છીએ તેની જ ખૂબી પદ્ધતિમા રહેલી છે ખરાબ પેક
કરતા તારો પેક ખરનાર દોઢ પેક કરી શકે છે સરે બોલ્ડર મ્મેટ
કહેતો કે એક ટુકડી કૂચ કરતી હોય છે ત્યારે આગલો લાગ ખરાબર
રીતે અને અટક્યા પગર નહિ ચાલવાથી પાછલા લાગમા વાર વાર
ગરબડ થાય છે ધધાને પણ આ જ નિયમ લાગુ પડે છે જે વાત
પહેલી હાથમા આવે તેનો તરત જ દબતાવી અને નિયમિત રીતે
નિકાલ કરી નાખવામા ન આવે તો ખીણ ઘણી ચીજોને પાછળ
જમાવ થાય છે આખરે તેનું દુનિયાએ એકદમ વધી જાય છે અને

પછી તે ગૂંચવાડા આગળ ગમે તેવું મગજ પણુ ટકી શકતું નથી.

વિક્ટર હ્યુગો કહે છે કે, દિવસના કામોની જે માણસ દરરોજ સવારે જોડવણુ કરી રાખે છે અને પછી તે જોડવણુને અનુસરે છે તેને એક એવી દોગી મળે છે કે જેથી ઘણા ઉઘોગી જીવનની ભૂલભુલામણીમા પણ તેનો માર્ગ સરળ થતો જાય છે તેના વખતની નિયમિત જોડવણુ તેના સઘળા ધધામા દાખલ થતા અજવાળાના કિરણુ જેવી છે, પણ જ્યાં કાંઈ પ્લેન નથી, જોડવણુ નથી, જ્યાં માન જનાવો ઉપર, ચા-સ ઉપર, વખતના ઉપયોગને ફેકી દેવામા આવે છે, ત્યાં સઘળા બાબતો અવ્યવસ્થિત રહે છે આ ચીજો ફરી જોડવી શકાતી નથી, તેમ તેના ઉપર દેખરેખ પણ રહી શકતી નથી.

જોનાસ ચિકરિંગ, જ્યારથી પિયાનો જનાવનાર માટે કામ કરવા લાગ્યો, ત્યારથી તે જે કાંઈ કરતો તે શ્રમ અને સલાહથી કરવા માટે તે બાણીતો હતો. પિયાનો જનાવવામા તેને કોઈ પણ બાબત નજીવી લાગતી નહિ ચોકસાઈ અને શાનની કિંમત આગળ, વખત અને મહેનતને તે કિંમતી ગણતો નહિ તે તરત જ પોતાના કારખાનામા પિયાનો જનાવવા લાગ્યો. સત્વના ફેરફાર સામે ટપી રહી અને ચોખ્ખા તથા સાગ સૂર આપે, વગાડનારને ઓછામા ઓછી મહેનત પડે છતાં પૂરેપૂરા અને મીઠામા મીઠા સૂર આપે તેવું એક વાદ્ય તૈયાર કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો એક પિયાના પછીનો પિયાનો વધારે સારો થાય એવો નિશ્ચય તે કરતો. સંપૂર્ણતા એ તેનો નિયમ હતો. જીવનના અત્યંત મુશ્કેલી પોતાના વાદ્યને તે પડે જ છેલામા છેલ્લો હાથ દેતો અને તે કામ બીજાને સોંપતો નહિ કારી ગરી અને વેચાણમા તે કાંઈ પણ અનિયમિતપણુ દાખલ થવા દેતો નહિ તેના દરેક કામમા સાદાઈ, ચોખ્ખાઈ અને પ્રમાણિકતા જોવામા આવતા.

પ્રતિરૂપધીઓને તે દૂર ને દૂર રાખતો ચિકરિંગ એ નામમા એવું બળ હતું કે એક બીજા પિયાનાવાળાએ માસાયુસેટ્સમા પોતાનું

‘ખર’ નામ બદલી ચિકરિંચ ગ્રામ્યું હતું; પણ જોનાસ ચિકરિંચે તે બાબત ફરિયાદ કરવાથી સામાજિકાને પોતાનું નામ બદલવું પડ્યું હતું. ચારિત્ર્યની નૈતિક તેમ જ વ્યાપારી દિગ્ભત પણ છે.

જોગેશ જોગ. કબાલિયુ. ટર્નરે હજમ થવું, એવો તેના પિતાએ નિર્ણય કર્યો હતો; પણ તેણે ચિકરિંચા માટે એવી રચિ બનાવી કે એક ધંધા તરીકે તે કલાનો સ્વીકાર કરવા તેના બાપે નારાજ સાથે તેને પરવાનગી આપી હતી. તે તરત હોશિયાર થયો, પણ તેની પામે સાધન નહિ દોવાથી તે પોતાના હાથમાં જે કાંઈ કામ આવે તે લેતો. ગાઈડબુક્ક અને પંચાંગો માટે વારંવાર તે ચિત્ર તૈયાર કરી આપતો. જોકે મગારે ઝોછો મળતો પણ કામમાં કાંઈ બેફરકારી બનાવવામાં આવતી નહિ. તેને જે પૈસા મળતા તેના કરતાં તે દિગ્ભતી કામ કરતો. અતે તેને વધારે પૈસા અને વધારે ઉચ્ચ પંક્તિનું કામ મળવા લાગ્યું; કારણ કે જેઓ નિમકલલાલીથી કામ કરે છે, તેમની નોકરી માટે લોટા સામાન્ય રીતે આટલે રહે છે અને તેઓ જે કાંઈ ઉચ્ચ પંક્તિનું કામ કરી શકે તે કરવા તેમને સોપે છે. આમ તે આગળ ને આગળ મહેનત કરવા લાગ્યો. તેના કામને અમુક દિગ્ભત તો મળવા જ લાગી અને તેના ચિત્રોમાં ઉત્કૃષ્ટ કલાની ઝાંખી બીજી, માણસોને થવા લાગી; તેમ જ તેની દિગ્ભત વધવા માંડી. દમ્ભુમિ ચિત્રકામના પ્રદેશમાં સ્વીકારાયેલા, નાદેર થયેલા ઉસ્માદો કરતાં પણ તે આગળ વધી જતો અને કુદરતના દેખાવનો અત્રિતિમ અવ્યાસ આગળ કાંઈ પણ વખત નહિ થયેલા તેવા ચિત્રકામમાં તેનો પ્રેમ જીભરાતો. સાહિત્યમાં જેમ શેક્સપિયર ગયાય ■ તેમ પોતાના ખાસ વિષયમાં ટર્નરે સર્વથી નામાંકિત છે.

વેન્ડેલ ફિલિપ્સના સ્વભાવમાં જ એવું કાંઈક હતું કે જેથી તેને સંપૂર્ણતા માટે અદ્ભુત લાગણી રહેતી. દરેક શબ્દ એવા બરાબર મુકાવો જોઈએ કે જેથી તેના વિચારની છાયા બરાબર જણાઈ આવવી જોઈએ, દરેક વાક્ય અમુક લંબાઈનું અને અમુક

ધાટીનું હોવું જોઈએ તેના મુખમાથી અમુક વાક્ય બહાર પડે તે પહેલા પોતાના મનમા તેની બરાબર તુલના થવી જોઈએ ચોક્કસાઈ એ તેની શૈલીનું ખાસ લક્ષણ હતું. આ રીતે અમેરિકામાં કાયદાને લગતા ઉચ્ચમા ઉચ્ચ વક્તા તરીકે તેણે નામના મેળવી તેના વાક્યોની તાલબંધ પ્રોદતા અને સતુલના પ્રશંસાપાત્ર છે.

ઉત્કૃષ્ટતાને માટે લોર્ડ બ્રોહામને એવો પ્રેમ હતો કે ગમે તેવી મહેનત પણ તેને ભારે લાગતી નહિ પોતાને ગમે તેટલી મહેનત પડે પણ કોઈ પણ માણસ પોતાના કરતા આગળ ન વધી જાય તેને માટે દાળજી રાખતો તેની કૃતેહનું કાળજી આ એક જ બાબત હતી.

ન્યોર્થ એસ લ્યુઈએ પહેલામા પહેલા બહાર પાડેના લેખો માને એક તેણે 'એડિનબરો રિવ્યૂ'ને મોકલ્યો ત્યારે તે બધો જ ફગીથી ગ્રામીને લખવા તેને વિનંતી કરવામા આવી તેને ધણુ જ ખરાબ લાગ્યું, છતાં તેણે તેમ કરવાનું કબૂલ રાખ્યું અને પગિણામથી તે એટલો બધો પ્રુશ થયો કે એકથી નહીં નહીં વાર સુધી લેખ ફરી ફરીને લખાય નહિ ત્યાં સુધી કોઈ પણ લેખ તે પત્રકાર ઉપર મોકલતો નહિ. મોકાલે પણ પોતાના સાગમા સાગ નિબંધો બધે નહીં નહીં વાર લખતો.

ડહાપણ, ગુપ્ત ખજાનો અગર આપણને બહુ જ ઇચ્છા હોય તેવી બીજી કોઈ ચીજ માટે આપણે જેવી મહેનત કરીએ તેવી જ મહેનત આપણે ચોક્કસાઈને માટે કરવી જોઈએ કામ કરવામા-ધંધો કરવામા ચોકસાઈવાળા ટેવો પાડવાને આપણે નિશ્ચય કરવો જોઈએ રોગથી તમે જેમ દુર રહો તેમ નાણાના અગર બીજી બાબતના શિથિન વહીવટથી દુર રહો બેપગવાઈ અને બેદરકારીભરી ટેવો એક લક્ષ્યાધિપતિને પણ થોડા વખતમા ખરાબ ફરી શકે. જેને સાચી કૃતેહ મળી છે તેવા લગભગ દરેક માણસમા ચોકસાઈ અને શ્રમ સાથે કામ કરવાની ટેવ ભેગ છે ચોકસાઈ એટલે ચારિત્ર્ય અને ચારિત્ર્ય એ બળ છે,

૧૮ : છવનને આપણે જેવું બનાવીએ તેવું બને છે

‘આવિ ટવનરૂપી કાપડમાં આપણે આપણા જ રંગ મૂકી રાખીએ છીએ અને પ્રારબ્ધના પ્રદેશમાં આપણે ચાલીએ તેવું લાગીએ છીએ.’ વ્હીટિયર

‘વહાલા મગ્ગ’ આપણા મરોનો વાક દોતો નથી. આપણે હલકા રહીએ નીચા રહીએ તેમાં ફેરફાર આપણે જ છ’ શોક્ષપિયર

‘દરેક જા. પોતાની કૃતિઓનું ફરજદ છે’ સર્વેન્ટિસ

કમળાવાળી આખને બહુ જ પીડા લાગે છે ચાપ

‘મનુષ્યમાં હિંમત્વનું શું છે, તે આપણે ખોળી કાઢવું જોઈએ, અનર તેનામાં ઊઠવું છે એવી બધા રાખેલી જોઈએ’

પ્રમાશ મેળવવા મહેનત કરનાર આપણી પોતાની અદર જ પ્રકરણ

કરીએ તો જગત આપણે માટે ધારે અગર કરે આપણે જેવા જેવા મો કઠીએ તેવું પ્રતિબિંબ બતાવનાગ તે દર્શાયું છે આપણે ચિંતિત કરીએ અને આનંદમાં ટોઈએ તો તેથી આપણું જ મો પ્રકાશમાન અને આનંદયુક્ત લાગે છે આપણે જે ખગશ, ગુસ્સો, હલકટપાડું અને તિરસ્કાર બતાવીએ, તો તે આપણી તેની જ નમન આપણને બતાવે છે દુનિયા બોલતા ઝરખા જેવી છે, જેમાં આપણા પોતાના અવાજનો પ્રતિધ્વનિ થાય છે જેવું આપણે બીજા વિષે કહીએ તેવું જ આપણે માટે કહેવામાં આવે છે આપણા મા જે કાઈ પ્રથમ માનુષ ન પડે તે જગતમાં બીજે મ્યાન પણ માલૂમ પડતું નથી

આરમના એક કંઠ ગા કંઠમાંથી ઘોડા બનાવવો કે કોઈ મહાન પુરુષ અગર દેવતાની મૂર્તિ બનાવવી તેના આગર તો ફક્ત કારીગર ઉપર જ રહે છે. પરંતુ એ બધા ઝરતા પણ વગરે મુંઢર અગર જીવનથી ભરપૂર અને ચારિયના પ્રકાશથી ઝગઝગતી એવી તમારી આધ્યાત્મિક આકૃતિ બીલવવી એ તો તમે તેમ કરવા માગશો તો—તમારા પોતાના જ હાથમાં છે.

અઢારમાં સૈકાની અધવચના, ઇન્ડના મધ્યભાગમાં નિર્જન, ઉજ્જડ પ્રદેશમાં, એ ખરેખરા અરણ્ય જેવા લાગમાં, મુસાફરોને માર્ગ બતાવવા માટે કન્સ્ટન પિલર નામની એ દીવાદાડી લિંકનહિલ ઉપર બાધવામાં આવી હતી, પણ હાલ તે ફળદ્રૂપ પ્રદેશની વચ્ચે વચ આવી ગયેલી છે તેના બીચમાં બીચા શિખર ઉપરથી પણ કોઈ ઉજ્જડ ઘાસવાળા જગા એક જમાનામાં જેવામાં આવતી નથી ! સુપર ફોસ્ફેટ એફ લાઈમ નામના ખાતરથી આ અદ્ભુત ફેરફાર થયેન જેવામાં આવે છે ઉચ્ચ આદર્શના પ્રોત્સાહનથી, ધર્મ પણ સુપરિયુમ બતાવી નહિ શકે તેવા નિરપયોગી જીવન પરિણામ બતાવે તેવા ફળદ્રૂપ નીવડા છે સારામાં સાગ જીવનમાં પણ આટલા જ ભારે સુધારા

સલાવિન છે, હિચ આશયનું નુપર ફોર જેવું ખાતર બાકે અને તમારું નિરુપયોગી જીવન પણ ગુલાબોની માફક નવપત્તવિત થશે

કાંઈ પણ રીતે આપણામાં એવી એક આનન્દમાન્યતા ગદેલી છે કે આપણે સ્વાતંત્ર છીએ, હતા આપણામાં પ્રારબ્ધ જેવું પણ કાંઈ ગદે છે તે આપણી આલુખાલુ વાડની માફક રહે છે, આપણા સ્વાતંત્ર્યને મર્યાદિત કરે છે આપણી શમ્યતા ઉપર અકુશ મૂકે છે અને આપણા કામગીરીની દિશા નક્કી કરે છે, પણ સ્વાતંત્ર્ય એ પણ પ્રારબ્ધનો જ વિલાસ છે તથા જે કાંઈ મોટું પ્રારબ્ધ જેવું દેખાય છે તે સ્વાભાવિક બંધનમાન છે માણસનું જ્ઞાન ખત અને ચાલાખી પ્રારબ્ધને રદ કરે છે જેમ આપણામાં વિશાળતા વધે છે તેમ આપણને વધારે સ્વાતંત્ર્ય મળે છે આપણે ઉપયોગ કરી શકીએ તેનું સંઘર્ષ સ્વાતંત્ર્ય આપણને આપવામાં આવ્યું છે જ્ઞાન જેમ જેમ આગળ વધે છે તેમ તેમ પ્રારબ્ધ કટેવાય છે તેને દળાવી દઈ આગળ વધે તે જ માન મદાન ફોર કાંઈ પણ વખતે મેળની શરૂ

ધારોએ કહ્યું છે કે ઘોડાના માર્ગ અને પૈાના ચીવા વચ્ચે બે ફૂટ જિયુ એક ફૂલગાડ મે જોયું હતું એક જ ઈય આ ફૂલગાડ કાઠી અગર જમણી બાલુએ ફાલ્યું હોત અગર એ જ ઈય જિયુ ગયું હોત તો તેનું આવી બધું હોત આમ હતા તેની આલુખાલુ દબરો એમર નિર્જન જમીન હોય તેમ તે ખીસતુ હતું તે કાંઈ મુશ્કેલી માધે સેવા જતુ નહિ અગર દુર્દશાની ધારતી આપ્તી તે દુર્દશા પોતાની ઉપર લાવતુ નહિ

હું કહેતો કે મે નિશ્ચય કર્યો હતો કે સૂર્યની માફક જ્યાં સુધી દિવસ હોય ત્યાં સુધી દરેક વસ્તુની ઊજળી બાલુ તરફ જ મારે જોયું

કાલાઈલ મહે છે કે આપણા સૂર્યમંડળમાં હમેશા એક કાળો ડાઘ હોય છે અને તે આપણી જ પાયા હોય છે તમાગી એ પાયાથી ફર રહે

આપણને જુદી આપવામા આવેલી હોય છે, પણ આપણા ચારિત્ર્યની રચના આપણે પોતે કરીએ હિંમત ન હોય તે માણસ કદી જૂઠું ન બોલે, લોકાપવાદથી બીને માણસ કદી દુરાચારમા ન પડે, આ સ્થિતિ ચારિત્ર્યને કલંકિત કરી શકે છે માણસ, સોનું, ગજમુકુટ અને ખુદ રાજ્યસત્તા કરતા પણ ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય વધારે કિંમતી છે અને તેના ચારિત્ર્યની રચના કરવી તે જ જગતમા સાગમા સારી બાબત છે.

માદગી અને બીજાં અનિષ્ટોની નિર્જળતાનો અટકાવ કરવા માટે આનંદરૂપી વાક કરવાને સારુ હું હમેશા પ્રયત્ન કરું, એમ મેન્ટર્ન કહેતો તે વળી કહેતો કે, માણસ જે કોઈ વખતે સ્મિત કરે છે ત્યારે, તેમ જ હાંમે છે ત્યારે, વિશેષ કરીને તેના જીવનના અગામાં અવશ્ય કાંઈક ઉમેરે છે.

મરદની માફક જિંદગી ગાળે જિંદગી એક ગભીર અને મહત્વની બાબત હોય તેમ વર્તન કરે જિંદગીમા કોઈ આનંદજનક કાર્ય કરવાને તમે જાન્યો હો, જગત તમાગ જન્મ માટે રાહ જોઈ રહ્યું હોય તેમ તેમા તમે કામગીર કરો, કાંઈક કરવાને અને કાંઈક મેળવવાને, સારી તેમ મોગી યોજનાઓ અમલમા મૂકવાને જિંદગી એ એક મહાન તક હોય તે પ્રમાણે વર્તન કરો

આનંદી અને સ્વસ્થ માણસમાથી જ જે કોઈ ઉમદા અને સરસ હોય તે નીકળી આવે છે એમ શિવર કહે છે કોઈ સારામ સારુ અને ઉમદામા ઉમદા કાર્ય છે તે આવી પ્રતિભાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે ક્ષુદ્ર, ઉદાસ આત્માઓ જેઓ ભૂતકાળનો ખેદ કયાં કરે છે અને ભવિષ્યથી બીધા કરે છે, તેઓ વર્તમાન જીવનની પવિત્ર પજોનો લાભ લઈ શકતા નથી.

એક જ કુટુંબમા અને એક જ સંજોગમા એક જણ જ્યારે એક ભવ્ય ઇમારત બિલી કરે છે, સારે અરૂદ અને શક્તિ વગરનો તેનો

ભાઈ ખજેસા જ પડી ગયે છે તેની તે જ સામગ્રીમાથી તે કાનિ અગર અપકીર્તિ, જરા અગર અપજ્ઞાના પાન બનાવી શકે આપણે જેની તપાસ ગમતા દોઈએ છીએ તે જ આપણને મળી આવે છે બૂસ્તરવેના ફગમ ધીના પથ્થરમા પણ કાર્ક યોગના, કાર્ક પ્લાન, કાર્ક ક્રમ નેઈ શકે છે જે ફૂલ અને ઘાસ ઉપર પગ દઈ કાર્ક પણ નિયામ વગર ધન્ય માણસો ચાલે છે, તેમા વનસ્પતિવિદ્યા જાણનાર ધણુ જોઈ શકે છે, જ્યારે પોતાના જાતિબધુઓ લાગે જ જિંદગી નજર કરે છે, ત્યારે ખજોળવેતા તારાના જોડાયમા દષ્ટિ નાખે છે

કુદ્દત પણ આપણી દૃષ્ટિઓને અનુસરે ■ જે દસે ■ તેની સાથે તે દસે છે, જેઓ રહે છે, તેમની સાથે તે રહે છે આનંદમા દોઈએ છીએ તે પક્ષીઓનુ જાન આપણને વધારે મધુર લાગે છે વન, ઉપવન અને નિર્ઝરે આપણા સંગીતનો પ્રતિરવ કરે છે આપણે ને ઉદ્દગમા દોઈએ છીએ તે કુદ્દતના મુખ ઉપર પણ ઉદ્દેગ છવાઈ રહે છે સૂર્ય પ્રગમે છે પણ આપણા હૃદયમા અધકાર દોમ છે પક્ષીઓ જાન છે પણ તે આપણી આગળ ગાતા જણાતાં નથી જગનનો સંગીતનો સર ધીરે ચાલે છે

હું વિદ્યાસ રાખીશ તો મારો નિદ્યાસ રખાશે.

હું વહેમાઈશ તો મારે મારે વહેમ લાવનામા આવશે.

હું ચાહીશ તો મને મો ચાહશે.

હું ધિક્કારીશ તો મને મો ધિક્કારશે.

ફરેક માણસ લોહનુ બક સમાન છે અને પોતાની આજીબાજી પોતાને જ પસંદ પડતાં સારાં અગર નરસા તરવો એકઠાં થાય ત્યાં મુઘી પોતાને મળતા લોકો અને મિલકતોને તે પોતાના તરફ આકર્ષે છે. આ રીતે શરીરના સંધળા અવયવ અને ધર્મ ગાદમા ગાદ સમલાવ સાથે સંકળાયેલા

છે એક દમે છે તો બધા તેનો આનંદ લે છે એને દુખ થાય છે તો બીજા બધાને તે માથે દુખ થાય છે

ભવિષ્ય આપણે બનાવીએ તેવું થઈ શકે. આપણો હેતુ તેને આશિષ અર્પણ કરીએ એ માણસનો નિશ્ચય તે જ તેવું ભવિષ્ય કહી આપશે જેને ઘેરે ઘેરે મહાન પ્રેરણા-પ્રેરણાદાન નથી તે માણસ માટે ઘેરે પ્રકાશમાન આશા-ઘેરે પ્રશસ્ત ભાવિ નથી એક માણસને જાણો અને તે માણસ તમને જોળખાઈ આવશે તેની મગ્દાનગી જણાઈ આવશે, તેથી જ તેના ભાવિનું પ્રતીકરણ થશે ઉત્સાહ નગ્મ પાડી દે, તેવો તમારો નિરાશાવાદ તમે પાછળ મૂકી દે અનિષ્ટ ધારી બેસના નહિ સાર જ ધારવું સારો વખત આણુવાનો નિશ્ચય કરો અને સારો વખત આવશે જે મોટી મોટી આશાઓ રાખે છે, તે જગતનું લક્ષ કરનારા હોય છે આશાવાળા માણસો ! આગળ ધસો

તહેવારનો દિવસ પૂરો થતાં મિ એન્ડ્રુસે પોતાના એક શિષ્યને પૂછ્યું કે, વારુ રોબર્ટ આજ સાંજે તમે ક્યા ગયા હતા ? રોબર્ટે જવાબ દીધો કે, ‘હું બાઉનડેરિય ગયો હતો અને કેમ્પ માઉન્ટને આટો દઈ જંગલોમાં ઘેરને પાછો ફેર આવ્યો, પણ મને આનંદ પડ્યો નહિ ઘેરે પણ માણસ ત્યાં નજર પડ્યું નહોતું નાકા તરફના રસ્તે હું ગયો હોત તો સારું !’

રોબર્ટ વાતો કરતો હતો તેવામાં એક બીજો શિષ્ય આવ્યો તેને શિક્ષકે પૂછ્યું કે, તમે ક્યા ગયા હતા ? માસ્ટર વિલિયમને જવાબ દીધો કે, ‘આજે મને જે ક્ષેત્રમાં આનંદ પડ્યો તે જિંદગીમાં મને પડ્યો નથી મિસ્ટર નામનો વિચિત્ર છોડવો મેં જોયો તેના મૂળ જાણે જમીનમાં છિંડા હોય તેમ એક ઝાડની છાનમાંથી તે જગી નીકળે છે મેં એક લક્ષ્યપોદ જોયો, ઘઉંનું એક મોટું કણસનું જોયું અને જંગલમાં કેટલાં ફૂલ મેં એકઠા કર્યા એક વિચિત્ર

પક્ષીની પાખ તૂટી ગઈ હતી. એમ ધારી હું તેની પાછળ પાછળ ફર્યો અને હું એક કાપવાળા જગ્યાએ આ ચો ત્યાં હું બીજાઈ ગયો. અને પક્ષી તો પાખ ન તૂટી હોય એમ બિડી ગયું કદાચ પોતાના માળામાથી છૂટી જવાનો તેનો ધરાદો હસો મારા લગ્નડા બીજરા તેની મને દરકાર નથી પણ કાપની આ જગ્યા આગળ દેશના બાળતા એક છુટ્ટાને મેં જોયો તેણે પોતાના ધધાની નધગા ઉડાવત મને મ્હી અને મને એક સુદર નાના મૂંઝેલો માથ આપ્યો પછી હું બિચી ટેકરીને મથાગે ગયો અને જવા પ્રદેશ એક નકશાની માફક મારી આગળ પથરાયો દોષ તેમ મેં જોયો પછી આ ટેકરીને કેમ ટેકરી કહે છે તે મારણથી જૂની કેમ્પના ખડેરાની મેં શોધ કરી અને મને તે જગ્યા પછી હું નહીં તરફ અંતે બીજી વીસ-પચીસ જગ્યાએ થયો આ બધે સ્થળેથી અવાડિયા સુધી પહોંચે તેની કાઈક ને માર્ગ જિલ્લામાં અને વિચારો હું લેવા લાગ્યો છું.

તેની આ જિલ્લામાં વિશેષ મિ એન્ડ્રુસે કહેવા જેવું બધું જ મળ્યું અને જ્યારે તેને માન્ય પડ્યું કે વિલિયમ, જેણે આટલું બધું જોયું હતું તે ગાંધી જે જગ્યાઓએ થઈને ગયો હતો ત્યાં જ ગયો હતો પણ રોબર્ટ દાઈ જ જોયું ન હતું તે બો ચો કે, ખરેખર આમ જ બને છે એક માણસ દુનિયામાં આખો ઉઘાડી રાખી ફરે છે અને બીજાને બધું કરીને ફરે છે જગતના સર્વે લોકોમાં ફરેલા ખલાસીઓને મેં જોયા છે આ લોકોએ જગતની દરેક પીવાની જગ્યાઓ જ માન જોઈ હોય છે અને ત્યાં વેચાતા દારૂની કિંમત માન જ તેઓ જાણે છે એ નાદાન અવિચારી યુવકને યુરોપના મત્રાસે ધકેલવામાં આવે છે પણ તે ત્યાંથી એક પણ વિચાર મૂક્યું કરી આવતો નથી જ્યારે અવલોકનની આખવાળા અને તપાસ કરવાની વૃત્તિવાળાને દરેક મુસાફરીમાં સુધારણાની સામગ્રી અને આનંદ મળે છે.

આ બંને સુવર્કે પોતપોતાને અનુકૂળ જગત ઉત્પન્ન કર્યું હતું
આપેગો કહે છે કે, આપણે આવા અગર તેવા હોઈએ છીએ
તેનું કારણ પણ આપણે પોતે જ હોઈએ છીએ આપણા શરીર
આપણા બગીચા છે આપણા સકલ્પ આ બગીચાના માળા છે આ
રીતે આપણે કોવચ વાવવા કે સિંગ વાવવી, ખુશબોદાર રોપ વાવવા
કે નીદામણના છોડવા તેમા ભરી કાઢવા, વનસ્પતિની એક જ જાતિ
તેમા રાખવી અગર ઘણી જાતથી ગૂંચવાડા જિલા કરવા, તેને ઉજ્જડ
પડી રહેવા દેવા અગર ઉદ્યોગથી તેમા ખાતર ભરવા આ સર્વ શક્તિ
—આ સઘળા વિકાસ પામે તેની સત્તા આપણા સકલ્પમા રહેલી છે

બીપલ કહે છે કે, દરેક માણસની હનકટતા, વિચારની અધતા,
અજ્ઞાન, દુર્ગુણ અગર શુદ્ધતા તેની પોતાની અને જે કાઈ ગભીર,
વ્યાપક, હડાપણુભરેલું, સારુ અગર મહાન હોય છે તેની વચ્ચે વજ્ર
જેવી હીવાલ ઊભી કરે છે

કટેનારે બરાબર જણાવે છે કે, એક જ સામગ્રીમાથી એક માણસ
મહેલ બનાવે છે, બીજો ઝૂંપડા બનાવે છે, એક મોટી વખારો જિભી
કરે છે, બીજો બગીચાવાળા મકાન જિલા કરે છે, બ્યા સુધી શિત્પી
તેનું કાઈ બનાવે નહિ ત્યા સુધી ચૂનાનો ફેલ અને ઈંટો તે ઈંટો
જ રહે છે પથ્થરની એક છાત નબળા મનના માણસના
માર્ગમા એક હરકતરૂપ હોય છે, તે દલ મનવાળાને આગળ
ચડવાના પગથિયા જેવી હોય છે, તેમ જ જે મુશ્કેલીઓ
એક માણસને નિરાશ કરે છે, તે જ મુશ્કેલીઓ બીજાના
સ્નાયુને મજબૂત કરે છે, કમ કે આ બીજો માણસ આ મુશ્કેલી
ઓને કૂદી પડવાનું એક કમાનવાળું પાટિયું સમજે છે અને તે
ઉપરથી નિષ્ફળતાનો અખાત ઓળંગી જઈ, ફેતેહની ખાતરીભરેલી
અને સગીન જગા ઉપર તે આવે છે

કેટલાક માણસો મધમાખની માફક દરેક ફૂલમાથી

મધ ઝોકડું હરે છે, ન્યારે દરોળિયાની માફક ખીનતઓ માત્ર ઝેર જ લઈ બાક છે. એક માથુસને દરેક જગાએ અને દરેક પ્રસંગે આનંદ મળી આવે છે. તે પોતાનો ઉન્નત પોતાની સાથે જ લઈને ફરે છે, ત્યારે ખીન્ને જાણે કમચાનગાંથી પાછો ફરેલો દોષ એવો જ હમેશાં જણાય છે. એક માથુસ ન્યાં જુએ છે ત્યાં સૌંદર્ય અને એકવાચ્યતા જુએ છે; પોતાના આંત્રુમા પણ આશાસ્પી સર્વનાં ફિરપો પડતા તેને ઉજ્જવળ મેઘધનુષ્યનો દેખાવ દેખાય છે, ત્યારે ખીન્ને સૌંદર્ય જોઈ શકતો જ નથી, તેની આખના કાચ ઉપર ધુમાટો ચડેલો હોઈને તેને આખી દુનિયાને રોકતું આવરણ ચડેલું જણાય છે.

જોકે સઘળાને આંખો દોષ છે છતાં સઘળા જોતા નથી; છતાં સઘળા આંખોની બનાવટ એકસરખી હોય છે. એક જ પ્રકારનો સુંદર પ્રકાશ બધી જ કીકાઓ ઉપર આવે છે પણ દરેકને જુદી જુદી રીતે ચિત્ર જણાય છે. બોસ્ટન કોમન-એ સ્થળ ઉપર એક માથુસ ન્યારે ફક્ત કાંકરા, ધાસ અને બળતણ જુએ છે, ત્યારે ખીન્ને તેના સૌંદર્યથી મુગ્ધ થાય છે. એક સુંદર ગુલાબમા એક જાણ માત્ર દુખતી આંખો માટે ગુલાબજળ સિવાય બીજું કંઈ જોતો નથી, બીજો તેનો હેતુ ઉઠેલો છે અને તેની અદ્ભુત સુવાસમાં ઈશ્વરના સુવિચાર ઉઠેલો છે આ ગુલાબ તેને એક કાચના ચંદ્ર જેવું ધઈ પડે છે અને તે વડે તે સદિના ઉત્પન્ન કરનારનું હૃદય જોઈ શકે છે.

આપણે જો જીવનમાંથી વધારેમા વધારે લાભ મેળવવા માગતા હોઈએ તો આપણે માત્ર જોતાં નહિ પણ તપાસતાં શીખવું જોઈએ સૂર્ય કાંઈ મેઘધનુષ કે ગુલાબ તરફ પક્ષપાત કરતો નથી, તે તો પોતાનું સૌંદર્ય દરેક સ્થળે વેરે છે આપણી દૃષ્ટિમાં જ દોષ માન રહેલો છે. જોન સ્ટુઅર્ટ મિલે કહ્યું છે કે, જોકે આપણું ચારિત્ર્ય સંયોગથી બને છે, છતાં આ સંયોગોને અમુક આકાર આપવામા આપણી ઇચ્છાઓ ધાણું કરી શકે; અને સ્વતંત્ર ઇચ્છાશક્તિના સિદ્ધાંતમા જે

કાંઈ ખરી રીતે ગ્રેક અને હિલ્ડર્ફ છે, તે આપણા પોતાના ચાંચિ-
ની ધનના ઉપર આપણી ખરેખરી સત્તા રહેતી છે એવી આપણી
ખાતરી છે આપણી ઇચ્છાશક્તિ આપણા સંયોગને અસર કરી
શકે તો આપણી લવિધ્યની ટેવા અને સકલ્પ કરનાની શક્તિમા તે
ફેરફાર કરી શકે છે આપણે તપાસીએ નહિ અને જોઈએ, અને
સાબળાએ પણ ધ્યાન આપીએ નહિ તે પ્રમાણે આપણે કામ કરીએ
પણ તેને પરિપૂર્ણતાની દશામા આણી શકીએ નહિ માઈન એન્ડે
લોને તેના રાગને એક વખત ખરડવું એક જાવડું બિયું કરવા
આતા કરી હતી વખત ફેરી દેવા માટે ચુસ્ત ગેલુ જરૂરનું નથી
તેવું આ જાણવા જોગ દર્શન છે અમર હાથે મૂડના આદર્શ
સૌંદર્યથી ભરપૂર જાવડું પણ પીગળી ગયું અને ચિદ્ધીની મૂર્તિનું
દરેક ચિહ્ન ધોનાઈ ગયું વિસ્મૃતિના પ્રસ્તકમા લખતા આપણે
બધાએ જુઓ બધા કિમતી વખત ગુમાવ્યો છે ! ગુમાવ્યા કરતા
પણ વખતનો વધારે દુરુપયોગ કર્યો છે ! કારણ કે કાંઈ પણ ઉપ
યોગ વગર આપણે દરેક કામ કરતા હતા, જે આપણે જાણતા હતા
અને તેથી હેતુ વગરની તથા બેપગવાઈથી કામ કરવાની ટેવ આપણે
બીજી કરતા હતા આખા પડી જાય તેવા રંગે ચીતરવાથી અને ભાગી
પડે તેવા પથ્થરમા શિન્ધકામ કરી માન લયને માટે જાણે ધણા
કામ કરે છે તેઓ રેતી ઉપર ઇમારત બિલી કરે છે અને પાણી
ઉપર લખે છે

જે કાંઈ આપણે ખરી રીતે થવાના હોએ તેની શક્તિઓ
હાલ જ આપણી પામે છે જેવી રીતે ભાવિ વૃક્ષ તેના બીજમા
રહેલું છે, તેવી રીતે વર્તમાનમા જ આપણું લવિધ્ય રહેલું છે
આપણા વાલેના બીજમાથી જ આપણું વિજયરૂપી વૃક્ષ થશે અગર
થઈ શકે તેના નવપલ્લવની સુગંધ અને તેના ફળના વિસ્તારનો
આધાર આપણા ભૂતમળ અને વર્તમાનમાથી ખેંચેના પોપણ
ઉપર રહેશે

રસ્કન દહે છે કે, જે વર્મીન ઉપર પગ મૂકીને આપણે ચાલીએ છીએ તે માટી, રેતી, મેંશ અને પાણીની બનેલી છે અને તે આપણને દહે છે કે, કુદરતનું કામ (આ વસ્તુઓમાં) સંપૂર્ણ દશે તો માટીનાં ચિનાઈ વાસણ બનશે, તેના ઉપર ચિત્રકામ થઈ શકશે અને રાખના મહેલમાં તે મુકાને પછી વળી તે ચોખ્ખી, કાંચ અને સફેદ બનશે. તેનામાં તડકાના આસમાની અને ગતા, લીલા અને જાંબુડા રંગનાં ફિરણુ ખેંચવાની શક્તિ દરો તો તે અવેરાત બની શકશે. રેતી ઘણી કાંચ અને ધોળા બનશે અને તે તડકામાં આસમાની ફિરણુ પોતાનામાં આણને તો તે નીલમ બનશે. ધુમાડા જેવા દાસો કાંચમાં કાંચ પદાર્થ બનશે અને તે હીરાના આકારમાં આવશે. ઉનાળામાં પાણી એ ઝાકળનું બિંદુ છે અને શિયાળામાં તેના તારા જેવા પાસા બધાય છે. તેરીજ રીતે સાદામાં સાદાં જીવન, પોતાનામાં સત્ય, નિખાલમપણું, સખાવત અને શ્રદ્ધાના રંગ આણી શકે છે અને તે ચોખ્ખા, નિર્મળ પ્રકાશવાળા સ્ફટિક અને રત્ન બની શકે.

૧૯ : પરાજયમાં વિજય

‘એમ કહેવાય છે કે સર્વોત્તમ મનુષ્ય તેમના દેશ વડે-તેમની ભૂલો વડે જ ધડાય છે.’ શેક્સપિયર

‘જેઓ કોઈ મહાન ધર્મકાર્ય કરતાં મરણ પામે છે, તેઓને નિષ્ફળ ધરેલા કહી શકાય નહિ.’ બાયસ

‘નિષ્ફળતાઓ વિજયના સ્તલ સમાન છે.’

‘આપણી મોટામા મોટી ક્ષતિ’ કોઈ દિવસ નિષ્ફળ નહિ જવામાં રહેલી નથી, પણ આપણે દરેક વખતે પડીએ તે વખતે ઊભા થઈ જઈ એ એમાં રહેલી છે.’ ગોલ્ડસ્મિથ

‘આપણી હીરાકણી સમાન છે-જે વડે ઈશ્વર પોતાનાં જવાહિરને આપ આપે છે.’ લેટન

‘ઈશ્વરમીત્યર્થે’ જેઓની પડતી યાચ છે, તેઓ નક્કરરૂપે પ્રકાશી નીકળે છે,’

બે ઢંગી મલ અખાડામા દાખલ થના અને દાખલ થતાં જ શહેનશાહને તેમણે કહ્યું 'સીઝા ! જેઓનું મૃત્યુ અમીપ છે, તેઓ તને નમન કરે છે' પછી તેઓ મરણિયા થઈ, પૂરા ઝૂનથી, લાગા વખત સુધી લડે છે તેઓના મુખ પરસેવાથી લીના અને અખાડાની ધૂળથી સ્થામ થઈ જાય છે, પરંતુ એવામા જ એમદમ એક વૃદ્ધ વિદેહી માણસ કદેરા ઉપર થઈ અખાડામા ફૂદી પડે છે બન્ને ઢરીફાની વચ્ચે, ઉઘડે ગાયે અને ઉઘડે પત્રે તે બિભે રહે છે અને લડવાનું બંધ કરવાને તેમને કહે છે એ વાત સાબળતા જ એ જિ નમાથી જેમ વરાળ નીકળે તેમ વિશાળ શ્રોતામડળમાંથી તેના પ્રત્યે ફિટકારનો અવાજ નીકળે છે અને તે પછી એવો પોકાર બીકે છે કે, 'સુહા, નીમળી જ' પણ ધોળા વાળવાળે તે ફફીર જેવો માણસ ત્યાં ને ત્યાં જ પૂતળાની માફક બિભે રહે છે જ્વેનારાએ ગર્જના સુક્ત બૂમ મારે છે કે, 'એને કાપી નાખો, એને કાપી નાખો,' અને તે મક્ક તે સુલેહ કરનારને કાપી નાખી તેના મડદા ઉપર લડે છે

આગ્રહી મનુષ્યને આખરે સારો બદલો મળ્યા વગર રહેતો જ નથી.

જીવનનો પહેનામા પહેલો એક બોધ એ છે કે પરાજયમાંથી વિજય મેળવતા શીખવું નરમ પાડી નાખે તેવી આપત્તિથી માણસ બ્યારે ધણો જ ઉદ્દેગ પામે અને મૂઝાય ત્યારે તેણે હિમ્મત અને ધીરજ ધારણ કરવા જોઈએ અને નિષ્ફળતાની-પરાજયની સ્થિતિમાંથી, ભાવિ વિજયનાં તરવોની શોધ કરવી જોઈએ જેઓ ફતેહ પામે છે અને નિષ્ફળ જાય છે, તેઓ વચ્ચેનો તફાવત આમાંથી નીકળી આવે છે જ્યારે પણ માણસની ટુલના તમે તેની નિષ્ફળતા વડે ઠરી શકો નહિ તે નિષ્ફળતાનો પણ રો ઉપયોગ કરે છે, તે તમારે જાણવું જોઈએ નિષ્ફળતામાંથી પણ તે કાંઈ ગ્રહણ કરી શક્યો કે ? તેમાંથી તેણે શું શું મેળવ્યું ?

જ્યારે પણ યુવાનની પહેલી નિષ્ફળતા હું બહુ રસ સાથે તપાસતો રહું છું તે તેના જીવનનું દર્પણ છે, ફતેહ મેળવવાની તેની શક્તિનું તે પ્રમાણ બતાવી આપે છે તે નિષ્ફળ ગયો એટલી હકીકતમાં મને કાંઈ જાણવા જેવું લાગતું નથી, પણ તેણે તેના પરાજય સમયે કેવી વૃત્તિ ધારણ કરી ? તેણે પછી શું કર્યું ? તે નિરાશ થયો ? તે કાંઈ છુપાવવા લાગ્યો ? તેણે શું એવું અનુમાન બાધ્યું કે તેણે પોતાના ધધામાં ભૂલ કરી હતી અને બીજા કામમાં પડી ગયો હતો ? અગર તો તે ફરી જાગ્રત થયો અને જે નિશ્ચયમાં પરાજયનું નામ હોતું નથી તેવા નિશ્ચય વડે તે ફરી કામે લાગી ગયો ?

હકી કેવી કહેતો કે, હું એક કુશળ હાથચાલાકીની વિદ્યા જાણનાર બન્યો નથી તે માટે ઈશ્વરનો આભાર માનવે જોઈએ, કારણ કે મારી વધારેમાં વધારે મહત્વની સચના નિષ્ફળતામાંથી મળી છે

જૂડાસ મેકલીબીઅસની પાસે માન આપ્યો નિમ્મદનાથ માણસો હતા, બ્યારે સામેના સીરીઅન લશ્કરમાં ૨૦ ૦૦૦ માણસ હતા આ સ્થિતિમાં બ્યારે પાછા હાવાને તેને આગ્રહ કરવામાં આવ્યો ત્યારે

તેજે કહ્યું કે, એમ હું કહી કરીશ નહિ, હું કહી પાછો હકીશ નહિ વખત આવ્યે અમે અમાગ લાઈઓ માટે મરીશુ પણ અમારી આગરને કનક લગાવવા દર્શુ નહિ

મિસ યગ કહે છે કે, લગઈ ઘણાં ઝૂન સાથે ચાવતી હતી થર્મોપીલી આગળ ૩૦૦ વીગ નરો જે ઝૂનથી લગા દતા તેવી જ આ લડાઈ હતી અને તેનું પરિણામ પણ તેનું જ આવ્યું જૂઠાસ અને તેના ૮૦૦ માણુઓ રણક્ષેત્રમાંથી પાછા હઠ્યા નહિ, રણક્ષેત્ર ઉપર જ મગણ પામ્યા પણ તેમણે પોતાનું કામ, પોતાનો હેતુ પાર પાથો આવા પરાજયની નૈતિક અસર ઘણા વિજય કરતા પણ વધારે બળવાન દોષ છે આટલા બધા કિમતી ગ્રાણો જોગ આપવામા આવ્યો એ વાત ખરી છે, પણ તેથી જુડીઆને સ્વાતંત્ર્ય મળ્યું

જૂઠાસના લાઈઓ જોનાધન અને સાર્ધમને તેને તેના પિતાની કબરમા દાટયો અને તેણે આરબેનું કાર્ય તેઓએ પરિપૂર્ણ કર્યું જ્યારે સાર્ધમન મરણ પામ્યો, ત્યારે પહેલાના સમયમા સુતમ તળે દબાયેના ચ પાયેના ચઢીઓ પૂર્વમા સર્વથી આબાદ સોઠા થઈ પશ્ચ દેવળને જીજોદાર કરવામા આ યો અને મેઢેખીઝના યરાકમથી પોતાના પૂર્વજોના પવિત્ર સપ્રદાયના રક્ષણ માટે સર્વ કાઈ કરવાનું, મરણ પામવાનું બળ તમામ સોઠામા આવ્યું

રોમની નાસજનક હકૂમતમાંથી પોતાના દેશને મુક્ત કરવામા લાખા અને માયુ વેગળુ મૂઢીને કરેલા નિષ્ફળ યત્ન પછી વર્સિન્જ રોરિન્સ એવી શરતે સીઝરને શરણે થયો કે તેના લશ્કરને કાઈ પણ ઈર્જ વગર સ્વદેશ જવા દેતું છ વર્ષ સુધી તેને કેદ રાખવામા આવ્યો ચહેનસાહની ક્ષેત્ર બતાવવા માટે તેને બેડીઓ પહેરાવી રોમની પરચરની ઠંડી સડક ઉપર ઘસડવામા આવ્યો અને પછી બીજા જ રાત્રીએ કેદખાનામા તેને મારી નાખવામા આવ્યો છતા ખૂબી એ હતી કે ગેલિક સરદારોમા વધારેમા વધારે બહાદુર અને હિંમતવાળા હોયો

સરદાર હતો એમ પૂછવામાં આવતું તો ‘વર્સિન્જ ટેરિકસ’ સિવાય બીજાનું નામ કોઈ પણ લેતું નહિ.

પોતાને બાળા મૂકવાના સ્તંભ આગળ રિડલી અને લેટિમર બિલા હતા. લેટિમરે કહ્યું હતું : ‘માસ્ટર રિડલી ! ફિકર કરતા નહિ; મરદ બનો, આને ઈંગ્લેન્ડમાં, પ્રભુકૃપાથી આપણે એવી રોશની પ્રકટ કરીશું જે મને વિશ્વાસ છે કે, કદી છુટાશે નહિ. તે જમાનાની અસહિષ્ણુ વૃત્તિ સામે સેંકડો ઉપદેશ આપવામાં આવેલ પણ લેટિમરનાં આ વચનના દરેક શબ્દની તેના કરતાં વધારે અસર થઈ હતી. લેટિમરમાં એટલો બધો ગુસ્સો પ્રકટ થયો કે, બે વર્ષ કેન્દ્રમરને બાળા મૂકવા બાદ, બીજા થોડા ઉપર જ આ પ્રકારનો અમલ કરવામાં આવ્યો અને તે થોડા માટે પણ એમ કહેવાય છે કે. તેઓના ઉપર ગુસ્સા રીતે કામ ચલાવવામાં આવતું. રાત્રીએ તેઓને બાળા મૂકવામાં આવતા અને આ પ્રકારના અન્યાય અને નિર્દયતાથી લેટિમર ગુસ્સે થઈ બગેડો કરશે એવી ધાસ્તીથી આ સમયે આજીબાજી સૈનિકો પણ રાખવામાં આવતા.

આગ્રહ અને દૃઢ નિશ્ચયની ખરી કરોટી નિષ્ફળતા છે. હાં તો જિંદગી તેથી કચરાઈ જાય છે અગર સંગીન બને છે. દ્વાઈ પણ ખોટાની શોધથી, ખરું શોધવાની શક્તિ આપણને થાય અને દરેક નવા અનુભવથી આપણને હાંઈ ને હાંઈ ખૂલ જણાઈ આવી આપણને તે સુધારવાની અને સંલાળપૂર્વક તેથી દૂર રહેવાની તક મળે છે. એ રીતે નિષ્ફળતા એ તો એક પ્રકારનો ફતેહ મેળવવાનો રાજમાર્ગ છે, એમ કાદુસ કહે છે.

એ. ખી. આદ્યદેવ કહે છે કે, ધણે ભાગે આપણી પડી ભાંગેલી પ્રિય યોજનાઓ આપણને સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરાવે છે અને આપણને એમ માલૂમ પડે છે કે, આપણી નિષ્ફળતા, ખરી રીતે નિષ્ફળતા નહિ, પણ ફતેહ જ હતી. જે મનુષ્ય સ્ત્રીઓ અને પ્રમાણિક છે તેવું જીવન કદી પણ નિષ્ફળ નીવડતું નથી. જે કાર્યમાં, જે પક્ષમાં સભ્ય તે કાર્ય, તે પક્ષ કદી નિષ્ફળ નીવડતું નહિ. નિષ્ફળતા આપણામાં જે કંઈ સારું હોય તેને વળગી નહિ રહેવામાં છે.

રેલે નિષ્ફળ ગયો; પણ બહાદુરીભર્યા પ્રયાસ અને ઉચ્ચ આરિત્ય સાથે તેવું નામ હમેશ માટે બેકાયેલું રહ્યું છે. કાસથને ફતેહ મળી નહિ, પણ તેની ઉચ્ચ કારકિર્દી, તેનાં આવેશભર્યા વચનો અને તેની આદર્શ નિમકડલાલી અનત કાળ સુધી રહેશે. ઓકોનેવને તેના કાર્યમાં ફતેહ મળી નહિ, તેનો હેતુ પાર પડ્યો નહિ, પણ તેણે વક્તા તરીકે, સ્વદેશાભિમાની નર તરીકે સ્વાતંત્ર્યના પથગંધાર તરીકે અમર કીર્તિ મેળવી.

આ દિલ્હિએ જોતાં એનાફનનાં ૧૦,૦૦૦ માણસો પાછાં હાથાં એ તેમની કીર્તિનો પ્રકાશ એલેક્ઝાન્ડરના વિજય કરતાં પણ વધી જાય છે. સર જોન મૂર કુરખા તરફ પાછો હટી ગયો એમાં વેલિંગ્ટનના વિજય નેટલું જ ઝીરવ રહેલું છે,

ઉત્ક્રાંતિના સમયમાં પોતાના પતિના હાથ નીચે કામ કરનાર કેટલાક અમલદારોએ એમ કહ્યું કે કપાસિયાથી ર બુદ્ધ પાડવામાં એટલી મહેનત અને ખર્ચ લાગે છે કે ર સુધારવાનું કામ આગળ વધારવું એ અશક્ય છે; ત્યારે મિસીસ ગ્રીને કહ્યું કે, મારા યુવાન મિત્ર વ્હિટની સાથે આ સંબંધમાં તમે વાત કરો, તે ગમે તે કામ કરી શકશે. ’

તે યુવાને કહ્યું કે, ‘ મેં ર અગર કપાસિયા કદી જોયા નથી; પણ મારાથી આ સંબંધમાં જે કંઈ બનશે તે હું કરીશ. ’ એવું તેણે વચન આપ્યું અને મકાનના ભોંયતળિયે બારણાં બંધ કરી અખતરા કરવા મંડી ગયો. પોતાનાં હથિયાર તેણે પોતે જ બનાવવાં પડતાં, પોતાના તાર પણ તેણે પોતે જ ખેંચવા પડતા; કારણ કે તે વખતે ચીજો વેચાતી મળી શકતી નહિ. આખો શિયાળો તેણે પોતે હથોડા ઠોકવાનું અને ઘડવાનું કામ ચાલુ રાખ્યું અને આખરે તેનું યંત્ર ફતેહમંદ નીવડ્યું.

મિ. મિલર જેણે થોડા જ વખતથી મિસીસ ગ્રીન સાથે લગ્ન કર્યું હતું, તેણે આ યંત્રો પૂર્ણ કરવા, તેને માટે પેટન્ટ મેળવવા અને તેવાં બીજાં યંત્રો બનાવવાના કામમાં પેસા પૂરા પાડવા અને વ્હિટનીના અડધા ભાગના ભાગીદાર થવા માગણી કરી. લોકો આ અદ્ભુત યંત્ર જોવા આવ્યા; પણ તેને પેટન્ટ ન મળે ત્યાં સુધી તે બતાવવાને મિલરે ના પાડી. કેટલાક લોકો રાત્રીએ તે મકાનમાં પેસી ગયા અને જીન હિપાડી ગયા. આ ભાગીદારોને તરત મારૂમ પડ્યું કે, તેમના નમૂના ઉપરથી બનાવેલાં જીન બજારમાં વેચાતાં હતાં. મિ. વ્હિટનીએ ન્યૂહેવનમાં એક કારખાનું ઉઘાડ્યું, પણ તેની લાંબી બીમારી તેને ઘણી જ નડી અને પેટન્ટની રજો મરિલા દાવાઓમાં તેના અને મિ. મિલરના સઘળા પેસા ખવાઈ ગયા. વ્હિટની ફરી માંદો પડ્યો અને માંદગીથી જીવવાની તૈયારીમાં હતો તેવામાં તેનું

કારખાનું તેનાં યંત્રો અને કારખાણાં ત્રાણે બગાડી મરું તથા તે નાદાર સ્થિતિમાં આવી ગયો. આવશ્યક ખર્ચ આવી કે, વીલ્ટનીની પદ્ધતિ નુકસાનકારક દોષથી મિલિસ કારખાનાંવાળાઓએ તેનાં યંત્રોએ કાઢેલા ૩ માટે ના પાડી. તે ઇંગ્લેંડ ગયો અને તેણે ઇંગ્લેંડના કારખાનાવાળાઓનો આ વિચાર ફેરવી નાખ્યો તથા તેના કોટન જીનની ફરી માગણી થવા લાગી. તેનું પેટન્ટ તોડનાર સામેના એક દાવામાં જ્યોર્જિયાની જ્યુરીએ તેની વિરુદ્ધ ચુકાદો આપ્યો. આ ચુકાદાને લીધે બજારમાં નક્કી જીન વધારે આવવા લાગ્યાં આખરે ૧૮૦૭માં તેના પેટન્ટના હેલા વર્ષમાં એક દાવાનો ચુકાદો તેના લાભમાં આવ્યો.

જે-જે સને ચુકાદો આપના કશું હતું કે, દક્ષિણના રાજ્યની અદરનો તમામ ભાગ નગરો પડતાં જતો હતો અને ત્યાંના રીડીરોને ઉદ્યોગનું કાંઈ આધન નહિ દોષથી તેઓ બહાર જવા લાગ્યા હતા, જ્યારે આ યંત્રની શોધ થવાથી તેમના મનમાં વિચારો અને માર્ગો ઉદભવ્યા અને આખા દેશમાં ખજાણાટ થઈ રહ્યો. બાળકથી તે વૃદ્ધ માણસ સુધી અમને એને લીધે ઉદ્યોગ મળ્યો છે, ગરીબીથી જોયો નંખાઈ ગયા હતા અને મુસ્તીમાં રૂપી ગયા હતા, તેઓએ સંપત્તિ તેમ જ સન્માન મેળવ્યાં છે, અમારો દેવો નીકળી ગયા છે, અમારી ચાપણો વધી છે, અમારી જમીનોની કિંમત નવું મણી થઈ ગઈ છે; પોતાના દેશખંધુઓના અન્યાયને લીધે, નિર્વાહને માટે વીલ્ટનીને એક બીજા પ્રકારના ઉદ્યોગમાં લાગવું પડ્યું, છતાં જંગમની મોટામાં મોટી જીનોમાંથી એક, તેના દેખતા પરાજયમાંથી ઉદ્ભવ પામી. એક સશક્ત માણસ આખા દિવસની મહેનતથી એક શેર ૩ સાફ કાઢી શકે તેને બદલે ચેંકડે રતલ ૩ સાફ કરી શકે તેવી યોજના તેણે ઉત્પન્ન કરી હતી તેની શોધથી દક્ષિણમાં અગાઉ કરતાં ૨ની પેદાશ દબરગણી વધી ગઈ અને સંરક્ષક મનવાળાઓના કહેવા મુજબ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને એક અજાજ કોલર તેથી મળવા લાગ્યા જીવનના મહાન ચુકાદા પરાજય પામેલા લોકોને આ

ચરિત્રમાંથી કેવું પ્રોત્સાહન મળે છે !

મિસીસ સ્ટો કહે છે કે, આ જગતમાં પણ ઇ-સાફનો દિવસ આવશે અને કાદવમાં કચડાતા કીર્તિમાન ધ્વજની માફક ધૂળ નીચે દટાયેલાં નામ પ્રજાઓની દૃષ્ટિએ કીર્તિ મેળવતાં જણાશે. કાનોઈસ લોલમાં ફેંકવામાં આવેલાં ઈડાં, બતાવવામાં આવેલી અવગણના અને તિરસ્કારની, ઝેરિસન અને ફિલિપ્સે બિલકુલ દરકાર કરી નહોતી. ભાષણનાં સ્થળોમાં મારવામાં આવતાં મહેણાં અને કરવામાં આવતા તિરસ્કારના પોકારની ડેમોસ્થિનિસ, કરૈન અને કિઝરાયલીએ બિલકુલ દરકાર કરી નહોતી. મહત્તાની શક્તિ તેઓ જાણતા હતા અને તેઓ માનતા હતા કે, એવો વખત આવશે જ કે જ્યારે સૌ તેમને સાંભળશે. અપમાનથી, અત્યંત ઉદ્દેગથી અને પરાજયથી થયેલી જાગૃતિથી વધારે ભવ્ય વક્તૃત્વ ધરવાનો તેમને વેગ મળતો. સાધારણ માનસિક બંધારણવાળા મનુષ્યો જે દેખીતી હારથી હમેશાં બોલતા બંધ થઈ જાય, તેવી હારથી આ માણસોમા તો એવું સંકેતપૂર્ણ ઉદ્ભવ પામતું કે ઓટનો અનુભવ તેમને થતો જ નહિ. નબળા, ખેડખાંપણવાળા અને દેખીતી રીતે જગતમાં પરાજય પામેલા માણસો કે જેઓએ પોતાને નિત્ય તિરસ્કારમાંથી મુક્ત કરવાના જીવંત પ્રયત્નોથી અમર કરી દીધા છે, તેઓનું જગત 'કેટલું' બધું ઝાણી છે. જગતના ઉત્તમમાં ઉત્તમ રૂપક માટે ખેડકું જેલના આપણે આભારી છીએ. પોતાના બાર વર્ષના કેદખાનાની પહેલાં અગર પછી બનિયને કશું જ જાણવા જેવું લખ્યું નહોતું.

મૃત્યુ આવા માણસો ઉપર કાંઈ પણ જીત મેળવી શકતું નથી. રેઝુલસને રિબાવી રિબાવી, નિર્દયપણે મારી નાખવામાં આવે પણ જગત ઉપરથી કાર્યજને ઉખેડી નાખવાને તેના જ જુસ્સાએ રોમને પ્રોત્સાહિત કર્યું હતું. ઓસ્ટ્રિયન લાલાઓ વડે વિકલરીડ પૂજો એ વાત ખરી છે; પણ સિવિલ્સેન્ડ સ્વતંત્ર થયું, એ વાત પણ ખરી છે. વોલેશના ટુકડા કરવામાં આવ્યા, પણ એને જ

દારખાતું તેનાં યંત્રો અને કાગળિયાં સાથે બાળી ગયું તથા તે નાદાર સ્થિતિમાં આવી ગયો. આવ્રામાં ખજાર આવી કે, વ્હિટનીની પદ્ધતિ નુકસાનકારક દોષથી ક્ષિતિશ દારખાતાનાંવાળાઓએ તેનાં યંત્રોએ કાઢેલા ૬ માટે ના પાડી. તે ઈંગ્લેંડ ગયો અને તેણે ઈંગ્લેંડનાં દારખાતાનાંવાળાઓનો આ વિચાર ફેરવી નાખ્યો તથા તેના કોટન ઇનની ફરી માગણી થવા લાગી. તેનું પેટન્ટ તોડનાર આમેના એક દાવામાં જ્યોર્જિયાની જ્યુરીએ તેની વિરુદ્ધ ચુકાદો આપ્યો. આ ચુકાદાને લીધે બજારમાં નક્કી જીન વધારે આવવા લાગ્યાં. આખરે ૧૮૦૭માં તેના પેટન્ટના છેલ્લા વર્ષમાં એક દાવાનો ચુકાદો તેના સાબમાં આવ્યો.

જર્જ જેન્સને ચુકાદો આપતા કહ્યું હતું કે, દક્ષિણના રાજ્યની અંદરનો તમામ ભાગ નુનજો પડતો જતો હતો અને ત્યાંના રહીશોને ઉદ્યોગનું કાંઈ સાધન નહિ દોષથી તેઓ બહાર જવા લાગ્યા હતા, જ્યારે આ યંત્રની સોધ થવાથી તેમના મનમાં વિચારો અને માર્ગો ઉદ્ભવ્યા અને આખા દેશમાં ખજાલબાટ થઈ રહ્યો. બાળકથી તે વૃદ્ધ માણસ સુધી અમને એને લીધે ઉદ્યોગ મળ્યો છે, ગરીબીથી જોયો નંખાઈ ગયા હતા અને સુસ્તીમાં ફાળી ગયા હતા, તેઓએ સંપત્તિ તેમ જ સન્માન મેળવ્યાં છે, અમારાં દેવા નીકળી ગયા છે, અમારી ધાપણો વધી છે, અમારી જમીનોની કિંમત ત્રણ ગણી થઈ ગઈ છે; પોતાના દેશબંધુઓના અન્યાયને લીધે, નિર્વાહને માટે વ્હિટનીને એક બીજા પ્રકારના ઉદ્યોગમાં લાગણું પડ્યું, છતાં જીનની મોટામા મોટી જીતોમાથી એક, તેના દેખના પરાજયમાથી ઉદ્ભવ પામી. એક સશક્ત માણસ આખા દિવસની મહેનતથી એક રોર ૩ સાફ કાઢી શકે તેને બદલે સેંકડો રતલ ૩ સાફ કરી શકે તેવી યોજના તેણે ઉત્પન્ન કરી હતી તેની સોધથી દક્ષિણમાં અગાઉ કરતાં ફરી પેદાશ ઢળારગણી વધી ગઈ અને સંરક્ષક મતવાળાઓના કહેવા મુજબ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને એક અબજ ડોલર તેથી મળવા લાગ્યા. જીવનના મહાન યુદ્ધમા પરાજય પામેલા લોકોને આ

સાથેની તેની સંકટો લગાઈઓમાંથી પણ તે મજબૂતી મેળવે છે. જોખમ પડવામાં નથી, પણ પશ્ચા પછી નહિ બિડી શકવામાં છે. જગતનાં સઘળાં મોટાં કામ દિંમતથી થયાં છે અને જગતના મહાનમાં મહાન વિજય, પરાજ્ઞ્ય મળ્યા પછી મળ્યા છે. આપણે જે જે સુખ-અંગન સહીસજામતી, વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય, કાયદાને અનુસરતું સ્વાતંત્ર્ય ભોગવીએ છીએ, તે સંકટની શાળામાં ધણે લાખો અનુભવ લીધા પછી આપણને મળે છે. લગાઈઓ અને ત્રાસના જમાના પછી એક પ્રજા તરીકે ઊભા રહેવાનો આપણને હક્ક પ્રાપ્ત થયેલો છે.

એવાં કેટલાંક મનુષ્ય હોય છે કે જેમને પ્રારબ્ધરૂપી વિશુતના અપાટા લાગે છે. પણ તેથી તેઓ પવિત્ર બને છે એમ હુલ્લેસ કહે છે. તેમના જીવનમાંથી તેમની સઘળા લીસોતરી લઈ લેનાર, તેમનો ભપકો અને ગૌરવ ધૂળમાં મેળવનાર અને જીવનમાં પરાજ્ઞ્યનો ફટકો લગાવનાર તરફની વચ્ચે ચિરાયેલા હૃદયે પણ તેઓ ઊભા રહે છે અને દયા કરતાં લવ્યતાના સ્તંભ જેવા વિશેષ જણાય છે. કેટલાંક મનુષ્ય એવાં હોય છે કે સીઝર તેના હીવાનખાનામાં જે ગૌરવયુક્ત પગલે ચાલે તેના કરતાં વધારે ગૌરવયુક્ત પગલે તેઓ સંકટોના માર્ગમાં ચાલે છે. જે વસ્તુઓ એકલી જ જોવામાં આવે તે હલકી અને તિરસ્કારપાત્ર લાગે, તે પણ તેમના સંસર્ગમાં આવતાં લગભગ સન્માનપાત્ર અને દિવ્ય બની જાય છે અને જે મહાન પવિત્ર પ્રભુ પોતાનો પ્રકાશ મેદાન અને તણુ ઉપર પણ ફેંકે છે, તેનાથી પણ સંકટમાં તેની સહનશીલ શ્રીર્તિને હૃદયમાં પારણુ કરનારને, આ પવિત્રતાના પ્રકાશને ગમે તેવા ઝાંખા અને બળ પગરના કિરણની ના પાડી શકાતી નથી; અને આ કિરણ જગતના હલકામાં હલકા લાગ ઉપર પણ સ્વર્ગીય કીર્તિનો પ્રવાહ છોડે છે.

પરાજ્ઞ્યમાંથી વિજય કેવી રીતે મેળવવો અને આપણા વિક્ષેપોને આજળ વધવાનાં પગથિયાં કેવી રીતે બનાવવાં તે જ ફતેહનું રહસ્ય છે.

પરિણામે સ્કોટલેન્ડના દુકા ઘઈ થયા નથી. લિંડન ખૂતીને હાથે માર્યો ગયો, પણ તેથી તેનું કામ નરમ પડ્યું નહિ. ધર્મ માટે જીવ અર્પણ કરનાર પોતાની જિંદગીમાં પોતાનો અવાજ અગર કલમથી પોતાનો સંપ્રદાય આગળ વધારી શકે છે, તેના કરતાં હસગણે તે પોતાના મૃત્યુથી વધારી શકે છે.

જે કદી નિષ્ફળ જતો નથી તેને અધીર પણ કોઈ કદી મળતી નથી છુપરના આગળ થયેલી હાર, અંદરઅંદર સુદમાં થયેલા મહાન વિજય સમાન હતી; કારણ કે તેથી ખીંચી માણસો લશ્કરની આગલી બાજુથી પાછલી બાજુએ જતા રહ્યા હતા અને રાજપ્રકરણી પુરશે પોતાને દેશ આવ્યા ગયા આપણી પ્રજાની જોખમના સમયની અધારી સારીમાં વીજળીના ચમકારા જેવી તે હાર હતી, જેથી આપણા લશ્કરમાં નિર્બળતા ઝૂપા હતી તેનો આભાસ આપણને થયો હતો. રાજકીય મહત્વાકાંક્ષા ધગવનારાનાં મુખનું તે એક દર્પણ હતું.

જેઓ દુનિયામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા છે તેમને માટેનું સ્થાન ધણે ભાગે સ્વર્ગ છે. પોતાના અભિપ્રાય માટે જીવન અર્પણ કરનાર, જેઓએ વિજયને બદલે વેદના જ મેળવી છે તેમની, વિજયભાળા વગરના વીરનરોની અને જેમના કોતેલના ડંકા વાગ્યા નથી તેવા વિજેતાઓની પોતાના મહાન પુરશે તરીકે જગત કદર ન કરે તો જગત આધણું જ કહેવારો

કોઈ પણ જીવનના પ્રારંભમાં અખંડ રીતે, અસ્ખલિત રીતે વિજય જ મળ્યે જાય છે તો તે પણ જોખમ લારેલું પહેલી મહાન જીતથી સાવધ રહો, તે નિષ્ફળ પણ નીવડે. પોતાની પહેલી જીતથી માણસને હદ બહારનો વિશ્વાસ આવે છે, તેનાથી ધણા માણસો ખરાબ થઈ ગયા છે. પર્વતોમાત્રું એક વૃક્ષ-તોફાનમાં તેની મગફળી ટોચ જમીનને આવીને અડે ત્યાં સુધી ધક્કે ચડે છે, ઝોલા ખાય છે, પણ જે તે તોફાન પછી પાછું જીતું રહે છે તો વસ્ત્રોની

સાથેની તેની સેંકડો લડાઈઓમાંથી પણ તે મળખૂતી મેળવે છે. જોખમ પડવામાં નથી, પણ પગ પછી નહિ ઊડી શકવામાં છે. જગતનાં સઘળાં મોટાં કામ હિંમતથી થયાં જ અને જગતના મહાનમાં મહાન વિજય, પરાજય મળ્યા પછી મળ્યા છે. આપણે જે જે સુખ-અંગત સહીસલામતી, વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય, કાયદાને અનુસરતું સ્વાતંત્ર્ય ભોગવીએ છીએ, તે સંકટની શાળામાં ધણી લાખો અનુભવ લીધા પછી આપણને મળે છે. લડાઈઓ અને ત્રાસના જમાના પછી એક પ્રજા તરીકે ઊભા રહેવાનો આપણને હક પ્રાપ્ત થયેલો છે.

એવાં કેટલાંક મનુષ્ય હોય છે કે જેમને પ્રારબ્ધશ્રી વિદ્યુતના અપાટા લાગે છે. પણ તેથી તેઓ પવિત્ર બને છે એમ છુલ્લર કહે છે. તેમના જીવનમાંથી તેમની સઘળા લીલોતરી લઈ લેનાર, તેમનો ભપકો અને ગૌરવ ધૂળમાં મેળવનાર અને જીવનમાં પરાજયનો ફટકો લગાવનાર તત્ત્વોની વચ્ચે ચિરાયેલા હૃદયે પણ તેઓ ઊભા રહે છે અને દયા કરતાં ભવ્યતાના સ્તંભ જેવા વિશેષ જણાય છે. કેટલાંક મનુષ્ય એવા હોય છે કે સીઝર તેના દીવાનખાનામાં જે ગૌરવયુક્ત પગલે ચાલે તેના કરતાં વધારે ગૌરવયુક્ત પગલે તેઓ સંકટોના માર્ગમાં ચાલે છે. જે વસ્તુઓ એકલી જ જોવામાં આવે તે હલકી અને તિરસ્કારપાત્ર લાગે, તે પણ તેમના સંસર્ગમાં આવતાં લગભગ સન્માનપાત્ર અને દિવ્ય બની જાય છે અને જે મહાન પવિત્ર પ્રભુ પોતાનો પ્રકાશ મેદાન અને તપ્ત ઉપર પણ ફેંકે છે, તેનાથી પણ સંકટમાં તેની સહનશીલ ભૂતિને હૃદયમાં ધારણ કરનારને, આ પવિત્રતાના પ્રકાશને ગમે તેવા ઝાખા અને બળ વગરના કિરણની ના પાડી શકાતી નથી; અને આ કિરણ જગતના હલકામાં હલકા લાગ ઉપર પણ સ્વર્ગીય કીર્તિનો પ્રવાહ છોડે છે.

પરાજયમાંથી વિજય કેવી રીતે મેળવવો અને આપણા વિશ્લેષોને આગળ વધવાનાં પગથિયાં કેવી રીતે બનાવવાં તે જ ફતેહનું સહસ્ય છે.

પછી ફરથી જે લવ્ય જળાવું હતું તે હાથમાં આવનાં રાખોડી માણસ પડ્યું, તેની શી ફિકર ?

ફરીથી આગળ ધસો, લડવામાં જ મદત્વ રહેલું છે, ફળમાં નથી.

નિશ્ચય સાથે, દઢતા સાથે, બાંધક ક્યાં વગર દુઃખ સહન કરવું એમાં પણ કાંઈક લવ્યતા, કાંઈક દિવ્યતા રહેલી છે કે જેથી નિરાશા પણ ફોટા દરતાં વધારે મુંઢ જળાય છે. વારંવાર ફોટા મળવાથી આપણને જગનની એક જ બાબત જણાઈ આવે છે. તેથી તો આપણા ગુણોની વાત કહ્યા કરનારા મિત્રો જ આપણી આબુ-બાબુ ભેગા થાય છે અને દુશ્મનો કે જેમની પામેથી જ આપણે આપણી ખોટા જાણી શકીએ તેમને તે ચૂપ કરી દે છે.

જે નવી દુનિયા ધાલંબસે ગોધી ઢાલી હતી, ત્યાંથી ત્રીજા સદ્દર દરમિયાન તેને બેડી પહેરાવી સ્વદેશ લઈ જવામાં આવ્યો હતો. ગુસ્સે થયેલા લોકોએ આ સામ તકરાર ઉઠાવી હતી અને જોકે તેની મિન રાણીએ તેને છોડી મૂક્યો, તોપણ પશ્ચિમ તરફ એન્ટીલેન્ટિક તેજે ફરી ઝાળંડ્યો ત્યારે તેને ફરી કનડવામાં આવ્યો હતો. સિત્તેર વર્ષની વયે આ મોથી અને છેલ્લી સફરના સાંખી મુદતના સંકટો પછી આખરે સ્પેન પ્રહોયનાં તેને આનંદ થયો. તેને કાંઈક બદલો, તેના નિર્વાહપૂરવું પણ કાંઈક મળશે એવી તેને આશા હતી; પણ તેની સઘળા ફરિયાદો નિષ્ફળ ગઈ. આવ્યા પછી તે ડેટલાક મહિના સુધી ગરીબીમાં, એકલો, પ્રાણુધાતક સેમથરી પથારીવશ રહ્યો. મૃત્યુના સમીપકાળમાં પણ લિખારી કરતાં પણ તેની જૂંડી દશા હતી. મારું બદન લઈ વેચવામાં આવ્યું છે, મારું પોતાનું ધર પણ રહ્યું નથી અને ખાવા-પીવાના પૈસા પણ મારી પાસે નથી એમ તેને કહેવું પડ્યું હતું. આ વખતે છૂટી જતા શ્વાસ સાથે, અસરકારક સાદાઈસરેલા આ દિવ્ય શબ્દો તે બોલ્યો હતો : ‘મે’

-જીનોઆના વતનીએ દૂર પશ્ચિમમાં ઈડિયા ખંડ અને ટાપુઓ શોધી કાઢ્યા.' ૧૫૦૬ના મે માસની ૨૦ મી તારીએ તે વાલાસિસમાં મરણ પામ્યો. 'પ્રભુ, હું મારો આત્મા તને સોપું છું' એ તેના છેલ્લા શબ્દો હતા. એક ભૂલી જવાયેલા હિખારીની માફક આ રીતે દોલંબસનું મૃત્યું થયું. જ્યારે સેવિયનો એક અથાણુ વેચનાર, જે એક વહાણ ઉપર બીજી પદવીનો અમલદાર હતો, તેના ઉપરથી જગતના મોટામા મોટા ખંડનું નામ પડ્યું, પણ આથી જીનોઆના ખલાસીનું જીવન નિષ્ફળ ગયું હતું એમ કહી શકાને ? જે જગત તેને જંગલ તરીકે માન્ય પડી આવ્યું હતું તેમા વસનાર કરોડો માણસોને પૂછો, દોલંબસનું જીવન નિષ્ફળ ગયું હતું કે કેમ એ બાબત દુનિયાના મહાનમાં મહાન પ્રગ્લસતાક રાજ્યને પૂછો સાતમા આલ્ફનું રાજ્ય જોને આફ્રિકાને લીધે હતું; પણ રચાંમા તેને જીવતી બાળી મૂકવામા આવી ત્યારે આલ્ફો જરા પણ હરકત લીધી નહોતી. જોને આફ્રિકાનું જીવન શું નિષ્ફળ નીવડ્યું હતું ?

હાથોહાથની નણ દિવસની લડાઈમા મોટા ઈરાની લશ્કર સામે એક નાના ઘાટનો બચાવ કરતા સિઓનિકસ અને તેના નજી માણસો લલે મરી ગય પણ તેમની હાર તે પ્રગ્લની જીતરૂપે પુરવાર થશે; ગ્રીતો અને વાલ્ગિઓમા તેમનાં ગુણગ્રાન થશે અને તેઓ થર્મોપિલી આગળ હારી જ ગયા અને સેલેમિસ અને પ્લેટી આગળ હાર્યા તે માટે જ માત્ર ઝફ્રિસિસ અને તેના મોટા લશ્કરને યાદ કરવામા આવશે.

લશ્કરથી લદાયેલું અગ્રેજ વહાણ બર્કનહેડ જ્યારે હવાના દબાણથી ડૂબી જતું માલુમ પડ્યું, ત્યારે હોડીઓ સ્ત્રીઓ અને બાળકોને લઈ જતી હતી. તે વખતે લશ્કરના અમલદારે પોતાના માણસોને ઘોલા જવા કહ્યું હતું. તેમના પગની આબુબાબુ પાણી જાંચે ને જાંચે ચડવા લાગ્યું ત્યાં સુધી તેઓ પોતાની જગાએ જ રહ્યા અને જ્યારે પાણી કમરપૂર આવ્યું, ત્યારે તેઓએ પોતાના પટા

છેડી દીધા. વળી જગરદ્વત ઝાલાથી વટાણુનો અવગ્રેષ ભાગ ફૂળી ગયો ત્યાં સુધી તેઓએ પોતાના કારનૃસની પેટીઓ જિંચી-અદ્ધર પકડી ગળી આ દેખીતા પરાજયમાં વિજય નહોતો એમ તમે કહી શકો છો ? ચારિત્ર્ય એ જાણ છે અને શારીરિક નિર્બળતા ઉપર તે વિજય મેળવે છે.

દેવળના એક ખંડેરમાં બન્યા સુધી વેદી રોય ત્યાં સુધી ધર્મના ગંભીર તત્ત્વોને અંતઃકરણથી માનનાર માણસ જેમ મરકરીથી તેને કબંધિત કરી શકે નહિ, તેમ ખીછ બધી બાબતમાં દિનલિલ થયેલી છતાં, દશાની દીવાલોની ફાટમાંથી ડોકિયાં કરનાર દિવ્ય, પૂન્યભાવ ઉત્પન્ન કરે તેવા પ્રેમવાળા જિંદગીનો તે તિરસ્કાર કરી શકે નહિ.

તમારા સધળા માનસિક અને શારીરિક બળના ઉપયોગનું પરિણામ ટીકાકાર દુનિયાની દૃષ્ટિએ લલેને સર્વ રીતે નિષ્ફળ જણાયું પણ તમે જે કાંઈ કર્યું છે તેની તુલના સર્વશ અને ન્યાયી પ્રભુને ત્રાજવે થાય છે અને તમને તેનો વાજખી બદધો મળ્યા વગર રહેતો નથી.

તમારા કામની સ્વર્ગના ચોપડામાં નોંધ રહે છે

બૂલકણા જગતે જોયેલા ઉચ્ચ સદ્ગુણનો ઉત્સવ દેવો ઊગવરો, ત્યારે તમારું કામ તેમનો એક મહત્વનો વિષય થઈ પડશે

૨૦ : 'નિર્ભયતા, દૃઢતા, આગ્રહ, પૌરુષ

‘જ્યારે તમે કોઈ સંકટામણીમાં આવી જાઓ અને દરેક બાબત તમારી વિરુદ્ધ જતી હોય અને ઉવટે તમને એમ જ જણાતું હોય કે, હવે તો એક મિનિટ પણ રક્ષી શકાશે નહિ, ત્યારે પણ તમે હાથમાં લીધેલી બાબત કદી મૂકી દેતા નહિ, કારણ કે એટલેથી અને તે જ સમયથી દરમિયાન ચક્ર ફરશે.’

હેરિયટ બિચર રહેા

‘જ્યારે દરેક વિરોધી બાબતની બરોબર સામે કોઈ ધાય છે, ત્યારે વિરોધી તરફો નરમ પડી જાય છે. જિંદગીમાં એના જેવી વિચિત્ર વસ્તુ મેં જોઈ નથી.’

હોથોન

‘છાડી દેતા નહિ, કારણ કે કાલો માણસ હિંમતવાળો હોય છે.’

‘એ એમ જણે કે, જગતમાં સુખદુઃખ ભેગાં છે.’

‘દૃઢતા રાખો; ખરું સંજીવ પૌરુષ, વારંવાર મળતા વિજયનું સાધન છે.’

‘તમારા હેતુને વજગી રહો.’

‘બુદ્ધ ડોગના પંજામાંથી તો કોશ જ મુક્ત કરી શકશે.’

‘આ કૂતરો નાનો જણાય છે પણ તેનું જડણું કદી કોઈ પણ ચીજને છોડતું નથી અને જ મલના ગર્જના કરતા રાત્રને પણ ધરાડી જાય છે.’ હોન્સ

એક પ્રોફેસરને એમ કહેવામાં આવ્યું કે, ‘તેના સિદ્ધાંતો અમલમાં મૂકવામાં આવશે તો દુનિયાના ટુકડેટુકડા થઈ જશે.’ ત્યારે તે પ્રોફેસરે જવાબ દીધો કે, ‘બીબ્લ ઘણા ગ્રહ છે.’

ઈજિપ્તની ચડાઈ વખતે નેપોલિયનના સરદારોએ તેને મારી નાખવાની ધમકી આપી, ત્યારે સરદારોની વચ્ચે જઈ તેણે કહ્યું : ‘સરદારો, તમે ફ્રેંચમેન છો, મારો વધ કરવા માટે જોઈએ તે કરતાં વધારે છો; પણ મને બિવડાવવા માટે હજી ઘણા થોડા છો.’ સરદારોનો આગેવાન આ વચનોથી દબાઈ ગયો અને પાછો જતાં બોલ્યો કે, ‘તે કટલો બધો બહાદુર છે!’

સાન્તા આજા પામે છુએ-નાવિસ્તગ આગળ ૨૦,૦૦૦ માણસો હતા અને શરણે આવી તેના ૪૦૦૦ સૈનિકોને બચાવવાનું જનરલ ટેલરને તેણે કહ્યું, ત્યારે છુદ્ધા 'રફ એન્ડ રડી'એ જવાબ આપ્યો 'જનરલ ટેલર કદી તાબે થતો નથી' લડાઈ લાખો વખત અને ઝનૂન સાથે ચાલી, પણ આખરે મેક્સિકોનોએ જ પલાયન કરી પરાજયથી બચવાનું પમદ કર્યું.

એક સરદાર તરીકે ગ્રેન્ટ વિશે લિંનનો ગો અભિપ્રાય હતો એમ પૂછવામા આવ્યું, ત્યારે લિંકને જવાબ આપ્યો કે, તેનામા મોટામા મોટી બાબત, તેનો હેતુ અમલમા મૂકવાનો તેનો શાત આમલ છે છુન ડોમ જેવી તેની પમ્ડ છે જ્યારે તે કોઈ કામમા દાત ભેરવે છે તો પછી કોઈ તે છોડાવી શકતુ નથી 'રિયમડ તરફ ધસો અને આખો ઉનાળો લલેને લડવુ પડે પણ આ જ મોખરે કુ લડીશ' એ નિશ્ચયથી બળવાનો અત આ-થો.

સીઝરને જ્યારે ચાચિયાઓએ પકડ્યો ત્યારે ૨૦ ટેનન્ડ (નાણું) લઈ તેને છોડી દેવા તેઓએ કહ્યું 'તમે બહુ ઓછા પૈસા કહ્યા કુ તમને ૫૦ આપીશ, પણ જ્યારે કુ છૂટો થઈશ ત્યારે તમને દરેકને ગરદન મારીશ' અને તે પ્રમાણે તેણે કર્યું.

વોટર્સની લડાઈ શરૂ થવા પહેલા સિડની સ્મિથને જ્યારે એમ કહેવામા આવ્યું કે, કોઈ પણ જોખમે વેલિંગ્ટન પોતાની જગા છોડનાર નથી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'ત્યારે તો સામા પક્ષને નરમ પડવુ જ પડશે'.

લેસિડિમોનિયન્સે પોતાના સઘળા હક્ક ભોગવવા દેવામા આવશે નહિ એની ક્વિલિયે જ્યારે ધમકી આપી, ત્યારે 'અમને મરવાની પણ મના કરવામા આવશે કે?' એવો તેઓએ પ્રશ્ન કર્યો.

પોતાના પત્નમા આવેલી ચીજના કડકે કમ્ડા કરી નાખનાર કાયબો તેનું માથું જશે પણ પોતાની પકડની ચીજ મૂકશે નહિ,

આવવાનું કઈ સરતોથી ગની સમ્રો તે નક્કી કરવા, કિંતાના સગદાર સુસેદનો વાવટો મોટલી આશ્ચો જવાળ મળ્યો કે, 'તામીદ અને કોઈ પણ સરત ક્યાં વજર થયે આવતું હું તમારા બાધનમ ઉપર એકદમ ધસારો લાવવા માગુ છું' પણ જ્યારે સત પડી ત્યારે કેહીના તબૂમા બકનગને તે મળ્યો, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, તમે બધું જ ખોઈ બેસાડો. હ્યો, આ મારી પર્સ (નાણાની કાથળા)'

ક્રેન્ટ કહી પાછું જોતો નહિ એ વખત ઘણા દિવસ સખત લડાઈ ચાલ્યા પછી તેણે કોઈ પરિણામ આવ્યું નહિ, તેથી તેણે યુદ્ધપરિપદ મેળવી પાછા ફરી રીતે હાથુ તે રસ્તાનું એક સગદાર વર્ણન કર્યું બીજાએ બીજો રસ્તો પાછા ફરવાનું ચોક્કસ છે એમ જણાવ્યું એક પછી એક બધા સરદારોએ પાછા કેમ હાથુ, પાછલા ભાગમા વધારે સગવડવાળી જગ્યાએ કેમ જવું, એ કહી બતાવ્યું ક્રેન્ટ, જે લાળા વખતથી આ બધું સાલવ્યા કરતો હતો, તેની તરફ હવે સર્વની દષ્ટિ ગઈ તે જિભો થયો, પોતાના અદરના ગજવામાંથી એક કાગળનો પીટો તેણે કાઢ્યો અને દરેક સરદારને એક એક કાગળ તેણે આપ્યો અને કહ્યું 'ગૃહસ્થો ! પ્રભાતમા તમારે આ હુકમનો અમલ કરવો' આગળ વધવા માટે દરેક કાગળમા નિશ્ચિત સૂચનાઓ હતી અને સવારે સૂર્યોદય થતા લશ્કરે વિજયના માર્ગ તરફ દૂર કરી

એક મહત્ત્વની પણ મજબૂત બચાવવાળી જગ્યા ઉપર હુમલો લઈ જવાના હુકમથી આશ્ચર્ય થામી એક અમલદાર પાછો આવ્યો અને કહ્યું 'સેનાધિપતિ સાહેબ ! જો હું તમારો હુકમ પરાખર સમજ્યો હોઉ તો મને એમ લાગે છે કે મને મોજા હુકમના અમલ થી મારો હાથ નીચેના દરેક માણસનો સહાર થઈ જશે' તે મૂળા સરદારે જવાબ આપ્યો 'તમે મારું ફરમાન પરાખર સમજ્યા છો એમ જાણી મને આનંદ થાય છે'

નીસ દિવસ સુધી તેણે વિહરનેસ ઉપર હારે હુમલાનો વરસાદ

વરસાવ્યો દિવસે તે લડતો અને રાનીએ તે આગળ વધતો. ઢાઈ નહિ સાંભળેલા એવા લશ્કરના સંહારથી દેશના લોકોને કમકમાટ ઉત્પન્ન થયો અને તેની જગા ઉપરથી ખસેડવા તેઓએ માગણી કરી, પણ પૂછપરછ કરતા તેના અમલદારોને તે ‘કાળી બાબુએ આગળ વધો’ એવો હુકમ ઠડે પેટે આપતો. બીજી બાબુએ સરકાર તરફ મોકલવાની હકીકતમાં તે લખતો કે, ‘લલેને આખો ઉનાળો વીતી જાય, પણ આ જ હરોળ ઉપર હું લડવા માગું છું’ તેની આ દૃઢતાથી પ્રભાવે વિદ્યુત જેવો આચોક્ષ્ણ લાગતો. વિરોધી લશ્કર શરણે આવ્યું ત્યારે વેરની લાગણી પ્રકટી નીકળી, પણ ‘સુલેહ કરો’ એ તેના ઉદાર શબ્દો જીતનાર તેમ જ પરાજય પામનાર બંનેને આશીર્વાદ સમાન થઈ પડ્યા.

ઝાવ લોકોનો ક્રિમિયન સરદાર પેલિસીય ઘોડેસવાર લશ્કરના એક નાના અમલદાર સાથે યુદ્ધસે થઈ ગયો અને તેના મો ઉપર આબ્રુક લગાવી દીધી, ત્યારે તે માથુસે પોતાની પાસેથી પિસ્તોલ કાઢી અને ઘોડો ખેંચ્યો, પણ પિસ્તોલ ફટી નહિ. એ જોઈને ભયંકર સ્વરૂપવાળા તે સરદારે શાંતિથી કહ્યું : ‘તેં તારા હથિયાર બરાબર ન રાખ્યા તે માટે હું તને નાણું દિવસના ટૂંકખાનાની સજા કરું છું’

જીનોઆનું મેસેનાનું લશ્કર યુદ્ધના સહાર અને દુષ્કાળથી ૧૮,૦૦૦ ઉપરથી ૮,૦૦૦ ઉપર આવ્યું હતું. ૧૫,૦૦૦ કરતા વધારે ઓસ્ટ્રિયનો તેઓએ પકડ્યા હતા અને માર્યા હતા, પણ તેમના ખોરાકના સાધન તદ્દન ખૂટી ગયા હતા. જૂખમરાની સ્થિતિ તેમની સન્મુખ આવી રહી હતી એક તરફ દુસ્મનની આવી મજબૂત સ્થિતિ હતી અને મેસેનાનું લશ્કર દુસ્મનોની દયા ઉપર આવી રહ્યું હતું. જનરલ ઓટે મેસેનાને વિવેકપૂર્વક શરણે આવવા કહ્યું, પણ મેસેનાએ જવાબ દીધો - ‘મારા સિપાઈઓને લડાઈના ટૂંકી તરીકે નહિ પણ

ત્યારે તથા ત્યાં અમને લડવા મરજી થાય ત્યારે તથા ત્યાં અમે લડી શકીએ, એ શરત સાથે અને ઊડતા વાવટા, નિશાન અને ઉધિયાર તથા અસળાળ સાથે તેમને જવા દેવા જોઈએ. તમને આ કબૂલ ન હોય તો ઉઘાડી તલવારે જીતોઆમાંથી નીકળવા હું તૈયાર છું. જૂનથી ક્ષીયુ થયેલા ૮,૦૦૦ માણસો સાથે હું તમારી હાવણી ઉપર તુડી પડીશ અને તમારી હાવણીમાંથી હું નીકળી જઈશ ત્યાં સુધી લડીશ.' મહાન સૈનિક મેસેનાનાં પરાક્રમથી જનરલ ઓટ માહિતગાર હતો, તેથી મેસેના પોતે શરણે આવે અમર તેને ખીજી વધારાની મદદ તરત ન મળી શકે, તે માટે તે સમુદ્રમાર્ગે વિદાય થાય તો ઉપરની શરતો સ્વીકારવા તેણે હા પાડી. મેસેનાએ માત્ર એક જ ઉત્તર આપ્યો અને તે એ હતો કે, 'મારી શરતો સ્વીકારો, આગળ હું તમારા લશ્કર વચ્ચે રસ્તો દરી ચાલ્યો જઈશ.' ઓટે આખરે તેની શરતો સ્વીકારી. મેસેનાએ કહ્યું કે, હું તમને ખબર આપું છું કે, '૧૫ દિવસની અંદર હું ફરી જીતોઆમાં આવીશ' અને તે પ્રમાણે તે ગયો. બાલવયમાં અનાથ સ્થિતિમાં ઊછરેલા અને જીવનમાં પોતાનો માર્ગ પોતાના હાથે જ કરી લેવા દુનિયામાં સમૃદ્ધિથી આ માણસ માટે નેપોલિયન કહેતો કે, મેસેના ઠારતો ત્યારે પણ પોતે વિજેતા હોય તેમ ફરી લડવા હમેશાં તૈયારી બતાવતો.

મારે જો આગળ નેપોલિયને ડેસેની સલાહ પૂછી, ત્યારે ઘડિયાળમાં જોઈ તેણે જવાબ દીધો કે, આપણી પૂરેપૂરી ઠાર થઈ છે; પણ હજી બે જ વાગ્યા છે અને ખીજી લડાઈમાં આપણે જીતી શકીશું. પછી તેણે ઘેરેસવાર દુકડી સાથેનો પોતાનો સુપ્રસિદ્ધ હુમલો કર્યો અને લડાઈમાં જીત મેળવી. આ જીતની ઘોડી મિનિટ પહેલાં તો આખી ઠારોળ પરના ફ્રેન્ચ સૈનિકા દરેક કાણે પાછા હડવાના હુકમની રાહ જોતા હતા.

કેલિફોર્નિયાના મેર ટાપુના નેવી યાર્ડની દારૂગોળા રાખવાની જગ્યાએ બોસ્ટનના કેટલાક ખલાસીઓ ગોળાઓ ભરતા હતા; એવામાં

એકાએક આખી ઇમારત સળગી જીડી અને તેનો તદ્દન નાશ થઈ ગયો. તે જગામાના સઘળા માણસો માર્યા ગયા આ અકસ્માત બન્યો, ત્યારે એક-સવા માર્ગે વ દૂર એક યુવાન છોકરી ઘોડાગાડીમાં બેસીને જતી હતી અને તે વખતે તરત જ દરિયાર્ધ સૈન્યને લગતી હોસ્પિટલ-માથી નીકળી એક દાકતર આ અકસ્માતી જગ્યાએ આવ્યો. વસ્તુ-સ્થિતિ ઓળખી લઈ તેણે દાકતરને ગાડીમાં બેસાડી દીધી અને તેઓ ખડેર તરફ ગયા દારૂગોળાની ખીજી જગ્યાએ, જેમાં પણ દરેક ક્ષણે ગોળા ફાટતા હતા, તે પણ સળગી જીડી હતી આ ઇમારતોમાં એટલો બધો દારૂગોળો રાખવામાં આવ્યો હતો કે પાછકસ પિકને પણ તે ઉડાવી મૂકે, છતાં દાકતર અને છોકરી છૂંદાયેલા મડદાની વચ્ચે થઈ ધુમાડામાં પેડા પહેરેગીર કોલિ-સને ખીમના એક કંકડાનો ફટકો લાગવાથી તે અર્ધો આધળો થઈ ગયો હતો, ઝભરાઈ ગયો હતો આગ એક ઇમારતથી ખીજી ઇમારતને જઈ વધારે નુકસાન કરે તે અટકાવવાને લોઢાના બારણા અને બળાઓ બંધ કરવાને એક ઇમારત-થી ખીજી ઇમારતે જવા મુશ્કેલીથી તે માર્ગ કરતો હતો તે છોકરીએ શાંતિ સાથે તેના ઇજવાળા માથા પર પાટો બાંધ્યો અને વધારે મદદ આવી પહોંચી ત્યાં બુધી ખીજી ધવાયેલાઓની બનતી તળવીજ રાખી બેસી મેકકુગાલના આ કામ માટે, પ્રજા તરફથી આભાર માનવાને લગતો દરિયાર્ધ સૈન્યના સેક્રેટરીનો એક સામાન્ય હુકમ દરેક વહાણના વૂજક ઉપરથી વાયવામાં આવ્યો.

૧૮૮૧ ના જુનાઈની ૬ થી તારીખે સૂર્યાસ્ત સમયે આયોરામાં એકાએક બેસબંધ ભારે તોફાન થયું એક કલાકમાં દરેક નદીનાળા તેનો કાઠો છોડી જીલરાઈ ગયા ડેસ્મોઈની નદીમાં પાણી ૬ ફૂટ જીયુ ચઢ્યું હતું દરેક પ્રવાહમાં ઇમારત, પરચૂરણ સામાન, લોકડાના ઢેકા અને ખીજે કચરો મિસિસિપિ તરફ ધસડાતો જતો હતો અદાર વર્ષની ઉમરની એક છોકરી ટેટ રોલી બહારનું આ બધું પુબ્જળ તોફાન બારીએથી જોઈ રહી હતી. તેવામાં તેની નજર ઢનીકીક રેલ-

રોડ પુલ તરફ ગઈ. જિંડા અંધાગમાથી એક ક્ષણ સુધી એન્જિનની પ્રકાશમાન બત્તીને આગળ ચાલતી અને પછી એકદમ નીચી પડતી તેણે જોઈ. તેની માતા તેનો નાનો ભાઈ અને બહેન બે માત્ર ઘેર હતાં; પણ કેટલે એક જૂનું ફાનમ સળગાવ્યું, વોટરપ્રૂફ અમો ઓટી લીધો અને હનીફીક તરફ ઉનાવજો ચાલી. પ્રવાહનું બળ એટલું બધું હતું કે ચંચળાં પાણીની સામે તે ટકી શકે નહિ આવી સ્થિતિમાં તે દુઃખ આપે તેવાં ઠાટાવાળા અને બીજાં ઝાડવાં ઉપર ઘઈને, ઢોળાવવાળા કાંઈ ઉપરથી પાટા ઉપર આંવી. લાગી ગયેલા પુવના ઉડા સુધી આવી. પોતાનું ફાનમ હવાવ્યું અને પોતાથી બને તેટલી મોટી જૂમ મારી. તૂટી પડેલી માલગાડીના માણસોમાથી એકલા બે બચેલા એન્જિનચરનો ધીરો બવાજ જિંડા બાકામાથી આવ્યો તેણે કહ્યું : ‘હાલ તો હું અહીં લાકડાનાં કડકા ઉપર સહી-સવામત પડેલો છું એક માર્દસ દૂર મોઢ-ધોના સ્ટેશને તમે જાઓ અને મારે માટે મદદ મેળવો તથા થોડા બે વખતમાં આવી પહોંચનાર એકસપ્રેસ ટ્રેનને ચેનવાણી આપો ‘મગ્નૂત પવનના ઝપાટાની સામે ડેસ્મોઈની ઉપરના પાચસો વાર લાખા જિંચા બાધકામ ઉપર તે પ્રયત્ન સાથે ચાલવા લાગી, પણ એવામાં તેની બત્તી છુગઈ ગઈ તેની પાસે ફીવાસળી નડોતી, તેથી ચક્કર આવે-ફેર આવે તેની આ જિંચી જગા ઉપર ધણા બે દુઃખ સાથે ધીરે ધીરે તે ચાલી નીચાણ-મા ધસતા પાણીના પ્રવાહની સામે જોતા તેને અધારા આવી જતા, અને પીળા જૂરા પ્રકાસોથી તે કંપવા લાગી તે સ્ટેશને જઈ પહોંચી પોતાની હકીકત તેણે કહી અને એકસપ્રેસ આવી પહોંચી તે પહેલાં તે બેલાન થઈ ગઈ તેની બહાદુરી માટે ધારાસલાએ તેને સોનાનો ચાંદ આપવાનું દરાવ્યું.

ફોર્ટ ટેન્નીમા ઘેરાયેલા લશ્કરનો દારૂઓનો પૂજ્જળના ઉનાળાના અમુક દિવસે ખૂટી ગયો હતો અને પોતાના મીનથી વધારે હિંમતવાન થયેલા ઇંડિયનો કિલ્લા ઉપર વધારે ને વધારે દબાણ ચલાવી રહ્યા

હતા. એબેનઝેર ઝેનને એકદમ યાદ આવ્યું કે, જસો ફૂટ દૂરના પોતાના ઘરમાં એક પીપ હતું અને તે વિષે તેણે સેનાપતિ શેપર્ડને ખબર આપી. જંગલી લોકોના સખત મારાની વચ્ચે થઈ, આ લગલગ ન અને તેણે કામ કરવાને એક પોલ્ટિયરને બોલાવવામાં આવ્યો, દરેક માણસ તે કામ કરવા આગળ આવ્યો અને આ માન મેળવવા સુધાર્યા ચાલી; પણ ઇલિઝાબેથ ઝેને જવાને બહુ આગ્રહ બતાવ્યો અને એમ કહ્યું કે, એક મરદ કરતાં તેની જિંદગી કિલ્લાના બચાવ માટે ઓછી કિંમતની હતી. કિલાડેદિશ્યામાં થોડા જ વખતથી તે એબુઝેટ થઈ હતી અને બીજી યુવાન સ્ત્રીઓની સાથે, તે ગોળાઓ પાડતી હતી, કાસ્ટ્રસ બનાવતી હતી અને રાઈફલ ભરતી હતી. આનાકાની સાથે કબૂલ કરવામાં આવ્યું અને ઇડિયન્સ મૂંગા મૂંગા આશ્ચર્ય સાથે જોતા રહ્યા; જ્યારે તે ઝડપ સાથે પોતાના ભાઈને ઘેર ગઈ; પણ દારૂ લઈને પાછી દોડતી આવતી તેને જોવામાં આવી કે તરત જથ્થાબંધ ગોળાઓ તેના ઉપર છોડવામાં આવી છતાં તેની તેને કાંઈ અસર થઈ નહિ આ દારૂથી કિલ્લાનો બચાવ થયો.

પહેલા નહિ જણાવેલી તેવી મુશ્કેલીઓ અને જોખમોની વચ્ચે, તેની આજીવનજી જંગલી લોકોના ટોળેટોળા અને શિયાળો સમીપ છતાં, મિસિસિપીના પ્રદેશની જોળ કરનાર લા સાલે, તેને થયેલા ભારે નુકસાન, નિરાશ થતા મિત્રો, આનંદ પામતા દુશ્મનો, ક્ષીણ થયેલી, શુભાવેલી શક્તિઓ, દેવાને દાખી નાખતો બોન્ને અને અધકારના આવરણવાળા ભાવિ વિષે વિચાર કરી બેસી રહ્યો નહોતો. તેના મનનું બંધારણ કાંઈક ભુદ્ધ જ હતું. મુશ્કેલીની સામે થવા, પોતાની અવનતિમાંથી જળરદસ્ત વિજ્ય પ્રાપ્ત કરવા સિવાય બીજો કોઈ પણ વિચાર તેને નહોતો.

સ્વીડનનો એક છોકરો બારીમાંથી પડી ગયો અને તેને ઘણી ઈજા થઈ; પણ દુઃખથી આવતું રૂઝુ દબાવવાને તેણે દોડ દાખી

રાખ્યા ગાન ગસ્ટેવમ બોલોદ્ધસ જેણે તેને પાતા જોયો તેણે આગાધી કરી કે આ છોકરો આપતિમા, વરસિયાતના મમથમા મગ્દ નીવડને તે જ પ્રમાણે થયું, કારણ કે આગળ જતા તે મુખસિદ્ધ જનમ્ય બોલો થયો

વડીલાતના ધધામા ધણી પડેના છે એમ ધારી તેને લગતો અજનાસ કરવામા આવ્યો જાતા એક યુવાનને વેબ્સ્ટરે કહ્યું 'અરુચિય મેગવવા જોઈએ તેવી જગા છે' પ્રવૃત્તિની દરેક શાખાને આ વચન સરખી ગીતે લાગુ પડે છે આજનો યુવાન જેણે ક્ષેત્ર મેગવની હોય તેણે પોતાની જગાએ મનજૂતીથી જીભ રહેતું જોઈએ અને આગળ વધવા પશ્ચિમ ઉપવેગ જોઈએ વિનયના દરવાજાની અદર થઈ જોયો નીચળવા પ્રયત્ન કરતા હશે તેમને તે દગવાને 'આગળ વધો' એ શબ્દો સાથે જણાઈ આવશે

રોશિગ્નન ધરવિગ્ન મદે છે કે, ગભરાવી નાખે તેની અવનત દશાના અસલ સંકટ સ્ત્રીઓ કેટલા ધૈર્યથી સહન કરે છે તેના ધણી પ્રસંગો મારા જોવામા આવ્યા છે જે સંકટોથી પુરુષ નિરાશ થઈ જાય છે, બેદાન બને છે, તેથી સ્ત્રીની સર્વ આતરશક્તિઓ બહાર આવી તેનું વર્તન એટલું નિર્ભિક તથા ઉન્નત જણાઈ આવે છે કે કોઈક વખત તેને દિવ્ય વર્તન પણ મળી શકાય

માખાણુ જેવો નરગ અને હીલો સ્વભાવ આપત્તિમાં કાંઈ પણ કામનો નથી. આપણામાં મજબૂતાઈ અને લોખંડ જેવી કટિનતા હોવાની પણ જરૂર છે. ઘણા ગરીબ છોકરાઓ જેમને મિત્ર નહોતા, દ્રાઈની પૂંઠ નહોતી અગર તો જેમની ભલામણ કરનાર માત્ર પૌરુષ અને અજિત હેતુ, એ સિવાય દ્રાઈ જ નહોતુ, તેમના હિપર લક્ષ્મી અને કાર્તિકેવીની મહેરબાની થઈ છે.

સૂર્યના તડકાથી ઘઉંવણાં બનેલા ચહેરાવાળો એક યુવક, એસાબરી યુનિવર્સિટીના એ વખતના પ્રમુખ ગિરશ પિશ્મન આગળ ગયો. તેનાં સાદાં કપડા ઉપરથી ગિરશે પ્રશ્ન કર્યો કે, તેનો નિર્વાહ શાથી થતો હતો. પાછળથી રાજસભાના સભ્ય થયેલા તે છોકરાએ જવાબ દીધો : ‘સાહેબ ! મારા બે હાથ વડે’

મહત્વાકાંક્ષા ધરાવનાર છુદ્ધિમાન જનોની પ્રગતિ બંધ કરે તેવા પિણેપો હજી જિભા થયા નથી એક છોકરાને આરોગ્ય અને અક્ષરજ્ઞાન આપો અને પછી તેનું લાવિષ્ય સારું અગર ખોટું નીવડવું તેનો આધાર તેના પોતાના ઉપર રહે છે. જેઓ પ્રારબ્ધ અને વારસાની વાટ જોઈ બેસી રહે છે, તેઓ કાંઈ વધારે મેળવી શકતા નથી. નસીબથી કાલો અગર ભલા બન્યા હોય તેવા માણસો કોની જાણમાં છે ? સાધારણ રીતે જીવનમાં જેઓ નિષ્ફળ ગયા હોય છે, તેઓ જ પ્રારબ્ધ અગર ભાવિ ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે. અમુક માણસ પર ભાગ્યદેવી પ્રસન્ન થયા છે, અમુક ભાગ્યશાળી છે, તેના સંજ્યાબંધ ઉદાહરણુ તેઓ જ રજૂ કરે છે.

અકસ્માતનું પ્રકરણુ એ મૂર્ખ લોકોનું ધર્મપુસ્તક છે. એમર્સન કહે છે કે, છીછરા માણસો નસીબને, સંજોગોને માને છે. દ્રાઈકના નામથી, દ્રાઈકના હાજરીથી અગર તો અમુક સંજોગથી અમુક વાત બની. બીજો વખતે તે વાત ન પણ બને મજબૂત મનવાળા માણસો કારણુ અને પરિણામ ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે, સઘળા

ફોદમદ માણુઓએ એ વાત તો દબૂન ગણી છે, અને તે એ છે કે, તેઓ મગજ અને પરિચામ પર શ્રદ્ધા રાખનાર હતા તેઓ ધાર્મતા કે જગત નસીબથી નહિ પણ નિયમથી ચાલે છે જે શુભ લાથી પડેલી અને છતી ચી ને ને ય છે, તેમા ઘેઈ દીલો ધસા થેસો, અને તૂટેલો અદ્ધોડો ટોતો નથી

ગેરેએ કહ્યું છે કે, ઉદ્યોગ પ્રતિભાનો ફક્ત ભાગ છે અને વળા ઉમેરું છે કે, લાયકાત અને મંપત્તિનો હમેશા ગાદ સળધ રહે છે

ફિનિન કહેતો કે, ખતથી જ સાર નસીબ બને છે

અડિત્તન મહે છે કે, સાર અને ખોટું નસીબ દેવવાય છે, તેવું રહસ્ય હું તમારી આગળ રજૂ કરું છું ઋષાક માણુસો એમ ધારે છે ? પ્રારબ્ધ તેમનાથી એટલું રિસાયેલું ગે છે કે, તે કદી મનાને નહિ, અને તેઓ હમેશા શરીખીમા રહે છે અને તેમની જિંદગીની આપત્તિઓ વિરે તોફ ક્યાં મરે છે નસીબની પ્રતિ હમેશા તેમના સામી અને ખીજની તગેલુમા ટોન છે એક સારા ધધા વાગો માણુસ નસીબ ગુમાવી બેઠો અને તેને ફરી મેળવવા માટે તેણે પોતાનો ધધો વખત ગુમાવ્યા ખીજનો ધધો સારો આવતો હતો તે હમશા પોતાના ગરમ સ્વભાવથી પોતાનું નસીબ બગાડતો તેના તે સ્વભાવથી તેના સધળા નોકરો નારાજ થઈ તેને છોડી જતા પેસો પદા થાય એવો ધધો વળા ચીજને હતો પણ તેને પોતાના ધધા સિવાય ખીજના ધધા ઉપર આગ્રહ સાથે લક્ષ આપવાની કુટેવ હતી અને તેથી પોતાનું નસીબ ગુમાવતો વળા એક ખીજે માણુસ દઢતાથી પોતાના ધધામા પ્રવૃત્ત રહેતો તેણે જ તે બાટનીમા નિમમ રહેતો એ ખીજે જે પોતાના ધધામા પ્રમાણિક અને સુસ્ત રહેતો તે તેની વિવેચકિતની ખામીથી હમેશા જૂન ક્યાં કરતો સેકે માણુસો અધ અનુકરણથી, આસ્થાલરી આશાઓથી પ્રપચી માણુસોના ઉપર વિશ્વાસ રાખવાથી અને અપ્રમાણિક નધાથી

પોતાનું નસીબ શુભાવે છે. જે માણસની સ્ત્રી ખરાબ હોય છે, તે માણસનું નસીબ કાંઈ દિવસ સારું હોઈ શકતું નથી વહેના ઊઠનાર, ભારે ઉદ્યોગ કરનાર, દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા, પોતાની કમાણીની ગણાણ રાખનાર, બરોબર પ્રમાણિક ગાણુસોને પોતાના નસીબ વિષે ફરિયાદ ઉગાવતા સાલણવામા આવ્યા નથી દુર્દેવના હુમલા જે વિષે હમેશા મૂર્ખ સેડિકાને સ્વપ્ન આવ્યા કરે છે, તે હુમલા સારી ટેવવાળા અને સખત ઉદ્યોગ કરનારા માણસો ઉપર આવી શકતા નથી જ્યારે એકાદ ગાંધીની દુકાનમાથી એક ચીથરેલા માણસને બપોરે ગળવામા નાખેલા હાથ સાથે જિંચી ટરેલી વાળવાળા દબાઈ ગયેની ટોપી સાથે હું જોઈ છું, ત્યારે હું જાણી શકું છું કે, તે માણસનું નસીબ પાશરુ નથી, કારણ કે સુંસ્ત બનવું, બદ માશી કરવી અગર તો નનો તેમા જ માણસનું ખરાબમા ખગળ નસીબ રહેવું છે.

જે માણસ પ્રયત્ન કરતો નથી અને જેની સચળા ઇન્દ્રિયો, વૃત્તિઓ, આતુરતાથી એકાગ્ર નથી, તેનું નસીબ વાસ્તવિક રીતે ખૂલતું જ નથી જેને આકસ્મિક સોધો કહેવામા આવે છે, તે પણ જેઓ હમેશા કાંઈ ને કાંઈ બોલ્યા કરે છે, તેઓ જ માન કરી શકે છે જુદા જુદા માણસોને પોતાના પ્રયત્નમા વધારે-ઓછે અશે જે ફતેહ મળે છે, તેમા કદાચ કાંઈક પ્રારબ્ધ હોઈ શકે, પણ આમા એવું માન્ય પડે છે કે જે અક્ષલથી અને ખતથી પ્રયત્ન કરવામા આવે છે તેથી પરિણામમા જે નસીબ જણાઈ આવે છે તેનું પ્રમાણ નીકળી શકે છે જુદા જુદા કામમા કાંઈ કાંઈ વખતે દેખીતી રીતે અપવાદ માલૂમ પડી આવે, પણ છેવટે તો આ નિયમ જ અસરકારક જણાઈ આવશે સરખી રીતે ઉસ્તાદ એવા મોતી માટે રૂબડી મારનાર જે માણસો સાથે રૂબડી મારે છે અને એકસરખા આગ્રહથી દાગ કરે છે આમાનો એક મોતી લઈને ઉપર આવે છે અને બીજો ખાલી હાથે ઉપર આવે છે પણ બંને

આશ્રયથી દામ કર્યા કરો તો પાંચ, દસ અગર વીસ વર્ષને અતિ એમ માન્ય પડે તેઓને તેમની ટોશિયારી અને ઉદ્યોગને લગભગ સમાન પ્રમાણમાં જ બદલો મળ્યો છે.

લંડનનું 'લેન્સેટ' પણ કહે છે કે, પૌરપની મદદથી પૌરપને લીધે દૂર નહિ થઈ શકે એવી અડચણો પણ દૂર કરવાનું બની શકે છે. એટલું જ નહિ પણ ઋણની પ્રતિકૂળતાઓ, પ્રતિકૂળ સંયોગો અને ખીમારીની સામે થવાનું, તેને હાવી દેવાનું પણ બની શકે છે; સહન કરવાની નૈતિક હિંમતથી ધણા માણસોની જિંદગી બચી ગઈ છે. શસ્ત્રક્રિયાની વેદના સહન કરવામાં અગર ખીમારના ઓરડામાં ભરાઈ રહેવાના દુઃખમાનમાં જ આ સ્વાસ્થ્ય ઉપયોગી થઈ પડે છે એમ નથી, પણ હરદમેશના એકના એક કંટાળા ભરેલા માર્ગ ઉપર જવામાં અને સામાન્ય કર્તવ્ય પણ બળ સાથે બજાવવામાં તે ઉપયોગી થઈ પડે છે અસાધ્ય દરદવાળા પણ કેટલા બધા માણસો આશા નહિ છતાં ધીરજ અને નિશ્ચિત સાથે નિરાશાને પણ દબાવીને, ઘણા દુઃખમાં પણ જીવી શક્યા છે। છેવટે, આ રીતે તેમના ભયંકર દરદની ઉપતાનો નાશ થાય છે અને દરદમાં શારીરિક લક્ષણ રહેવા છતાં તેમનું વિનાશક તત્ત્વ નરમ પડી જાય છે. કેટલાક દરદીઓ તો મરવાની બિલકુલ ના પાડે છે. આવા કેસોમાં દાકતર તેમને જીવતા રાખવા સિવાય ખીજી શું કરી શકે? તેમની ગોળાઓથી પણ તે મરશે નહિ.

વ્હીપલ કહે છે કે, ધણા વેપારીઓને જે પાયમાલી થાય છે, તે તેમનામાં ધંધા કરવાની શક્તિ દોતી નથી એને જ લીધે 'માન થતી નથી, પણ ધંધા કરવામાં વેઈઈતી હિંમતની ખામીથી થાય છે. ઘણી જ સરસ શક્તિઓવાળા પણ નરમ પડી જાય એવા સ્વભાવવાળા, જેઓની ધંધાની શક્તિમાં નિશ્ચય અને સિદ્ધિની દૃઢતા જેવામાં આવના નથી, જેઓ સ્પષ્ટશુદ્ધિની શુભ સૂચનાઓને બદલે,

નખળા સ્વભાવની અશુભ પ્રેરણાઓને અનુસરવા દોરાર્થ જાય છે, એકાદ જોખમવાળા ફડી સ્વીકારી જેઓ મિત્ર ઉપર ઉપકાર કરતા જણાય છે અને વળી કાંઈ પણ આશારહિત સટોડિયા પાડોશીના જોખમમાં જીતરી તેને પણ રાજી રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ ઉદ્યોગથી અને અક્કલથી મેળવેલું પોતાનું ધન, ભૂલ કળતા અને દેવળ લૂટનો ધધો લઈ બેઠેલા, કાંઈ પણ શક્તિ વગરના લોહાને મદદ કરવાના યત્નમાં ગુમાવે છે આ રીતે ઉત્પન્ન થયેલી નાદાર સ્થિતિમાં છેવટે તેઓ પોતાના ઘૂરકતા લેણુદારોના કડવા મહેણા સામગે છે અને દયાને પાન ખને છે

હકસલિ કહે છે કે, ‘માનવજાતિના લિન લિખ પ્રસંગના અનુભવને લીધે જેમ જેમ હું વધારે જીવતો જાઉં છું, તેમ તેમ માન હોશિયારીને હું થોડું મહત્વ આપું છું અને ઉદ્યોગ તથા સહન કરી લેવાની શક્તિને હું વધારે ને વધારે અગત્ય આપું છું ખરેખર હું તો એમ ધારું છું કે, સહન કરવાની શક્તિ એ સધળા કરતા વધારે કામની ચુલુ છે ઉદ્યોગમાં માન સખત મહેનત કરવાની ઇચ્છા જ કાંઈ કામ આવતી નથી કેમ કે આ ઇચ્છાતે અનુસરનાર શરીર જો નમળું હોય તો તેનું કાંઈ પણ ફળ આવતું નથી કાંઈ પણ જિંદગીનો અત સુસ્તીમાં, અપ્રમાણિકતામાં અગર નામરદાર્થમાં ન આવે, તો જિંદગી નિષ્ફળ ગઈ છે એમ કહી શકાય નહિ, તે જ પ્રમાણે કાંઈ પણ ક્ષેત્ર પ્રમાણિક ઉદ્યોગ વગર અને બહાદુરીથી અવ દશાના મોજની સામે ચના વગર મેળવવામાં આવી હોય તો ક્ષેત્રના નામને યોગ્ય નથી’

પ્રભુએ ઋણત્વનો ત્યાગ કર્યો છે? વિધ એ શુ એ પ્રકારની અનંત અવ્યવસ્થા છે કે જેમાં નિયમનું આધિપત્ય છે જ નહિ? શુ કાયદો એ એક જોડી કાઢેલી વાત છે? શુ જિંદગી ધાધન માન છે? દુનિયા એ શુ માન પ્રલાદન માટે કે બખેડા માટે છે? જગતમાં જોને નસીબ

કહેવામાં આવે છે, એવી કાંઈ ચમત છે? પણ બધા સુધી નાનામાં નાનો આણુ અગર મોટામાં મોટો સૂર્ય, નહિ જળાશય તેવો જગત અગર તો મહાનમાં મહાન યશસ્વી દેવદૂત, માટીના ચૂપડામાંથી હવામાં જડતો આત્મા અગર તો પૃથ્વી ઉપર પડતી ચક્રી, તેની-પ્રતુની શાસન શક્તિનો સમાન રીતે સ્વીકાર કરે છે, ત્યાં સુધી કુદરત દ્વારા રીતે આધળા પાટા જેવી રમત રમતો નહિ જો દશ બહેરા, મૂંગા અને આધળા માણસોને દશ એકરના જમીનના ટુકડામાં એક જ લાઈનમાં જોડવામાં આવ્યા હોય અને પછી જોએ જીવતા ગદે તેઓ ફૂગ એક લાઈનમાં આવે ત્યાં સુધી તેમને લટકવા દીધા હોય, તો નવમો માણસ મરી જાય ત્યારે જ તેઓ એક લાઈનમાં આવી શકે કાંઈ મૂર્ખ માણસ નમીંગ ને લીધે હડાપણના ચબ્દ બોલી શકતો? નિરક્ષર માણસ વિજ્ઞાનના ભાષણ આપી શકતો? એક ધોળી ઝાડિસી, ઇનિડ, પેરેડાઈઝ, હોસ્ડ અગર દેઝેલ લખી શકતો? એક લોફર બિરાડ અગર એસ્ટોફ, રોસસ્યાઇઝ, સ્ટુઅર્ડ, વેન્ડરબિ ટ, ફ્રિડ, શુડ અગર રોન્ડેવર બની શકતો? કાંઈ નામરદ વોકેટાઇન આગળ, વામામ, વોટર્સ અગર રિચમડ આગળ જીતી શકતો? કાંઈ બેદરકાર પથરા વહેગનાર, એપોલો, મિનર્વા કે વિનસ-ડે મેડિસી કે ગ્રીક શુલામનુ મૂતળું બનાવી શકતો? શુ સુસ્ત માણસની જમીન ઉપર નસીબ ધણુ સાગ પાક નિપજની શકે છે અને ઉઘોગી ખેડૂતની જમીન ઉપર નીદામણ અને ટાંગ જ તે ઉત્પન્ન કરી શકે છે? શુ એક દારૂડિયો માણસ નસીબથી સુવાળો અને આકર્ષક બને છે? નસીબથી દારૂડિયાનું ઘર સુખમય થઈ શકે છે? તેથી જિન્દુ, નસીબથી મિતલચારી માણસ હાડપિંજર જેવો જળાશય છે અને તગી તથા સદટ સડન કરે છે? નસીબથી સામાન્ય સમજવાળા માણસની કિંમત ઘટે અને મૂર્ખ માણસની વધે એવું બને છે? શુદ્ધિમાન પુરવને નસીબ ગટરમાં નાખે અને અજાનને આસમાનમાં લઈ જાય એવું બને છે? શુ સદૃશ્યોને તે કદખાનામાં નાખે છે અને કુરુષ્ણીના તે વખાણ કરે

છે? બોનુ એન્જિન શુ નસીબથી બન્યુ હતુ? ફેક્ટીલનને વશ રહેનાર વીજળી નસીબથી મળી હતી? વિહટનીનુ કોકન જીવ નસીબથી બન્યુ હતુ? ફુલ્ટનની સ્ક્રીમબોટ, મોર્સનો તાર, બલેસાઈનનો સધાડો, હોએનો સીનવાનો મચો, ગુડયરનુ રબ્બર, બેનનો ટેલિફોન અને એડિસનનુ ફેનોગ્રાફ શુ નસીબથી બન્યા હતા?

ગાઈ માણસને દુ ખકારક દરદ હોય અને તેનાથી કટાણી આપઘાત કરવા જતો હોય, પણ તેમ કડતા એનુ અદરનુ ગડગૂમડ કાટે અને તેનુ દગ્દ ગમી જાય એક ઈંગનીને જીભ કાપવાની સગ્ન થઈ હોય તેના ઉપર જેની તેની શસ્ત્રક્રિયા થતા તેની હાલ છટી થઈ જાય, એ ચિત્રકાર જોઈ અમુક કાર્ય કરી લેતા પગ અસર કરવા ધાગતો હોય, પણ તે મુશ્કેલ હોવાથી ચિત્ર સામે ગુસ્સા અને નિરાશાથી પીછી રહે અને ધારેલી અસર ઉપજતી શરૂ એક સગીતશાસ્ત્રી સમુદ્રના તોફાનનુ અનુસરણ કરવામા વારવાર નિષ્ફળ ગયા પછી વાદળની ચાવીઓના છોડેથી પોતાના ગુસ્સાથી ચનાવી તે ધારેલુ પગિણામ આણી શકે-આ બધા દૃષ્ટાંતમા એક બાળત બ્યાનમા રાખો કે, આમા નસીબ પણ અમુક ક્રિયાને પરિણામે પામ થયુ ક્રિયાના અભાવે પ્રાપ્ત થયુ નહિ

ચિત્રગોમા લાગેલી આગમા એક વેપારીએ પોતાનુ એકનુ એક સ્ટોરનુ મકાન/ ગુમાવ્યુ તે જ મટોક્ષા ઉપરના એક સ્ટોરવાળા હરીફનુ મકાન બચી ગયુ આમ પછી ધધા માટે મકાનના ટુકડા ઓની વધારે માગણી થઈ અને પગિણામે આ માણસનુ ધનવાન થયો આ ઉદાહરણમા ખરેખર આ બંને માણસની ફતેહ અને નિષ્ફળતા ઉપર સંયોજની અસર હતી, પણ આ સંયોજો એવા હતા કે જેના ઉપર જોઈની સત્તા ચાલી શકે એમ નહોતુ બધી ગયેલા મમ્મનવાળાએ મકાન નો અને માલનો વીમો ઉતરાવ્યો હોત તો આ નુખ્સાન તે અટકાવી શકત, પણ એમા પણ એનુ બંને કે તેની પમદગીની વીમા કંપની એની

નીકળે કે તેના ઉપર ઘણાની માગણી થતાં વીમો તે આપી શકે નહિ, ખીજાનું સફલાચ તો નક્કી જ હતું. પરેશાને જે આપત્તિ પડી અને ખીજાને જે તક મળી, તે બંને ઉદાહરણોમાં તેમની ઇચ્છા જેવું કાંઈ જ નહિ છતાં એમ બન્યું. તેવો પ્રસંગ ૧૦,૦૦૦ માણસમાં, એક જ માણસને આવે છે. જ્યુવેનલ કહે છે જેમ ધોળો ધાગડો દુર્લભ છે, તેમ નસીબવાન માણસ તેના કરતાં પણ વિશેષ દુર્લભ છે.

બેરન રાજસયાઈદે અને પી. ટી. બાર્નમને એવો અનુભવ થયો હતો કે, નિર્ભાગી મનુષ્યો સામાન્ય રીતે શુક્તિમન્ય અને પ્રમાદી હોય છે તથા તેઓ તત્ત્વવિદ્યાની દૃષ્ટિએ તેઓની સાથે પ્રધાનો સંબંધ રાખતા નહિ.

કોપ્કન કહે છે કે, કાંઈ પણ બને તે માટે નસીબ રાહ જુએ છે કે સફળ નજર અને દૃઢ સંકલ્પશક્તિથી મહેનત કાંઈને કાંઈ ભૂલું કરશે. નસીબ પધારીમાં પડી રહે છે અને એવી ઇચ્છા રાખે છે કે, પોસ્ટમેન વારસાની ખબર લાવશે. ઉદ્યોગ ૬ વાગે જડે છે અને હલમ ચલાવી અગર ખજુખણાટ સાથે દોકાતા હથોડાથી પૂરત નિર્વાહની પ્રાપ્તિનો ખાયો નાખે છે. નસીબ રહે છે, ઉદ્યોગ આનંદ માં રહે છે; નસીબ આન્સ ઉપર આધાર રાખે છે, ઉદ્યોગ ચારિત્ર ઉપર આધાર રાખે છે.

વિચાર આવશે. બીજાઓ તમારા માટે સારા વિચાર આણશે. જગત તેના ખરા આતંકરણથી સખત અને દૃઢ સંકલ્પથી કામ કરનારને વખાણે છે.

અમુક વસ્તુસ્થિતિની સન્મુખ, અમુક સ્થિતિની સામે, જે માણસ બહાદુરીથી ખડો થઈ જાય છે, તેની સામે થાય છે, જે કાંઈ પણ ભય વગર જિંદગીની, દરરોજની લડત લડે છે, પોતાની આશાઓ નિષ્ફળ જતી જુએ છે, તે છતાં પણ જે મજબૂત, ઢીલો નહિ પડે તેવા વિશ્વાસ રાખે છે કે, પ્રભુ તો પ્રભુ જ છે.

ગમે તે રીતે તેની સત્યપૂર્ણ ન્યાયયુક્ત યોજનાઓ મનુષ્યજાતિ માટે ચાલે છે.

જે સંપત્તિને મનુષ્યો બહુ પ્રેમથી પકડી રાખે છે, તે બ્યારે તેના હાથથી છૂટી જાય છે ત્યારે તેની આખમાથી એક પણ આશ્ચર્ય પકડતું નથી.

બેઆખરથી રહેવા કરતા ખીતિને એક દુકડો તે પસંદ કરે છે.

માણસની તે અદેખાઈ કરતો નથી, માણસ ઉપર શ્રદ્ધા તે છોડતો નથી, પણ પોતાથી બનતો સધળો ચત્ત કરે છે; પોતાની હલકી દશાનો ગણગણાટ તે કરતો નથી; પરંતુ સ્મિત અને આશા-ભર્યા શબ્દો સાથે દરેક મહેનતુ માણસના કામમા લહેજત પૂરે છે. શૌર્યયુક્ત વીરજીવનથી જે આરબ્ધ ઉપર જીત મેળવે છે, તે જ એકલો મહાન છે.

એમ હું ધારતો નથી; અને આમ કહેતાં મને દિલ્લગીરી થાય છે. તમારે તો તમારા આગ્રહા જ ઉદ્યોગને વળગી રહેવું વધારે સારું હતું. હાથ પર ટેકાવેલા માથા સાથે, શેરિડન થોડો વખત વિચાર-માં પડી ગયો. પછી તેણે જિંચી નજર ઠરી અને તે બોલ્યો કે, મારામાં તે શક્તિ છે અને તે જરૂર બહાર પડશે. ફોક્સે ચોરન હેસ્ટિંગ્સ સામેના જે ભાષણને આમની સભામાં થયેલાં ભાષણોમાં સર્વોત્તમ ગણ્યું હતું, તે ભાષણ આ જ માણસે ક્યું.

૧૮૨૮ માં બર્નાર્ડ પોલેસીએ ફ્રાન્સની દક્ષિણે આવેલું પોતાનું મકાન ૧૮ વર્ષની વયે છોડ્યું હતું. તે કહેતો કે આકાશ અને પૃથ્વી-આ પુસ્તકો સર્વ માટે ખુલાં રહે છે. આ બે પુસ્તક સિવાય મારી પાસે બીજાં કોઈ પુસ્તક નહોતાં; જેકે તે એક કાચ ઉપર ચિત્રકામ કરનાર હતો, છતાં તેનો આત્મા કારીગરનો હતો. એક સુંદર છટાલિયન પ્યાલો જવાથી તેના જીવનમાં ગિયલપાયલ થઈ ગઈ. તે પ્યાલો તેણે જોયો ત્યારથી તેના ઉપર જે મીનાકારી કામ કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી તેને આપ આપવામાં આવ્યો હતો, તે શોધી કાઢવા માટે ઘણા આવેશ સાથે તેણે નિશ્ચય કર્યો. આ મીનાકારી કામ કયા પદાર્થોના મિશ્રણથી બને છે તે જાણવા માટે મહિનાના મહિના અને વર્ષોનાં વર્ષ સુધી તેણે પ્રયાસ કર્યો. તેણે એક ભટ્ટી તૈયાર કરી. તે નિષ્ફળ ગઈ. પછી વળી તેણે બીજી તૈયાર કરી; તેમાં તેણે એટલાં બધાં લાકડાં બાળ્યાં, એટલા બધાં પદાર્થો અને માટીનાં વાસણુ તેણે બગાડ્યાં અને તેમાં તેણે એટલો બધો સમય ગુમાવ્યો કે નિર્ધનતા તેની સન્મુખ આવી જિભી રેડી અને બળતણ ખરીદવાના પૈસા નહિ હોવાથી એક સાધારણ ભટ્ટીથી અખતરા કરવાની તેને ફરજ પડી. આમા પશુ તેને પૂરેપૂરી નિષ્ફળતા મળી; પણ ત્યાં ને ત્યાં જ તેણે ફરીથી કામ ચરૂ કરવા નિશ્ચય કર્યો અને ત્રણસો કકડા ગરમ થવા તેણે ગોઠવી દીધા. આમાંથી એક કકડો સુંદર ધનેમલ (મીનાકારી) સાથે નીકળી

આવ્યો. એ પછી પોતાની સોધ પરિપૂર્ણ કરવા માટે તેણે કાચની લઢી તૈયાર કરી અને તે માટે ઈંદો પોતાની પીડે ઉપાડી ઉપાડીને લાવ્યો. ઉનટે, કસોટીનો સમય આવી પહોંચ્યો. ૭ દિવસ મુધી તેણે ગરમી કાચમ રાખી; પણ તેનું ધનેમલ ઓગળ્યું નહિ; તેના સ્વધળા પૈસા ચાલ્યા ગયા; છતાં તેણે થોડા ઉછીના લીધા, થોડાંક વધારે વાસણુ અને લાકડા ખરીદ્યા ફરીથી ન્યારે તેણે દેવતા સજાગાવ્યો ત્યારે પરિણામ કાંઈ આવ્યું નહિ અને તેનું બળતણ તો પૂરું થઈ ગયું. તેના બગીચાની વાડના પાટિયાં ઉમેડી તેણે બળતામાં હોમ્યા પણ ફાકટ. તેણે પોતાનું ફર્નિચર પણ તેમાં મૂકી દીધું, પણ તેનું પણ કાંઈ પરિણામ આવ્યું નહિ તેના દેહારની ઝાજલીઓ તેણે ભાંગીને લઢીમાં નાખી; આખરે, ઘણી ગરમીથી ધનેમલ પીગળ્યું. મહાન રહસ્ય તેને હાથ આવ્યું, આગલની કતેહ થઈ.

કરવી દોય, તેમણે પુચીથી કે નાપુચીથી, સવાર, બપોર અને રાત્રીએ કામે લાગવું જોઈએ. તેમને જણાશે કે, આ બાબત કાંઈ રમત નથી પણ સખત પરિશ્રમની છે.

ચિત્રકાર ટર્નર કહેતો કે, સખત મહેનત સિવાય ખીજું કાંઈ રહસ્ય ભારી પામે નથી.

ફાન્સિસ વેલેન્ડ કહેતો કે, યુવાનો ! દિવસોના દિવસ કામ કરતાં તે કામ હડી જાય છે.

મરણ પથારીએ પડેલા એક ખેડૂતે પોતાના ત્રણ આળસુ છોકરાને કહ્યું : ‘છોકરાઓ ! હું તમારે માટે જે જગીર મૂકી જઈ છું તેમાં મોટા ખજનો છે.’ જિજ્ઞાસુ છોકરાઓએ એકી સાથે પૂછ્યું : ‘તે ક્યાં સંતાડવામાં આવ્યો છે ?’ તે ખીમાર માણસે ભરાઈ જતા શ્વાસ સાથે જવાબ દીધો : ‘હું તમને તે કહું છું. તેને માટે તમારે ખોદવું પડશે.’ આમ કહેનાં કહેતાંમાં તેનો પ્રાણ નીકળી ગયો. જગીર ઉપરનું ઢેકે ટેકું છોકરાઓએ ખોદી ઉઘવાવી જોયું; પણ તેમાંથી દોઢું ધન—સુવર્ણ નીકળ્યું નહિ; પણ આથી તેઓ કામ કરતાં શીખ્યા અને બ્યારે ખેતર વવાયાં ત્યારે તેમના બારે ખોદકામનો બદલો ધણા પાકથી મળ્યો.

વિલિમય વર્ટ કહેતો કે, બેમાની કંઈ ચીજ મારે પહેલી કરવી તે બાબતમાં જે માણસ સંકલ્પ-વિકલ્પ જ કર્યા કરે છે, તે કાંઈ પણ ચીજ કરી શકશે નહિ. જે માણસ નિશ્ચય કરે છે પણ મિત્રની પ્રથમ જ સામી સૂચનાથી પોતાનો નિશ્ચય ફેરવે છે, એકથી બીજો અભિપ્રાય—એકે યોગજનાથી બીજો યોગજના અમ જેમનામાં ફેરફાર થતા રહે છે અને મનના તરંગની એક લહેર માત્રથી, વાયુની એક ફરકડીની માફક દરેક દિશા તરફ ફર્યા કરે છે, તે માણસ કાંઈ પણ મહાન અગર ઉપયોગી કાર્ય કરી શકતો નથી. પણ કામમાં આગળ વધવાને બદલે તે બહુ બહુ તો એકજ સ્થિતિમાં સ્થિર રહેશે અને

ધણે ભાગે દરેક જાળનમા પાછળ હતો જરો

જે માણસ પ્રથમ દીર્ઘદષ્ટિથી સલાહ લે છે, પછી દંડ સંકલ્પ કરે છે અને પછી બડા આગ્રહથી પાતાનો હેતુ અમલમા મૂકે છે તથા જે નાની નાની મુશ્કેલીઓથી નજાગા મનના માણસો દિમત દારી જાય છે અને તેનાથી જે દિમત દારતો નથી, તે માણસ દરેક સાર્વજનિક, દરેક કામમા જિયામા ઠીક સ્થાન મેળવી શકે

આપણે જાણીએ છીએ કે, આગ્રહથી ઇજિપ્તના મેદાન ઉપર પિરામિડ બધાવા છે આગ્રહથી જ નેરસલેમનું ભવ્ય અને મહાન મંદિર બધાયું છે આગ્રહથી જ ચિનાઈ શહેનશાહતના રક્ષણ માટે આબુબાલુ વજી જેવી વાડ નખાઈ છે તોફાનોવાળા અને જેના શિખરને વાદળા આવીને રહેવા છે તેવા આદમ પર ચડવાનો રસ્તો આગ્રહથી જ કાઢવામા આવ્યો છે એન્ડ્રોનિકના તોફાની પાણીમા આગ્રહથી જ રાજમાર્ગ થઈ શક્યો છે. આગ્રહથી જ નવીન જગતના જગલ સાફ થઈ જઈ ત્યાં ગળ્યો અને પ્રજાઓનો નુકસાન થયો છે આગ્રહથી આરસના કકડાઓ ઉપર પ્રતિભાની સુદર અને ઉત્કૃષ્ટ કૃતિઓ ઉત્પન્ન થઈ શકી છે આગ્રહથી ચિનપટ ઉપર કુદરતનું ભવ્ય અનુસરણ મૂકી શકાયું છે, તેમ તે વડે જ ધાતુની સપાટી ઉપર હાથાનું અદર્શનીય તત્ત્વ આણી શકાયું છે આગ્રહથી કંગેડો નાકો ચાલે છે, આગ્રહથી જ બિપડતા કાલ્સાઓને પાખો હોય તેમ તે કામ કરે છે, માલથી ભરેલા ડંખરો ચાડાને તેમની જ સંખ્યામા લોહના લોડા આગ્રહથી જ જોડવામા આવ્યા છે અને તેઓ એક ગામથી બીજો ગામ અને એક પ્રજાથી બીજી પ્રજામા જાય છે આગ્રહથી જ પથ્થરના પર્વત જેવા ખડકો નીચે રસ્તો કાઢવામા આવ્યો છે અને તે વડે જ વિદ્યુત જેવી ગ્રહથી અતર કારી નાખવામા આવ્યું છે આગ્રહથી જ જગતની સેકડે પ્રજાના સદ વડે જગતના સમુદ્ર સફેદ દેખાય છે, તેથી જ દરેક સમુદ્ર ઉપર વડાણ

ચાલે છે અને નવા નવા પ્રદેશની ખોજ થાય છે. આમદથી કુદરતનાં જોડલાં સ્વરૂપ છે તેટલાં વિજ્ઞાન જિજ્ઞાસુ થયાં છે, તેના નિયમનું શિક્ષણ મળ્યું છે, તેની ભાષી દિલચાલનું જ્ઞાન મળ્યું છે, જેના પર દાર્દની ગતિ થઈ નથી તેવા સ્થાનનું પરિણામ નીકળ્યું છે, તેનાં જુદાં જુદાં અસંખ્ય જગતની, તેના વિસ્તાર અને ગતિઓની ગણતરી થઈ શકી છે.

જિજ્ઞાસુ જિજ્ઞાસુ પર્વત ધીરે ધીરે ક્ષીણ થતા જાય છે. હમરો નદીઓના કાંપથી મહાસાગર ધીરે ધીરે પુરાતા જાય છે.

ધીરેથી આવતો પેસો જલદીથી આવતા રૂપિયા કરનાં વધારે ખાતરીવાળો હોય છે. ધીરે ધીરે ચાલનાર ઘોડો, શરતમાં જિતેલા ઝડપવાળા ઘોડાના કરનાં વધારે લાંબી મુસાફરી કરી શકશે. પ્રતિભા નીકળી પડે છે, ફક્કડાટ કરે છે અને ચાકી જાય છે; પરંતુ આમદ લાંબો વખત ચાલે છે અને છૂત મેળવે છે. આખો દિવસ કામ કરી શકે તેવો ઘોડો શરત છૂતી શકે છે. બપોર સુધી જ કામ કરનાર માણસને વિજયગાળા ઉતારવી પડે છે. ઉદ્ધતા બાધી જ ખીલો ફેક મુધી પહોંચે છે.

એક રિપોર્ટરે ટોમસ એડિસનને પૂછ્યું કે, ‘તમારી શોધો શું ઉચ્ચ પ્રેરણાઓનું જ પરિણામ છે? તમે ન્યારે રાત્રીએ જાગતા હો છો ત્યારે તેના જ વિચાર તમને આવે છે?’ જવાબ એવો મળ્યો કે, ‘દરવા જેવું કંઈ પણ કામ અકસ્માત કર્યું નથી. એક ફોનોગ્રાફ સિવાય મારી કંઈ પણ શોધ આકસ્મિક રીતે થઈ નથી. હું ન્યારે પૂરી રીતે નહીં કરું છું કે, કંઈ પણ પરિણામ આણુવા જેવું છે, ત્યારે હું તે કામ ઉપર ચડી જઈું છું અને જ્યાં સુધી તે પરિણામ આવે ત્યાં સુધી એક પછી એક અજમાયશ કર્યા જ કરું છું. વ્યાપારી રીતે ઉપયોગી હોય તેવી શોધોની હદમાં પૂરતી રીતે હું રહ્યો છું. માત્ર લોકોની વૃત્તિ એવે તેવી નવાઈની ચીજો તરીકે જ કિંમતી હોય તેવી વીજળા-

ના ચગ કારની નીચે પરજ ધ્યાન આપનાનો કદી પણ મને વખત મળ્યો નથી ' તે મહાન નોધકે જોનવાનુ ચાલુ ગય્યુ 'માફ કરવાનુ કામ મને પસદ છે એ જ એનુ કામ્યુ છે તમે જાણો છો કે કેના સોદાને સ્ટેમ્પ એન્ડ રવાનુ ગમે છે જે કાઈ મામની હુ ચરઆત પ્રુ છુ તે હમેશા માગ મનમા ગમ્યા કંઈ છે અને જ્યા સુધી તે પૂરુ થાય ત્યા સુધી તે ઠાથી ન જુગે તો મને એન પડવુ નથી '

આ રીતે જે માણસ પોતાના મામને પૂરેપૂરી રીતે વગર છે, તે કાઈ ને કાઈ કામ કરે છે અને જે તેનામા શક્તિ અને સાદી સમજ હોય તો તેને મોટી ફત્તેહ મળે.

મોટા કાન કરેતો કે, અલિનયની કવા ઝગમેરીના વાચન અને લેખનની માફક કુદરતથી આવતી નથી જીવનનુ પુસ્તક સમજાવનાર રગભૂમિને માટે જોઈતી સધળા લાવકાત છતાં પણ એકદમ યશ મેળવે તો તે તદ્દન અશક્ય છે આપણા અગર લેખક કહે છે કે ધીરા કમ સિવાય કયો ઘા નહીં પણ રજાથો છે ? અને હુ મહુ છુ કે, લાખી અને આમલયુક્ત ઉમેદવારી સિવાય કયો માણસ એક્ટર બે થો છે ? ગ-લા ઉપરથી કે ઓફિસના જિયા સ્ટૂલ ઉપરથી રગભૂમિ ઉપર ફૂટી પડવા અને રિચર્ડ અગર ઓથેલોમા શહેરનુ એકદમ આકર્ષણ કરવા ધણા ધારે છે એમ મને ખબર છે પણ તે જુહુ જોલહુ જેટલુ સહેલુ છે તેટલુ તે પણ છે આ સોદા કવા મૂખ છે ? રાશ નીની રાત્રિએ જારીઆમા ખોસવામા આવતી અર્ધા આનાની મીડ ખત્તીઓ તેથી મને વાદ આવ છે તેઓ ચોડે વખત નદદ સળગે છે, તેમનુ તેજ ફડફડે છે અને પછી દાર્દના પણુ ધ્યાન વગર તે ઓવવાઈ જાય છે જુઆઓ ! તમેતાની લાલીમ ફતેહ માટે તમેનામા પ્રવામા આવેલો પૂર્વાલિનય-તે જ તે નાએ સપૂર્ણતાએ પહોચવાનુ સાધન છે તેથી જ મે વશ મેળ થો જ ગેરિક હેન્ડર્સન અને કેમ્પલ એમને એરી જ રીતે વશ મળ્યો છે અને મહાસાગરની બીજી બાજુએ

લિડેન અને ટાલમાને તેવી જ રીતે યશ મળ્યો છે. પોતાનું દેખીતું લાવિ બદલવાને બુદ્ધિથી લાવિની સાથે કેવું કુદ્ધ ક્યું હતું ? તેની પહેલી નવવધ્યા નિષ્કળ ગઈ, તેનાં ચરઆતના કાવ્ય નિષ્કળ ગયા અને યુવાવસ્થાનાં તેનાં લાપજો તેના વિરોધીઓમા હાસ્યાસ્પદ થઈ પડ્યા હતા; પરંતુ ઉપહાસ અને પરાજયની વચ્ચેથી કીર્તિને ગિખરે પહોચવા માટે તેણે માર્ગ કર્યો હતો.

‘ડિકવાઇન એન્ડ ફેલ ઓફ ધ રોમન એમ્પાયર’ એ પુસ્તક લખવામા ગિમને ૨૦ વર્ષ કાઢ્યા હતા. નોઆ વેબસ્ટરે પોતાની ડિક્શનેરી (શબ્દકોશ) રચવામા ૩૬ વર્ષ કાઢ્યા હતા. શબ્દોના સંગ્રહ અને તેની વ્યાખ્યાઓ પાછળ આપું જીવન ગાળવું એમા કેવું દિવ્ય ધર્મ રહેલું છે ? યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનો ઇતિહાસ લખવામાં જ્યોર્જ બેન્ક્રોફ્ટે ૨૫ વર્ષ ગાળ્યા હતા. પ્રાચીન ગ્રન્થોનું કાલમાન ન્યૂટને ફરીફરીને પંદર વાર લખ્યું હતું. ટીટીએને પાચમા ચાલ્સને લખ્યું હતું કે, સાત વર્ષ સુધી દરરોજ ‘લાસ્ટ સપર’ (ચિત્ર) ઉપર કામ કર્યા પછી હું તમને તે મોકલું છું ‘પિટ્ટો માર્ટિન’ ઉપર તેણે ૮ વર્ષ સુધી કામ કર્યું હતું, પોતાનું એન્જિન પરિપૂર્ણ કરવામા જ્યોર્જ સ્ટીવન્સને પંદર વર્ષ ગાળ્યા હતા. થોડામા, નાનામા વિશેષ શક્તિ સમાય એવા એન્જિન માટે વોટે ૨૦ વર્ષ ગાળ્યા હતા. સોહીની ગતિની શોધ હાવેન્ગે પ્રકટ કરી તે પહેલા તેણે આઠ વર્ષ સુધી કામ કર્યું હતું તેની સાથેના ડોક્ટરે તેને તે વખતે મગજનો ખસેલો, ટોગી, ધૂત ગણતા ! તેના ધંધાવાળાઓએ તેની રોાધનો સ્વીકાર કર્યો તે પહેલા ૨૫ વર્ષ સુધી તેણે ગામો અને ઉપહાસ વચ્ચે રાહ જોઈ

૨૧ વર્ષનો થયો તે પહેલા ન્યૂટને ગુરુત્વાકર્ષણનો નિયમ રોાધી કાઢ્યો; પણ પૃથ્વીનો પરિધ માપવામા તેણે કરેલી એક નાની ભૂલથી તેના સિદ્ધાંતને સત્યગીલપણા વિષે પ્રયોગ કરી બતાવવામા વિશેષ નહો. ૨૦ વર્ષ પછી તે પોતાની ભૂલ મુધારી શક્યો અને જે નિયમ

એક ફળને જમીન પર આપ્યું છે તે જ નિયમથી પ્રજા તેમના માર્ગમાં ગતિમાન રહે છે એ તેણે બતાવી આપ્યું. માડાગાસ્તરમાં એક પથ્થર ધર્માનુયાયી મેળવવા પડેલાં મિશનરીઓએ દસ વર્ષ સુધી ઉપદેશ આપ્યો પણો હતો. જમીનમાં એક અમલ વતની ખિસ્તી થયો તે પડેલાં હડસનને પાંચ વર્ષ અને ચીનમાં એક ખિસ્તી કરવાને ડૉ. મોગિસનને માત્ર વર્ષ લાગ્યાં હતા. આ દિશામાં ટાઈટીમાં ૧૫ અને બંગાળામાં ૧૭ વર્ષનું થયેલું કામ નિષ્ફળ ગયું હતું.

હું મિથર કહેતો કે એક જ સદ્ગુણ જેનો દાવો કરી શકું તે ધૈર્યયુક્ત સંરોધનનો છે. આ ગુણમાં જે દોષ ધારે તે માગી સાથે ઠરીફાઈ ડરી શકે અમર ભાગ કરતા ચઢી જાય. ધીરજની આ હવડી શક્તિનો વિકાસ બરોબર ગીતે કવવામાં આવે તો ખુદ પ્રતિભા કરતા પથ્થર વિચારોનો અસાધારણ વિકાસ કરવાનું તે વડે બની શકે.

જોન રસ્કિને કહેલું છે કે, તમારી પ્રતિભા ઉપર આધાર રાખતા નહિ. તમાગમાં છુદ્ધિશક્તિ હશે તો ઉલ્લેખથી તે સુધરશે. તમારામાં છુદ્ધિશક્તિ નહિ હોય તો તે ન્યૂનતા તે પૂરી પાડશે.

ધૈર્ય એ શક્તિનો રક્ષક, સુલેહશાંતિ જાળવનાર, પ્રેમને પોષનાર અને નમ્રતા સીખવનાર છે. ધૈર્યથી દેહના આવેશો ઉપર અંકુશ રહે છે. આત્માને તે બળ આપે છે, સ્વભાવમાં શીકાશ આણે છે, ચુસ્તાને દાબી દે છે, ઈર્ષ્યાનો અગ્નિ જાળવી નાખે છે, અભિમાનને નરમ પાડી દે છે, જીભને તે લજામમાં રાખી શકે છે, હાથ ઉપર તે અંકુશ રાખે છે. સાવચોને તે ચઢી નાખે છે અને કનડમત સહન કરે છે. ધૈર્યમાં સદ્ગુણથી ઉત્પન્ન થતી હિંમત આવી રહે છે, જેથી માનસિક અમર શારીરિક વેદના સહન કરવાની આપણામાં શક્તિ આવે છે. આપણા દુષ્ટની સંખ્યા જેટલી તે ઝાઝી ઠરે છે તેટલી સંખ્યામાં તે આપણા આનંદમાં અભિવૃદ્ધિ કરી શકતું નથી જે કાંઈ કિંમતી છે તેના પર જે કાંઈ

કિંમત લખાવી નોંધાવે, તે હાલ અને હવે પછી પણ પરિશ્રમના પ્રમાણમાં લખાવે.

જંગલી લોહા એમ માને છે કે બ્યારે તેઓ કોઈ દુશ્મન ઉપર જીત મેળવે છે, ત્યારે તેનો આત્મા પોતાનામાં દાખલ થાય છે અને પછી તેમની વતી આગળ લજાજ કરે છે. એ ગીતે આપણી જીતોનો જુસ્સો આપણામાં દાખલ થાય છે અને તે પછીની જીત મેળવવામાં આપણને સહાય થાય છે.

ખુશારને સિંહની આગળ મઈ કાવે હાવવામાં આવ્યો હોત; પણ આજે તો તેના દુશ્મનોમાં નિરાશ અને મૃત્યુ ફેંકતી તેની તોપોની ગજના તમે ઘોટલું આગળ માંભળો છો !

સ યોગોની સામે થવાથી બળ મળે છે વિરદતાથી તેની સામે ટકી રહેવાનું વિરોધ બળ આપણને મળે છે એક વિશ્લેષ દૂર કરતા, ખીંને વિશ્લેષ દૂર કરવાની આપણામાં શક્તિ આવે છે આગ્રહી, ઉત્સાહી, ઉદ્યોગી, નિર્ભય યુવાનનો મિત્ર કોણ નહિ થાય ?

તમારો વેપાર, તમારો ધંધો, તમારા જીવનનો ઉદ્યોગ સારો છે, ઈશ્વરની અને સંજ્ઞાનની નજરમાં તે સારો છે એવી ખાતરી કરો. અને પછી તેને મક્કમપણે વળગી રહો તેનો જ વિચાર કર્યા કરો, તેને માટે જ યોજના કર્યા કરો, તેને માટે જ કામ કરો, તેને માટે જ જીવન ગાળો, તેને માટે તમારા કામમાં તમારું દિલ, તમારું હૃદય અને તમારો આત્મા દાખલ કરો અને જરૂર તમને નોંધાવે તેવી કોઈ મળશે જ તમારો હેતુ નાનો હોય કે મોટો હોય, કોઈ પ્રજાનો પાથો રચવાનો હોય અથવા તો બટાટો બોયમાં વાવવાનો હોય તેની ફિકર નહિ—તોટલા જ આગ્રહની જરૂર છે દરેક જણુ દલ સંકલ્પના વખાણુ કરે છે અને જે તેનો સારા માટે ઉપયોગ કરે છે તેની મદદમાં સધળા જ આવે છે

ફરી ફરીને બેવડો ઉદ્યોગ કરવાનો માણસને સહયોગ ન મળે તો મુશ્કેલીઓનો ઉપયોગ નો ? ફરી ફરીને માણસને કિંમત ન આપે

તો બપોરો ઉપયોગ શો ? છતાં જળરદસ્તીથી મેળવવાને માણસને પ્રેરણા ન કરે તો શક્યતાઓનો ઉપયોગ શો ?

દેનુને પરિપૂર્ણ કરવાના આગ્રહ વિષે લખનાં લેંગ્ડેલોએ કહ્યું છે કે, ઉમદા દિલના માણસોનો દિવ્ય ઉન્નત, જે દીલો પડતો નથી તેમ ઓછો થતો નથી, તે જ્યાં મુઠ્ઠી તેની આગાવીનું સર્વ કંઈ મળતું નથી, અગર તેને જે ન મળે ને કૃત્રિમ કરતો નથી, ત્યાં મુઠ્ઠી પરિશ્રમ કરે છે, સદન કરે છે અને રાત્રી સુએ છે.

મારા જીવનના આ સમયના આગ્રહ વિષે, ઉદ્યોગ વિષે અને જે આશુ ઉત્સાહ તે મારામાં પરિપક્વ થતો હતો તથા જે મારા આરિત્યની જળરદસ્ત પાળત હતી એમ હું જાણતો હતો (તેમાં કંઈ પણ જોમ હતું તો) તે વિષે જે કંઈ લખી ગયો છું તેમાં માત્ર એટલું જ ઉમેરીશ કે પાછળની બાળતો તપામનાં માણસ પડે છે કે, તે જ બાળતમાં મારી હતોડનું મૂળ કારણ રહેલું હતું.

સાયરસ ડબ્લ્યુ. ફિશ મોટી દોલત મેળવી ધંધામાંથી હારેમ થયો હતો. તેવામાં એટલેન્ટિક મહાસાગરને તળિયે દોરડું નાખી યુરોપ અને અમેરિકા વચ્ચે તારનો વ્યવહાર જોડી શકાશે એવો વિચાર તેને આવ્યો. પોતાના જીવનના સધળા બળ સાથે તે એ કામમાં પડ્યો. માસ્તાવિક કામ, ન્યૂયોર્કથી ન્યૂ ફાઉન્ડેલેન્ડના સેન્ટ જોન મુઠ્ઠી એક હજાર માર્શલ લાંબી તારની લાઈન બાંધવી એ હતું. ન્યૂ ફાઉન્ડેલેન્ડમાં થઈને કાંઈ દિવસે જેને સ્પર્શ નહિ થયેલો તેવા જંગમના ચારમે માર્શલ તેઓને રસ્તો તેમ જ તાર બાંધવાના હતા. કેપ પ્રેટન આગળ થઈને એક બીજા ૧૪૦ માર્શલ વધારે બાંધવા એ સેન્ટ લોરેન્સ આગળ દોરડું નાખવાની માફક ઘડું મહેનત ભરેલું કામ હતું.

ઘણી સખત મહેનત વડે તેણે પોતાની કંપની સારુ બ્રિટિશ સરકારની મદદ મેળવી, પણ કેમ્બ્રિસના જળરદસ્ત ધારામંડળનો એટલો કડવો વિરોધ તેની સામે જોયો થયો કે તેની દરખાસ્તને

મેનેટમાં માત્ર એક જ વધુ મત મળ્યો.

સેનાસ્ટપોલ આગળ બ્રિટિશ નૌકાસૈન્યના એક વડાણુ આગમે-
મ્નોન ઉપર અને નાયગરા ઉપર સુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના નૌકાસૈન્યના
એક લવ્ય નવા વડાણુ ઉપર દોરકું ચલાવવામાં આવ્યું; પણ એ
દોરકું પાંચ માર્છલ કાઢવામાં આવ્યું તે પછી યંત્રમાં ગૂંચવાયું અને
દરિયામાં ગયું. બીજી અજમાયશ વખતે કામ કરનારાઓ કિનારેથી ૨૦૦
માર્છલ ગયા હતા તેવામાં વીજળીનો પ્રવાહ બંધ પડી ગયો.
માણુઓ બધે કાળના મોમાં હોય તેમ તૂતક ઉપર મૂળતા અને ઉદ્દેગ
સાથે ફરતા હતા. દોરકું કાપી નાખવાને મિ. ફિલ્ડ હુકમ આપવાની
તૈયારીમાં હતા, તેવામાં જોટલી ઝડપથી અને જોટલા રહસ્ય સાથે પ્રવાહ
અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો તેટલી જ ઝડપ અને તેટલા જ ભેદ સાથે પ્રવાહ
પાછો આવ્યો. તે પછીની રાત્રીએ જ્યારે એક કલાકના ચાર માર્છલ
પ્રમાણે વડાણુ ચાલતું હતું અને દોરકું કલાકના છ માર્છલ પ્રમાણે
ચાલતું હતું, તેવામાં સ્ટીમરને જળરો ઝાલો આવતા તરત એક
લગાડવામાં આવી અને દોરકું તૂટ્યું.

આમ છતાં ફિલ્ડ પોતાનું કામ મૂકી દે એવો નહોતો, સાતસો
માર્છલ નવું દોરકું મંગાવવામાં આવ્યું અને આ લાખી લાઈન ઉપર
તે નાખવા માટે વધારે સારા યંત્રની યોજના કરવા એક ઘણા,
હોશિયાર માણસને ગેકવામાં આવ્યો. યંત્ર તૈયાર કરવા માટે અમેરિકન
અને બ્રિટિશ શોધકો સાથે સંકાયા. છેવટે મધ્ય મહાસાગરમાં બે
અર્ધા હાગને વણીને સાધવામાં આવ્યા અને એક આયર્લેન્ડ માટે
તથા બીજી ન્યૂ ફાઉન્ડેન્ડ માટે એમ સ્ટીમરો અલગ જવા માંડી.
દરેકની સાથે ને સાથે કિંમતી દોરકું રહેતું અને એવી આશા રાખવા-
માં આવતી હતી કે તેથી બે ખંડ જોડાઈ જશે, વડાણુ ત્રણ માર્છલ
અવગ ચાય તે પહેલાં દોરકું જૂટ પડી ગયું, ફરી તેને વણવામાં
આવ્યું અને બસો માર્છલ ચાલ્યું; તેવામાં આગમેમ્નોનથી તે ૨૦
ફૂટ જૂકું પડી ગયું અને વડાણુ આયર્લેન્ડના કિનારા તરફ પાછા ફર્યો.

હાયરેક્ટરે નિરાશ થઈ ગયા, સોદા શંકાગ્રીલ થઈ ગયા, થાપણ ભરનારા કરવા લાગ્યા અને મિ. ફિલ્ડ, જેઓ લગભગ ખોરાક વગર, જઈ વગર રાત્રિ-દિવસ કામ કરતા તેમનો અગિયો ઉદ્યોગ અને નમનથી સેવાની શક્તિ ન હોત તો આખી યોજના પડતી મૂકવામાં આવી હોત. ઉપર એક ત્રીજો પ્રયામ એવી ફોર્ડ આદે કરવામાં આવ્યો કે, કાંઈ પણ ભંગાણ વગર દોરડું મૂકવામાં આવ્યું અને મહાસાગરમાં માત્રો મોજન સુધી દેટનાક મદેશ પહોંચાડી શકાય; પણ વળી પાછો પ્રયાસ એકદમ ગયા.

હવે તો માયરસ ડબલ્યુ. ફિલ્ડ અને એકાદ બે મિત્રો મિયાય સવના ઉદ્યમા ત્રણ મનઃભાવ થઈ ગઈ; છતાં તેઓ એટલા આમલ-થી કામ કરતા કે તેમને જે માર્ગ વધારે ડહાપણભરેલો લાગે તેની વિરુદ્ધ જઈને પણ તેઓ એક બીજી અજમાયશ માટે જેના આપવા લેકિને સમજવવા લાગ્યા. નવું અને એક અડિયાતું દોરડું દરિયામાં ધીરે ધીમે જનાર 'વ એટ ઈસ્ટર્ન' ઉપર અદાવવામાં આવ્યું. સ્ટીમર આગળ વધતી તેમ દોરડું કેંકયે જતી ન્યૂ ફાઉન્ડેન્ડથી ૬૦૦ માર્ઈવની આદર દરેક ચીજો જાડુની માફક કામ કર્યું : પણ તેવામાં દોરડું તૂટ્યું તેને ઊંચું કરવાના દેટનાક નિષ્ફળ પ્રયત્નો પછી આ કામ એક વર્ષ સુધી પડતું મૂકવામાં આવ્યું. આ બધી મુશ્કેલીઓથી મિ. ફિલ્ડ નિરાશ થયા નહિ. તેમણે દૈ સંકલ્પથી કામ કરવા માડ્યું. નવી કંપનીની યોજના કરી અને પહેલાં વપરાતા માલ કરતા ઘણો ઉત્તમ માલ, ઉત્તમ દોરડું તૈયાર કર્યું તથા ૧૮૮૬ના જુલાઈની ૧૩મી તારીખે અજમાયશ શરૂ થઈ અને પરિણામે નીચેનો સંદેશ ન્યૂયોર્કથી મોકલી શકાયો :

હાર્ટ્સ કન્ટેન્ટ જુલાઈ ૨૭

આજ સવારે અમે નવ વાગે અહીં આવ્યા. સંધ્યું બરાબર છે. દોરડું નાખી શકાય છે અને જરોબર રીતે કામ કરવાની સ્થિતિમાં છે; તે માટે ઈશ્વરનો હું આભાર માનું છું.

સાયન્સ ડબલ્યુ. ફિલ્ડ

સ. સા.

જૂના દોરડાને પણ જિંચકી લેવામાં આવ્યું અને વણીને સાંધી દીધું પછી ન્યૂ ફાઉન્ડેશન સુધી લઈ જવામાં આવ્યું અને ઘણાં વર્ષ સુધી ઉપયોગી થઈ પડવાની સારી આશા સાથે જાને હજી પણ કામ કરે-છે.

બાઈબલમાં આપણે વાંચીએ છીએ કે, ‘મુશ્કેલીઓને જે જીતે છે, તેને હું મારા તખ્ત ઉપર બેસવા માટે જગ્યા કરી આપું છું,’

એમ કહેવાય છે કે, ફતેહમંદ માણસોએ પોતાની ફતેહ માટે પોતાની સ્વાભાવિક શક્તિઓ, મિત્રો અને આબુગાબુના અનુકૂળ સંયોગો કરતાં પોતાના આગ્રહ ઉપર વધારે આધાર રાખ્યો હોય છે. પરિશ્રમની સાથે પ્રતિભા જિલ્લી રહી શકશે નહિ. તે ઢીલી પડી જશે. મોટી મોટી શક્તિઓ પણ મહાન ઉદ્યોગને વથ થઈ જશે. સુદ્ધિ-શક્તિની જરૂર છે, પણ આગ્રહ અને ખંતની તેથી વધારે જરૂર છે.

વારંવાર નિષ્ફળ જવાથી નાહિમત થઈ, એક ચીની વિદ્યાર્થીએ નિરાશામાં પોતાનું પુસ્તક ફેંકી દીધું. એવામાં તેણે એક ગરીબ બાઈને સોય બનાવવા માટે પથ્થર ઉપર લોખંડનો સળિયો ધસતાં જોઈ, ધૈર્યના આ દર્શાવથી નવા સંકલ્પ સાથે તે પોતાના અભ્યાસ ઉપર ફરી ચડી ગયો. અને તે ચીનના ત્રણ મહાનમા મહાન પંડિતો-માંનો એક બન્યો.

ઢાઈ નાના અકસ્માતથી તેમને પડેલો પ્રસંગ આવે છે, ત્યાર તેઓ જાહેર જીવનમાં પ્રકાશ અને ગૌરવ સાથે, સમયના સઘળા પરિશ્રમે અને લડતોમાં ખૂબ જગા સાથે બહાર પડી આવે છે.

ઈસ્ટ ઇન્ડિયામાં બ્યારે એક છોકરા ધનુર્વિદ્યા લીખે છે, ત્યારે બાળ્યને અડકવા પડેલા ધનુષ્યની મધ્યજ કાન સુધી ખેંચના ક્ષીખવાનો મહાપરો નથુ માસ સુધી કરવાની તેને દુરજ પાડવામાં આવે છે.

કૉન્ફ્યુશિયસ કહેતો કે, ' જો હું એક પર્વત રચતો હોઉં અને તેને શિખરે માઢીની છેરી જે ટોપલી નાખતા અટકી જાઉં, તો હું નિષ્ફળ ગયો છું એમ મારે કહેવું જોઈએ '.

ઢાઈ પણ હેતુ પરિપૂર્ણ કરવાના આમલના અશ બેન્જમિન ફ્રેન્ક્લિનમાં અદ્ભુત હતા. ફિલાડેલ્ફિયામાં બ્યારે તેણે પોતાના જાપવાના ધંધાની શરૂઆત કરી, ત્યારે તે પોતાની જાપવાની સામગ્રી ટેલણગાડી ઉપર ફેરવતો પોતાની બ્રોફિસ, કામ કરવાની જગા અને સૂઈ રહેવાની જગા માટે એક જ ઓરડી તેણે લાડે રાખી હતી. શહેરમાં તેનો એક લયકર પ્રતિરૂપથી જિલો થયો તેણે તેને પોતાની ઓરડીમાં બોલાવ્યો. જન્મતી વખતે પોતે ખાંધેલી ચેટલીના કડકા તરફ આગળી કરી તેણે કહ્યું કે, તમ મારા કરતા થોડા ખર્ચથી જીવનનિર્વાહ ન કરી શકો ત્યાં સુધી તમે મારો ચેટલો લઈ શકશો નહિ. ફ્રેન્ચ રાજવિધસવનો ઇતિહાસ લખતા કાર્લોઈલને જે દુર્દશા નડી હતી, તે સઘળા જાણે છે. જાપખાનામાં જાપવા આપવા માટે પહેલો લાગ તૈયાર થયો તે પછી તેણે એક પાત્રેથીને તે હસ્તલેખ ઉછીનો આપ્યો હતો તેણે તે જમીન ઉપર પડી ગયેલા લીધા હતા. ચાકરડીએ દેવતા સળગાવવા તે ઉપાડી લીધા પરિણામે, તેને પાણું દુખ અને નિરાશા થયા, પણ કાર્લોઈલ પોતાનું કામ છોડી દે તેવો માણસ નહોતો. આધાર માટે સેક્રેડ પુસ્તક અને ઢાડીબધ હસ્તલેખ મહિનાના મહિના ઉચલાવી, જે એક થોડી મિનિટમાં જળી ગયું હતું તે તેણે પાણુ ઉત્પન્ન કર્યું. પક્ષીઓના ચિત્રો માટે,

પદાર્થ વિમાનવેત્તા ઓકુબોએ અમેરિકાના જંગલોમાં પોતાની બદ્ધ અને નાટ્યુક સાથે બે વર્ષ ગાળ્યા હતા એક પેટીમાં બધ કરી તેણે તે ચિત્ર જિંદગી લાગી દીધા હતા અને તે પછી રજા ઉપર ગયો હતો જ્યારે તે પાછો કર્યો અને પેટી ઉઘાડી તો તેના સુદર ચિત્રોમાં નોવેન્જિયન ઉદરોએ ધર કર્યું હતું દરેક ચિત્ર ખરાબ થઈ ગયું હતું, તેને ઘણી જ લય કર નિરાશ થઈ, છતાં તેણે પોતાની બદ્ધ અને નાટ્યુક ફરીથી લીધા અને જંગલમાં નીકળી પડ્યો પહેલા જે ચિત્રો તેની પાસે હતા તેના કરતા પણ વધારે સારા ચિત્રો તેણે ફરી તૈયાર કર્યા

પોતાના લેખોમાંથી પસંદ કરેલો એક લેખ જાહેરમાં વાચવા ડિકન્સને કહેવામાં આવ્યું, ત્યારે તેણે જનાબ દીધા 'તેમ કરવાનો મને વખત નથી, કારણ કે હોદ્દા પાસે આ લેખ વાચવા પહેલાં ધ મહિના સુધી દરેક લેખ ફરીફરીને વાચવાની મને ટેવ છે' તે કહે છે કે, હું તમને ખાતરી આપુ છું કે, સાધારણ નમ્ર ધૈર્યયુક્ત પરિશ્રમ સાથેના ધ્યાન વગર, જે સ્થિતિમાં આ મારી નવીન ગોધ છે તે સ્થિતિમાં પણ તે મને ઉપયોગી થાત નહિ

રુપેક્ટેટર શરૂ કર્યું તે પહેલાં એડિસને હસ્તલેખના નથુ વોલ્યુમ એકઠા કર્યા હતા

ઝોપડીઓ ખરીદવા જેટલી પોતાની શક્તિ નહિ હોવાથી લિટલટન વિષેના મકના આખા પુસ્તકની લોડ એડને બે વાર નકલ કરી હતી ગિબને પોતાનો વૃત્તાંત નવ વખત ફરી ફરીને લખ્યો હતો આવો આગ્રહ જ હમેશા ફતેહ પામે છે

પોતાના કાર્યમાં આગ્રહ બતાવવા માટે મહાન લેખકોએ આવી વિખ્યાતિ મેળવી છે. તેમની કૃતિઓ પ્રતિલાથી પ્રકાશતા તેમના મનમાંથી એકદમ દેકાઈ નથી, પણ જ્યાં સુધી તેમના પ્રયત્નનું હરેક ચિહ્ન જૂસાર્થ બધ ત્યાં સુધી તે કૃતિઓને સુદર લાવણ્યયુક્ત કરવા માટે વધારે ને વધારે પરિશ્રમ કરવામાં આવ્યો

હોય છે જિજ્ઞાસુ બન્યેરે પોતાના ‘એનેતોજી’ નામના પુસ્તક માટે ૨૦ વર્ષ સુધી અવિરત પ્રયાસ કર્યો હતો અને તે પછી તેને પોતાના મમ્મ માટે એન્સેલો અસતોષ થયે હોતો કે તેને તે જાણી નાખવાની મરજી થઈ હતી રસો કહે છે કે અવિરત અશાંતિથી ઉદ્યોગથી, અનંત કાધારૂઘી અને છમ્માકથી ચૈત્રીની સગના અને સુદૃઢતા તેણે મેળવ્યા હતા વર્જિલે ઈનિડ માટે ૧૧ વર્ષ સુધી પ્રયાસ કર્યો હતો હોથોન અને એમર્સન જેવા મહાન નરોની ગયરી ઉપરથી એક કથાક્રમા વચાઈ ગ્હે એવા પુસ્તક માટે તેમણે કેન્દ્ર બધુ વૈતરુ ઉગાવ્યું છે, કેટલો બધો સમય ગાળ્યો છે તે જુદાઈ આવે છે ઈસ્ત્રીક લૂઈ લખવામા મોન્ટેસ્કવીએ પચીસ વર્ષ ગાળ્યા હતા પણ તમારે તે વાચ્યુ હોય તો તમે તે ૬૦ મિનિટમા વાંચી શકો ‘વેન્થ આફ મેશન્સ’ એ નામના પુસ્તક પાછળ એડમ સ્મિથે ૧૦ વર્ષ ગાળ્યા હતા જ્યારે પોતે પાચસો લીટીઓ લખી હતી ત્યારે યુરિપિડીસે નચ્ચ લીનીઓ લખવામા નચ્ચ દિવસ ગાળ્યા હતા, એ બાળ્યતમા એક પ્રતિરૂપથી નાટક લખનાર યુરિપિડીસેના ઉપદાસ કર્યો હતો પણ તેણે જવાબ દીધો હતો કે તમારી ૫૦૦ લીની નચ્ચ દિવસમા નાથ પામી જશે અને જુની જવારો જ્યારે મારી નચ્ચ લીટીઓ ચિરકાળ ટકશે

‘તોફાનનું વર્ષુન’ નામનો પોતાનો લેખ એરિયો સ્ટોએ જુહી જુહી ૧૬ રીતે લખ્યો હતો ‘જોરલે ડો ફ્યરિયોસો’ નામની પોતાની કૃતિ ઉપર તેણે ૧૦ વર્ષ ગાળ્યા હતા અને આટલી મહેનત પછી ૫૬૨ પેન્સની એક એ નમાણે માત્ર ૧૦૦ નક્કલ જ તેણે વેચી હતી બર્ડના એક ઉમરાવને લખેના પત્રો (સાહિત્યની સઘળી સર્વોત્તમ કૃતિઓમાની એક)ના પ્રક્ર પ્રક્રત્તા પાસે એટલા બધા દેરકાર અને છેકાક સાથે જતા કે બાપનાર તે સુધારવાની ચોખ્ખે ચોખ્ખી ના પાડી અને તે ફરીથી ચોખ્ખવા પછા ‘કુદરતનો પ્રકાશ’ નામના લેખ ઉપર એડમ ટકરે ૧૮ વર્ષ ગાળ્યા હતા એક મહાન

પદાર્થવિદ્યાનવેત્તાએ એક માખીના અગવ્યવચ્છેદ ઉપર ૮ વર્ષ ગાળ્યાં હતા થોરોનું ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડને લગતુ ગોપકાવ્ય, ‘ક્રાન્કોર્ડ’ અને મેરિમેક નદી ઉપર એક અડવાડિયુ’ તદ્દન નિષ્ફળ ગયું હતું છપાયેલી ૧૦૦૦ નકલમાથી ૭૦૦ પ્રકટ કરનારાઓ પાસેથી પાછી મળી હતી. થોરોએ પોતાની કાયરીમા લખ્યું હતું કે, મારા પુસ્તકાલયમા ૯૦૦ને આશરે પુસ્તકો છે, જેમાના ૭૦૦ મેં લખ્યા છે; છતાં તે કહે છે કે, હું હમેશા સમાન નિશ્ચય સાથે કલમ પકડું છું.

એક ચીજ મૂકી બીજી ચીજને વળગનાર માણસ કાંઈ પણ સુફળ મેળવી શકતો નથી. ધીમે પણ આમલી કાચબો, ઝડપવાળા પણ નિશ્ચયમા સિધ્ધિ ન સસવા કરતા આગળ વધી જાય છે હાઈ-સ્કૂલના ચાર વર્ષના ધોરણ માટે જે સમય ગાળનામા આવે છે, તેના કરતા પણ ૧૨ વર્ષ સુધી દિવસનો એક કલાક કામમા આગળ પડી જાય છે. એક જ પુસ્તકના વાચનથી, ફરી ફરીને કરવામાં આવેલા વાચનથી ઘણા માણસની જિંદગી ઘડાઈ છે. જુવર કહે છે કે, ધૈર્ય એ વિજેતાની હિમત છે લાવિની સામે થનાગનો, આખી દુનિયાની સામે થનાર એક માણસનો, જડની સામે થનાર ચૈતન્યનો—આત્માનો આ સર્વોત્કૃષ્ટ સદ્ગુણ છે. આથી જ બાઈબલમા તેને હિમત એ નામ આપવામા આવ્યું છે સામાજિક દૃષ્ટિએ માણસો અને મસ્થાઓને આ સદ્ગુણનું શિક્ષણ સાચા દિલથી જેટલું અપાય તેટલું ઓછું છે દલ્દલાર્થી એક વિચારને, એક નિશ્ચયને વળગી રહેવું, એ ગુણની ખામીથી જ ઘણી વાર નિષ્ફળતા મળે છે, આજે જે લખપતિ હોય છે તે આ ગુણની ખામીથી બીજે જ દિવસે લિખાગી બને છે કાંઈ પણ ખરી મહાન ફતેહ તમે મને બતાવો કે, જે આમહતા ફળરૂપે ન મળેલી હોય પોતાના જે એક ચિનથી ટિટિયેન પ્રખ્યાત થયો હતો તે માટે તેણે આઠ વર્ષ ગાળ્યા હતા, બીજાએ સાત વર્ષ ગાળ્યા હતા પ્રખ્યાત લેખકોએ પોતાની લોકપ્રિયતા શી રીતે મેળવી હતી? કાંઈ પણ પગાર વગર વર્ષો

મુધી લખવાથી, માન મહાવગ તરીકે સે કરો પાના લખવાથી, અર્ધી
 વિદગી મુધી કેદખાનાના શલામની પેટે-પ્રાતિ સિવાય ખીન દાઈ
 પણ ફગ વગર કામ કરવાથી બદ્ કરે છે 'નિરાશ થતા નહિ,
 પણ નિરાશ થાઓ તો નિગણામાં પણ કામ કરો' એમર્સન કહે
 છે કે, લાયક કામોમાં જેણે પોતાના એક જ બાને ઉપયોગ કર્યો
 છે, તેને હડાપણનો પૂરેપૂરો બદલો મળે છે

નીતિશાસ્ત્રને બાજુનાર એક વિદ્વાન કહે છે કે, મુખ્યત્વે કરીને
 સ્ત્રીજાતિમાં એક એવો વર્ગ છે કે, જેઓ ખીનની મદદ સાથે પણ
 પોતાનો એક નિશ્ચય કરવાને અશક્ત હોય છે, જેના વિચાર હમેશા
 ને હમેશા બદલાયા કરે છે અને જેઓ ફરી ફરીને પતાપાત ક્યાં જ
 મરે છે, તેઓ પોતાના પહેલા નિશ્ચય ઉપર પાછા આરે છે અને
 ફરી પોતાના આગળ નિશ્ચય ઉપર થવા મોડા આવવા માટે દિલગીર
 થાય છે ચાલતા જતું કે ગાડીમાં જતું, એક દિશામાં જતું કે બીજી
 દિશામાં જતું અને આવી જ મુશ્કેલી બાળકમાં તેઓ એક નિશ્ચય કરી
 શકતા નથી અને આખરે તેઓ પણ બેમતથી જેને આજમાં ઓછી
 અનુકૂળ અને ખમદ મગવા લાયક બાળક ધારે છે તે જ બાળક
 આખરે કરે છે એ વાત તો ઉપાડી છે કે આ મુશ્કેલી બાળકમાં
 બતાવવામાં આવતો આ સ્વભાવ વધાર અગત્યની બાબતોમાં બના
 વવામાં આવે પોતાને માટે તેમ પોતાની આબુખાબુના માણસો
 માટે આ સ્વભાવ ધણો જ મનસીબી ભરેલો તેમ જ દુષ્કર્મ
 છે મનના આવા બંધારણવાળા માણસ માટે એક જ ઉપાય છે
 અને તે એ છે કે, પ્રથમ જ કરેલા નિશ્ચય અગર નિર્ણયના લાભ
 લાભનો વિચાર ક્યાં વગર તેને અનુસરી કરેલી દાઈ પણ બાળક
 માટે ઉદ્દેશ ક્યાં વગર શ્રમે તેવા પણ તે પહેલા નિશ્ચયને કે નિર્ણયને
 વગળી ગંહેવું અને તરત દંઢ નિશ્ચય ઉપર આવવાની ટેવની ખામીથી
 કદાચ શરૂઆતમાં ઘણે લાગે જુલમ થાય તોપણ નિર્બળ અને
 કમાળ નિશ્ચયની અદ્વિતાથી થતા ગુસ્સાને કરતા તેનાથી ઘણું

ઝોણુ નુકસાન થશે

માણસ જે કાંઈ સપાદન કરે, જે કાંઈ પરિપૂર્ણ કરે, તે પરથી વિન્યયનુ માપ થતું ન જોઈએ જે વિસ્ફુટાથી તે સામે થયો હતો તે પરથી તેમ જ એલેક્ઝાન્ડર જેમ હારીને પણ કુદની કલા મપાદન કરી હતી તેમ ભારે મખ્યાની સામે જે હિમતથી તેણે લડત ચલાવી હોય તે ઉપરથી ફતેહનું માપ નીકળતું જોઈએ

સિંહના ચામડાથી ઢાકાયેલું, હડપચી નીચે અદબ વાળેલા પંજા બાંધતું હકચુલિસ દેવનું માથું બતાવવામાં એ હેતુ છે કે, જ્યારે આપણે આપણી ઉપર આવી પડેલી આપત્તિઓ ઉપર જય મેળવીએ છીએ ત્યારે તે આપણને સહાયકરક થઈ પડે છે અન્યેય સહાય શક્તિનું ગૌરવ કાંઈક જીવું જ છે, પણ મોસોની સારું તારા આત્માને બળવાન બનાવ, તારી પસંદ શ્રેની દશાથી તું પાછો હઠીશ નહિ, ભના પણ બીકણ માણસો ભલે અલગ ગહે, સાધુજન ભલે ક્રોધ શ્રે, પાછો હડતો ના

જે તીરે કે કાંઈ ગયું છે તે પર, તિરસ્કારના અધમ, સુસવાટ કરતા તીરે પણ બ્યાન આપતો ના, મરણ કે ધૈર્યથી ઉત્પન્ન થતો વિજય આખરે તારી સમીપ નિવાસ શ્રેષ્ઠ આપ્યાં

ઉન્નતિને શિખરે પહોંચેના મહાપુરુષોએ જે ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તે તેઓએ આકસ્મિક બિડીને એકદમ પ્રાપ્ત કર્યું નથી પરંતુ રાત્રીએ જ્યારે તેમના સોબતીઓ બિઘતા હતા ત્યારે તેઓ ધણી જ મહેનત કરતા હતા

આપણને પાળો નથી કે આપણે બિડી સફાઈએ, પણ આપણા સમયના વાદળ જેટલા બિંદુ શિખરે ધીરે ધીરે પણ વધારે ને વધારે ચઢના માટે આપણને પગ છે

‘ચેટ બીજ માગે છે, મલાવાલા મ્હે છે, ગરબડ મચાવે છે અને કાઈ પણ બિાધ તે સાંભળવું નથી, છતાં તે કાઈ કઠોર દુરાચારી કે લહેણદાર નથી. તમારી પાસેનું તેનું જે લહેણ હોય તે જ માત્ર તમે આપશો અને એથી વધુ જે જે તમે આપી શકો તેમ હો, તેટલું તેને નહિ આપો, તો તો તેની નાની રકમ વડે જ તમે રબ આપી દઈ શકશો.’ સેનેકા

‘સૂર્યનો પ્રમશ આવતો અટકાવવા બારણું બંધ કરશો તો ડૉક્ટરને દાખલ કરવા તમારા બારણા ઉઘાડવાં પડશે’ ઈટેલિયન કહેવત

‘આનંદ મિતાચાર અને આરામ, એકદમ ડૉક્ટરને મનનમા દાખલ થતા અટકાવે છે’ હોંગકેસે

‘આખા શરીરના અદ્ભુત ભાગો અને તેના યોગ્ય પરિમાણ આપણે જાતે જાણવા, એમા જ આપણા મનુષ્યનો દિવ્ય અશ આપણા ખરા બપોર અને આપણું ખરું ગૌરવ જણાઈ આવે છે.’ કોલરિજ

સોળામા સૈકામા રોમ નગર આગળના એક બારસના કંકનમા ઉત્કૃષ્ટ મુદ્રતાથી ભરપૂર એક કળશ જેવામા આવ્યો હતો. દમ હજાર ડોલરની કિંમતથી આ કળશ ડ્યેસ બ્રાફ પોર્ટ લેન્ડે ખરીદી લીધો હતો અને બ્રિટિશ મ્યુઝિયમને તે લોન તરીકે (ઉછીનો) આપ્યો હતો. મ્યુઝિયમની મુલાકાત લેનાર, કળશની અનુપમ અવયવ અંગતિથી મુગ્ધ બને છે, બાગીચીથી તપાસતા તેને માનુષ પડે છે કે સપાટીમા ફાટો પડેલી છે અને ફેટલીક જગાએ તેમા પડેલા ઠાણા એક પ્રકારના સિમેન્ટથી પૂરી દેવામા આવ્યા છે એમ કહેવામા આવે છે કે એક ગાડાએ એક વખત પોતાની લાકડી આ કળશને લગાવી અને તેના ટુકડા થઈ ગયા પછી મોટું ખર્ચ કરીને ઘણી મહેનતથી આ બધા કકડા એકઠા ગોઠવવામા આવ્યા, છતાં પણ ખરી રીતે આ કળશ લાગ્યોત્પ્યો કળશ જ કહી શકાય

આ કળશના જેવા બગડેલા, ચામવાળા, તૂટેલા યાત્રાધીગડવાળા અને પહેનાના શરીરના માન પડછાયા જેવા બીપુરુષોથી આ જગત ભગ-પૂર છે તે ઠીક ઠીક દેખાય છે, પણ તેમના શરીરનો બાધો, દુગચાર,

હવે ઉપગત આરામ અથવા તો પરિશ્રમ, અજ્ઞાન અને એ-યા બીજા પ્રકારના કુદરતના કાયદાના લગથી તૂટી જાય છે. આમાંના ઘણા, દવાદાકતરો, હવા અગર મુસાફરીથી તૂટેલા કમ્પા તાવે છે. પણ કળશની માફક તે વધારે ઘસારો મડન મ્મી મમ્તા નથી ફેલેલી. આકાશથી છેલગઈને પણ તેની પરિપૂર્ણતાના બીજ વગર જ તેઓ પોતાનું દુ પી જીવન ખેંચા કરે છે.

દોરેસ કહે છે કે, 'આરોગ્યના જે નિયમો હું હાન જાણ છું તે મેં ૩૧ વર્ષની ઉંમરે જાણ્યા હોત તો મને ખાતરી છે કે હું બેવડી મહેનત સાગી રીતે અને નિર્ધિતપણે કરી શક્યો હોત. મહેનત માર્ગ દોરતા અને ન આવડતું હોત તો તેઓ તેમના માર્ગમાથી જાણે ખમી જવાના હોય તે (1) એવા લય સાથે મેલેજમા અને ગ્રહોની ગતિ વિશે સઘળું જ્ઞાન આપવામા આવ્યું હતું. પણ મારા પાતાના શરીરના બધારણુ વિશે મારા પોતાના શરીરના આરોગ્યપૂર્ણ ધર્મ મારે ચલાવી લેવાય નહિ તેની પગિન્ધિતિ વિશે મને દેવળ અગત રાખવામા આવ્યો હતો. આના મ્મતા વધારે મૂર્ખાઈ ભરેલ બીજી કાઈ પણ દોઈ શકે નહિ. શિક્ષણની સરખાત મારી જાળથી મરવી જોઈતી હતી અને મદનો વારો આવે યાગે જ તેણે શિક્ષણ લેવું જોઈતું હતું. પરિણામ એ આવ્યું કે કે લેજના બીજ જ વર્ષમા મારા અભ્યાસ ભાગી પડ્યો અને તે પછી અભ્યાસનો મારો દોઈ પણ દિવસ સામે ગયો જ નથી એ પછી હું જે કાઈ પરિશ્રમ ઉઠાવી શક્યો છું તે મારી શક્તિની જહાર જઈને કરી શક્યો છું. મારી થાપણ ઉપર નહિ પણ પછીની રમથી જ મેં એ કામ મ્મું. ઉદ્યની બાળતમા તેમ આરોગ્યની બાળતમા આ રસ્તો ખરેખર વિનાશકરક છે. તદુરસ્તીની બાળતમા છેલા પચીસ વર્ષથી સફળત્વન ઉપર મેં આધાર રાખ્યો છે અને એક આધરિશમેનના શબ્દોમા કહીએ તો આ આખી મુદતમા એક મદિનો પણ બીજા લોકોની રીતે હું મારો જીવનનિર્વાહ કરું અને તેમના જેવી મહેણીમણી

રાખું, તો હું પખવાડિયામાં જ મરી જઈં.'

સાક્ષાંના વહેરની ખીર અને પાટિયાના ઝિજનાનો જમાનો હવે ગયો છે. રોગ એ માણસોની કુદરતી સ્થિતિ છે અને શરીર એ આત્માનો સ્વાભાવિક શત્રુ છે, એ સિદ્ધાંત હવે રદ્દ ગયો છે. શારીરિક બળયુક્ત માનવસમાજ એ હાલના જમાનાની જરૂરિયાત છે. સીકમાં ટકી રહેવાની એટલી બધી શક્તિ હતી કે તે રક્તપિત્તિયા સાથે સ્પર્ધા રહે તોપણ દરદ તેને લાગુ પડી શકે નહિ. આજના દિક્ષા, છાતી વગરના, પગની પિંડી-સ્નાયુ વગરના, નાભુક યુવાનોને મીસ, હિંદ અને રોમના આગ્રહા સમયના પહેલવાન યુવાનોની સાથે સરખાવો. ઉત્તર અમેરિકાના ઇડિયન-સની લવ્ય શારીરિક સંપૂર્ણતા કેવી સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે! ચિત્રકાર વેસ્ટને જ્યારે ઇટાલિયનો પોપના મહેલનો ખગલો જોવા લઈ ગયા ત્યારે તેને પ્રથમ એપોલોનું પ્રખ્યાત બાવણું જતાવંવામાં આવ્યું. તે વખતે તે જોલી ઊભો કે, અરે આ તો મોહોકનો ઇડિયન જ. સારા બાંધા સાથે તેઓ જન્મે છે અને તેમની સધળી તાલીમનું વક્ષણ પણ તે જ દિશામાં હોય છે. સરેરાશ મુલ્ય પંદર વર્ષનો એક ઇડિયન છોકરો ગોરા લોકના પહેલવાનો કરતાં પણ વધારે પરિશ્રમ, વધારે થાક સહન કરી શકે છે. તેઓ મરે છે તો શીતળાથી કે ગોળાથી મરે છે. આપણી કોલેજોના દમ વગરના સ્નાયુવાળા, ચોપડીઓની ગોખણપટ્ટી કરનારા, દિક્ષા, જાંખા, ઉદ્વેગભર્યા વિચારોથી મંદવાડિયા બની ગયેલા હજારો મુઠ્ઠાલ વિદ્યાર્થીઓ સાથે તેમનો મુકાબલો કરો. આટલા બધા યુવાનોની તબિયત લથડી પડે છે અને તેઓ પોતાનું બાકીનું જીવન આરોગ્યની શોધમાં ગાળે છે, એહકીકત આ કહોર, વ્યવહાર જમતમાં રસ્તો કરવા માગતા યુવાનોને મદદગાર થવાનો સ્પષ્ટ હેતુ ધરાવનાર સંસ્થાઓ માટે કેવી ખરાબ કહેવાય? ફતેહ માટે પહેલી જરૂરની ચીજ પહેલા નખરના જનવર થવું, આદર્શ, આરોગ્ય અને બળ મેળવવાં એ છે. જે માન પેટને મળવું.

નેઈએ; તે ઘણી વાગ મગજ ખાટી જાય છે.

ધોડાક અપવાદ સિવાય જિંદગીની મોટી ક્ષેત્રો પટેલવાન અને મજબૂત શરીરવાળાને મળે છે શારીરિક બળની અગ્ર ચીત્તન્યની ખામી તમારામાં હોતો તે તેનું પરિણામ તમે જે કાંઈ કશો એમાં જણાઈ આવે અને તમારું જિંદગીનું આખું કામ જલ્દ કરી નાખે જે દરેક માણસ તમને આગળે છે તે તમારી અદ્ય આખમા, તમારા ખચખતા પગલામાં તમારી નિર્જનતા નેઈ મોટી છે તમે જે દરેક કાગળ લખો છો, તમે જે દરેક લાવણું કરો છો, તમે જે કાંઈકરો છો, તેમાં તે જણાઈ આવે છે તમે તે જુપાવી શકો નહિ અને આગેગ્યની બાબતમાં તમે જેટલા નીચે હોશો તેટલા જ તમે ક્ષેત્ર મેળવવામાં નીચે આવશો. મનની દરેક શક્તિનો શરીરની દરેક ખામી અને નિર્જનતા સાથે સંબંધ રહે છે નિર્જન અને માલસા જીવનના અર્ધ કરેલા કાષ્ટાદીવાળા કામથી જગત ભગ્નૂર છે મુદ્ધારાનું વલણ શારીરિક ચીત્તન્ય અને બળને હલકું પાડવા તરફ છે; અને ગહેરો માનવ-જાતિના શરીરની કબરો છે, શહેરમાં લાંબો વખત રહેવાથી શારીરિક મર્દાનગીનો આદર્શ હલકો થાય છે. ગામડામાંથી નવા નવા અને આરોગ્યવાળા માણસો શહેરમાં દાખલ થતા ન હોત તો શહેરોના રહીશોના બંધારણ અને સુવિધાકિત, બગ એકદમ લાસ ગયેના હોત.

આપણા મોટા મધ્ય સ્થળોના પટેલવાન પુરપોમાંના ધણી-ખરા ગામડામાં જન્મ્યા હતા, પણ તેમના પછીની પ્રજા નબળી પડતી જાય છે.

આપણે શહેરીઓ કેટલી ઝડપથી જીવન ખપાવી દઈએ છીએ. જીવનની રહેતી દોરી તૂટી જાય ત્યાં સુધી આપણે ખેંચીએ છીએ કુદરતી મોતે મરવાની તો આપણને કુરસદ જ નથી. મૃત્યુએ આપણી

ગતિનું પણ અનુકરણ કર્યું છે.

કુદરત એ મહાન અર્થવેત્તા છે. દરેક તકનો તે સારામા સારો ઉપયોગ કરે છે નાનામોટા દરેક અણનો તે ઉપયોગ કરે છે.

તમે પાંચમાલ થાઓ, નિરુપયોગી થઈ જાઓ, તે પછી તે તમારા અવરોધને જે ખડક અગર કરાડો ઉપર તમે નાશ પામ્યા હો, તે ઉપર જ મૂકે છે, અને આ રીતે ખીજને ચેતવણી તરીકે તે બચતું નિશાન જાંચું કરી બતાવે છે.

તમે તમારી જિંદગી ગુમાવો છો, પણ કુદરત તમારો એક ચેતવણી તરીકે ઉપયોગ કરે છે તમે તમારું આરોગ્ય ગુમાવો છો પણ તમે આરોગ્ય શી રીતે ગુમાવ્યું તે યાદિયા તમારા ચહેરા ઉપર મૂકે છે. જો તમે તમારું આરોગ્ય મદ્યપાનથી ગુમાવ્યું હોય છે, તો કુદરત તમારા નાક ઉપરના અગર તમારી આખના આગલા ભાગમા દુઃખનો ગતો વાવટો પોતાના નિશાન તરીકે ફરકાવે છે આ ચિહ્નથી તમે ખચી શકતા નથી; પણ જે દરેક માણસ તમને મળશે તે તો આ નાસજનક ચેતવણી જરૂર જોઈ શકશે તમારું શ્વન જોઈ નિષ્ફળ નીવડતું છે અને તમે નિરુપયોગી થઈ પડ્યા છો, પણ તે છતાંયે તમારા બંધુઓને ચેતવણી આપવા માટે કુદરત તો તમને એક ગોધદાયક પદાર્થ તરીકે આગળ ધરે છે.

કુદરત વિચારથી દોરવાઈ જતી નથી. બદ્ધકની છૂટેલી ગોળીના માર્ગમા ભલેને લિફ્ટ લેવ અગર ગ્રાફિટ હોય, ગોળી તેના માર્ગ-માથી એક વાળ જેટલી ખસશે નહિ પ્રુસિક એસિડનું એક ટીપુ જેટલી ઝડપથી મોકળો પ્રાણ લે છે, તેટલીજ ઝડપથી રાગનો પણ પ્રાણ લે છે અગ્નિમાથી ભલેને તમે તમારા વહાલાને બચાવવા જરો, તોપણ તમે તેના ઝપાટામા આવ્યા તો તે તમને બાળી જ નાખશે વિશ્વના દરેક અણ પર એક નિત્ય નિયમની છાપ મારવામા આવી છે સૃષ્ટિની શરૂઆતમા જે નહિ જદલાતી ચોકસાઈથી

મડો ફરતા હતા, તે જ ચોખ્ખાઈથી સધળા જમાનામાં ચીલા વગરના માર્ગમાં થઈ તેમના લાળા પ્રવાસમાંથી તેઓ પાછા ફરે છે આમશમાના તેમના અગ્રાધ માર્ગમાં તેઓ એક વખત પણ ગસ્તો બૂલ્યા નથી અને એ સૈકામાં સેન્ડનો પણ રેગફર પછો નથી ઈશ્વરના નિત્ય-નિદિ જલ્લાતા નિયમાને આપણે આગળ મરતા જતા પણ આજી વચ રહેતુ પાતું નથી

પોતાના વડાલા બાળકના મગધથી નિરાશ થયેની રિલાપ કરતી માતાનું સાત્વન દાઈ દાઈ વખત પાછરીને આ રીતે દગ્તા આપણે સાબળાએ હીએ ‘ઈશ્વરની કમળા, જેની આપણને ખબર નથી, તેણે દાઈ દાઈ વાજખી દાગ ગુથો તમારા બાળકને ઉપાડી લીધું છે અને તે કારણથી બાળકના મરણનો અફસોસ કરતા નહિ.’ પરંતુ યોવનમાં આવનાર એક મુદ્દ બાળકને તેના પ્રેમદેના માતા પિતા પામેથી શુ ઈશ્વરે ઘડાવી લીધું છે ? એના પરસ્પર સમજાવ ઉત્પન્ન મરનાર પ્રભુ શુ મ્લેશ ઉત્પન્ન કરે છે ? જે જિતિમાં તેણે પોતાની જ પ્રતિ,તિ મૂખ છે અને આમશના જટલી જિંવી આકા ક્ષાઓ અને મમ્મતાઓ જેને તેને અર્પણ કરી છે, તનું સર્વોત્કૃષ્ટ કાર્ય પૂરુ થાય તે પહેલા જ આરોગ્ય અને મુદરનાને ઉત્પન્ન મરનાર પ્રભુ તેને શુ ફટકા લગાવે ? જેણે માણસનું શરીર એવી અદ્ભુત રીતે અને વિવિધ પ્રકારની ધાર્સ્તીઓને એન્લી બધી લક્ષમાં લઈ ઘડ્યું છે કે એ સૈકાના ધસારાની સામે તે ટકી શકે તેની બદખોઈ મરવા જેવું આ કામ છે આવી માદલી લાગણીઓ અને બદખોઈથી આપણે દર રહેવું જોઈએ

ઈશ્વર તેના બાળકને મારી નાખતો નથી તેમ વેદના પણ આપતો નથી તે તો હજાર રીતે તેમને તદુરસ્તીનો નિયમ સાચ વવા ને લલચાવવા પ્રયત્ન કરે છે આ નિયમો જો જરાબર સાચ વામાં આવે તો તે ખીજ સૈકાના દરાકામાં પહોંચી શકે દરેક બાલુએ

દ્યાણુ સૂચનાઓ વડે તેણે આપણુ રક્ષણ કર્યું છે આનંદથી તે આપણું મન મનવે છે અને દુઃખથી તે આપણને આગળ ધકેલે છે જિંદગી ઉપરથી આપણે હક્ક જીતી ગયા પછી અને આપણે નિરુપયોગી બેઠાખાઉ થઈ ગયા પછી પણ આપણું જીવન લંબાવવા તે પ્રયત્ન કરે છે નિમકહવાલ હૃદય મરણ પછી ટેટલોક વખત ધનકાગ મારે છે, અને રખેને જિંદગીની એક ચિત્તગારી રહી જીવન પુનઃ પ્રજન્નલિત થાય એ શંકાથી શરીર છોડનાર તે છેલ્લામાં છેલ્લો અનુચર છે જ્યારે દારૂ પીનારના હૃદયને વધારે ને વધારે ગતિમાન કરે છે અને નવ કલાકનો આરામ જે તેને હમેશા જોઈએ અને જે તેણે ધનકાગેની વચ્ચે કાઢી લેવો જોઈએ, તેનો ટેટલોક લાગ જ્યારે તે લઈ લે છે ત્યારે તેના ઉપરતુ વધારાતુ કામ (જે દરરોજ પંદર ટન એક ફૂટ જિયકવા જેટલું થાય છે) કરવાને તને શક્તિમાન કરવા કુદરત તેની જીતો જાડી બનાવે છે કુદરતના કાયદા તોડીને ખિચારા કાગળ મનુષ્યે પોતાનો જીવવાનો હક્ક ગુમાવ્યો છે એની દરકાર નહિ કરના કુદરત તો તને તેટલી ને તેટલી જ મદદ કરે છે

આપણા શાનતણુ તે શરીરના રખેવાળ છે અને જ્યાં વધારેમા વધારે લય છે ત્યાં બહુ મોટી સખ્યામા મૂકવામા આવ્યા છે. સુખ અગર આનંદ કરતા પણ દુઃખનો ઉપયોગ અને હેણુ વધારે મોટો છે જિંદગીના ટેટલાક તુકસાનકારક આચાર ઉપર તે અકુશ મૂકે છે. આ રીતે કુદરત તેના સ્થાપિત ક્રમ અગર નિયમે સ્વીકારવાને આપણને ફરજ પાડે છે આપણા શાનતણુઓની સહાયતા અને મુદ્દતા, જેનો સદુપયોગ થતા તે અનુપમ આનંદ આપે છે, તે તેનો દુરુપયોગ થતા અતિશય દુઃખ આપે છે કોયલાની કણી આંખમા જતા જે દુઃખ થાય છે, તેથી આપણને તે કાઢી નાખવાને પ્રેરણા થાય છે. દુઃખ થાય નહિ તો આપણે એ કણી કાઢીએ નહિ અને આખ ગુમાવી બેસીએ. સૂર સામે જોવાથી બાળક નજર ગુમાવી

બેસે, પણ જ્ઞાનતંત્રની સહાયતાથી તેને પોપચા બધ કંવાની કરતું પડે છે અને તે બધી બધ છે દુષ્ટ આપણા જીવનનો મહાન શિક્ષક છે અને તેથી આપણને આવતા લયની પણ ખબર મળે છે સહાય જ્ઞાનતંત્રની ચેતવણી બાળકોને વારંવાર મળતી ન રહે, તો મોટા થતા થતામા તેમના કેન્દ્રિય કદરૂપા અને અપંગ બની બધ. લખવાવાળા એક દરદીને એક દિવસ તેના તખીએ પગને ગરમ પાણીથી ગરવા તવાડ આપી, પણ દુષ્ટવાળા પગના જ્ઞાનતંત્રની સહાયતાનો લોપ થઈ જવાથી પાણી ગરમ છે તેની તેને ખબર પડી નહિ, છતાં તેની ચામડી તો જલ્દર દાઝી ગઈ આપણા શહેરોના દેટનાક ગસ્તા અને ગલીઓમા 'આ રસ્તે જવું જોખમ ભરેલું છે' એવી સલાહ પાટિયા જોવામા આવે છે, તેમ જીવનના આખા માર્ગ ઉપર સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનાર પ્રભુએ પણ આવા પાટિયા મૂક્યા છે જે રસ્તાઓમા થઈને દુરાચાર અને અપનતિ તરફ જવાય છે, તે રસ્તાઓ ઉપર આપણે આવા પાટિયા વાંચીએ હીએ, જે રસ્તે જે દરવાજે થઈને જુગારખાના, દારૂની દુકાનો અને મદનામીની હલકી જગ્યાઓમા જવાય છે, તે ઉપર 'અહીં પેસનારાઓ સંપૂર્ણ આશા મુકી દો', 'અહીંથી જવું જોખમકારક છે' એવા શબ્દો જોઈએ હીએ જે લોકોએ આની ચેતવણીની દરકાર કરી નથી તેમના વિરુદ્ધ અને અપંગ જીવનમા, નળજા અને નાલાયક માણસોના ચામડીગડ અને અર્ધા કરેલા મામમા આપણે તે જોઈએ હીએ પાયમાલ થયેના જીવન, શુભાવેલી તકા અને જેમણે આ ચેતવણી તરફ ધ્યાન આપ્યું નથી તેમની નષ્ટ થયેલી આશાઓમા આ આપણે જોઈએ હીએ ઉમર પહેલા થયેના ધરડા માણસોમા પણ આપણે તે જોઈએ હીએ જે લોકોએ કુદગતના કાચા તોફા છે તેઓ જગત જેને ભયકર ચેતવણી મળે એવા અને જુલાય નહિ તેવા પાટિયા-નિશાન પોતાના શરીર ઉપર લઈને ફરે છે

હ બોલ્ટને તેની ફેલે વિરે પૂજામા આવેના પ્રથમ ઉત્તરમા

તે લખે છે કે, લાંબામા લાંબા વખત સુધી જે કાંઈ શરીરને નિભાવી રાખે છે અને જે તેને ખાતરીબંધ ખીંગારીથી મુક્ત રાખે છે, તે વસ્તુ ચાલુ મિતાયાર છે. કાંઈ પણ રોડ પોતાની ઓફિસમા કાંઈ દારૂ પીનારને, ભુગારીને અથવા દુરાચારીને રાખશે નહિ; કારણ કે આ દુર્ગુણો શરીરને અધમ બનાવે છે. એટલું જ નહિ, પણ માણસના મનમા એવો વિચાર ઠાંસી ઠાસીને ભરે છે કે જેને ધંધાની સાથે કાંઈ જ લાગતુવળગતુ હોતું નથી. દારૂ દુનિયાનું નખોદ વાળનાર ચીજ થઈ પડી છે ઘણા ખૂબસરત ગૌરવવાળા યુવાનો જેઓએ ઉત્ત્તમ વળ આશા સાથે જીવનની શરૂઆત કરી હતી, તેમની સંખ્યા ને સંખ્યા વિકસી અને ગમ દારૂથી ઊપડી ગઈ છે. આ મહાન અનિષ્ટનો ત્રાસ અને સત્તાનું જગજગ વર્ણન કરી શકે તેવી દક્ષમ હજી ઘડાઈ નથી અગર તાથ ઉત્પત્ત થયો નથી. ચેપી દરદીઓને રાખવાની જગાએથી સ્વરક્ષણની પ્રેરણાથી જેમ માણસ દૂર રહે છે, તેમ જ તેણે દારૂના પીગથી દૂર રહેતું જોઈએ આરોગ્યની વ્યાખ્યામા ઉચ્ચ સત્તાશ્પ ગણાતા ડૉ રિચર્ડ્સન કહે છે કે, આરોગ્ય, સુખ અને જીવનનો વધારેમા વધારે દગલપાજીથી નાશ કરનાર ચીજ આદેશ્વર-દાર છે.

ડેવિડ ક્લાર્ક ફિલ્ડ કહેતા કે, ‘સ્વરક્ષણનું મારું મિશ્નર કસરત છે. હું ઘણો મિતાયારી માણસ છું અને હમેશા મિતાયારી રહેતો આવ્યો છું. મેં મારી મલાળ ગખી છે અને મારું શરીરનું બંધારણ સારું છે. આ જને કારણથી જ હું આટલું આરોગ્ય ભોગવી શકું છું, ખરેખર જિંદગીનું રક્ષણ કરનાર મોટામાં મોટી વ્યાખ્યા પરિશ્રમ અથવા કસરત છે.’

નિમિત્ત અથવા અથવા કસરતથી બ્યારે શરીરના હિંદ્ર ઉઘાડા રહે છે; લાગે કંપનાનાં હિંદ્ર, કલુષિત વિષયો તેમાં દાખલ ન થાય તે માટે બંધ રહે છે. સારા શરીરમાં જ મારું મન રહી શકે

છે, એ સૂન હવે લોકો ધણી તાગી ગીતે તમને છે ઈન્નેનો મહાનમા મહાન ઉપદેશ ફેડગીક ડબલ્યુ ગેબર્નન કહે છે, કસરન અને શારીરિક બધારણુની વાસ્તવિક વ્યવસ્થા ઉપર જીવનના વિચારોનો આધાર શા માટે રહે છે તે વિષય ખુબખુ અદ્ભુત છે

આરોગ્યપૂર્ણ વિચાર અને મિદ્ધિતો આરોગ્યપૂર્ણ મનમાથી જ પ્રગટ થઈ શકે, આરોગ્યપૂર્ણ શરીર ન હોય તો આરોગ્યપૂર્ણ મન હોઈ શકે નહિ

એક દુ ખ આપનાર દગ્ગના સબધમાં એક સુનતાને એક પાતાના તખીબની સલાહ લીધી તખીબે જણ્યુ કે માન તાજી હવા અને કસરતની જ જરૂર છે, અને એ સહી સાહી જાગતોની જગતને બહુ ઓછી કિમત છે, તેથી તેણે કહ્યુ 'હ્યો, આ એક દડો, એમાં મે ન મળી શકે તેવો અને મિમતી પાસો લાગે છે, તમો નામદાર આ બેંડ લો અને જ્યાં સુધી તમને જરાબર પગસેવો થાય ત્યાં સુધી દડાને બેંડ લગાવ્યા કહો હમેશા તમારે આમ કર્યા કરવુ ' સુલતાન આ સૂચનાને અનુસરીને ચાલ્યો અને તે માન કસરત કરતો હતો એવો ખનાન આબ્યા સિવાય તેણે દરદ મટી ગયુ

સિદ્ધિ કહે છે કે, કસરતથી માણુઓ તદુરન્ત રહે અને આન હી સ્વભાવથી ઉત્સાહમાં રહે તો તેઓ કદી રૂદ્ધ થાય નહિ

પણ માત્ર આન હી સ્વભાવ અમર માન કસરત કરતા કામથી વિરોધ પ્રમાણુમાં હીર્ષાયુધ્ય મળે છે

સધિવાથી દુ ખી અને ખાલી કે પનાઓથી ભરપૂર મદમિથી તથા બહુ લાકથી દુ ખ પામેલા તથા સુવાગા બિજના અને ભારે ખોરાકથી પોષાયેલા એક સુસ્ત પેસાદા માણુસને ડો એખરનેથીએ એક સનાહ આપી હતી કે, 'દિવસના ૬ થે સ ઉપર તેણે પોતાનુ શુજરાન ચનાવવુ અને તેટલુ જ ભતે કમાઈને ચનાવવુ ' ખરેખર આ ઉપદેશ મોના જેવો છે બિચારો ઘણા પેસાદાર લોકોનો અર્ધો

અર્ધ ખરાબ સ્વભાવ, તેમના કકાસ, કસેશ અને ઝઘડા એથી મટી જરો હાલ જે ઘણા ઉત્કૃષ્ટ મગજ ઉપયોગ વગર જમડી ગયા છે, તે ઉપરનો કાટ તે ઘસી નાખજે

પીટર કુપરને જ્યારે પૂછવામાં આવ્યું કે, તેણે પોતાનું શારીરિક અને માનસિક બધી શી રીતે જળવાયે ગયું છે ? ત્યારે તેણે જવાબ દીધો હતો કે, ‘ હું ઉદ્યોગી રહું તે માટે હું કાંઈક ને કાંઈક ખોળા મહું હું કાંઈ પણ કરતા રહેવું, એ માણસે લેવાની સારામાં તારી દવા છે વર્ષો પહેલાં જ્યારે નેત્ર વર્ષમાં હું પહોંચી જઈશ એવી મને આશા નહોતી ત્યારે જેટલી સહેલાઈથી હું દાદરો ચડતો જિતરતો તેટલી જ સહેલાઈથી હાલ અહીં પણ ચઢી શકું છું

જિંદગી બહુ બહુ તો એક લડતમાન છે આપણે લાગ્યે જીવવાની સ્થિતિમાં આવીએ છીએ, તેવામાં તો આપણે મરવાની શરૂઆત કરીએ છીએ જીવન અને મૃત્યુ આપણા શરીર ઉપર સત્તા મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરે છે અને આ પ્રયત્નનું શુ પરિણામ આવશે તેની આપણને જોઈએ તે કરતા વધારે ખાતરી છે માનવજીવનના શત્રુઓ દરેક બાબતે સંખ્યાબંધ જિલા છે જન્મથી મૃત્યુ સુધી એક હજાર રોગ આપણી પાછળ ને પાછળ ચાલે છે આપણે જે ખાઈએ છીએ, આપણે જે પાણી પીએ છીએ અને આપણે જે હવા લઈએ છીએ તેમાં આ શત્રુઓ છુપાઈ રહે છે આરોગ્યના નિયમ વિરુદ્ધ વર્તન ભૂલ, મૂર્ખતા આ માટે આપણી જિંદગીરૂપી ક્ષિપ્રામાં પ્રવેશ કરવા માટે તેઓ રાહ જોતા રહે છે

દુષ્કાળ અને આર્થિક અવદશા પછી તરત જ મરકી પેદા થાય છે રોગના જ તુ જે શરીરમાં કેટલાક વર્ષથી છુપાતા આવ્યા હોય છે, કદાચ શરીર મજબૂત અને જળવાન હતું ત્યારથી છુપાતા આવ્યા હોય છે, તે જ્યારે આરોગ્યની લીગથી શરીર જરાક નીચે જિતરે છે અને ટકી રહેવાની તેની હમેશની શક્તિ ખાય છે, ત્યારે એકદમ

અત્તર કરવા લાગે છે

વડાણ ઉપર પચાસ વર્ષથી પડી રહેલી એક જૂની પેગીમા ના ખારવાના લગ્નકામા રટેના જગુમાથી આખા યુરોપમા કોલેરા રેલાયો હતો. કોલેરા ફાટી નીળળવા નેટલી સ્થિતિએ આવવા માટે ૫૦ વર્ષ સુધી તેમને પડી રહેતું. પડયુ આરોગ્યની જે મર્યાદા તેની નીચે આપણા શરીર મદી જિતતી ન જાય તે માટે હમેશા આપણે કાગજી રાખતી નેત્રએ એકમો દરદના જગુ આ મર્યાદાની નીચે રહે છે અને આપણી કાઈ પણ જૂન, કાઈ પણ નળગાઈ માટે તેને કાઈ પણ પગ મૂકવાની જગા મળે તે માટે તેઓ સદા નેઈ બેસે છે. આ રીતે માનવસમાજમા નેઓ શરીરે નળળા દોષ છે તેમના ઉપર દુર્ગુણનો પહેલો હુમલો થાય છે. પુખ્ત માણસો આરોગ્યમા નાળા દોષ છે તે કારણથી જ ખરાબ સ્વભાવના દોષ છે. ઘણા યુવાનો તાજી હવા, ઠંડક પાણી અને કમરતના ફાયદા જાણતા નથી તેથી જ તેમની નૈતિક અનદશા થાય છે.

કુદરત દયાળુ છે અને કાઈ પણ જાનનું કામ અધિક અવધવ આપી શકતો નથી. તો તેનો બદલો માણસને તે બીજી રીતે વાળી આપે છે. તમે જો બહેરા, મૂઝા અને આધળા હસો, તો કુદરત તમારી સ્પર્શોન્દ્રિયને સુદર ખીનવો.

બહુ બેચેન કામકુ તાકીદે તેની પકક, ખચ બોઈ દેશે પરંતુ કાઈ પણ યથેતુ ગુકસાન કુદરત કરવા માટે ઈશ્વરના મદિરમા માનવશરીરમા પેસવાની કાણુ હિમત કરો ? જીવ વગરની માટીમાથી નીકળી ગયેલો જીવ આણુવા માટે કાજામા ગણા માણુતનું ડહાપણુ પણ કામમા આવતું નથી. જગતના સઘળા રસાયનપેતાઓ એકા થાય તોપણ તેઓ લોહીનું એક ટીપું બનાવી શકે નહીં. તેમ જ થાકી ગયેન હૃદય જે એક વખત બંધ પડી જાય છે, તેને તબીબોની મમે તેવી શક્તિ પણ પુનઃ જગૃત કરી શકતી નથી. કાઈ પણ

ડોક્ટર પોતાનો હાથ નાળુક મગજ ઉપર મૂકી તેને ફરી વિચાર કરતું કરી શકતો નથી

પરંતુ જોઈ પણ અનિષ્ટ અટકાવવાનું કામ તો માણસના હાથમાં છે માણસ જો દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવવા ધારતો હોય તો તેણે મનિ સર્વજ્ઞ વર્જયેત્—એ સૂત્ર દરેક કામમાં ધ્યાનમાં ગણવું જોઈએ

ડૉ રિચર્ડસન કહે છે કે, પ્રાણીઓની પુખ્ત વયે આવવાની જે ઉંમર હોય છે તેનાથી જગણુ તેનું કુદરતી આયુષ્ય હોય છે આ પ્રમાણે માનવજીવન દોઢસો વર્ષ સુધી લખાવવું જોઈએ આ દીર્ઘાયુષ્ય મેળવી શકાય છે, એ વાત રશિયન આખ્યાયો ઉપરથી જાણીએ આવે છે ૧૮૮૧ ની સાલમાં તે દેશમાં ૧૦૦ અને ૧૦૫ની વચ્ચેના ૮૫૮, ૧૧૫ અને ૧૨૦ વચ્ચેના ૧૩૦ અને ૧૫૦ અને તેથી કાંઈક વધારે ઉંમર વચ્ચેના ૩ મરણ નોંધવામાં આવ્યા હતા પણ રશિયામાં તેમ સઘળા યુરોપિયન દેશોમાં એક બાબત આશ્ચર્ય પમાડે છે, અને તે દરેક બાબત વિચારપૂર્વક કરવામાં આવે છે તે છે દરેક જણને પૂરતો વખત હોય છે ઓરિફામાં જ્યાંબધ માલના સ્ટોગ અને બેંકા બપોર અને બે વાગતાની વચ્ચે બધ થાય છે યુરોપિયનો ખાસ સમજે છે કે અતિશય ઉદ્યોગ પછી આરામ મેળવવો જોઈએ અને લાખી મુદતથી ચાલી આવતી મહેનત વિવેકપૂર્વક આગળપાછળનો વિચાર કરીને કરવી જોઈએ

જેમ્સ ટી ફીલ્ડ્ઝ કહેતો કે ‘હું યુવાન હોત તો સમયની ગોંડવણ વધારે ચારી રીતે કરત જોટલો ધણા છોકરાઓ સૂઈ રહે છે તેના કરતા હું વટેયો સૂઈ જત ’ પૂરેપૂરો આરામ જ્યારે ઠીક કરીને લેવામાં આવે છે ત્યારે તે મનને તેમ શરીરને જોટલો આરામ આપે છે તેટલો બીજી કાંઈ ચીજ આપતી નથી

ગેડસ્ટન કહેતો કે, ચારી આખી રાજદારી જિંદગીમાં પાર્લમેન્ટની મીઠી પડ્યું તકરારને જ જે પાંચ મિનિટ પણ હ જાગ્યો નથી

હૈરેસ ગ્રિલી કોચેમની સારીની બેઝર્મા બેસવાને ના પાડતો તેનો સૂવાનો વખત થતો કે તરત તે કોચેસ છાડી જતો.

ચેન્ટ કહેતો કે, 'નવ કલાકના આરામ સિવાય હું કાંઈ પણ કરી શકીશ નહિ'

સૂવાનો મોડો વખત એ મૃત્યુનો અરાજક પડછાયો છે ઉભારા, અનિયમિત ખોરાક, કસરતની ખામી અને ખીણ રીતના અમિતાચાગથી ઉત્પન્ન થતા અનિદ્રના નિવારણ માટે સોડાને દવા વાપરવાની ટેવ પડી ગઈ છે, પણ હવે તેઓને જ્ઞાન થવા લાગ્યું છે કે, વૈદ્યો જે કાંઈ વધારેમા વધારે મદદ કરી શકે તે માન દગ્દી ઓને આશામા રાખવા, તેમને હિતસાહ્યુર્ણ રાખવા અને આગેમ્યના સામાન્ય નિયમો પળાવવામા તેમને મદદ કરવામા જ આવી રહે છે

મોસિયર કહે ■ કે જે રોગ વિશે વૈદ્યોને કશું જ જ્ઞાન હોતું નથી તે મટાડવાને, જે શરીર વિશે તેઓ થણુ ઓછું જાણે છે તે શરીરમા, જે દવાઓ વિશે તેઓને જૂજ માહિતી હોય છે તે તેઓ રેડ છે

મોસિયર તેના દાક્તર વિશે કહે છે કે, અમે બે વાત કરીએ છીએ ખરા, પણ હું તેની દવા લેતો નથી; અને તેથી જ સાળો રહુ છું એક બીજા પ્રત્યે તેણે જણાવ્યું છે કે, દગ્દી કુદરતથી સાળો થાય અગત્ય દનાથી મરણ પામે ત્યાં સુધી પૈસા લઈ માદાના ઓરડામાં નજીવી બાળતો વિષે વાતો કરવાનું કામ કરનાર માણસ તે દાક્તર.

નજી દામ્તરોને રોડા પહેલો દાક્તર ક્વાચેટ (શાંતિ), પછી ડૉ મેરિમેન (આનંદ) અને પછી ડૉ ડાયેટ (જોગક)

આપણી માન્યતાઓ અપ્રજ અને મંદવાડિયા આદર્શ ઉપર રચાયેલી છે, તેવા નમૂનાથી કાંઈ આદર્શ શરીર ગ્યો શકાય નહિ

। મનુષ્ય-જાતિની શારીરિક મરદાનગીને તેના બધનમાથી મુક્ત કરી ઉચ્ચ પક્તિ ઉપર લઈ જવાની જરૂર છે. તે જોતા તેમ જ મહાન ધર્મોપદેશકોએ આપણને માન સંપૂર્ણ થવાને જ નહિ પણ પ્રભુના જેવા સંપૂર્ણ બનવાને આજ્ઞા કરી છે, તે બાબત પણ આપણે સંપૂર્ણ બની શકીએ તેનો પુરાવો છે. જે આદર્શ, તૃપ્તિઓ અને આકાંક્ષાઓ પરિપૂર્ણ કરવાની આપણામાં સત્તા ન હોય, તેવા આદર્શ, તૃપ્તિઓ અને આકાંક્ષાઓ આપણને આપીને પ્રભુએ આપણી મશ્કરી કરી નથી આપણે જે કાંઈ કરીએ છીએ તેના કરતા વધારે કરી શકવાની આપણામાં શક્તિ છે એવું જ્ઞાન પણ આપણને બતાવી આપે છે કે, આવી મપૂર્ણતા શક્ય છે અને તે સંપૂર્ણ આદર્શ સુધી પહોંચવા માટે યાચ ને ધ્યાય આપણને સમય અને તક મળે છે જ માણસને પોતાના આત્મામાં શારીરિક તેમ જ નૈતિક મનુષ્યત્વનો આદર્શ છે અને જેણે આ આદર્શ આપ્યો છે તે તેની પરિપૂર્ણતા માટે તક આપતો જ

આપણે જોકે મૃત્યુને રોકી ન શકીએ પણ આ બાબત તો બાંધીતી જ છે કે, ખાસ કરીને યોગકના મળધમાં આરોગ્યના નિયમ પાળવાથી આપણે તેને ઘણો લાભો સમય મુવત્તરી રાખી શકીએ વૃદ્ધાવસ્થાના મુખ્ય લક્ષણ, 'માનવશરીરમાં સરેશ જેવા ચીકણા અને રેસાવાળા થર બાકે છે તે ઉપરથી જણાઈ આવે છે. આ થર ધીરે ધીરે ઢાડકા જેવા બની જાય છે માણસની જિંદગીની શરૂઆત તરેશ જેવા ચીકણા પદાર્થની સ્થિતિમાંથી થાય છે અને તેનો અંત ઢાડકાની સ્થિતિમાં આવે છે બાલ્યાવસ્થામાં સુવાળાપણ અને વૃદ્ધાવસ્થામાં કઠણાઈ રહે છે. બાલ્યાવસ્થામાં આ સ્થિતિ ધન્યવાનગ છે, પણ આપણે જેમ મોટા થઈએ તેમ, એમ ધારવામાં આવે છે કે કારમોનેડ અને ફોસ્ફેટ્સ ઓફ લાઈમ* જે મુખ્ય

પદાર્થથી આ રૂપાંત થાય છે, તે ઓછા અને ઓછા સેવાથી આપણે આ કિસનો વધાર ન વધાર અનુભવ કરી શકીએ આ તેનું પદ્ધિપૂર્ણતા માટે સાગમા નામે પેષ પદાર્થ ગાળે પાણી છે, બ્યાર ખાનાના પદાર્થોમાં અંત, રૂઝ અને શાક, બાકે મિદાનો હળના વગેરે સાગ છે આમા તેમ જ બીજી જાળનોમા કુદરતને જીવવાનો આરામા સ્થાન મળે તેના માયદા જાળવાનો અને તેને અનુસરીને આલવાનો છે

શરીર એક સાથે નોમ્ છે તેની તરફ આજ વર્તન રાખીએ તો તે તમારુ કામ મરુ તેની જરૂરિયાતો તરફ ધ્યાન આપીએ, તેની સૂચનાઓ માયાગ્રુપણે અને ધીગજથી સાંભળીએ, કાઈક લાભનની દક્ષિણે તેની જરૂરિયાતો પ્રગટાવાન આગ્રજથી સમજ દેશે તો તમાગ આ ધ્યાનનો બ લો વ્યાજ આથ તમને મળે, પણ તેને તમે અત્યંત બોનથી દબારી દેશે, દુખ દેશે, મૂઝવશે નોકરને બદલે તમે તેને શુભામ બનાવના, તો તે ધણું બળાવે નહિ, પણ ગધુમાના થાકેલા છોટની માફક તે બેસી જશે અને અરણ્ય પામશે

હે પ્રભુ, મૂર્ખાઈવાળા આ મદિગે (શરીરે) તારા બનાવવા માટે તારે દિવ્ય પ્રેમ અર્પણ કરે ક્ષીણતા આવણુ થ.પણ અને અમિત મળા વ્યવહાર બ્યારે જીવનની નમતી ભીતિને પાયામાથી કમાવી ગયા છે, બ્યારે સૌના પર અધકાર હવાઈ બય છે અને કમગતના છેવા સ્તભ પણ તુટી પડે છે ત્યારે તારી દયાથી જ ચિત્તવમય થતી બિચારી મિટીને લઈ તેના દિવ્ય સ્વરૂપ ધ

૨૩ : ટુંકામાં પતવવું

‘મને માલૂમ પડયું કે એક ઉત્કૃષ્ટતા તો હું પ્રાપ્ત પડી શકું. અને સંશ્લેષ આ ઉત્કૃષ્ટતા હતી એ તે મેળવવાને સકપ કર્યો.’

‘માણસ નાજસલાનો સમાસદ હોય અગર વળા હેતુ, પણ લાપણમા લલામણ કરવા જેવી-ભાષણમાં આમ્મક બનાવનારી નીજ ગ હોય છે’ સિસેરો.

‘શબ્દો પાહડા જેવા છે, જ્યાં તે વધારે હોય તે ત્યાં તેની નીચેનો ફળપ અથ ભાગ્યે જ માલૂમ પડી આવે છે’

‘જેમ શબ્દો ઓછા તેમ મર્યાના વધારે સ્પષ્ટ’

‘તમે જે કાઈ બોલો અગર લખો તેમા યોગમા ઘણાનો સમાવેશ થશે.’

‘આપણું કહેવું સમન્વય અગર ન સમન્વય ત્યાં રામેપ ધણુ સાક કામ કરે છે.’

‘એમ્પી એકાગ્રતાને જ વિજય મળે છે’

માર્ક ટની માર્ક અમે પશુ કહીશું કે ટુંકામાં પતાવો મુદ્દા પર આવો. બ્યાથી તમે છોડી દેવા માગતા હો ત્યાથી જ-તેની ધણી નજીકથી જ શરૂઆત કરો. શાણપણુ તેમ મહસનમા પશુ મુખ્ય મહત્વની બાબત સંક્ષેપ છે. રત્નોની કિંમત માન જડ તોલથી થતી નથી. આપણા શ્વાસ માનથી જે હવાને આપણે ખસેડી શકીએ છીએ, તેના જલ્દાને એક જ જગ્યાએ દબાવી ગમવામા આવે-તેનો સ હોય કરવામા આવે, તો તેમા બદ્ધકના દારૂનું બળ આવે છે અને સગીન ખડકને પશુ તે તોડી શકે છે. સમજણપણાનો તો સચોટપણાનો નમ્ર નિર્જર મનમા થઈને વહે-પ્રકટ થાય તો તેની પાછળ ક્યારે રહેતો નથી, પશુ તે એક ધોધની માર્ક પ્રગટ થશે તો તેની અડફેટમા આવશે તે દરેક ચીજને તે ઘસડી જશે માન શબ્દો તો ઘણા સરતા અને જોઈએ તેવા છે, પણ જે વિચારે અન્યને બચત કરે છે અને પુષ્કળ લોકોને વિચાર કરતા કરે છે, તે સોનાની પેઠે ખાણુમાથી પ્રકટ થાય છે. સીસાની ગોળીના ખરામા ઘણા લાગ થાય તેથી તે જે નુકસાન કરે તે કગતા સીસાની ગોળી વધારે પ્રાણુધાતક નીવડે છે. જે તમે કાઈ સગીન કામ કરવા માગતા હો, તો એકાગ્રતા રાખો. જે તમાગ કામનો લાભ

બીજને આપવા માગતા હો તો થોડામાં સમાવેશ કરો. રૂઝ દેએટના સમકાલીન ને કાંઈ સ્પષ્ટ રીતે કહેવાને એક ક્યાક લે તે રૂઝ દેએટ એક મિનિટની વાતમાં હતી દેતો.

પોતાની પાસે આવતા માણસોને સાચરસ કળદયુ. ફીડ કરેતો કે, 'ટૂંકામાં હતી દો, વખત ઘણો કિંમતી છે.' સમયપાલન, પ્રમાણિકતા અને મક્ષેપ એ જીવનમાં માર્ગદર્શક સૂત્ર છે. લાંબો થવ સખતા નહિ. ધંધામાં પડેલા માણસને તે વાંચવાનો સમય હોતો નથી. તમારે કાંઈ કહેવું હોય તો ટૂંકમાં હતી દો. દોઈ પણ કામ એવું મહત્વનું હોવું નથી કે તે કાગળના એક જ તાવ ઉપર ન લખી શકાય. વર્ષો પહેલાં જ્યારે અલ્લેન્ટિકમાં હું 'દોરકુ' નાખતો હતો, ત્યારે એક ધણે અગત્યનો કાગળ ઇન્વેક્ટ મોકલવાનો પ્રસંગ આવ્યો. હું જાણતો હતો કે, તે વડા પ્રધાન અને રાણીને વાંચવાનો હતો. મારે ને કહેવાનું હતું તે મેં લખી નાખ્યું. કેટલાક કાગળ લખવામાં ગયા હતા. તે પછી હું વીસ વાર તે તપાસી ગયો. તેમાંથી કોઈ શબ્દ ઓછા ક્યાં. આ રીતે વાંચ્યો ટૂંકાં ક્યાં. આખરે મારે ને કાંઈ કહેવાનું હતું તે એક કાગળમાં મેં મમાવી દીધું. પછી મેં ટપાલમાં તે કાગળ મોકલ્યો. થોડો સમયમાં મને તેનો ઉત્તર મળ્યો. જવાબ સંતોષકારક પણ હતો; પણ આ જ કાગળ માટે મેં ૭ કાગળ ભરી કાઢ્યા હોત તો મને તેવો સંતોષકારક જવાબ મળ્યો હોત એમ તમે ધારો છો ? ખરેખર ન જ મળત. લેખન તેમ જ વાણીમાં ટૂંકામાં પતાવવાની રેવ એક વિશ્લ બક્ષિસ છે, અને સમય-પાલનથી ધણું માણસો દોલતમંદ થયા છે જો તમે દોઈને પણ અમુક વખતે મળવાનો વાયદો કરો તો ખાતરીથી તે જ વખતે તેને મળો. આ ઉલોગી સમયમાં ધંધાદારી માણસને એક મિનિટ પણ શુભાવવાનું પાલવી શકે નહિ.

ધંધાદારી માણસને ધંધાના સમયમાં મળવા જાઓ તો ધંધાને અનુકૂળ રીતે, વ્યાવહારિક રીતે તેને તમારું કામ કહો અને જ્યારે

ધંધાને લાગતું કામ બંધ થાય કે તરત તમારા પોતાને કામે લાગી જાઓ અને ધંધાદારી માણસને ધંધે લાગવા દો.

એ. ટી. સ્ટુઅર્ટ પોતાના સમયને પોતાની આપણ તરીકે ગણતો. દોઢ પણ માણસ પોતાનું કામ બહારના બારણા આગળના પહેરે-ગીરને અને પછી ઓફિસ આગળના બીજા પહેરેગીરને જણાવે નહિ, ત્યાં સુધી તે તેને પોતાની ખાનગી ઓફિસમાં દાખલ થવા દેતો નહિ. મુલાકાત લેનાર એમ કહેતો કે, ખાનગી કામ છે તો પહેરેગીર કહેતો કે, મિ. સ્ટુઅર્ટને દોઢ કામ ખાનગી નથી. બ્યારે માણસ ઓફિસમાં દાખલ થતો ત્યારે તેને પોતાનું કામ ટુંકામાં પતાવવું પડતું. સ્ટુઅર્ટના મોટા ખાતાનું કામકાજ એવી પદ્ધતિથી અને તાકીદથી કરી નાખવામાં આવતું કે પ્રતિરૂપથી વ્યાપારીઓને તેથી આશ્ચર્ય થતું. કામકાજમાં નકામો વખત ગાળવો, રમતરોળિયાં કરવાં અગર મૂર્ખાઈમાં વખત કાઢવો એવું હતું જ નહિ. સવારથી રાત્રી સુધી ‘ધંધો’ એ જ તે ખાતાનું સત્ત હતું. ધંધાના વખતમાં મિત્રોની વાતોમાં ભળવા તે ના પાડતો. એક મિનિટ પણ ગુમાવવાનો તેને વખત નહોતો.

કેનસો કહે છે કે, ‘સાચી મુરુચિ થેડા શબ્દોમાં ઘણું કહેવામાં, આપણા વિચારની પસંદગી કરવામાં આપણે જે કહીએ તેમાં ક્રમ અને વ્યવસ્થા, રાખવામાં અને શાંતિથી બોલાવવામાં રહેલી છે.’

સધે કહે છે કે, ‘જો તમારે મર્મભેદી બોલવું હોય તો ટુંકામાં પતાવો. જેવું કિરણનું છે તેવું જ શબ્દોનું પણ છે. તેમનો જેમ થોડામાં સમાવેશ કરવામાં આવે તેમ તેની અસર વધારે થાય છે.’

સ્ટીલ કહે છે કે, બ્યારે સાદી સત્ય વાત કહેવા સિવાય માણસને બીજી દોઢ તદખીર કરવાની હોતી નથી ત્યારે સંકુચિત મર્યાદામાં તે ઘણું કહી શકે. ગ્રીસના સપર્ષિ(સાત શાણા માણસ)ની કીર્તિ બે અગર ત્રણ શબ્દના માત્ર એકાદ વાક્ય ઉપર ઘણું લાગે રહેતી.

પ્રજાઓનું કહાપણ તેમની કહેવતોમાં રહેલું હોય છે.

ટાયરન એડવર્ડ્સ કહે છે કે, ‘કાંઈ પણ કહેવાનું હોય, તે કહી નાખો અને તે કહી રહો એટલે બંધ કરો.’

અને અથડાતી પટકાતી ચાલતી તેની ગાડી હવે આપણે કદી જોઈશું નહિ પીટર ડુપર મૃત્યુ પામ્યો છે પાર્ટન કહે છે કે, એક પાડોશીના આ શબ્દો ન્યૂયોર્ક શહેર અને મસ્થાના સઘળા લોકોની લાગણી ગતાની આપે છે હડસનથી ગ્રેટ લેક્ઝ મુધી અને સેટ લોરેન્સથી એલિથેનિઝ મુધી વાવટાઓ અધીં કાઠીએ ઉતારી પાડવામાં આવ્યા હતા ૧૮૮૭ની સાલમાં એપ્રિલ માસના અમુક દિવસે તે ૮૨ વર્ષ પહેલા જન્મ પામેલા એ સાદા નાગરિકને આટલું બધું સન્માન શા માટે આપવામાં આવ્યું હતું ?

પીગના બચપણમાં તેનો બાપ ન્યૂયોર્કમાં ટોપીઓ બનાવવાનું કામ કરતો અને જોન જેકબ એસ્ટરની પામેથી લીધેના ચામકાની રવાવાળા સારી ટોપીઓ બનાવતા તે રીખ્યો ન્યૂયોર્કમાં કાઈ ધધો રીખવા દેવા માટે તેણે પોતાના બાપને મમજવ્યો.

એક ગાડી બનાવનારને તેણે પૂછ્યું ‘તમારે ત્યાં ઉમેદવાગની કાઈ જગા છે ?’ તેને પૂછવામાં આવ્યું કે, ‘તમે આ કામ કાઈ જણો છો ?’ જવાબ મળ્યો ના, સાહેબ ‘કામ કરવાની તમને તાલીમ છે ?’ ‘હા, સાહેબ ‘જો હું તમને રાખું તો તમે તમારા વખતમાં સારું કામ કરશો ?’ પીટરે લા પાડી અને વડના પચીસ ડોલર અને ખોરાકી સાથે ચાર વર્ષ મુધી તેણે સખત કામ કર્યું પેડાના મધ્ય ભાગમાં સાનમાં વેહ પાડવાનું તેણે એક યત્ન બનાવ્યું આ યત્ન તેના રોડને ધણ લાભકારક થઈ પડ્યું.

શાળામાં દાખલ થવાના બાળકોના સાધારણ હક્કની તેને ના પાડવામાં આવ્યાથી, દિવસે પોતાના ધધાનું કામ કરી શકે અને સાજો પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધાવવામાં મદદગાર થઈ પડે તેની શાળા રોધી મદદવા તેણે તજવીજ કરી તે વખતે તેની શાળા નહેાતી, પણ તે મુલાન સ્વગત કરેલા લાગ્યો ‘જો કદી હું માગધધામાં આવ્યા થઈશ અને મને જરૂર હોય તે પ્રતા હું વધારે

મિલકત મેળવીશ તો ઉમેદવાર છોકરાઓ, યુવાન યાત્રિયા અને કારખાનાંમાં કામ કરનારાઓ માંજે જાન મેળવી શકે તેવી એક સંસ્થા ન્યૂયૉર્કમાં સ્થાપવા હું પ્રયત્ન કરીશ.’

તેણે પોતાની ઉમેદવારી પૂરી કરી તેટલામાં ૧૮૧૨ ની લગ્ન-ઈને લીધે માડીઓનો ધંધો ભાંગી પડ્યો; પણ તરત જ કપડાંને માટે તથા તેની બનાવટને માટે મોટી માગણી થવા લાગી. કપડાં ઉપરની રવાટી કાલજી ગાખવાના એક ધંધની પીટરે શાધ કરી, પણ માગણીને પહોંચી વળાવ તેટલાં વંચ તે બનાવી શકતો નહિ. મારા વિગ્લ સાથે તેણે લમ કહ્યું. આ સમયે તેની આખી જિંદગીમાં એક કિંમતી રતનનું કામ કર્યું.

સુમેલ ઘઈ, વિદેશી માલ જથ્થાળાંધ આવવા માંજો અને પીટરની માગણી બંધ પડી. પછી તેણે પેટીઓ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેમાં તેને ફતેહ મળી નહિ. તેણે કરિયાબાની એક વખાર ખરીદી લીધી અને એક વર્ષ પછી તે આળાદ ધવાની સ્થિતિમાં હતો, તેવામાં એના એક જૂના મિત્રે કહ્યું : ‘હું મારા છોકરાને માટે સરેશનું કારખાનું બાધુ છું; પણ હું ધારું છું કે તેમાંથી નફો મળજાણું તેનાથી અગર માગથી બની શકે તેવું નથી; પરંતુ નમે તે ચોક્કસ કરી શકો એવા માણસ છો.’ મિ. કુપરે કહ્યું કે, ‘હું જઈને જોઈશ.’

તેની કિંમત ૨૦૦૦ ડૉલરની હતી. પીટર કુપરની પાસે લગ્ન-લગ તેટલી જ રકમ હતી. સરેશ કેવી રીતે બનાવવો તે વિષે તેને કશું જાન નહોતું અને તે માત્ર એટલું જ સમજતો કે રશિયામાંથી આયાત થતા માલ સાથે સરખાવતા અમેરિકન માલ તદ્દન કચરા જેવો હતો; પણ તેણે ૨૦ વર્ષ સુધી કારકુન, હિસાબ રાખનાર, વેચાણ કરનાર અગર આડતિયા વગર કામ કર્યું; અને દર વર્ષે આ ધંધામાં તેણે ૨૦૦ ડૉલર પેદા કરવા માગ્યા. તેના માણસો જ્યારે

સાત વાગે કામ ઉપર આવતા, ત્યારે જોકના હાથે જ અગ્નિ ચેતવેલો તેઓ હમેશાં જોતાં, જપોર પહેલા સરેશ બિંદુને તે ઉપર તે પોતાની જાતે પૂરેપૂરું લક્ષ આપતો અને જપોરે તે સરેશ વેચવા શહેરમાં નીકળી પડતો સાતે તે ચોપડીઓ ટપાલમા ખીડતો અને જાળકા આગળ વાંચતો.

૧૮૨૮માં એક લાખ અને પાંચ હજાર ડોલર આપી તેણે નવું હજાર એકર જમીન બાલ્ટિમોરમાં લીધી. બાલ્ટિમોર અને બ્રાડિયો રેલવે બાધવાનું કામ તે વખતે ચાલતું હતું, પરંતુ ટેકરાઓના સ્થળથી અલગ રહેવા માટે લાઈનને વાકમાં ગમ્મવાની જરૂરથી ખર્ચ થયું જ વધી ગયું. આવા વાકા ગસ્તા ઉપર એન્જિન નહિ ચાલી શકે એમ ધારવામાં આવ્યું અને તેથી ગ્રેટહોલરે આ યોજના પડતી મૂકવાની વાત કરવા લાગ્યા. યોજના પડતી નહિ મૂકવા માટે કુપરે આગ્રહ કર્યો અને આવા ગસ્તા ઉપર ચાલી શકે તેવું એન્જિન બનાવ્યું અને આ રીતે કંપનીને નાણાં માધી બચાવી

જ્યારે તે ૬૦ વર્ષનો થયો ત્યારે પોતાના જુદા જુદા સાહસમાં શેઠાચેલી થાપણ ઉપગત તેની પાસે ૭ લાખ ડોલર થયા હતા તેટલા વખતમાં દરેક મોડમાં સાજની શાળાઓ (૨૧-નીશાળાઓ) ઉઘાડવામાં આવી હતી, ને શુ કરવું તે બાબતની શંકાઓમાં તે હતો; તેવામાં તેણે પેરિસની અનેક વિદ્યા-હોલરનું શિક્ષણ આપનાર શાળાની વાત સાંભળી અને તેણે તે ઉપરથી પોતાની યોજના ઘડી ઢાઢી કરી-યાણના પોતાના જૂના સ્ટોરની જગા ઉપર સાત લાખને ખર્ચે તેણે શહેરને બક્ષિસ તરીકે 'કુપર યુનિવર્સ' બાધી આપ્યું. તે પછી આ સંસ્થાને સંખ્યાવત્ કરતો ગયો છે અને તેની આ સંખ્યાવતનો આકડો વીસ લાખ ડોલર થાય છે જ્યારે આ સંસ્થા ખુર્શ મૂકવામાં આવી ત્યારે બે હજાર મુલાન સીપુરયોએ તેમાં દાખલ થવા અરજ કરી. ત્યાંથી ફેટલાય હજારો મનુષ્યો ઉપયોગી જીવન ગાળવા માટે આ સંસ્થામાં જઈને લાંબા ગાળા જે આવા આગમન ગાળે ગાળે

પણ ઉપર જ ગાવેલી ગીને પોતાનો નોંધ પ્રસિદ્ધ કર એ વાસ્તવિક છે

આદર્શનું મહત્ત્વ, તેને સપાદન આપવા માટેની પ્રયત્ન અને મહેનતનું એ ઉદાહરણ માત્ર પૂરું કુપરનું જ નહીં, પણ તેને પ્રસિદ્ધ કરવા માટેની પ્રયત્નનું એ ઉદાહરણ છે. તેની ભવિષ્યના જ તેની ભવિષ્યની આગાહી આપે છે

જિજ્ઞાસુ છે કે આપણી તૃપ્તિઓ અર્થમાં મુખ્ય મગજવાની છે જ નહીં ધર્મથી જ ધર્મના હિસાબે ઉદયમાં ગમે છે અને ઉદયમાં પુનઃ જન્મ આવે છે તથા તેઓ પોતાના માતાપિતા માટે દુઃખમાં ખાતર છે એમ પોતે જ જાણતા નથી, તેમ આપણા નિયમ પાલન કરવા માટે છે આત્માના અનિવાર્ય વિનાય પ્રભુને પ્રાર્થના કરનાર, ઉદય ધર્મનાર અને પોતાને જીવના છે એ જ જોઈને દર્શન પૂર્ણાંક દેવું નથી, તેવી પ્રીતિભાવી પ્રવૃત્તિ થાય છે.

મહાન ઋતિભાગ્ય માઈન્ડ એન્ડોરોને પ્રસિદ્ધિમના ખરોટમાં એકસો કરતાં મહાન ધર્મને જોયો આવી ગીતે તે પેકાયેલો હતો તેથી આશ્ચર્ય પામતા મરમાળ કારીગરે હિત દીધા 'મારે જીવવાનું માનુ રહે તે માટે હું શાગીએ જઈ છું.'

મેલિયા-સકલેનો કે, સત્યને મે માગ દાથમા પકડ્યું હોત તો મારે માટે દાથ ખોલીને તેને છોડી દેવું જોઈએ, જોયા દુ કરી તેને પકડી શકું

હિરેન્દ્રિયને કહ્યું છે કે, વિગતોની આપણી જાતિ અને વિચાર કરવાની આપણી વિનાશકારક દેવો આપણને જકડી રાખે છે નિર્મળ આદર્શના આવેશની આપણને આવશ્યકતા છે

ધર્મી જ હોશિયારીથી જ યતુ વાદકાપનું મમ હજમ એમ્બ્રોઈસ પાગેએ જોયું, સારે તે પોતે દ ખી જાણને સમજુકા કરી શકે તે માટે તેને વાદકાપ મરનાર તમીળનું કામ શીખવાની હતકા થઈ

પોતાનું આપ્તું દિલ અર્પણ કરી કરેલા અભ્યાસ અને સંભાળ-ભરેલા મહાવ્રતથી આ કળામાં બિયવપાથવ કરી શક્યો. તેને માણસ પડ્યું કે, હાલ લોહી વહેતું અટકાવવાને લાલચોળ કરેલા સળિયાથી, ખંદૂકની ગોળાથી થયેલા ઘા ડામવાનો અને પછી તેના પર બિઝળતુ તેવ લગાવવાનો રિવાજ છે લાલચોળ તપાવેલા અપુથી અગહેદન કરવામાં આવતું અને શારીરિક વેદનાની લાગણી ખંધ કરવાની વિદ્યા અજાણી હતી. બિઝળતા તેલ, લાલચોળ તપાવેલું ચાપુ અને લોહાનો પારેએ પરિત્યાગ કર્યો, તેને સુવાળા, નરમ પાડે તેવા પદાર્થો તેણે વાપર્યા અને ઘા ઉપર પાટા ગાધી લોહી વહેતું અટકાવ્યું. આ માણસ લેટિન જાણતો તેથી વિદ્વાન ડોક્ટરો તેના ઉપદાસ કરવા લાગ્યા. ફ્રેન્ચ સિપાઈઓ કહેવા લાગ્યા કે, ‘પારેને અમારી જોડે મોકલો, એટલે અમે ગમે તે દુસ્મનની સામે જઈશું અને ગમે તે થાક સહન કરીશું’.

એક અણુધડ, અણુગમો ઉત્પન્ન કરે તેવા, યુક્તિ વગરના આજસુ માણસમાં પણ પ્રેમની શક્તિ દાણે જોઈ નથી ? તે નત્ર વાણીમાં નિર્મળ, ઉત્સાહી અને આત્મહી બને છે, પ્રેમ તેના હૃદયની અદરની કવિતા બહાર આણે છે આ એક વિચાર, એક લાગણી છતાં તે કેવું જાદુ કરે છે ! આપણે જોઈ શકીએ જોવી દોઈ પણ બાબતનો તે માણસને સ્પર્શ થયો નથી, તોપણ તે તદ્દન બદલાઈ જાય છે. આ રીતે એક આકાંક્ષાથી માણસ તદ્દન બદલાઈ જાય છે, એક-આરામ અને સુસ્તીને તે ધિક્કારતો થાય છે, પરિશ્રમ અને આપત્તિને તે વધાવી લેતો થાય છે અને પોતાના દિવનમાં મોટામાં મોટા આવેશને સંતુષ્ટ કરવા માટે રાજ્યોને પણ તે હયમચાવી નાખે છે. માન મહત્વાકાંક્ષાથી ઘણા માણસો પ્રસિદ્ધિ અને ઉપયોગિતાની સ્થિતિએ પહોંચ્યા છે. આકાંક્ષા આગળ વધતી તેની ઇચ્છાઓને આકાંક્ષાની પેલે પાર લઈ જાય છે જો ઉદ્દેશ બરાબર હોય તો, વિગતમાં નિદગીમાં બહુ ભૂલો હોઈ શકે નહિ. તમારા હાથ ને કામ કરે છે તેને

તમારા હૃદયનું પ્રેતસાહન મળતું નેઈએ નહિ તો કામ દમ વગરનું થશે હન્ય કરતા હાથ ધણ વધાર આગળ વધી શકે નહિ

૧૯૭૪ માં ઓડિયોમાં ન્યાર મધનિરોધની લડત ચાલી ત્યાર દોઈ પછુ કોલેજમાં પ્રમુખ તરીકે પસંદ કરવામાં આવેલી પ્રથમ સભારી કાન્સિસ ઈ વિનાઈના આત્માના ઊડા પુમાં તેની ઘણી અત્તર થઈ તેણે પોતાનો ભારે પગાર મૂકી દીધો અને દિલથી મધનિરોધના પક્ષની ડિમાન્ડ કરવા લાગી તે અને તેની માતા ઘોડા વખતમાં તદ્દન તગડાનનમાં આવી પછા એ દિવસે તેને વાર્ષિક ૨,૫૦,૦૦૦ રૂબરૂની ન્યૂયોર્ક સિટીના નોર્મલ-ઇન્સ્ટિટ્યુટના પ્રેસિડેન્ટની જગા સેવાને માગણી થઈ વળા ગરીબી અને આકૃતની સ્થિતિમાં મૂંઝાર-ચિકાગો ડાપ્લુ સી દી કુ ના પ્રેસિડેન્ટ થવાને પછુ તેની માગણી કરવામાં આવી તેણે બીજી જગા પસંદ કરી દસ વર્ષ સુધી તેણે ગાડીઓમાં કામ કર્યું સરેરાશ રોજનું એક લાખનું તે કરતી એક વર્ષમાં ૨૦,૦૦૦ માર્ગોનો જવાબ આપતી અને એક મહિનામાં લગભગ ૨૦૦૦ માર્કલની મુસાફરી કરતી આ દસ વર્ષમાં તેણે અનેક પુસ્તકો, સેક્ટો ઓપાનિના, નિબંધો અને વર્તમાનપત્રોને પત લખ્યા સાચા દિવની મહત્વાકાંક્ષાથી તે પ્રેરાતી અછલ ભરેલી રીત, પૂરેપૂરી એકાગ્રતા શાંતિ અને આનંદી સ્વભાવ, એ તેની મમ કરવાની પદ્ધતિ હતી

સૌ દર્શી મીજ છે, એ અગ્રજ કાગીમરોને લીખવવાના પ્રયત્ન માં જોન રસ્કિને લગભગ પોતાની સઘળા ગિલકત અર્થો નાખી હતી

મિસ વિલાડે અગર રસ્કિનના જેવી મહાન આકાંક્ષાએ, તેની આકાંક્ષા રાખનાર તેમ તેની આજીવનજીવના સર્વને મુખ આપ્યું છે ૧૩માં કુઈ રાખના કરુણારહિત ચોલથી તેના લગભગ ૭૨ વર્ષના અમનમાં ફરે પોતાના ૧૦ લાખ મણસો સુમાર્યા ન્યારે તેનાથી ત્રીજા ભાગના વખતમાં, સત્તા મેળવવાના નેપોલિયનના તૃપ્ત નહિ

થઈ શકે તેવા લોભથી મુરોખે ૫૦ લાખ માણસો ગુમાવ્યાં.

પોતાના હમેશના વિચારોની જિંચાઈથી વધારે જિંચે માણસ કદી પહોંચતો નથી. માત્ર કોઈ કોઈ જ વખત આકાશમાં ઉડાસની પાંખો પર ઉડવું તે બસ નથી. આપણે તો હમેશાં ત્યા રહેવું જોઈએ. જે જિંચાઈએ ખીખઓ પ્રસંગોપાત અનેક મુશ્કેલી સાથે જઈ શકે છે, તે જિંચાઈએ જે સહેલાઈથી રહી શકે છે, તે ખરેખર મહાન પુરુષ છે. કુદ્ર ડહાપણની કહેવતો હમેશાં તમારા કાનમાં નાખી તમારી ઉચ્ચ આકાંક્ષાઓ, તમારી ઉત્કંઠાઓને નરમ પડવા દેશે નહિ. જે ગ્રમ નિસરણીનું શિખર આંખે કદી જોયું નથી, તે ઉપર ક્રમે ક્રમે આશા આપણને લઈ જાય છે. આશા આપણને જે ચીજ બતાવે છે તે આપણને મળતી નથી, છતાં જિંદગીને વિશાળ દૃષ્ટિએ જોતાં આપણે શીખીએ છીએ અને તેથી પ્રયત્નનો બદલો વળી રહે છે.

આશા બ્યાં ખેંચે ત્યાં આપણે જઈએ નહિ તો આપણે ધીરે ધીરે નિરાશા સાથે સરકી પડીએ છીએ. તમારી સ્થિતિને જિંચામા જિંચે શિખરે મહોઆડવા હમેશાં પ્રયત્ન કરો. જીવનનું જિત્યું ધોરણ તદ્દન જરૂરનું છે

અર્પણ કરુ છું

પછી પોતાના બહાદુર ઘોડાને એડી લગાવીને તેણે હેતી અને ટૂંકી સનામ કરી તથા બીડી બખોલમા તે ઘેડી પગો અને પડનાની સાથે જ બખોલ પુરાઈ ગઈ

એક મહાન પુરુષે કહ્યું છે 'જ્યારે તું બાળ્યાવસ્થામાં હતો ત્યારે નેપોલિયનનું જીવન મેં વાંચ્યું હોત તો મારું જીવન ઘણું જ બદલાઈ જતું મારામા જે માર્ગ વ્યવસ્થામાં વ્યવસ્થા થઈ શકવાની શક્તિ હતી તેનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરવાની મને આમંત્રણ થઈ રહત

માણુત્તની દૃષ્ટિ જ નીચી હોય તો તે ઉચ્ચ વસ્તુઓની કદા ધગવી શકે નહિ જે જીવિતમાં આપણે પહોંચી શકીએ નહિ તેવી જીવિતમાં જવાની ઉત્ક્રાંતિ અને તૃપ્તિઓ તેણે આપણામાં મૂકી જ નથી જોયે તે જોયે જવામાં જીવન વ્યતીત કરે જે માર્ગ આપણે મેળવીએ છીએ, તે આપણને જીવનશૈલીના ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સિખરે જે વાતાવરણમાં મહાન આત્માઓ નિવાસ કરે છે ત્યાં જવાને આપણને નિમનણ કરે છે આશા પણ આશા પૂરી પાડવી શક્ય છે એ બતાવનાર ચીજ છે જીવન ગંભીરતા સાથે, સચ્ચાર્થથી આગળ તથા વ્યતીત થતું જોઈએ, જીવન કાંઈ આજીવનની રમત અગર વિનોદ આપનાર અને પછી ભૂલી જવા જેવું કારણ નથી જીવન સત્ય છે જે સત્ય માટે આપણી પૂરેપૂરી જવાબદારી છે, તે સત્ય છે અને આદ્ય તારાથી ભરપૂર છે તે કરતા પણ વિરામ મર્ત્યોથી ભરપૂર છે આપણે જેને મહત્વાકાંક્ષા કહીએ છીએ, તે ગમે તેવી વિશેષ અંશમાં હોય તોપણ તેને વધારે મ્હી શકાય નહિ, કારણ કે જો તમે તમારું પ્રાપ્ત્ય મેળવી શકો નહિ તોપણ તમે જે પ્રયત્ન કરશો તેથી તમને સુખ જ મળશે જ્યાંને એક એવો વખત આવશે કે જ્યારે કીર્તિ મેળવવાની સુદર જગ્યા અને બહારના સંઘર્ષ લાભ અદરની શાંતિ વચ્ચે તથા દરિદ્રતાની, લાચારીની મસ્કરી જેવા માલુમ પડશે કાલમાં કાલ માણસોએ પણ પોતાની હૃદયમાંથી

સ્વાર્થમય આકાંક્ષાઓ ઉમેડી નાખવા સંભાળ રાખી છે રોકસપિયર તેમા ને દુર્ચ્છુમા ઝેટસો ઝાછો બેઠ જોતો કે તેને સદ્ગુણ ગણુવા માટે તેના દોષ ઝાછા ગણાયુ ઝેવા સુચોઝોની જરૂર તે ખતાવતો

એશિયાના માણસો હજારો વર્ષથી તેમના બાપદાદાના વખતથી ચાલતા આવેલા દળના સાકકાથી જમીન ખેડે છે અને વાકાચૂંકા આસથી સતોષ માને છે તેવો સતોષ પશુ યોગ્ય નથી, તેવી જ રીતે તમારી શક્તિની બહાર દોષ એવી ઇચ્છાથી ભરમાતા નહિ; તેમ જે ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવા માટે તમારી શક્તિ બિલકુલ પૂરતી ન હોય તેવી ઇચ્છાઓમાથી દુઃખ પામતા નહિ ઉપયોગી અગર સત્તાવાળા જીવનથી નામના કાઢવાની તમે ખાતરીપૂર્વક આશા રાખી શો, પરંતુ તે પશુ સ્વસ્થધારણના વિશાળ પાયો ઉપર તમે તમારા જીવનની યોજના કરો તો જ વળી એ નિયમ તરીકે, વિજ્ઞાનના ઉત્પાદોની માફક મહત્વાકાંક્ષાના ઉત્પાદો પશુ સ કૃત્રિમ અને પક્ષપાતી થાય એવા સલાહ ઊભા થાય છે અને કાર્વિન બ્યારે કુવાન હતો ત્યારે તેને સગીત અને કવિતાનો ધ્યો રોખ હતો, પશુ વિજ્ઞાનમા પોતાનું જીવન નિર્ગમન કર્યા પછી રોકસપિયરથી તેને કટાંગ આવતો એમ તેને માલૂમ પડ્યું તે કહેતો કે, તેને પોતાની બિંદગી ફગી ગાગવા માટે મગે, તો તે દરેરાજ કવિતા વાંચે અને દરેરાજ કવિતા સાંભળે, જોથી આવી બાબતોની કદર કરવાની પોતાની શક્તિ ગુમાવી દે નહિ

જુલિયા વોર્ડે છેએ કહે છે કે, દરેક બિંદગીમા કેટલીક ખરે ખરી ખાલી જગ્યાઓ હોય છે કે જે આદર્શથી ભરાવી જોઈએ; અગર તેમ ન થાય તો તે હમેશા નિષ્ફળ અને લાલ વગરની રહેતી જોઈએ

ગિયર કહે છે કે, માણસ આકાંક્ષા રાખે છતા પ્રતિનો સમય આવે ત્યા સુધી તે પૂર્વ રીતે સત્વર રહી શકે જીડુ અને આરામ લેવો એ એક જ સંતોષ વૃત્તિનો વિલામ છે

આદર્શ એ મનુષ્ય ઉપર હમેશાં હપાની મુનિ છે અને આ મુનિએ તારાઓની માફક બિન બિન દોષ છે તથા તેની બાંધે નિશાળનામાં, વિસ્તારમાં એકબીજાથી જુદી પડે છે.

આકાંક્ષાના પ્રકારથી જીવનની ખરી કૃતિ, અગર નિષ્ફળ નહીં થાય છે.

તારામાં સારો બિલિયર્ડ રમનાર, તારામાં સારો ઘોડો તાર કરનાર, તારામાં સારો ગાડી હાંકનાર, વોર્ડ રમમાં બેસી રાજ પ્રકરણની વાતો કરવામાં કુશળ માણુસ, ઉત્તમમાં ઉત્તમ જુગર્ડ અગર વધારેમાં વધારે લુચ્ચો થવાની માણુસ ઉત્કંઠા ગમે, તો તે પોતાના ધંધામાં પ્રતિદિ પળ મેળવે પાડુ બીજા માણુસો સાથે સરખાવના તેની વધારેમાં વધારે નામના પથુ જે માણુસ એક પ્રમાણિક ધંધા પસંદ કરે છે અને નિષ્ફળ જાય છે, તેનાથી પણ હસડી રહેશે. વિચારોના કાઈ બહુથી અગર ગમે તેવા મુદ્દર અને લબ્ધ દેખાવ આપતા રૂમતાના શબ્દમારથી નીચા માણુસ જીવો, કે અપ્રમાણિક પ્રમાણિક બની શકે નહિ

કેટલાક લોકો પોતાના પાડોશીઓ કરતા વધારે સાગે પાશાક પહેરવાની, તેમના કરતા વધારે સાગ મહાનમાં ગહેવાની ઉત્કંઠા ધરાવે છે રશિયાની મહાગણી બેન, જેણે પોતાના ગભ્યના સવળા પ્રતિભાશાળી લોકોને બરફના મહેલ બાંધવા એકાંક કર્યા, તેના જેવી આજકાલી પ્રકૃતિની સ્ત્રીઓ કેટલી બધી ટોચ છે ! ડિઝગવલી કહે છે : 'પથુ જે કાઈ યુવાન જીવું નહિ જીવે તે નીચું જ નેશે; અને જે આત્માનું ઉદ્ધવ જીવે નહિ હોય તેનું અધપતન થશે એ નહીં જી '

થિયોડોર પાર્કર કહે છે કે, પોતે કેવા માણુસ થવું જોઈએ તેની લાવના દરેકે માણુસને કેટલીક વખત યાદ છે ! જે સધળા

માણસો સુધારવા પ્રયત્ન કરે છે તેમનામાં, તેમના ખરા ચારિત્ર્ય દેરતા આ ભાવના વધારે સારી હોય છે. કાંઈ પણ માણસ પોતાની ભતથી એટલો બધો સંતુષ્ટ હોતો નથી કે જેથી તે કંઈ પણ વધારે જાની, વધારે સારો અને વધારે પવિત્ર થવા માગે નહિ.

આપણે કેવા છીએ, આપણે કેવા દેખાઈએ છીએ અને આપણે-કેવા થવાની આશા રાખીએ છીએ, તે સઘળાં વચ્ચે કેટલું શ્રેય ખવડાવનારું અંતર રહેલું હોય છે !

હોરૈસ માત્ર દહે છે કે, ઉત્કૃષ્ટતાની કલ્પના એ મનનો મંદિરો ભાવનાર ફૂલ છે; અને જ્યાં તે આરોગ્ય અને સ્વાભાવિક દશામાં હોય, ત્યાં હું આગાહી કરું છું કે કલ્પનામાં ધારેલી વસ્તુઓ મળી આવશે નહીં.

વૃથા રાખી જોઈએ

એમર્મન કહે છે કે, સાધારણ દેવનાનો લક્ષ્ય દરામીનના અજવાળાના માર્ગમા પડાયો પાડે છે અને વીજ્ઞાનિક પ્રકાશ આગળ કેરોસીનનું અજવાળું પડાયો નાખે છે ગ્રામડાનો છાંયો નગરમા જાન અને સ્ટોર, લાઇબ્રેરી તથા હાઈસ્કૂલ જુએ નહિ, ત્યાં સુધી જોતાના ગ્રામડાના વાતાવરણથી તે સતુષ્ટ રહે છે વળી તે તેનાથી મોટા શહેરમા જાન નહિ ત્યાં સુધી આ નગરથી તે સતુષ્ટ રહે છે શહેરનો દીવો ગ્રામડાના દીવાને આપો મરી દે છે, અને ઘોઘટન તેમજ ન્યૂયોર્ક જેવા મોટા શહેરની રોશની નાના શહેરની દીવાખતીને આપી પાડે છે

આપણી ઉમેદો આપણા પ્રારમ્ભની આગાહી કરે છે યુવાવસ્થા ની આશાઓ જિંદગીમા કઠી પડ્યું સંપૂર્ણ થતી નથી પરંતુ માન જે મધ્યાની કબૂનાત આપે છે, તે ભવિષ્ય આપી શમ્તુ નથી આપણે કામ છોડી ન દઈએ તે સાર મનુ આપણી આવકનો કેટલોક ભાગ અટકાવી ગણે છે આપણી ઉમેદોમા અમરત્વની આગાહી લખાયેલી છે

ધુ વર લખે છે કે, ભવિષ્યમા ક્રાંતિ ખાતરીપૂર્વક મગગે એ વિચારથી મિટને આનંદ સાથે પોતાનો અધારો ગાઓ અગર ગેલિનિયોને ડ્રેખાનામા પણ આનંદ મળ્યો તો જેણે મનુષ્યોને પોતાના બધું તરીકે ગણ્યા છે, જેણે તેમના કસ્યાણુ માટે પરિશ્રમ ઉગવ્યા છે, જેણે પોતાને માટે ક્રાંતિની દુકાર કરી નથી એટલું જ નહિ પણ તેનો પરિત્યાગ કર્યો છે, જેણે પોતાના ભાવિ કસ્યાણુ માટે લોહાના અપવાદ અને નિંદા સહન કર્યા છે અને પરોપકાર કરવાના ઉત્સાહ મા ક્રાંતિને પડ્યું લાત મારી છે, તેને વધારે મજબૂત અને વધારે પવિત્ર અનુમેદન કેમ નહિ મળે તેના દુ ખમા સાત્ત્વન આપવા અને તેની આશાઓને ટેકા આપવા, ક્રાંતિ કરતા વધારે જળવાન કાંઈ મીજ તેને કેમ નહિ મળી આવે ?

દિનની જે ઉમેદ બીજાનું મસ્યાણુ પડે સમજે છે, તે જિયામા

૦૨૦ દોઈ શેકે રસ્કિનના વિન્યુ અને અમેરિકા તથા ઇંગ્લેન્ડમાં દરેક સત્તાગીના હૃદય ઉપર ક્રિસ્ટિસ વિતાઈની જે ગદાન અસર છે તેનું ગદસ્ય આ છે; હતા દરેકના મુખમાં પોતાનું નામ હોવું એ માણસની યોગ્ય ઉમેદ દોઈ શેકે નહિ એમ તો જેઓના આદર્શ વ્યવ અને ઉભવ દોય છે, તેના કરતાં ઝડપથી દોડનાર ફટલાક ઘોડા અને ઇનામ માટે સ્પર્ધામાં ઉતરનારા માણસો વધારે પ્રસિદ્ધ દોય છે તથા પ્રજા વચ્ચે રમણી દોડીની શરતોમાં ડિનરના આગેવાન પ્રતિસ્પર્ધીઓના નામ પણ દરેક જગ્યા જાણે છે, પણ જે સ્ત્રી અગર પુરુષે એક મૃદને આફતમાંથી બચાવવાને અગર તો એક પુત્રને ગરીબ ભેટિ માટેના ઉદ્યોગમૃદમાં જતો અટકાવવાને અગર જમીનભાડાના અગર દેખાનાના નિનમો સુધારવાને પોતાની આશાનો અને ઘઈ દોઈ વખતે પોતાના જીવનનો પણ પરિત્યાગ કર્યો છે, તેના અદ્યુષ્ટ ઘોડા જ અગર એકાદ જે માણસ જ જાણે છે

ખરી જીતે ઉપજના ઉભવરણ, જેમનું મન્માન કરતા જગતને આનંદ થાય છે તે, તેમના જીવનમાંથી જ મળી આવે છે, પરંતુ કીર્તિ વિગ્ય અને ગોણ મહત્ત્વની વસ્તુ છે પ્રભુ કે જે દેહની નીચે હૃદયની અદર જીએ છે, જે સઘળા ઉમેદોને સમજે છે અને આત્મા જે ઉત્સાહનો વ્યવ કરે છે, તેને પ્રમાણિકપણે નાજવાયા માપે છે, તેના વિચાર મુજબ કીર્તિ ન મળે તો નિષ્ફળતા મળી એવો ખ્યાલ ખોટો છે.

કીર્તિ એ શબ્દના અનાજમાં જાનન તુને જાગવાન કરવાનું અને હૃદયને ગરમી આપવાનું જાદુ છે, તો પછી કોણ એમ સદેલાઈથી કહી શકશે કે કીર્તિ ખાલી નામચાન છે? મહાન અને શક્તિમાન મૃત્યુ પામેલાઓનો વિચાર કરતા મુવાનો યુસ્તીના બિહાના પરથી બેઠા થઈ જિયા અને લાળા કરેના હાથ સાથે તેમની જ માફક ઉચ્ચ જીવન ગાળવા પ્રતિજ્ઞા કરે છે,

ખાતરી આપણને તેઓ કરી આપે છે.

આજીવ વર્ષ સુધી મિરાળોએ પોતાનું વિશાળ જ્ઞાન, કલા અને મહાન અનામત બગ બતાવ્યું નરેન્દ્ર અને તે પછી તે પોતાના સમયનો મહાનમાં મહાન વક્તા અને રાજદ્વારી નર થયો હતો. તેની જાહેર કારકિર્દી માત્ર ૨૩ માત્ર જ આવી હતી; પણ ૨૩ વર્ષમાં ઘણા મહાન પુરસ્કો કરી શકે તે કરતાં પણ તેણે વધારે કામ કરી બતાવ્યું. ડયુમા કહે છે કે, હું તેની સાથે ન રહ્યો હોત તો માત્ર એક જ દિવસમાં એક માપન કેટલું કામ કરી શકે અને બાર કલાકમાં કેટલું કામ કરી શકાય તેનો ખ્યાલ મને કદી આવી શકત નહિ. આ માણસનો એક દિવસ બીજા માણસના અકર્ષણ અગર મહિના બરાબર હતો. તેના નેકેટરીએ કહ્યું કે, જમુક બાબત અશક્ય છે એટલે તે એકદમ તેની પુરસીમાં કૃદ્ધી ઊભો થયો અને બોલ્યો : 'અશક્ય ! મૂખાઓનો આ શબ્દ કરી મારી આગળ બોલના નહિ.'

ખેદ થયો. તમે જે પ્રમાણે ભરી રાખ્યું હતું તેના પ્રમાણમાં-તેનાથી એક પૈસાભાર પણ વધારે નહિ. તમારી વિદ્યા અગર મદાનગીમાંથી તમે કાંઈ પણ મેળવી શકતો. કાંઈ પણ ભારીક સંયોગોમાં તમે તમારા અનામત બળથી બચા રહી શકતો અગર પડતો.

૧૮૨૩ ના ચોમાસાની એક રાત્રિએ જોસ્ટનના પટેલા બેટિસ્ટ દેવળમાં એક યુવાન પાદરીએ ‘ધર્મકાર્યના નૈતિક ગૌરવ’ વિશે ઉપદેશ આપ્યો. આ ઉપદેશથી સભામાં પચાસ માણસમાંના કાંઈના હૃદયમાં કાંઈ પણ રસ ઉત્પન્ન થયેલો જણાયો નહિ અને નિરાશ થયેલા ઉપદેશકે ધાર્યું કે આ કામમાં તેને પૂરેપૂરી નિષ્ફળતા મળી; પણ શ્રીતાળનોમાના એક પ્રકાશકને એ ઉપદેશ ખરા દિલથી અપાયો હતો એમ લાગ્યું, તેથી તેણે તે ઉપદેશ છપાવ્યો. તેથી ઘણા લોકોનું ધ્યાન ‘જે’સાથું અને ઇંગ્લેન્ડમાં તેની ધણી નક્કો ખપી. ગેબર્ટ ટોસે તે ધણી ઉત્સાહથી વાંચ્યો અને ઉપદેશક જે તે વખતે અપ્રસિદ્ધ યુવાન હતો તે આગળ જતા નામના મેળવે એવું અવિધ્ય લાખ્યું. ત્રણ વર્ષ પછી તો લાઉન યુનિવર્સિટીના ચૂંટી કદાચેલા પ્રેસિડેન્ટ વેબેન્ડ નરીક તે બાણીતો થયો.

દોરડા ઉપર ચાલનાર એક બાણીતા માણસે કહ્યું કે, ‘એક નક્કી કૌંશ દિવસે દોરડા ઉપર એક દેલણુમાંથી ચલાવવાના કરાર ઉપર મેં સહી કરી. એક અગર બે દિવસ અગાઉ મારા સાધા જકડાઈ ગયા અને મેં મારા ડોક્ટરને બોલાવી કહ્યું કે, અમુક દિવસે મારે સાબ થવું જોઈએ-એટલા માટે નહિ કે હું જે કમાવાની આશા રાખતો હતો તે જોઈ બેગીશ, પણ મારે એક મોટી રકમ હારવી પડશે.

મને કાંઈ સારું થયું નહિ અને ડોક્ટરે મને જીવવાની ના પાડી. મેં તેને કહ્યું કે, તમારી સલાહની મને શી જરૂર છે, તમે મને સાબ ન કરી શકો તો તમારી સલાહથી શો ફાયદો ?

બપોરે હું તે જગ્યાએ ગયો, ત્યારે ત્યાં પણ ડોક્ટરે વાંધો

ખતાવ્યો. જોઈ મારી પીઠ અકડાઈ ગઈ હતી છતાં મારો વાંસ અને ગાડી મેં તૈયાર કર્યાં. ગાડીના હાથ મેં પકળા અને હમેશ મુજબ તે પાછી દોરડા ઉપર ચલાવી. દોરડાને છેડે જઈ ફરી મેં તે પાછી ચલાવી આ કરી રહ્યા પછી ફરી હું અકડાઈ ગયો. હું આ પ્રમાણે ગાડી શી રીતે ચલાવી શક્યો ? મારી અનામત સંકલ્પ-શક્તિ વડે. '

'લંડન ટાઈમ્સ'ના પેરિસના ખબરપત્રીએ થીસને કહ્યું : 'પ્રેસિડેન્ટ સાહેબ ! તમને વિચાર કરવાનો વખત નહિ છતાં તમે લાખા તૈયારી વગરના લાવણી કરો છો તે ખરેખર અદ્ભુત બીના છે.' ફ્રેંચ પ્રજાસત્તાક રાજ્યના પ્રમુખે જવાબ દીધો : 'આ રીતે તમે મને અલિનદન આપી શકો નહિ સાર્વજનિક બાબતોમાં કોઈ પણ રાજદ્વારીએ લાવણી કરવું એ મોટા ગુનો છે. લાવણીને તમે નાતકાલિક, તૈયારી વગરના કહો છો ! પચાસ વર્ષથી હું દરરોજ સવારે પાંચ વાગે ઊઠું છું અને તેની તૈયારી કર્યાં કરું છું.'

મજબૂત હાથવાળા ખાણ ઉપર કામ કરતાં એક માણસે પથ્થરની એક મોટી છાટ ઉપર હથોડાથી ૪૦ ઘા માર્યા, પણ નિષ્ફળ ગયા. તે પછી રોબર્ટ વોટ્સે તેને કહ્યું કે, 'તમે તે છાટ દસ ઘાથી નહિ લાગી શકો તો સો ઘાથી પણ તમે તે લાગી નહિ શકો એમ હું ધારું છું.' પેલા કામદારે કહ્યું : 'હું લાગી શકીશ; દરેક ઘાની અસર થાય છે.' અને તરત જ પથ્થરના કકડા થયા જે હોશિયારીથી એક માણસ પોતાની રંગપાટી ઉપરથી થોડાક રંગ લે, થોડાક ખૂંસે, થોડાક ખૂંપે અને ઘોળો લે અને તરત જ તેમાંથી જીવતું અને ભગતુ સ્વરૂપ ઊભું કરે, જે જોઈને આપણા હૃદય ધડકવા લાગે અને જંગલો અગર ભવ્ય એકાતમા આત્મા પર જે અસર થાય છે તેવી જ અસર થાય, તો તે હોશિયારીથી આપણને આશ્ચર્ય થાય છે; પણ આ દેખીતી સફાઈ અને હોશિયારીની તપાસ કરીશું તો માલુમ પડશે કે, જે આણુ પ્રવર્તન અને અંતર્યામી ઈર્ષ્યાપાત્ર શક્તિ

મળી છે તે પાછળ વર્ષોના વર્ષ ગાળવામાં આવ્યા છે

ડો ડ્યુએએ કહ્યું હતું કે, જ્વાળામુખીના અગ્નિની માફ, સ્વરહદ, સ્વાભાવિક અને અજ્ઞતા પાતાના જળ માથે આખરે અમિ પ્રજ્વલિત થાય તો તેથી નીચેના તરવની આત્મતિક ક્રિયા માન જણાઈ આવે છે. વાદળમાંથી વીજળાની માફક તે નીકળી આવે તેથી, પથ્થુ સુદ ચૂપકીદીબર્વા, માત અને નિર્મળ આકાશમાં ધણા દિવસથી વિદ્યુતના એકકું થતુ હતુ તમાગ પોતાની અદ્ય અમિ ચેતનો રહેતો ન હોય તો એમદ પ્રમત આવે ત્યારે તમે તે ક્રિયામાં, કર્મમાં પ્રમશિત કરી શકો નહિ

એકાત લવ્યતામાં જિવં જતો, તોફાન અગર શાંતિની ખિલ કુત દગ્ગા નહિ કરતો અને મહાસાગરના માન જિડા પ્રવાહોથી જ અગર પામતો જરફનો એક વિશાળ કુગર આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને વિસ્મય અને લયની લાગણી થાય છે

કેવા દબદબા સાથે તે કુગર આગળ ચાલ્યો છે, કેવી નગ્માશથી તે તના માર્ગના પરપોળને ખમેડી નાખે છે! હતા મજબૂતમાં મજબૂત વહાણને એક ઈડાના છોડાની માફક તે લાગી નાખે છે! એક મહાન પુરુષની દૃઢ વજનદાર કારકિર્દી આ ઉદાહરણથી આપણને યાદ આવે છે, પથ્થુ ગજદરનારી ચાલથી આ કુગર તરી શકે છે—તેના માર્ગમાં રહી શકે છે, તેણે કારણ એ છે કે, તે કુગરનો પૃં બાગ મોજની નીચે છે અને આલુણાલુના તોફાનની તેને અસર થઈ શકતી નથી—આ વાત યાદ ગાળવા જેવી છે આ જ રીતે, મહાન પુરુષોના ચારિત્ર્યનું વજન અથવા જળ પ્રાસંગિક પ્રેક્ષકથી શુભ રહે છે

મોળાઈલના અખાતમાં જે ટોર્પિડોએ ટેકુમસેને ઘોડા વખત પડેલા જ કુળાડથુ હતું, તેની ધાસ્તી હતા નીમસે-વને આગળ વધવા ફેરોગટે કરેલા તાકીદના હુકમ વિષે ધણારા કરતાં મિટિય

નોકસૈન્યવાળા રેર-એકગિરલ હેમિલ્ટને કહ્યું હતું કે, મને એમ જણાય છે કે, નહિ ધારેલા સંયોગોમાં પણ આપત્તિ ભરેલો પરાજય ફેરગટની ચપળ દષ્ટિ અને તાકીદે નિર્ણય કરવાની શક્તિથી વિજયના રૂપમાં બદલાઈ ગયો.

આ શક્તિઓ વડે, તે નોકસૈન્ય જે કફોડી સ્થિતિમાં હતું તેમાંથી બચવાનો માર્ગ એકદમ જોઈ શક્યો. આ બચાવ નોકસૈન્યોની વ્યવસ્થા કરવાનું સંપૂર્ણ વ્યાવહારિક જ્ઞાન હોય તો જ થઈ શકે એવો હતો. માત્ર સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન, ફેટલીક બાબતમાં ધચ્છવા જેવું હોવા છતાં તે ગમે તેટલું હોય તોપણ મુશ્કેલીના સમયમાં તે વ્યાવહારિક જ્ઞાનની ખોટ પૂરી પાડી શકે નહિ. આખી જિંદગી સુસ્તપણે કર્નલ વ્યવવાથી જે જ્ઞાન, જે કુશળતા અને જે ચારિત્ર્ય મળે છે, તે સર્વનું અનામત બળ તેની પાસે હતું અને પ્રસંગ આવતાં તેણે તેનો ધણે ઉપયોગ કર્યો.

ફ્રાંસના તેજોમય દરબારમાં સાદા રિપબ્લિકન (પ્રજાસત્તાકની હિમાયત કરનાર) અને કળવાયેલા બેન્ગમિન ફ્રેન્ક્લિનના કરતાં વધારે તેજસ્વી, વધારે પ્રશંસા મેળવનાર બીજો કોણ હતો ? મગર ઇંગ્લેંડના રાજદ્વારી મંડળોમાં કોમ્બેલ, એલ્ડન, બર્ક, ફર્નિંગ અને બ્રોડબંટ કરતાં વધારે સત્તા બીજા કોણ મેળવી શક્યું હતું ? ધીરી અને પરિશ્રમયુક્ત ખિલવણીથી વધારેલા મહાન માનસિક અનામત બળ સિવાય બીજા કયા સાધનથી તેમણે આ મોટી સત્તા મેળવી હતી ?

મહાન વક્તા વેબ્સ્ટરે કહેલી એક વાર્તાની જોને જાંડી અસર થઈ હતી એવા એક માણને તેને પૂછ્યું : ‘તમે તે વાત ક્યાંથી મેળવી ?’ જવાબ મળ્યો કે ‘૧૪ વર્ષ મેં મારા મગજમાં તે ભરી રાખી હતી અને આજ સુધી તેનો ઉપયોગ કરવાનો પ્રસંગ મને મળ્યો નહોતો.’

છે કે, યોન મોસ્ટકને મધ્યરાત્રીએ જુગાડવામાં આવ્યો હતો. અને તે સંબંધમાં તેને ખબર આવવામાં આવી હતી. જે અમલદારે તેને જાણ્યો હતો તેને તેણે પ્રાંતિથી કહ્યું : 'મારી તિબેરીના અમુક ફાળા નંબરના ખાનામાંના કાગળ લેજો અને શહેનશાહનાં જુદાં જુદાં લશ્કરને તેમાં જળાવ્યા મુજબ તાર કરજો.' તેણે પછી પાશું ફેરવ્યું, ચર્ચ ગયો અને સવારે ઉમેશને વખતે જીલ્લો, આજે બર્લિનમાં દરેક જાણુ ઉશ્કેરાયેલું હતું. યોન મોસ્ટક ઉમેશના વિવાજ મુજબ કરવા ગયો હતો. એક મિત્ર તેને મળ્યો. તેણે તેને કહ્યું : 'સરદાર ! તમે આ બાબતને કાંઈ મંબીરરૂપ આપતા જણાતા નથી. હાસના સંગોગની તમને ધારતી નથી ?

યોન મોસ્ટકે જવાબ દીધો કે, આ વખતનું સમજું કામ મેં જુટલાક વખતથી કરી રાખ્યું છે અને હાલ જે થઈ શકે તે કરી નાખવામાં આવ્યું છે. ૫૦ વર્ષથી મોસ્ટક આમલપૂર્વક વિશાળ અનામત બાળનો સંમલ કરતો હતો અને તક માટે તે રાહ જોતો હતો. તે વૃદ્ધ થયો ત્યારે આ તક તેને મળી.

જ્યારે નેપોલિયન તેનો નકરો ખુલ્લો કરે છે, ત્યારે તેની આંખ નૈસર્ગિક શક્તિથી ફરતી જણાય છે. જ્યારે એકમ વિવાદ શરૂ કરવાનો હોય છે તે વખતે માણસો સાંભળે જ, કારણ કે તેઓએ સાંભળ્યું જ જોઈએ. ધણી વર્ષની સંભાળપૂર્વકની તૈયારીથી મેળવેલી અને એકઠી થયેલી શક્તિવાળો માણસ કામ કરી બતાવે છે; અને તે વખતનાં કુદ જાણુએ, જેઓને તેના માર્ગમાંથી ખસી જવું પડે છે, તેઓ તેની અતિશય સત્તાથી આશ્ચર્ય પામે છે.

નેપોલિયન કહેના હતા કે, વિનાશ સન્મુખ આવીને બોલો રહે તે સિવાય એવેના પોતાનું પોતાપણુ ઝઘટ કરતો નહિ અને પછી મૃત્યુ પામેલાઓનો દેખાવ અને મરતા માણસોના વિશ્વાસ વડે લગભગ અસાધારણ શક્તિ તેનામાં આવતી તથા રણુજ્ઞેષ્ઠ ઉપર રિઝર્વ

(અનામત) લશ્કર એવા સકલબળ માથે મુકતો કે દુશ્મનોના હૃદયમાં થયેલા યતો

જે વખતે યુધ્ધર અને તેના અનુયાયી રોમન મંત્રણની સામે થવાના યુરોપમાં પગલા ભરી રહ્યા હતા, તે વખતમાં જ એક સ્પેનિશ સિપાઈ ઇઝેશિયસ લોયેનાએ કેથોલિક મતનો પ્રચાર કરવા માટે જેસુઈટ સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી હતી

આ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓને મન ટકી ન જાન એવી ૧૬ પશુ મુશ્કેલી ન હતી, ન પહોંચી શકાય એવા ૧૬ પશુ દેશ નહોતો, સામે ન યઈ શકાય એવું કોઈ પશુ ભયંકર જોખમ નહોતું હિંદુસ્તાન, ચીન અને જાપાનમાં તેમના ઉત્સાહપૂર્ણ ઉપદેશથી સંખ્યાબંધ માણસો પોતાનો ધર્મ સજી તેમના પથમાં દાખલ થતા પેરેગુઆઈના ૨,૦૦,૦૦૦ અસન વતનીઓ તેમના સંપ્રદાયમાં દાખલ થતા ઉત્તર અમેરિકામાં સેન્ટ લોરેન્સના અખાતથી પનામાની સામુદ્રધુની સુધી તેઓએ પ્રવાસ કર્યો યુધ્ધર અને લોયેનાને ધમ ઠગના માટે દુનિયા ઘણી મોટી હતી અને પોતપોતાને માર્ગે તેમના ચારિત્ર્યના અનામત બાળથી તેઓ ભાગે કામ કરી શક્યા

બેન લિ પિનમટ નામના એક માનીતા ગરુડન વિરે જિગડ ન્યારે બોલતો, ત્યારે તે વાગવાગ હહેતો કે, હું તેનું લલુ કરીશ આથી બેન ન્યારે ૨૧ વર્ષનો થયો હતો ત્યારે મહાન નાણાવની જિગડ તેને કાર્ડક હહેતો એની તબ્બે આશા રાખી હતી પણ જિગડે બીજી વાત કરી પણ એ તાત કરી નહિ, તેથી ક્લાર્કે હિંમત ધરી કહ્યું ‘હું ધારું છું કે હું સ્વતંત્ર છું અને હવે મારે કયો માર્ગ લેવો તે બાબત તમને વાત કરવાનો મારો વિચાર છે હું મુ મમ વધારે મારી ગીતે મ્મી સગલ એ વિષે નમે શું ધારો છો?’ તે લક્ષાવિપતિએ જવાબ દીધો કે, ‘હું ધારું છું કે તમે સ્વતંત્ર છો અને મારી નનાહ એની છે કે, પીપ જનાવનારને ત્યા

જઈ તમારે તે કામ કરવું. ' બેનની ખીલતી આશાઓ લાંબ કરવા જેવી આ સૂચના હતી; પણ તેણે કહ્યું કે, 'તમારો આત્મકરણનો આગ્રહ દોષ તો હું તે કામ પણ કરીશ. ' જિરાડે એ જ જવાબ આપ્યો કે, 'મારો એવો જ આગ્રહ છે. ' સ્વિસંગ ગાર્ડનમાં મારામાં સારા કારીગરને શોધી કાઢી બેને આ કામની ઉમેદવારી નિમકડલાલીથી કરી અને તે ધંધો શરૂ કરવા પોતે તૈયાર છે એવો રિપોર્ટ કર્યો. જિરાડે કહ્યું : 'સારી વાત છે. તમારાથી બની શકે એવાં સારામાં સારાં વધુ પીપ બનાવો. ' જ્યારે પીપ આપવામાં આવ્યાં ત્યારે તે પ્રથમ પંક્તિનાં હતાં એમ જિરાડે કહ્યું અને તેની કિંમત પૂછી. બેને કહ્યું : 'હું એક ડોલરથી નિર્વાહ કરી શકું-તેના નોટલી જ તેની કિંમત છે. ' 'ધણુ જ સમુગ્ર બિય કરજો. ' જિરાડે તે બિલના પૈસા આપ્યા અને ૨૦૦૦ ડોલરનો એક બીજો એક આપી કહ્યું : 'આ હ્યો અને સારામાં સારી રીતે તે રકમ રોકો. કમનસીબે તમે તે રકમ સુભાવશે તોપણ તમારી પાસે એક ધંધો એવો છે કે તમે તમારો નિર્વાહ સારી રીતે ચલાવી શકશો. '

તમારાં માતાપિતા અગર શિક્ષક તમને અમુક વસ્તુ શીખવા કહે છે તેનો શો ઉપયોગ હશે તે વિશે તમને આશ્ચર્ય થાય છે; કોઈ વખતે તમને તે જ વસ્તુની જરૂર પડે તેને માટે ખરી જગા મેળવવામાં દસ-વીસ વર્ષ આલ્યાં બાદ, પણ મોડા કે વહેલા તમને જે જગાની જરૂર હશે તે જ જગા મળી આવશે. તમને જે તે નહિ મળે તો શિકારીને રોંછ મળે અને તેની પાસે બાંદક કે ગોળા ન હોય અગર પવનની સામેના સમુદ્ર કિનારે કોઈ કોટનને એમ સાંભરે કે તે પોતાનું દોરકું અને લાંબર ઘેર ભૂલી આવ્યો તેના જેવી તમારી સ્થિતિ થશે.

પોતાની મિલકત સુભાવેલ એક માણસે કહ્યું છે કે, '૨૫ વર્ષ ઉપર મારા શિક્ષક મારી પાસે સર્વેનો અભ્યાસ કરાવ્યો અને તે હું શીખ્યો તેથી હવે મને આનંદ થાય છે તે જરૂર છે. તેથી

મને સાગી જગા અને ભારે પગાર મળી શકે એમ છે. ’

ડેવિડ ડુલિ ક્રિસ્ટ કહેતો કે, ‘જે પોતાના પ્રતિસ્પર્ધી કરતા વહેલો જીતે છે અને પોતાની આરોગ્યશક્તિ ખમી શકે તેવી મર્યાદામાં રહી વધારે વખત કામ કરે છે, તે જ ઇનામ જીતી જશે. એક દિવસનો એક કલાક મેળવી અનામત સમયનો સંગ્રહ થાય તો માણસની ૭૦ વર્ષની મર્યાદામાં લગભગ તે ત્રણ વર્ષ જેટલો થાય. ’

જેમ્સ ગાર્ફિલ્ડે જણાવે છે કે, ‘વિલિયમ્સ કોલેજમાં જ્યારે હું નવોસવો હતો, ત્યારે મેં રાત્રીએ તપાસ કરી તો ગચ્છિતમાં પહેલી જગા મેળવવા ઇચ્છનાર મારો જે એક જ હરીફ હતો તેની ખારીમાં, હું જેટલો વખત મારો દીવો બાળતો હતો તેના કરતા થોડીક મિનિટ વધારે બાળતો દીવો મેં જીત્યો. તે ને તે જ વખતે ‘ખીજ’ દિવસના મુખપાઠની તૈયારી માટે વધારે વખત બાળવા મેં નિશ્ચય કર્યો. મેં તેમ કર્યું અને મારા હરીફ કરતા જીમે નખરે હું પાસ થયો આ જૂની હરીફાઈ મને સાલરી આવે છે ત્યારે મને ઉસતું આવે છે; પણ એક થોડા વધારે વખતનો પણ સદુપયોગ થાય તો તેની કેટલી કિંમત છે તે તરફ મારું જે રસ્તે ધ્યાન ખેંચાયું તે માટે હું તે પ્રસંગનો આભારી છું’ આવા જ થોડા વધારે વખત, ધ્યાન, આગ્રહ અગર બાળથી દરેક નાની-મોટી લડાઈ અગર લડત જીતી શકાય છે.

જેમ્સ જે દોરબેટ કહેતો કે, જો હું એમ સાલજી કે મારા હરીફ ‘રિસ્ટ મશીન’ (કાડાને લગતુ યંત્ર) ઉપર ૩૬૯ વખત કામ કર્યું છે, તો હું વળી તેનાથી કાંઈ વધારે કરું. જો તે દોરકું અર્ધો કલાક સુધી એક ધારી રીતે ફૂલા કરે, તો હું તે કામ કલાક સુધી કરવા પ્રશિશ્ત કરું. આ માણસ જ્યારે મહાનમાં મહાન મુકાબાળ થયો

સિનસિનેસિટીની એક લાઇબ્રેરીનું મીનને લગતુ એક પૂતળું,

જેની આંગળી હોડ ઉપર છે તેની દરેક પ્રેક્ષક ઉપર અદ્ભુત અસર થાય છે. આખા તેના ઉપર ઠરે છે કે તરત જ તેની અમર જાણાઈ આવે છે. વાણીમાં ચાંદીની કિંમત હોય તો મૌનમાં સોનાની છે. વાણી માનવ છે, મૌન દિવ્ય છે. વારંવાર જોવામાં આવે છે કે, મૌનમાં જે સપા-છે તે વાણીમાં નથી.

એક વર્તમાનપત્ર પ્રકાશ કરે છે કે, હાઇડ્રોલિક કેન (ભારે વળત જાયકનાર યંત્ર) જે એક છોકરાનું રમવાનું રમકડું હોય તેમ કાંઈ પણ દેખીતા અમ અગર સંકટ વગર ધણીજ જીવાઈ સુધી સો ટન જેટલા બોળનું જળગદસ્ત, વિનાશક તરવોથી ભરપૂર એન્જિન ઉઠાવે છે એમાં કાંઈ દિવ્યતા જણાતી નથી? વળી જ્યારે આપણે આગળ વાંચીએ છીએ કે આ જળગદસ્ત યંત્ર ઉપરના ધણા ભારે બોળની છખી લેવાય ત્યાં સુધી તે તે બોળને ઉઠાવી રહે છે અને પછી કાંઈ પણ મુશ્કેલીના દેખાવ વગર તાકીદથી તૈયાર કરેલી ભૂમિકા ઉપર ધણીજ ધીમે રહીને મૂકી દે છે. ત્યારે આજુબાજુ જિભા રહેલા લોકોને થયેલી માનસિક અસર એટલી ગંભીર હોય છે તે મૌનથી જ પ્રકટ થાય છે. યંત્રને સગતા એક અમેજ કારખાનામાં સમતોવ રાખનાર ચક્રના વેગમાં એન્જિનની શક્તિ એટલી ભરી રાખેલી હોય છે કે એક વિશાળ કેમથીસ તેને ગતિ મળતા મીથુની માફક પોલાદમાં એક, બે અને ત્રણ ઇંચ જીકું કાઢું તે પાડી શકે છે પ્રેક્ષકો આ જોઈ વિસ્મયાકુલ થાય છે.

એમ કહેવાય છે કે ૧૮૩૩ માં કેન પુટોક આગળ એમર્સને એક સાંજ માળા હતી ત્યારે કાલાઈલે એક તમાકુ પીવાની નળી । એમર્સનેને આપી, એક પોતે સળગાવી. બન્ને જાણુ ગધરાની સુધી

* કમળા સુજન-અમુક મહારની ગતિ આપવા માટે પેડા ઉપર કરેલી ચોજના.

ખોલ્યા વગર એસી રહ્યા પછી હાથમાં હાથ ગિલાવી સાંજે જે મન સાથે તેઓ મળ્યા હતા તે બાબત પરસ્પર અભિનંદન આપી છૂટા થયા બધાનિઃ કહેવતમાં કહેલું છે કે, મૂંગા રૂનભાવના માણસ પાસેથી કાંઈ ને કાંઈ સાલણનાનું મળી આવે છે.

દરેક મહાન વક્તા અપરથી સારી ગીતે બોલે છે કે એના આત્મા ને થનારો ઉરાસ પોતાના ઓતાજનો આગળ પૂરેપૂરો પ્રદર્શિત કરવાને તે કદી શક્તિમાન થતો નથી જે દિવ્ય ભાવથી તેના આત્મા મા અત્યાનંદ થાય છે, તે વાણીમાં ઉતારવામાં તેને ભારે લાગે થતો હોય એમ તે બોલે છે અથવાર પણ મ્હમ લખનાને અગ્ર વર્ણન કરવાને ના પાડે તેવા દૃશ્ય તે બોલે છે ફૂલને ચૂટવા જતા સુમધ શુભાવી દેવામાં આવે છે

માનવશુભસુદ્ધા ઉપરનું કુદરતનું નાણુકમાં નાણુક કામ કારીગર ચિનપટ ઉપર આણી શકે નહિ વર્ણન ન થઈ શકે એવા કાર્ષકની બધાને લાગણી થાય છે, પણ કાંઈ પણ ક્ષિ લાગણીને રજૂ કરી શકતો નથી હજમ્મિનો સુદરમાં સુદર લાગ કદી ચિન ઉપર મૂકી શકતો નથી લેખક પોતાના સારા વિચારને પોતાના મગજમાંથી બહાર આણી જ શકતો નથી આ વિચારો કલમથી વેગળા નાસે છે અને શબ્દોમાં તે ટકી શકતા નથી સુદર સુદર લાખામાંથી તેઓ જીડી બધ છે અને દર્શાવ દેતા જ નથી ઉસ્તાદોની કૃતિમાંથી તેમની વિશે સૂચનાઓ મળી આવે છે અને તેઓ ખરેખર જે કાંઈ કરે અગર કહે તેના મૂલ્ય તેમની કૃતિઓના આ મયનાત્મક બળમાં તેમની મહાન શક્તિ રહેલી હોય છે

આમ કાંઈ ઠાઠામાં જીડો ઉદ્દમ બહાર આણી શકતા નથી શબ્દો પણ તેમના હૃદયમાં સુદર સુદર ભાવ પ્રકટ થઈ શકતા નથી

એવો અડસટો કાઢવામાં આવ્યો છે? ચેટચિતનનું વગળળળ એ અબજ માણસના એક જ બળ જેટલું છે કાલસાની ખાણમાં

કામે લાગેલા માણસોની સંખ્યા ૨ લાખની છે. આમાંના બરોબર
 ૨ માણસો એન્જિન સિવાયના બીજા ઉપયોગને માટે કાલસા ખોદે
 છે. આ રીતે એક અબજ માણસનું કામ કરવા માટે જરૂરી કાલસા
 ખોદવા ૬૬,૬૬૬ માણસો રહે છે. ૬૦,૦૦૦ માણસો એન્જિનો
 બનાવે છે એટલે ૧,૨૬,૬૬૬ માણસો એક અબજ માણસનું કામ
 કરવાનાં સાધન પૂરાં પાડે છે. દરેકનું કામ આ રીતે લગભગ ૮
 હજારગણું થાય છે. આ રીતે ૩,૫૦,૦૦,૦૦૦ ની વસ્તીમાંનાં દરેક
 સ્ત્રી, પુરુષ અને બાળકને, માંદગીથી મુક્ત, વસ્ત્રની જરૂર વગરના,
 માત્ર દેવતા અને પાણીનો ખોરાક લેતા અને ૮૦૦૦ માં એકના કામ
 નેટલું જ ખર્ચ કરાવતા. જન્મથી જ મંધૂરું રીતે પરિપક્વ ૩૦
 રાજપુત્રીથી કામ કરનાર ગુલામ મજે છે. વરાળના આ અનામત
 બળથી જ આયર્લેન્ડ, સ્પેન, પોર્ટુગલ, ટર્કી, બ્રાઝિલ, મેક્સિકો,
 આર્જેન્ટિના, હિંદુસ્તાન, જર્મની, ચીન અને જાપાન સાથેની
 ઔદ્યોગિક સ્પર્ધામાં એટલિટનના સર્વોપરીપણાની ખાતરી રહી શકે
 છે. જે દરેક લગાઈ તે લડે છે, તેમાં તેના લશ્કરને સહાય કરનાર
 અનામત બળ આમાં રહેલું છે. નેપોલિયનને આ બાબતની સેન્ટ
 હેલેનામાં ઘણી મોટી ખજાણ પડી. પાછળથી તેણે કહ્યું હતું કે,
 'એટલિટને મને તેની તલવારથી નહિ પણ તેની ત્રાકોથી હત્યો છે.
 તેની પોતાની ત્રાકોથી તેણે આખા યુરોપને નાણાંની મદદ આપી
 અને તે વડે જ હું અહીં છું.' તેણે કહેલું ખરું હતું; પણ ત્રાકોને
 વેગ આપનાર સ્ટીમ-એન્જિનોમાં ખરી સત્તા રહેલી હતી અને
 'કાલસામાંથી પ્રકટ થતી શક્તિ વાસ્તવિક રીતે જમાના અગાઉ
 છાડવાનાં પાંદડા અને થડનાં એકન થયેલાં સર્પના કિરણોમાંથી
 પ્રકટ થઈ હતી. પિટના મોટા ખર્ચ છતાં, ઘણાં વર્ષ થયાં મૃત્યુ
 પામેલા વોટની નૈસર્ગિક શક્તિથી એટલિટન નેટલી ઝડપથી દોલત
 પેદા કરતું હતું, તેટલી ઝડપથી તે ખર્ચ કરી શકતો નહિ. દેશની
 અદરના ઉદ્યોગોથી, દેશનું લશ્કર દેશબહાર વિજય મેળવી શકે છે.

આવા ભંડોળ સાથેની પ્રજા તેની અદ્વરના અનેક સમુદ્ર સાથે નાય-ગરાની એકાદ નદીની માફક લડાઈના પ્રવાહમાં પોતાની આગળની દરેક ચીજને દૂર વેરી નાખે છે. માત્ર જ્યારે તેને અમેરિકન સંસ્થાન-વાસીઓના હૃદયમાં રહેલા સંવાત્ત્વના જુસ્સાના જેવું વધારે મોટું બળ સામું મળે છે ત્યારે તે પાછી હઠે છે અને તે પણ લેક એરીનાં પાણી પવનથી પોતાની અદ્વર રહીને પણ પાછાં જીજળે છે અને નાયગરાની શક્તિ થોડો વખત ઓછો કરે છે તે મુજબ તે પાછી હઠે છે.

જેણે પોતાનો અવકાશનો સમય, સાચા દિલના અને આગ્રહ-પૂર્વક અભ્યાસમાં ગાળ્યો છે, તેને કોઈ પણ જરૂરી પ્રસંગે ઉપયોગ કરવા જેવું ધણું અનામત બળ એકઠું થયેલું મળી શકશે. હેનને આપેલા ઉત્તર પછી વેબસ્ટરે એમ કહેલું જણાય છે કે, 'જાણે કે મેં કોઈ પણ વખત જે કોઈ જોયું, વાંચ્યું અગર સાંભળ્યું હતું, તે એક લઘ્ય દૃશ્યની માફક મારી આગળ તરતું હોય એમ લાગતું હતું. મારે માત્ર જોયા થઈ એક વજ્ર લઈ તેની સામે ફેંકવાનું જ બાકી રહેતું, અભ્યાસમાં જ્યાં સુધી પોતાને થાક લાગતો જણાય ત્યાં સુધી આગળના કામમાં પોતાની સઘળી શક્તિઓ લગાડવી અને પછી આરામ લેવો એ તેની પદ્ધતિ હતી.

પૂર્ણ દિલ અને પૂરેપૂરા અંતઃકરણથી કામ કરવાની ટેવ વડે જ કોઈ પણ કારકિર્દીને વધારેમાં વધારે ફતેહ ખાતરીપૂર્વક મળી શકે અને આ ગુણો દરેક ધંધાની તૈયારીની પાછળ રહેલા જ જોઈએ. કસોટીના સઘળા પ્રસંગોમાં દૃઢ ચારિત્ર્યવાળા માણસો જે વખતે પવન સખત વાય છે અને પાણી તોફાને ચડેલાં હોય છે, તે વખતના સમુદ્ર ઉપરના મોટા વહાણોના જેવા હોય છે. બીજા માણસો માછલા પકડનાર નાના વહાણુ અને મછલા જેવા, માછલા અને અદૃઢ ટોચ છે. તેઓ અચાનક સપડાઈ ન જાય

અને ફૂળી ન જાય તે માટે તેઓને પવનના દરેક મુસવાટા અને સપાટા પર ધ્યાન રાખવું પડે છે. મોટાં વડાણ સ્થિર ઠાઠી ઉપર જૂસતો સઢ ચડાવે છે અને પ્રવાહ પ્રતિકૂળ છતાં પોતાના ધર તરફ પાછાં વળે છે.

માનુષ્યોના સ્નેહ અને આવેશમાં સુખ તથા દુઃખ ઉપન કરવાની દેવી અનામત શક્તિ રહેલી હોય છે । જનવરો પણ પ્રેમ અને ઉપકારનું જળ અગર તેની વિરજના ગુણ પ્રદર્શિત કરે છે. એન્ડ્રોકિલસ એક ગ્રીકમાં સંતાપો હતો. ત્યાં તેને એક સિંહ લગ્નકાતો માલૂમ પડ્યો. તે તેની પાસે ગયો. ધીરે રહીને તેણે તેના પાંજે ઉડાવ્યો અને તેના પાંજમાં પેસી ગમેલી ફાયર કાઢી. તે પણ તેના ઘણા આભાર મીનતુ બાણાણું. આ બનાવ પછી દેટલેક વખતે એન્ડ્રોકિલસને પકડવામાં આવ્યો અને ક્લોસિયમના મેદાનમાં જંગલી પ્રાણીઓ તેને ફાડી ખાય તેની રીતે ચૂકવામાં આવ્યો. તેનો ભક્ષ કરવાને એક સિંહને છોડવામાં આવ્યો. તે ભયંકર ગર્જના સાથે મેદાનમાં ફૂલી પડ્યો; પણ જે એન્ડ્રોકિલસે તેને દુઃખથી મુક્ત કર્યો હતો, તેને તેણે ઝાળખ્યો અને તરત જ તેના પગ આગળ તે લાડ કરવાં લાગ્યો.

માણુસ જે કંઈ બનાવે છે તેના કરતા તેનામાં વધારે મોટું અનામત જળ હોય છે વધારેમાં વધારે બીકણ માણુસમાં પણ વીરત્વ હોય છે. આ વીરત્વ મદાન અને ભારે તથા જોખમભરેલી જરૂરિયાત વખતે પ્રકટી નીકળે છે. અસાધારણ વીરત્વના કામ માણુ દરેક માણુસ કરી શકે તેવા હોય છે.

ગુમાવેલાં વર્ષોની યાદગીરી તમારે ગમે થંટીના પકની પેઠે તમારે લટકવા દેવી જોઈએ નહિ. બધા સુધી હાલ જોવામાં આવતી ચીજો કરતાં વધારે સારી ચીજોની તમને ઇચ્છા છે, ત્યાં સુધી તમારે જે જોઈએ તે મેળવવાની શક્તિ તમારી આકાંક્ષાની સચ્ચાઈના

પ્રમાણમાં ઓછી અગર વધતી હજીયે તમારી પાસે અનામત છે એમ તમારે જાણવું. હજારો ખરાબ છોકરાઓએ પોતાના માર્ગ તદ્દન બદલી નાખ્યા છે અને તેઓ સારા અને ઉપયોગી મનુષ્ય થયા છે. 'ફાન્સનો કુશળ ધર્મગુરુ અને રાજપ્રકરણી પુરુષ તેના સમયમાં 'સુધરશે નહિ' એવા રિશેલ્યુ છોકરા તરીકે જાણીતો હતો. મેઝરીન જ્યારે નાનો હતો ત્યારે કાંઈ પણ વિચાર વગર તે જૂઠડું રમતો હતો. કુમા તેની બાળ્યાવસ્થામાં નિર્માલ્ય અને ચુસ્ત ગણાતો. રોંટ ઓગસ્ટાઇન જ્યારે નાનો હતો ત્યારે તે વહી ગયો છે એમ કહેવામાં આવતું. મહાન ઉપદેશક વ્હિટફીલ્ડ જ્યારે નાનો હતો ત્યારે ચોરી કરતો; તેની મા પીકું ચલાવતી. પ્રેસિડેન્ટ થીર નિશાળના ખરાબમાં ખરાબ છોકરા તરીકે જાણીતો હતો, તે ગુસ્સે થતો ત્યારે શિક્ષકને પણ લગાવી દેતો. ઘાઈ પણ સજાથી તે ખીતો નહિ. એકદમ તેણે પોતાનો માર્ગ બદલ્યો અને પોતે ધણે ગરીબ હોવા છતાં ફાન્સના પ્રેસિડેન્ટ થવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. મહાન પુરુષમાં પણ વધારે સંપૂર્ણ વિકાસ પામેલા અને પરિપક્વ થયેલા સાધારણ માણસો જ હોય છે.

કરે છે, તેના કરતાં વધારે મોટી અસર તેના મૃત્યુસ્થાનથી-મૃત્યુ વડે થાય છે. કાલાઈલ કહે છે કે, 'તું' જે લડત લડતો ટોઈશ તેમાં જેટલું સત્ય હશે તેટલી તેનાથી વધારે નહિ પણ તેટલી તો પરાજય ફેલે ખાતરીપૂર્વક તને મળશે. તેમાંના માન જુદાપણનો જ પરાજય થશે. તેનો નાશ થશે અને તેનો નાશ થવો જ જોઈએ, પણ તેમાં રહેલું સત્ય કુદરતના નિયમનો જ ભાગ છે. જગતની સનાતનવૃત્તિ અને ગતિથી તે સદકાર્ય કરે છે અને તેનો પરાજય થઈ શકતો નથી.'

અનામત બળનો ઉપયોગ કરીને જે કુદરત હમેશા કામ ક્યાં કરે છે. ભૌતિક અગર આધ્યાત્મિક જગતમાં કોઈ પણ ચીજનો કદી નાશ થતો નથી. જુદા અગર વેલાએ ઠેકાક જમાના પહેલાં સૂર્યમાંથી જે ગરમી અને પ્રકાશ મેળવેલાં તે પૂરના પરિણામ સાથે આપણે દેવતા આપણને પાછાં આપે છે. આગળ જમાનાના વિવિધતા હાલના જમાનાનું પોપણ થાય છે.

દરેક માણસનું સારામાં સારું કામ તેના પોતાનાથી જીવું અને આગળ વધી જાય તેનું હોય છે અને એક હિંમત આદર્શને સંપાદન કરવા જતાં તે પરિપૂર્ણ થાય છે કારીગર પોતે અલગ રહી જાય છે, પણ પોતાના કામ વડે આખા જગતની ક્યાનું દશ્ય તે બતાવે છે. પ્રેરણાની-પ્રેરણાદનની ક્ષણોમાં, વક્તા વાતવના સર્વ-વ્યાપક સુસ્ત્રમાં દ્રષિત થઈ જાય છે, લાગી જાય છે. દેવો આપણને સહાય થશે પણ તે અગાઉ આપણે તેમને માર્ગે આલવું પડશે પૂરેપૂરા સત્યને માર્ગે આપણે જવું પડશે. નહિ તો પછી તે આપણા માર્ગ ઉપર જ આપણને છોડી દેશે.

ઘડીકમાં જીવે અને ઘડીકમાં નીચે જતા હવામાનની વચ્ચે હિંદ્રેગ અને આનંદ, પ્રેરણાદન અને નિગ્રાહ, આપણી શારીરિક અને માનસિક પરિસ્થિતિની નવીનતા અને શાક-એ સ્થિતિમાં આપણે આપણે સારામાં ગમે તેટલું રજૂ કરી શકીએ નહિ.

આનંદના સમયમા હિંસાવેલા કાર્ય ઉદ્વેગના સમયમા થઈને પસાર થતા થતા પરિપૂર્ણતાને પામે છે

ડબલ્યુ જે. ટિલેએ કહ્યું છે કે, આજે જગતમા વધારેમા વધારે અદ્ભુત અને ઉપયોગી મનાવી રોધો જે માર્ગે હજારો લોકો ચાલી ગયેલા અને વર્ષો સુધી જે માર્ગ ઉપર તે પડેલી છતા જડેલી નહિ, તે જ માર્ગ ઉપર દેખીતી રીતે ગુપ્ત પડી રહી હતી કુદરતનું વિશાળ અનામત બળ જોઈ શકે તેવી નજર તેના ઉપર પડી નહોતી ત્યાં સુધી તે ગુપ્ત રહી શકી હતી.

પેટ્રોલિયમનાં અગણિત પીપ ઉપર ચાલતા ચાલતા જમાનાઓ સુધી માણસોએ જડ અધકારમા ફાંસા માર્યાં, પણ પેટ્રોલિયમ તેમને માનુસ પડ્યું નહોતું, તેવી જ રીતે જે પ્રદેશ એક નાનુક તાર એક મિનિટમા પહોચાડી શકે તે હાઈ જવાને તેઓએ સમુદ્ર ઓળંગ્યા હતા. દાવસો અને વીજળી દુનિયાની વેડમાથી માણસને મુક્ત કરવાને અને તેની શક્તિઓનો વિજ્ઞાસ કરવા દેવાને નિર્માણ થયા છે એમ વારંવાર કહેવામા આવવા છતાં હજી લાથ લાકડા કાપે છે અને પાણી ખેંચે છે

શિક્ષકપિયરે શોધ કરી છે તે માટે નહિ પણ તેણે આપણી જાત આપણને બતાવી આપી છે, આપણામા નહિ શોધાયેલા તેલના પ્રદેસો જેવું અનામત બળ છે તે તે આપણને બતાવી આપે છે આપણે જે ધારતા હતા અને આપણને જે લાગતું હતું પણ આપણે જે કહી શકતા નહોતા તે આપણને તે કહે છે, તે માટે આપણે તેને પ્રતિભાશાળી માણસ કહીએ છીએ. પ્રતિભાશાળી માણસ કુદરત આગળ માન આરસી ધરે છે. પ્રથમ આપણામા જે કાંઈ હોતું નથી તે આપણે જગતમા કદી જોઈ શકતા નથી આપણી દૃષ્ટિનું વર્તુલ એ જ આપણા મન ઉપરનો મર્યાદારૂપ સુંદર ધ્રુવમંડલ છે અને મધ્યર્ણિકથી ખરસા પગ કાઢી વર્તુલની અદર તેમ જ

જાડાર પીઠાં વર્તુલ દોરી શકાય તેની માફક આપણા વિચારની અગિના પ્રમાણમાં તે વર્તુલ અગર મર્યાદા મોટાં અગર નાનાં હોય છે. માત્રમ પોતે અખાંડ છે અને જે જે ચીજો તે જાડાર જુએ છે, તે તેના બાજમાં તેના આત્મામાં ફરી વળનાર વક્ર સીડીના ખંડમાત્ર છે. આપણે પદાર્થ છીએ અને તેના પડછાયો આપણે જોઈએ છીએ. એમર્સન કહે છે કે, મનુષ્યાદારીનો પ્રભુ પણ મનુષ્યાદારી, ધર્મ-યોધનો પ્રભુ પણ ધર્મયોધ અને વેપારીનો પ્રભુ પણ વેપારી જ હોય. એક ટેવિસની કહેવતમાં દેખાતી સધુતા છતાં તેમાં સત્ય રહેતું છે. તે કહેતો કે પરમેશ્વરની સત્યશીલતાની દરખાસ કરનાર માણસની તુલના પણ જીંચી થાય છે; દારણ કે આપણે કેવા છીએ તે આપણને આપણા આદર્શ જતાવી આપે છે.

પુનરાવર્તન, જેને આપણે ‘ટેવ’ કહીએ છીએ, તથા મળતી અગવડ અને મનોવૃત્તિથી આપણને ઘણા અનામત બળ મળે છે. વારંવારના મહાવશથી ટાઈ પણ ધંધાની રીતનો જેણે અનુભવ લીધો છે તેને તે ધંધો સહેલામાં સહેલો લાગે છે. આ રીતોનો જે વધારેમાં વધારે અનુભવ મેળવે છે, તેને ક્રેડેલ પામવાના વધારે ને વધારે મંભવ મળે છે. જુદા જુદા ધંધાકીલોજીમાં માણસો જેમ વધારે ને વધારે કુશળતા મેળવે છે તેમ બીજાઓની દરીદ્રાર્થમાં થણી જાતનાં કામ સંતોષકારક રીતે ‘કરવાનું’ ટાઈ પણ માણસ માટે વધારે ને વધારે મુશ્કેલ બને છે. મુદારામાં આપણે જેમ આજળ વધીએ છીએ, તેમ ‘સાન જાંદ્રકા વેપારી’ ઓછા થતા જાય છે. આપણે જે પ્રમાણમાં ઉત્તમ થવા માગતા હોઈએ, તે પ્રમાણમાં નિશ્ચિત હેતુ માટે આપણે આપણી શક્તિઓ એકાગ્ર કરવી જોઈએ. પેટ્રિક હેલી કહેતો કે, ‘મારે એક જ દીવો છે, જે વડે હું મારા માર્ગે દોરાઉં છું’ અને તે અનુભવનો દીવો છે.’

મુદારા વડે હમેશા ફોણ થતા જતા બળની લગતી જગલી

રીતભાતવાળા પણ જોરાવર માણુમોના અનામત બળથી હંમેશ થતી ન રહે, તો સારામાં સારો, ઉચ્ચ મંસ્કારવાળો સુધારો પણ અશક્ય થઈ પડે.

એમ કહેવાય છે કે ૧૮૦૬ ની સાલમાં યુરોપનો દરેક હકદાર રાજ બાયલો હતો. નગરોનો એથી નાશ થઈ જત, અગર ક્યારનાયે ૨૬ થઈ ગયાં હોત; પણ તેમા ખેતરોમાંથી અને ગામડામાંથી ભરતી થઈ. આજે નગરો અને દરણારો છે એ સ્થિતિ નગરોમા ગામડાના લોકો આવવાથી થઈ છે સુધારાનું મહાન અનામત બળ ગામડા છે.

માણુમો જે કાઈ કરે છે તેથી નહિ પણ તેઓ જેની આશા આપે છે તે ભવિષ્ય રચૂ કરે છે, તેથી જાતિ માટે આશા રહી શકે છે. આપણને નિરાશામાંથી બચાવવાને કુદરત, પ્રસંગોપાત ચૌશિંગ્લન, લિંકન, ગ્લેસ્ટન, લેનિન, ગાંધી અને કમાલ જેવા પોતાના જાતિબંધુઓ કરતાં ધણા જિંયા માણુસો આપણે માટે મોકલી આપે છે અને તે બતાવી આપે છે કે, તેણે તેની ભાવનાનો પરિત્યાગ કયો નથી.

જીવનશક્તિના નામથી ઓળખાતા શારીરિક અનામત બળ, સાહસના નામથી ઓળખાતા માનસિક બળ અને સૌથી વધારે અતઃકરણના નામથી ઓળખાતા નૈતિક બળ સાથે આપણે જીવનમાં પ્રવેશ કરીએ છીએ.

ચૌશિંગ્લન કહેતો કે, તમારી છાતીમાં અતરાત્મા નામથી ઓળખાતો સ્વર્ગીય અગ્નિનો અંગારો જગૃત રાજો પોતાનો સંહાર કરનાર શિયાળામાંથી બચવાના આશ્રય તરફ દૃષ્ટિ દિશા બોળવાને પક્ષીને જે પ્રેરણાથી પ્રોત્સાહન થાય છે; બ્યારે પાંદડા ખરી પડે છે અને ફૂલ નાશ પામે છે, ત્યારે જિંદગી નિભાવવા માટે ફળ દાટવા સારું ખિસકોલીને અને મધ એકઠું કરી રાખવા મધગાખને જે વડે સૂચના થઈ આવે છે, તેને મળતો આ અંતર્યામી ઉપદેશક છે. આપણે

ગમે તે સપ્રમાય દોય, ગમે તે અલિપ્તાય દોય તોપણ આપણને લાગે છે કે, કોઈ પણ લગ્નથી, કોઈ પણ સાગ મમનો બદલો મળ્યા વગર રહેતો નથી તેમ કોઈ પણ ખરાબ મમ માટે સત્ત થયા વગર ગહેતો નથી દેગે જાય જાય છે કે, તેના જીવનની પાછળ કેનાક નાના અમુર સતારી રહે છે, આ અમુરો કોઈ પણ વખતે આગળ આની તેને બદનામ કરવાની તક સોંપ્યા કરે છે દોષદષ્ટિ, ઈર્ષ્યા, તિરસ્કાર, ગુસ્સો, નિંદા, વદોષિ, ચાડી અને વેગ એ આ અમુરો છે, જના મુવી નૈતિક આચાર્ય એવું બધું બધું અધોગત થઈ આ જગતો અવનત આત્માના કીચક અને ઝેરી દવામા વિકાસ પામે નહિ, ત્યાં મુવી ચારિત્રમા તે મદ પડી રહે છે બીજી બાજુ તપા સીએ તો ઉત્તમ રીતે ગાળવામા આવેના જીવનના ભવ્ય અનામત બળના ખ્યાલથી આપણને વિશ્વાસ અને બળ મળે છે આપણે જે કોઈ સારુ કાર્ય દોય છે તેની બાદગારીથી આપણને યોગ્ય ધર્મો મળવાની પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન મળે છે

આખી સૃષ્ટિ એકી અવાજે ધાર્મિક આરાઓની ગર્જના કરી રહી છે અણુ અણુ પણ નૈતિક મિશ્રણમા બેળાયેના જણાય છે પદાર્થના સ્વભાવમા પણ કોઈ નૈતિક વૃત્તિઓ રહેલી છે, પુષ્પો માથી પણ તે જણાઈ આવે છે, મલોમાથી તે પ્રમથે છે, જગતમા તે બેગે છે, ધાસમા તે ગતિમાન છે, પાકમા પણ તેનું આનંદજનક અસ્તિત્વ જણાઈ આવે છે દરેક પ્રકારની સૃષ્ટિમા, ઉત્પત્તિમા, અદશ્ય મહાન શક્તિથી આવેસો, ડહાપણનો થોડોક ઉપદેશ, સાધુતા, શક્તિ યોજના વગેરે દોય છે અને પોતાના કરતા વધારે ઉચ્ચ વસ્તુ તરફ પોતાની લવ્યનાના મહાન ઉત્પાદક તરફ તે દષ્ટિ કરાવે છે પણ જેમ આપણે કુદરતના કામોમા આ નૈતિક વનણુ જોઈએ છીએ તેમ માણસમા આ મહાન નૈતિક અનામત બળ ઘણી અસરકારક શક્તિ આપે રહેલું આપણે જોઈએ છીએ

પોતે ક્યાથી આવ્યો છે અને ય્યાં જવાનો છે એ વિવચના

જ્ઞાન નગર પોતે નિઃશીમ સમુદ્ર ઉપર ફેંકાયેલો છે એમ મનુષ્યને માન્ય પડે છે. જે કાંઈ તે જાણે છે તે એ જ છે કે, જે હાથ તેણે જોયો નથી, તેના વડે તેના દૃઢ ઉપર સુવર્ણ નિયમ લખાયો છે, તેના આત્મામાં નકરો લટકાવવામાં આવ્યો છે અને તેના હાથમાં હોકાયત્ર મૂકવામાં આવ્યું છે સુકાન ઉપર કઠી નહિ જોવામાં આવવા છતાં હમેશા તે જગ્યા ઉપર રહેનારો એક નાવિક છે. જિંદગીના અચોક્કસ પાણી ઉપર પોતાનું ક્ષણભર વહાણ ચલાવવા માટે તેના જન્મ વખતે એક દેવદૂત મોકલવામાં આવે છે, એ હમેશા તે જાણે છે.

આરના આ શુભદેવનો અવાજ દળાવી દેવાને આપણે પ્રયત્ન કરીએ તો પણ સારા કામો માટે તે હમેશા હા પાડે છે અને ખરાબ કામો માટે તે ના પાડે છે આપણે એના ઉપર ધ્યાન આપીએ કે નહિ, પણ કોઈ પણ મત્તા તેના નિર્ણયમાં એક અણુ માન પણ ફેરફાર કરી શકતી નથી.

આરોગ્ય તથા અનારોગ્યમાં, મંપત્તિમાં તેમ આપત્તિમાં, લાય અને લાગવગ બધા પહોંચી ન શકે ત્યાં, આ નિમકહલાલ નોકર આપણી સાથે ને સાથે રહે છે તે વચ્ચે કૂદી આવતો નથી, છતાં આપણે જે દરેક કામ કરીએ છીએ, આપણે જે દરેક શબ્દ જોક્ષીએ છીએ, તેની તે તુલના કરે છે અને અમુક કામ ખરું કે ખોટું તેના ફેંસવો આપે છે.

મદ્ગુણ ગમે તે સપ્રદાયમાં હોય, ગમે તે જાતિમાં હોય, પૃથ્વીના ગમે તે ખંડમાં તેનું દર્શન થાય, પણ ઈશ્વરનું આશ્રાન્ય છે અને પોતાના જિયાંમાં જિયાં તપ્પત ઉપરથી તે તેનો બચાવ કરેલો દૂરની ભૂમિ ઉપર ફેંકાવા છતાં, માનવ અત કરણના આખા મેદાન ઉપર લડત ચલાવવા છતાં જિંદગીની સઘળા ચીજો તેની લડત જોતી હોય છે અગર તેના પક્ષમાં દળેલી હોય છે તેનો હવાલો દેવ-

ફત પામે હોય છે. મુખ્ય દેવદત્તના વાવડા તેની બાલુમા ટોચ છે અને જેની હદ નથી તેવા આકાશમાં અને અમેઘ અધિકારની આલુ-બાલુ સદગુણની ફનેદનાં સ્તોત્ર, ઈશ્વરના મહેમાનને અનુચરના જેના સુર મેળવાયા છે તેવી વીળાઓ વડે ગવાય છે.

ઉચ્ચ વિચારો અને ઉચ્ચ કાર્યોથી જે અનામત બગ ઉપજ થાય છે, તેની ખૂબી બે કાંઈક લુટી છે. આપણા ઉપર તેમની જે અસર રહે છે, જે છાપ પડે છે તે પાછળની આપત્તિથી અને મૃત્યુથી પણ ભૂંસી શકાતી નથી અને દૂર દૂરના ભાવિ સમયમાં પણ સાગ કામના સ્મરણથી અને તેના બદલાવી આપણામાં જે ઉલ્લાસ ટોચે તે વધે છે અને આપણને જે વેદનાઓ હશે તે કમી થશે.

‘સન્નિ’ સાહિત્ય’ એટલે લેખામાં લેખુ’ સાહિત્ય

અન્ય ઉપયોગી પુસ્તકો

પુરાણાંથો

સમાયલો

શાંતિપર્વ—(મહાભારત ભાગ ૬ઠો)	૧૨—૫૦	વાઙ્મીકિ સમાયલ (બે ભાગમાં)	૧૫—૦૦
ક્રીડાદિવંશ અથવા ઉત્તર મહાભારત	છપાશે	નુલસીકૃત સમાયલ (બે ભાગમાં)	છપાશે
વાયુપુરાણ	૧૦—૦૦	ગિરધરકૃત સમાયલ	છપાશે
વામનપુરાણ	૫—૦૦	સમચરિતમાનસ—મૂળ	છપાશે
		ઉપનિષદો	

ધર્મકથા-પ્રાર્થના

ઇંચરસ્તુતિ	૦-૭૫	શ્રીવિવમહિમ્ન સ્તોત્ર	૧-૦૦
વૈદિક-વિનય (ત્રણ ખંડોમાં)	૭-૫૦	હરિપાઠ	૦-૨૦
વ્રતકથા-મંત્રનંત્રસગ્રહ	૨-૦૦	ભીષ્મસ્તવચળ	૦-૧૫
પુરુષોત્તમમાસમાહાન્મ્ય	૩-૦૦	નિત્યપાઠ	૧-૨૫
ચંડીપાઠ	૨-૦૦	કંઠભૂષણમ્	૦-૩૦
પ્રાતઃ અને સાંજનાની પ્રાર્થનાઓ	૦-૫૦	હનુમાનવાલીસા	૦-૧૫
શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામ	૦-૫૦	સાંપ્રદાયિક પુસ્તકો	
જપ અને નામસ્મરણ	૧-૫૦	ધર્મપદ-ધર્મના પદો	૧-૨૫
વિષ્ણુસહસ્રનામસ્તોત્રમ્	૦-૧૫	સિંધુપત્રી	૦-૪૦
સત્યનારાયણની કથા	૧-૨૫	જપજી	૧-૦૦

ગીતાવિષયક

શ્રીજ્ઞાનસત્રગીતા	૨-૦૦	શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા (ગુટકો) ૦-૫૦
શ્રીજ્ઞાનસત્રગીતા ગુજ વિ છપાશે		અક્ષવક્રગીતા ૦-૬૦
પુરુષાર્થબોધિની ગીતા (ભાગ ૩ ને)	૪-૦૦	શ્રી ચમગીતા ૧-૭૫
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા (મોટા અક્ષરોમાં)	૧-૫૦	અવધૂતગીતા ૧-૨૫
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા (ગુટકો ગુ. વિષિ)	૦-૫૦	પાંડવગીતા ૦-૪૦
		ગીતાસંકલન ૦-૧૯
		ગીતાગોવિંદ ૦-૪૦

પ્રકીર્ણ

સાહિત્ય

રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ ગ્રંથ ૧ લો	૧૨-૦૦	સ્વચરિત્રો ૧-૦૦
અમર ભારત (ત્રણ ભાગ)	૯-૦૦	વનવનગ્રમાં વસનારા ૧-૦૦
ગુજરાતનાં તીર્થસ્થાનો	૨-૦૦	બેનીનાં મૂળ તત્ત્વો (૩ ભાગમાં) ૪-૨૫

ધર્મ અને નીતિ

મનુસ્મૃતિ	૬-૦૦	હિંદુધર્મની બાળપોથી	૦-૭૫
આર્યધર્મનીતિ અને		નવધાભક્તિ	૦-૫૦
ચાલુક્યનીતિસાર	૧-૨૫	વૈજયંતીચતક	૦-૪૦
બાલવિલાસ	૧-૫૦	નીતિચતક	૦-૫૦
સુભાષિતરત્નભાંડાગાર	૧૨-૦૦	વિજ્ઞાનચતક	૦-૬૦
ચારુચર્ણ	૦-૨૫	શાંકરિય ભક્તિસૂત્ર	૦-૩૭
યજ્ઞ અને યુધિષ્ઠિર	૦-૬૦	નારદનાં ભક્તિસૂત્રો	૦-૩૦
ધર્મદર્શન	૧-૦૦	સંતોષસુરતરુ	૦-૩૦
હિંદુધર્મ-મોટું	૧-૨૫	નવસંહિતા	૦-૩૭
હિંદુધર્મ અને સદાચાર	૦-૨૫	વ્યવહારમાળા	છપાશે
હિંદુધર્મ	૦-૨૫	જૈસલ-તોરલ તથા	
હિંદુધર્મના પાયા	૦-૨૫	જાલધર-ગોપીચંદ	છપાશે

નિબંધાદિ ગદ્ય સાહિત્ય .

સમુદ્રો	૧-૨૫	પુરુષોત્તમી	૦-૨૫
પ્રાચીન કાળનો		ઉચ્ચ જીવન	૦-૩૮
વિદ્યા-ઈતિહાસ	૨-૦૦	જીવનનું ભાષું	૧-૨૫
પરદેશોમાં ભારતીય સંસ્કૃતિ	૧-૫૦	સાહિત્ય પ્રવેશિકા	૨-૫૮
આત્મનિરીક્ષણ અને સંકલ્પ	૧-૦૦	શુભસંગ્રહ-ભાગ ૨ નો	૩-૦૮
સંસારનાં સુખ	૨-૦૦	સો મૂર્ખાનાં લક્ષણો	૦-૨૫
આર્થતંત્રની આંટીધૂંટી	૧-૦૦	પલટાતા રંગ	૧-૫૦
આપણે ફરી ન વિચારીએ ?	૨-૦૦	ગ્રામરચના	૨-૦૦

વેદાંત તત્ત્વજ્ઞાન

શ્રીયોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ ૨૫-૦૦	જ્ઞાનવહરી	૦-૫૦
પુનપાતરવિત	લઘુયોગવાસિષ્ઠસાર	૦-૫૦
અનુભવપ્રકાશ	શ્રીમત્ શંકરાચાર્યકૃત	
તત્ત્વાનુસંધાન	રતોત્રસંગ્રહ	૨-૦૦
પંચદશી (મરાઠી પરથી)	ઉપદેશસાહચી	૪-૦૦
અમૃતાનુભવ	શ્રીદક્ષિણમૂર્તિસ્તોત્ર	૧-૫૦
વિચારસાગર	મણિરત્નમાળા	૧-૫૦
પંચીકરણ	સૌંદર્યવહરી	છપાગે
વેદાંતસિદ્ધાંતમુક્તાવલી	વિવેકચૂડમણિ	૧-૫૦
વેદાંતશબ્દકોશ	મોહમુદ્ગર અને બીજાં	
પટ્ટપદી (વેદાંતપ્રક્રિયા)	દશ રત્નો	૧-૦૦
પાર્તજલ યોગસૂત્ર	આત્મા-અનાત્માવિવેક	છપાગે
આત્મશમાયણ	પ્રયોધસુધાકર અને તત્ત્વમેધ	૦-૫૦
જીવન્મુક્તિવિવેક	વસ્તામલકસ્તોત્ર અને	
જ્ઞાનવાણી	વાક્યસુધા	૦-૧૫
આત્મચિંતન	પ્રત્નોત્તરમાળા ને જીવન્મુક્ત	
	આનંદલહરી	૦-૨૫

દૃષ્ટાંતકથાઓ

શ્રીસુબોધકલાસાગર	૩-૫૦	શાંતિપર્વ-કથાસાર	૦-૭૫
શ્રીસુબોધરત્નાકર	૨-૦૦	સંતની વાતો	૨-૦૦
દૃષ્ટાંતચતક	૧-૫૦	સદ્બોધસરિતા	૧-૧૦
ધર્મકથાઓ	૧-૫૦		

આરોગ્ય અને વૈદક

ચરક-સંહિતા (પાંચ ભાગમાં)		વૈદ્યજીવન	૧-૨૫
ભાગ ૧ લો	૧૫-૦૦	વૈદકના અકસીર ઉપાયો	૦-૪૦
ભાગ ૨ જો	૧૫-૦૦	વ્યાયામ અને સૂર્યનમસ્કાર	૦-૭૫
ભાગ ૩ જો	છપાશે	છાલો, પાલો, મરીમસાલો	૫-૦૦
ભાગ ૪ થો	૧૦-૦૦	મલમપટ્ટા	૧-૦૦
ભાગ ૫ મો	૮-૦૦	રસાયન (આયુર્વેદ નિર્દાપ- માળા: ભાગ ૪ થો)	૧-૫૦
ભાવપ્રકાશ (બે ગ્રંથોમાં)	૨૭-૦૦	આયુર્વેદનો ઇતિહાસ	૫-૦૦
કારકપસંહિતા	૧૫-૦૦	શૈનિદો આયુર્વેદ	૧-૨૫
સુગૃત-આયુર્વેદ (બે ગ્રંથોમાં)	૧૬-૦૦	આરોગ્યની ભારમાળી	૨-૦૦
અર્થાંગહૃદય-વાગ્ભટ	છપાશે	ભોપદેવચતક	૧-૨૫
માધવનિદાન	૧૨-૦૦	ઝેર ઉતારવાના તાત્કાલિક ઉપાયો	૦-૭૫
હારીતસંહિતા	૬-૦૦	માંદાનો આહારવિહાર	૦-૩૦
ટ્યુકડો વૈદ્ય	૨-૦૦	માંદગીમા ઉપવાસ	૦-૫૦
રસનૃત્રસાર અને સિદ્ધપ્રયોગ		ખોરાકના ગુણદોષ	૧-૦૦
સગ્રહ પ્રથમ ખંડ	૧૦-૦૦	ખોરાકમાં ઝેર	૦-૫૦
પદ્માપદ્ય		જીવનચર્યા	૦-૫૦
(આરોગ્યની કૂચી)	૩-૦૦	હરડે (અને તેનો ઉપયોગ)	૦-૫૦
ચિકિત્સાજન	૧-૦૦	ગુલાયુર્વેદ	૦-૭૫
ધરધરનો વૈદ્ય	૨-૦૦	દાંતનું જતન	છપાશે
આરોગ્ય વિષે		ચૂર્ણ-ઔષધિ	૦-૪૦
સામાન્ય જ્ઞાન	૧-૦૦	ક્રવાલ-ઔષધિ	૦-૪૦
યોગરત્નાકર-પૂર્વાર્ધ	૮-૦૦	પાક-ઔષધિ	૦-૪૦
યોગરત્નાકર-ઉત્તરાર્ધ	૬-૫૦	પ્રકીર્ણ-ઔષધિ	૦-૪૭
આપલો આહાર	૨-૦૦		
તક્કરપ અને છાશસેવનનિધિ	૦-૭૫		

નવલકથા-વાર્તાસંગ્રહો

ગિરજા ગોરનો સોટો	૩-૦૦	પરાક્રમી દયકુમાર	૨-૫૦
કનકકટોરો	૨-૦૦	ભોજાગ્રમંથ	૨-૦૦
તડકી-છાંયટીનાં		ગામકુ બોલે છે	૧-૦૦
દેવદાસ : ગુલાબ	૨-૦૦	ઈતિહાસને આજવાળે	
અમર અજવાળાં	૧-૦૦	(મચિત્ર)	૧-૦૦
અનાવરણ	૨-૫૦	હાજીઆત્રાનાં સાહસો	૨-૫૦
પ્રકાશનાં પગથાં	૦-૭૫	મોહિની અને બીજા વાતો	૧-૦૦
બનાવટી દૂલો	૧-૦૦	સંત બજારામ અને પતિતા	૦-૭૫
પટલાઈના પેથ	૨-૦૦	અણોત્તે અને નયું	
બિરબલ અને બીજા	છપાશે •	રેલવે સ્ટેશન	૦-૨૫
હાસ્યતરંગ	૧-૦૦	બે ડોસાની જાત્રા	૦-૪૦
ઉત્તરરામચરિત	૧-૫૦	જીવલેણ ગાડુ	૦-૩૦
		શામલ નારા	૦-૨૦

લોકસાહિત્ય

કહેવતસંગ્રહ	૪-૫૦	સોરઠી દુધાસંગ્રહ	છપાશે
કહેવનો	૧-૨૫	સરવો સોરઠ દેશ	૧-૫૦
વાળે ફૂટી વાંસળી રે .	૨-૦૦	બરાસકસૂરોની વાર્તા	૦-૫૦
બત્રીસ પૂતળીની વાતો	૩-૦૦	નંદબત્રીસી	૦-૩૫
મગપંચોસીની વાતો	૧-૫૦	ધીસમારની વાર્તા	૦-૩૭
ઉખાણા	૧-૨૫	મદન-મોહના	૦-૨૫
સોનાની ઝાલ	૨-૫૦	બફવી-વાકવો	૦-૪૦

સંતવાણી-ભજનો

પરિચિત પદસંગ્રહ	૩-૦૦	નુલસીદાસની સાખીઓ	૦-૪૦
નુલસીમતસર્થ	૧-૫૦	ભક્ત સુરદાસનાં પદો	૦-૪૦
મીરાંબાઈનાં ભજનો	૦-૭૫	દાસી જીવણનાં પદો	૦-૫૦
નરસિંહ મહેતાનાં ભજનો	૦-૭૫	ધીરા ભગતનાં પદો	૦-૨૫
છોટમની વાણી	૦-૭૫	ઋષિરાજનાં પદો	૦-૪૦
રવિ, ભાણુ અને મોરાર-		ભોજ ભગતના ચાબખા	૦-૫૦
સાહેબની વાણી	૦-૪૦	સંત દાદુ	૦-૨૫
નિષ્કુલાનંદની વાણી	૦-૩૦	સાંખ્યમાર અને યોગસાર	૦-૩૭
અખાના છપ્પા	૧-૨૫	કેશવકૃતિ	૦-૩૦
શામળતા છપ્પા	૧-૨૫	કવિ દીનદયાળગિરિ	૦-૨૫
દલપતરામની કવિતા	૦-૭૫	પૂજોધભાવની	૦-૨૫
ભક્તકવિ દયારામનાં ભજનો	૦-૪૦	અશ્વરમાળા	૦-૩૭
કબીર સાહેબના ભજનો	છપાચે	સો ભજનો	૦-૪૦
કબીર સાહેબની સાખીઓ	૦-૩૦	ગિરધર કવિરાય	૦-૧૯
		વેતાલ કહે	૦-૨૫

કાવ્યો-આખ્યાનો

કાવ્યમાધુર્ય	૩-૫૦	નળાખ્યાન	૧-૨૫
કાવ્યસંતોષ	૧-૫૦	સુમુખ તથા નૃસિંહકુમાર	
કવિતાસંગ્રહ-ભા. ૧	૧-૦૦	(બે આખ્યાનો)	૦-૩૭
કવિતાસંગ્રહ-ભા. ૨	૦-૭૫	મહર્ષિ દધીચિ અને બીજાં	
ઓખાહરણ	૦-૭૫	બે આખ્યાનો	૦-૫૦
કવિ ગંગ કહે સુન શાહ,		પ્રલ્લાદ આખ્યાન	૦-૫૦
અકબર	૦-૩૫	સુદામાચરિત્ર	૦-૨૫

જીવનચરિત્રો

મા આનંદમયી	૧-૨૫	પ્રાચીન ભક્તો	૧-૨૫
ભારતના વીર પુરુષો	૩-૦૦	શ્રી રમણ મહર્ષિ	૨-૫૦
મહાન શીખ ગુરુઓ	૨-૫૦	કેવાસપતિ હસમહારાજ	૨-૫૦
પુરાણ અને ઇતિહાસના		ભક્તવીર હનુમાન	૧-૫૦
યથસ્વી પાત્રો	૩-૫૦	ભક્ત પીપાજી	૦-૪૦
મહર્ષિ દયાર્નવ	૧-૫૦	શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય	૧-૨૫
સ્વામી આધ્યાનંદ	૧-૫૦	નાનક	૦-૬૦
સૌરાષ્ટ્રના સતો	૧-૫૦	ચંદ્રહાસ	૦-૩૦
સોરઠના સિંહો	૧-૫૦	દત્તાત્રેય (અવધૂત)	૦-૩૦
ગુજરાતના ભક્તો	છપાશે.	કબીર સાહેબ	૦-૪૦
ગૌતમ બુદ્ધ	૧-૫૦	ગોસ્વામી નુવસીનાસ	૦-૪૦
ચૈતન્ય મહાપ્રભુ	૧-૦૦	સંત જ્ઞાનેશ્વર અને	
સ્વામી રામતીર્થ	૧-૦૦	મહાત્મા એકનાથ	૦-૪૦
સંત તુકારામ	૧-૨૫	જ્ઞાનેશ્વર ને ચાંગદવ	૦-૪૦
સામાજિકારને પંથે તુકારામ	૨-૦૦	શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ	૦-૪૦
યોગીશ્વર શાશવંતજી	૦-૬૦	સત મૂળદાસ	૦-૩૭
ભક્ત અંબરી	૦-૫૦	મેકલુ દાદા	૦-૫૦
પ્રેમાનંદ સ્વામી	૦-૭૫	ભક્ત જ્યારામ	૦-૪૦
સ્વામીશ્રી નિત્યાનંદ	૦-૫૦	ભક્ત રાહિદાસજી	૦-૨૦
		મહાત્મા સરયુદાસ	૦-૫૦
		નાનભટ્ટ બાપા	૦-૩૦

વધુ વિગત માટે વિસ્તૃત સંવિષય મળાવો